

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

Nº Curent 5132i Format.....

Nº Inventar 19039 Anul.....

Sectia De fizic III Raftul.....

Neamul Constantine de

PRO PATRIA

POVESTIRE

DESPRE INCEPUTUL ȘI MENIREA
NEAMULUI ROMÂNESC

DE

D-r IOACHIM DRĂGESCU

CRAIOVA

TIPARUL
                     TIPOGRAFIEI
„RAMURI“

134

Jan. 19039

PRO PATRIA

POVESTIRE
DESPRE INCEPUTUL ȘI MENIREA
NEAMULUI ROMÂNESC

DE

D-r IOACHIM DRĂGESC

Donațiunea Maiorescu

51755

CRAIOVA, 1913.

TIPARUL _____
_____ TIPOGRAFIEI
„RAMURI“ _____

949.8
9(R)11/12
930.26(398.2)

8R-94

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota.....51321.....

PC 62/10

B.C.U. "Carol I" - Bucuresti

C51755

1917

Autorul își rezervă toate drepturile.

D-lui Constantin Poenaru

membru la Curtea de Apel

Bunului Român, integrului magistrat închin
această carte ca un omagiu de stimă și afec-
țiune.

Autorul.

CUVÂNT ÎNAINTE

În anul 1906 se împliniră optsprezece veacuri dela cucerirea Daciei de către Romani și schimbarea ei în provincie romană. O dată istorică aceasta de o deosebită însemnătate pentru neamul românesc, pentru acest neam pierdut ca o mică insulă latină, în mijlocul unor popoare venite aci din alt continent și a unor popoare cu năzuințe de barbarie, de subjugare și împilare. Timp de multe veacuri acest neam s'a împotrivit vitejește și anticiilor barbari și celor de azi. Este o adevărată minune istorică dăinuirea acestui neam, care timp de aproape o mie șapte sute ani s'a războit cu feluriși și înverșunați dușmani ce se năpustiră asupra Daciei ca un potop pustiitor.

Din besna trecutului, din vârtoarea războaelor el se arată azi plin de viață și nădejde, punând în mirare pe unii, cari nu mai știau de existența lui, îndârjind pe alții, cari-l credeau mort deabinelea.

Unui asemenea popor Ursita i-a hărăzit de bună seamă o menire istorică, pe care trebuie să și-o îndeplinească în ciuda tutulor dușmanilor săi.

În sus amintitul an am început această lucrare, pe care din pricină de îmbolnăvire, nu am putut să o isprăvesc decât în 1912.

Am crezut că fac bine dacă mă încumăt a povesti neamului românesc despre obârșia lui, despre strălucita tulpină din care a răsărit el.

În vremea de azi când ne gândim așa de puțin la trecut, când mercantilismul a copleșit spiritele înlănțuind avântul către un nobil și sfânl ideal, este bine ca să ne întoarcem privirile

spre trecut, să ne înviorăm sufletul la vechia cultură latină, să ne încălzim dragostea de țară și de neam, reamintindu-ne istoria plină de măreție a celor două rase vrăjmașe, Dacii și Romanii. Nici o istorie nu cuprinde așa elocvente pilde de măreție, de jertfire de sine, de mândrie, de patimă pentru libertate și neatâr-nare, de dragoste pentru țară și neam, ca istoria acestor două neamuri.

Iată ce m'a îndemnat și încurajat să scriu această simplă, nepretențioasă **poveste a originii neamului**. Voi fi prea răsplătit dacă voi isbuti să deștept cât de puțină simpatie, cât de mică dragoste pentru trecutul depărtat al neamului nostru.

AUTORUL.

București, 1913.

I.

Acum optsprezece veacuri.

Eră în anul 85 după Hristos.

Să desprimăvărare. Falnicul Istru¹⁾ își mână valurile tulburi și gălăgioase printre maluri îmbrăcate în verdeață albăstrie împetrițată de brocartul florilor țesut în rețele dese și delicate cari umpleau aerul cu miremele lor dulci, pătrunzătoare și mângăitoare; pe alocuri arbori tineri, alții uriași, încovoaiați de timp, ședeau răslețiți dealungul țărmurilor, ca niște străji înțepenite în acelaș loc de veacuri. Pe cerul albastru straturi orizontale de nori ca niște foi de vată subțiri și albe se mișcau încet; o dără mare de lumină părea că se ridică venind din ceața munților pierduți în zare, spre a învăli pământul întreg într'un sărut vesel din care naște bucuria și frumusețea. Și în aurul soarelui o adiere caldă treceă, târând cu ea murmurul apei, notele risipite ale cântecului paserilor și răsuflarea tremurătoare și caldă a florilor, înălțându-se către cer ca o cucernică rugăciune a naturii în sărbătoare.

Locuitorii orașului dacic Drubeta se grăbiau în pâlcuri dese la capiștea²⁾ de lângă fluviu, unde *Veziņas*, marele preot al Daciei, aveă să aducă jertfă și rugăciuni zeului Zamolxis, ca să fie prielnic armatei ce eră gata să treacă în Mesia.

Femelle dace

Cete de femei, cele mai multe înalte, mlădioase, cu mijlocul subțire, mărețe ca niște regine, intrau în templu. Chipul lor eră ispititor, pielița obrazului brună, buzele cărnose, gura expresivă, bărbia forte, genele

1) Dunărea.

2) Biserica.

bogate, sprâncenele prelungi, ochii mari având o ne-grăită lumină, în cari, se putea citi o neasemănată energie. Copiii cari însoțiau pe mamele lor erau sglobii, și fermecau prin ochii lor dulci și visători.

Imbrăcămintea femeilor se alcătuiă dintr'o tunică cu poalele lungi până la glesne, cu mici încrețituri, deschisă puțin la gât, cu guler tivit și cu șiret (baniere) ca să se lege; mânecile largi sus, se strâmtau jos. Mijlocul strâns cu o cingătoare. Peste tunică (cămășe) unele purtau o mantie scurtă, strânsă cu un cordon, altele, mai distinse, aveau mantii rotunde înodate înainte la talie. Fetele purtau șorțuri și scurteică fără mâneci, încinse peste mijloc. Cele mai multe aveau capul acoperit în mod grațios cu o învelitoare de in sau de cânepă, altele cu o maramă albă măestrit lucrată. Fetele se mai deosebiau și prin bogatele lor cosițe legate cu panglici. Dacele purtau mărgelile la gât, la mâni și brațe brățare de aur, argint sau bronz. Fetele își împodobiau părul cu flori.

Bărbații daci.

Dacii erau înalți, voinici, puțini de statură mijlocie, sau chiar scundă. Forma capului mai mult rotundă decât lunguiață, fața oacheșe, nasul drept, nările largi, ochii mari vii, adânci, sprâncenele dese, bine arcuite, părul lung și des lăsat în plete pe spate, fără cărare, mustața bogată, barbă mare stufoasă, privirea mândră, îndrăsneată.

Ca vesmânt purtau *sagum*, un fel de zeghe colorată, cusută cu flori frumoase, lungă până la genunchi și strânsă pe talie cu un brâu. Peste *sagum* aveau e mantie aruncată pe spate și prinsă cu copci pe umărul drept. Nobilii își acoperiau capul cu căciuli răsfrânte, sau drepte, în formă de con; nădragii îi purtau îndoți jos și băgați în încălțăminte. Oamenii din popor umblau cu capul descoperit și se încălțau cu un fel de opinci legate cu curele sau nojițe.

Imbrăcămintea comandanților.

În capiște, lângă altarul închinat nemuririi sufletului, se găseau mai mulți comandanți militari. Ei purtau pe cap căști de metal prinse cu curele, iar

cășcile comandanților Diegis, Regalianus, Susagus și și Nando, erau împodobite cu frumoase săpături înfățișând aripi, amoruri și smei. Peste tunică purtau cămăși de zale, deschise la piept și încheiate cu mari copci de bronz, iar pe deasupra sagum cu centuron împodobit cu argint și cu aur. Peste sagum o simplă mantie prinsă pe umăr.

Sosirea regelui
Decebal.

Deodată o mișcare se făcu în mulțime, un murmur sfielnic se răspândește urmat de o tăcere religioasă. Regele *Decebal* intră în templu, înaintează cu pas falnic spre altar și se așează pe tron. De statură înaltă, aveă trupul bine zidit, figura severă și cutezătoare, fruntea mare, nasul lung, gura regulată; o fizionomie care exprimă o voință de uriaș. Privirea-i vie, limpede, pasionată, intrucâtva fixă, oglindea un suflet neliniștit și muncit de vaste ambițiuni. Pe frunte aveă câteva încrețituri puțin arcuite, semnul unui caracter mândru, hotărât și curajos, al unei firi aprinse. Toată ființa lui exprimă îndrăzneală și o nețărmuită energie. Măreția ce se desprindea din privirea și din ținuta lui impunea mulțimei un respect, care ajungea la idolatrie. Poporul dac vedeă în el, nu un simplu Domnitor, ci un reprezentant pe pământ al zeului Zamolxis.

Vezinas vorbește
mulțimei

Indată după sosirea regelui Vezinas începù rugăciunile și șăvârși jertfa chemând asupra armatei sprijinul zeilor Daciei. După sfârșirea slujbei religioase, marele preot grăi celor de față:

„*Mai mari ai oștirei,*

„*Bărbați daci și femei dace,*

„*Un dușman îndrăsneț și puternic, mândru și lacom, cu gândul veșnic la cuceriri, amenință țara, liniștea și libertatea noastră. Acest dușman este poporul roman care râvnește la avutul și libertatea tuturor neamurilor de pe pământ. Unul după altul, popoarele dela apus și răsărit, dela miazăzi și miazănoapte, au căzut pradă nețărmuritei lăcomii a Romei, și noi nu vom putea trăi în liniște și siguranță câtă vreme dușmanul va fi stăpân pe Istrul nostru sfânt“.*

„*Noi ne adorăm altarele, ni sunt scumpi munții*

noștri falnici, câmpiile binecuvântate de zei ale Daciei; iubim libertatea și neatârnnarea, vrem să fim stăpâni, cetățeni Daci, iar nu supuși robi ai Romei.

„Să jurăm, oșteni și popor, că ne vom jertfi pentru binele și libertatea Daciei“.

„Iar tu, Zamolxis, tu cel nevăzut, stăpânitor a
„cărui unealtă răzbnătoare suntem noi, întărește
„în inimile noastre curajul, îndrumează brațele
„noastre spre biruință și fă ca să ne păstrăm li-
„bertatea, care este mândria neamurilor și bunul
„cel mai mare al vieții!“.

„Popor al Drubetei“,

„Luptătorii noștrii se pregătesc a trece Istrul
„ca să lovească leul în culcușul lui. Să-i însoțim
„la țarm, să-i salutăm și să le urăm isbândă, răz-
„bunătoare acelor amenințați în liniștea vieții lor
„muncitoare“.

Mulțimea din capiște isbucni într'un glas:

„Peire Romei, dușmana neamurilor!“.

Apoi valurile omenești începură a se revărsa
cătze malurile fluviului.

II

Trecerea Istrului.

Oștirea eră înșirată pe malul Istrului în chipul următor: Spre apus dela oraș cavaleria, la mijloc mașinele de război, cohorta meșterilor și infanteria, iar spre răsărit trupele ajutătoare, compuse din Iasygi, Traci și Sarmați. Intre ostași erau unii în vârstă mai înaintată, vechi și încercați luptători, mulți însă erau foarte tineri.

Cavaleria eră înarmată cu sulițe lungi făcute jumătate din lemn, jumătate din fier sau bronz, cu săbii lungi, două cuțe în diferite mărimi, topor, arc și săgeți. Scutul de formă ovală aveă ca podoabă balauri, lei, semilune, solzi, cununi de laur, flori, săgeți, împletituri, arabescuri. Infanteria purtă spadă scurtă, în formă de semicerc, paloș mare și mic, topor, praștie, ghioagă, lance și arc. Arcul eră format din coarne de animal și o coardă de piele sau de suvițe de coadă de cal. Ca armă de apărare aveă scutul.

Ofițerii purtau sabie lungă, dreaptă, cu mânerul și teaca frumos lucrate, pumnal împodobit atârnat la cingătoare, în partea dreaptă, buzdugan sau ghioagă.

Când sosi regele la mal ostașii începură să cânte:

„Decebal e mare și nebirit,
„Dacia-i frumoasă, noi o adorăm;
„Pentru ea și rege în orice minut
„Gata suntem veseli sângele-a ne dà.
„Regele trăiască,
„Să ne ducă 'n lupte,
„Dacia înflorească
„Pe soartă-i stăpână!
„Cine trece Istru'n Dacia mănoasă,
„Nu se mai reîntoarce. Cine îndrăznește
„Să ne calce țara, moartea îl pândește,
„O știu bine asta, Scitul și Latinul.
„Regele trăiască
„Să ne ducă 'n lupte,
„Patria 'nflorească
„Pe soartă-i stăpână!“

Șiruri, șiruri, oștenii coboară malul, se apropie de fluviu și potrivit obiceiului dac, beau apă din Istru, jurând a nu se mai reîntoarce în țară decât după ce vor fi biruit pe dușmanii Daciei. Trecerea fluviului se făcù pe un pod construit din luntrii. Întâi trecù cavaleria, apoi infanteria și la urmă artileria cu mașinele de războiu.

După trecerea fluviului, Decebal pleacă către Macedonia. Planul lui erà să pătrundă până la Pind. „Vreau ca Istrul să fie un fluviu dac“, spunea el adeseori generalilor săi.

Gubernatorul Mesiei, Opius Sabinus, primind veste despre năvălirea Dacilor, părăsește în grabă reședința sa Troesmis¹⁾ și înaintează cu legiunile împotriva lui Decebal. Aproape de munții Hemus²⁾ se întâlnesc amândouă oștirile. Lupta fù crâncenă. Când zimbrul falnic și taurul sălbatic se întâlnesc o

1) Comuna Igliza de azi, în Dobrogea.

2) Munții Balcani.

luptă nebună se înlanțuește, luptă ce nu încetează decât atunci când unul din luptători cade istovit de puteri s'au mort, așa se încinse acum războiul între Daci și Romani. În sborul lor repede, săgețile romane încrucișându-se cu ale Dacilor, pietrele și globurile de fier asvârlite de *baliste*¹⁾ și de prăștii, produceau un șuer tânguitor. Amândouă armatele stăpânite de o nemărginită ură și înverșunare, înaintau mereu, se apropiiau, apoi se amestecau într'un vârtej de aiurare. Săbiile, topoarele și buzduganele se loveau cu turbare, scuturile se sfărâmau, căscile se turteau sângele curgea șiroae. E o luptă de nimicire.

În mijlocul sgomotului produs de glasurile căpeteniilor, de sunetul trâmbițelor, de scârțâitul mașinilor de războiu, se vedeau spade smulse din mâni și creieri din țeste. Răniții adăpostindu-se sub scuturile lor se rezămau pe mânerul săbiei frânte; alții se svârcoliau în băltoace de sânge, apoi înțepeniau cu gura în țărână. Turbarea eră așa de mare, învâlmășeala așa de cumplită, negura de praf așa de groasă, încât nu se mai putea deosebi nimic în acest potop al luptei. Când mâinile rămâneau lipsite de arme, dușmanii se apucau unii pe alții și se strângeau trup la trup; pepturile se sfărâmau de platoșe și cadavrele atârnavă cu capul lăsat pe spate între brațele încleștate. Căii răsturnau oamenii și fugiau în largul câmpiei; cohortele se clătinău, căpeteniile alergău îngrozite. Îndrăzneala și vitejia Dacilor nu mai cunoșteă margini; biruința fû silită să treacă de partea lor: *Balaurul dac*²⁾ strivî *Acvila romană*. În vârtejul acestui potop de sânge și de moarte, Opius Sabinus cade rănit mortal. Legionarii lipsiți de comandant pierd curajul, încrederea în isbândă și se retrag urmăriți de cavaleria dacă. Noaptea coborându-se de pe culmile Hemului, pune capăt măcelului. Armata dacă încercând mari pierderi în această luptă, Decebal, deși învingător, nu mai înaintează spre Pind, ci se hotărăște a se reîntoarce, lăsând în Mesia o

---

1) Uneltă de război.

2) Balaurul eră simbolul steagului dac, iar acvila al steagului roman.

garnizoană dacă. Cum sosește în Sarmizegetusa, ia măsuri de prevedere, se pregătește serios de război. Cunoscând deajuns pe Romani, eră sigur că Roma nu va lăsa nerăsbunată moartea lui Opius Sabinus și înfrângerea legiunilor. Spionii trimiși la Roma întorcându-se, aduc lui Decebal știrea că Senatul și Poporul roman tresăriră dureros când li se comunică sdrobirea legiunilor și uciderea guvernatorului Mesiei, că pretutindenii, în *Curie*, în *Forum*, la *Terme*, sub *Portici*, nu se vorbiă decât de neînchipuita cutezanță a Dacilor, de înfrângerea armatei romane din Mesia de jos și se cerea cu glas puternic spălarea rușinei impuse vulturului roman și pedepsirea acelor Barbari de peste Istru cari se încumetaseră a aruncă o umbră pe gloria și maestatea Romei.

III.

Impăratul

Pe tronul Cesarilor ședeă Flavius Domițianus. Acest degenerat care iubeă viața moleșită închinată ospețelor, desfrâului sau lenei, numai silit părăsiă Roma ca să apere siguranța imperiului, sau să răz-bune o umilire. Lăsând altora grijea împărăției și a războaelor, el petreceă aducând jertfe pe altarul Veneriei și al lui Bachus, sau într'o lenevie asiatică, dar de astă dată mânia și ura Romei împotriva Dacilor luară proporții așa de mari, încât împăratul nu a mai putut să rămână nepăsător. Roma cerea răzbu-nare și glasul ei amenințător trebuia să fie ascultat.

Domițian silit așa dar să plece la război, chemă pe Stephanus, robul în care aveă nețărmută încredere și-i porunci să pregătească toate cele trebuin-cioase pentru campanie.

— Stephane, trebuie să plec la războiu, deși nu simt nici o atragere pentru asemenea îndeletnicire. Mie îmi place viața din Roma, sau de pe malul mării, trăită în ospețe delicioase, sau în visuri cu capul răzimat pe sânul unei curtezane, dacă nu supe-rioare, cel puțin egală în frumusețe și voluptate unei zeițe. Ingrijește înainte de toate de *Falern*¹⁾ vechiu și vestește pe frumoasele și veselele Cynthia, Cipros,

1) Vestit vin ce se producea în viile orașului Falern.

Chloe, Phebe și Cytaris că mă vor însoți; să nu uiți a lua o trupă de comediani și muzicanți care să-mi înveselească urâtele zile pe care le voi trăi departe de Roma. Fiindcă mă duc între dușmani, vei lua pe vrăjitorul meu egiptean, pe ghicitoarea tesaliană și pe astrologul meu caldean, cel dintâi să-mi prevestească primejdiile și făgăduelile viitorului, cea de-a doua să evoce umbrele de pe malurile râului Styx, din infern, iar Ascletarion să observe stelele și fenomenele cerești.

— Unde ne vom opri divine?

— Unde? Eu însumi nu știu. Istrul îmi inspiră groază, deci nu-l vom trece; cred că ne vom opri în Mesia de sus. Ce crezi tu Stephane, prin acele locuri se vor fi găsind muște?

— Muște se găsesc pretutindeni, cu deosebire în locurile unde e murdărie.

— Să nu uiți a-mi lua arcul cu care îmi place să le vânez.

IV.

Sosirea împăratului în Mesia.

Împăratul însoțit de *garda pretoriană*¹⁾ de robi, curtezană, comediani, muzicanți, auguri și vrăjitori, sosind în Mesia de sus, se oprește nu departe de Istru. Locul unde s'a oprit eră pe coasta unor coline încununate cu păduri bătrâne, lângă niște stânci printre cari șerpuiă în cascade un torent. Priveliștea eră fermecătoare: la apus și miazăzi se înălță lanțul muntelui Hemus, spre răsărit se desemnau la oarecare depărtare siluetele unor înalte dealuri, iar spre Istru se deschideă o vale largă acoperită cu un strălucit covor de iarbă și flori. Dacă colnicele și pădurile despre miazăzi și apus îi inspirau oarecare încredere, valea largă, deschisă până la Istru, deci

1) Garda pretoriană înființată de împăratul August eră garda personală a împăratului și se compunea din 10 cohorte a 1000 soldați fiecare. Comandantul ei se numea *Prefectul pretoriului*. Pretorianii se bucurau de mai multe privilegii, astfel ei slujau în armată numai 15 ani, nu 20 ca ceilalți legionari, solda lor eră întreit mai mare decât a altor oșteni. În scurgerea vremii ajunseră să joace un rol trist și primejdios, ei proclamau împărat pe cine plăteă mai mult și ucideau pe cel ce nu voia sau nu puteă să le plătească sumele cerute. Ei dau exemplul nedisciplinei. În anul 312 fu desființată.

până la granița Daciei, deșteptă în sufletul împăratului bănuială și groază.

Eră spre amurg. Domițian tiran și fricos bănuitor și laș, se temea chiar și de umbra sa. În orice om întrezărea un asasin. Înainte de a se retrage în strălucitul său cort, așezat în mijlocul taberei, chemă pe Hermiona, ghicitoarea tesaliană și-i porunci să evocare umbra lui Neron.

Hermiona nutria o ură neîmpăcată contra lui Domițian care într'o zi o osândise la moarte. O prezicere a ei neîmplinindu-se, împăratul în accesul mâniei lui dete ordin ca ghicitoarea legată la mâni și la picioare și desbrăcată să fie aruncată în *basinul murenelor* ¹⁾ spre a fi sfâșiată. Prin intervenirea lui Paris pedeapsa cu moartea fû preschimbată în *nuielare* ²⁾. Din clipa aceea în sufletul Hermionei încolți o ură adâncă contra lui Domițian. Ea ură călăul, dar se teme de el și se răsbună prevestindu-i din când în când chinuri groaznice, primejdii mari într'un viitor mai depărtat.

După ce într'o surprătură de pământ se improvizează un altar pe care se așeză figura întreit colorată a Hecatei, zeița iadului, ghicitoarea la lumina roșatică a torțelor de rășină, jertfește un cocoș negru; ficatul victimei îl arde pe altar, apoi trage cu bagheta sa un cerc în jurul altarului, stropindu-l cu sânge; după aceasta ridicând în sus bețișorul descrie în aer de trei ori acelaș cerc și rostește cuvintele următoare:

„Pe Styx și Phlegeton ³⁾ *pe sângele care fumegă pe altarul tău puternică Hecate, eu te conjur să încătușezi pe Cerber* ⁴⁾ *și să deschizi porțile întunecatului imperiu umbrei lui Neron, ca să se prezinte ochilor noștrii.*

În numele puternicei Hecate, apari umbră!“

1) Murena este un pește care trăește în marea Mediterană. Are forma corpului lungăreață, falcile și cerul gurei înzestrate cu mai multe șiruri de dinți întorși. Crește până la un metru și jumătate lungime. Acest soi de pește eră foarte gustat de Romani, care îl cultivau în parcuri anume înființate pentru hrănirea și îngrășarea lui. Unii hrăneau murenele cu robi pe cari îi jertfeau pentru acest scop. Moartea nenorociților aruncați în basinul murenelor eră negrăit de chinuitoare.

2) Bătaia cu nuele până la sfâșierea cărnei.

3) Două râuri din infern.

4) Cânela mitologică cu trei capete însărcinat cu paza porții iadului.

Subt impresiunea superstiției și a fricei, lui Domițian i se năluci că întrezărește umbra lui Neron în umbra unei răchite care se așterne tremurătoare pe o lature a surpăturii. Un fior de groază îl sguduie.

— Hermiona, zice Domițian, întreabă umbra dacă voiu eși biruitor din războiul cu Dacii și cum voiu muri?

— Umbră a divinului Neron, spune-mi dacă Domițian va sdrobi pe Daci și ce fel de moarte îi păstrează Ursitoarele?

La întrebarea Hermionei răspunde un glas care părea că iasă din pământ:

„Domițiene, biruința e îndoelnică, iar în ce privește sfârșitul tău, se poate întâmpla să mori ca Sylă sau ca Caligula 1).“

Glasul care părea că vine din pământ era efectul *ventrilochiei*, pentru că Hermiona eră *ventrilocă* 2).

Această prorocie făcù pe Domițian să petreacă o noapte de nesomn și groază. Nu-l preocupă neisbutirea războiului, ci frica de moarte și felul morții ce-i prezise umbra lui Neron.

În dimineața zilei următoare împăratul stăpânit de frică, după ce ieși din *pretoriu*, trimise să cheme îndată pe *aruspici* 3) ca să se rostească dacă e bine a se așeză aci *campamentul*, 4) și să înceapă războiul cu Dacii. El cere a se aduce victima pentru jertfă. În asemenea împrejurări de obicei se jertfă un taur; dar acum neavând la îndemână un taur sau un bou, se aduce un frumos berbec. Domițian ține să ucidă el victima.

1) Sylă fiind încă în viață intră în descompunere și se stinse mâncat de viermi și alții paraziți. Caligula murì asasinat.

2) *Ventrilochia* (vorbirea din pânțec) este un mod particular de a produce glasul, sau de a face a se auzi sunetele, cari par a ieși din pânțec sau a veni dela o depărtare mai mare sau mai mică. *Ventrilocul* vorbește fără să miște buzele și vorbele parcă ies din pământ.

3) *Aruspicii* făceau parte din *colegiul augurilor*. Ei aveau însărcinarea de a consulta voința zeilor în toate împrejurările solemne. Unii observau sborul, cântecul sau țipetul pasărilor; alții măruntaele animalelor sacrificate și, alții în sfârșit îngrijeau *puii sacri*, cari erau ținuți într'o colivie pe care o luau cu dânșii și la războiu, și după chipul cum mâncau, sau refuzau mâncarea, talmăciau manifestarea voinței zeilor.

4) Tabăra sau castrul.

Securea împăratului lovind cu putere animalul împodobit la coarne cu panglici de purpură, îl omoară. Acum cei doi aruspici cercetează cu băgare de seamă măruntaele berbecelui, cari au să arate voința Zeilor și declară că semnele sunt favorabile, de oarece toate măruntaele au fost găsite normale și la locul lor.

Domițian nemulțumindu-se numai cu aceste mărturisiri ale aruspicilor, poruncește să se cerceteze ce indicații vor da *puii sacri*. Se aduce cușca cu acești pui și li se dă de mâncare.

Flămânzi, de oarece în timpul călătoriei nu li se dete regulat mâncare, puii mâncară cu mare poftă.

Acesta fû un semn bun.

După ce aruspicii asigurară că toate semnele sunt prielnice, împăratul bănuitor cum eră, cere vrăjitorului egiptean să-i prezică cum se va sfârși războiul cu Dacia.

— Aruspicii mă asigură că toate semnele sunt prielnice. Tu ce crezi ?

— „*Dacă toți cred că semnele sunt prielnice, eu nu mă opun*“.

Domițian nefiind încă deplin asigurat, cheamă pe astrologul caldeian ca să-i procească după obiceiul roman. Astrologul având scrise pe *papyrus*¹⁾ telurite versuri din Virgiliu, le amestecă și le depune într'un vas, din care împăratul însuși scoate unul cu următorul cuprins :

...*Munți și păduri seculare,
Până la stele ridică glasuri de veselie,
de pe stânci și din crânguri și de pretutindeni
răsună cântecul: „Zeu este el“.*

— Cesare, cântecul de veselie, imnul de slavă pe care ți-l închină oracolul, sunt un semn vădit al puterii tale și al triumfului ce te așteaptă.

După aceasta astrologul care adunase flori, iarbă uscată, și găteje, aprinde focul în fața împăratului. Limbile flăcărilor se aplecau cătră Istru, deci cătră Dacia, din aceasta împăratul conchise că pri-

mejdia, peirea amenință pe Daci. In clipa aceea o ceață lăsându-se despre Istru, soarele începù a se întunecà.

— Iată, un nou semn Cesare.

— Intunerecul vine despre Dacia. Acesta nu este oare un semn rău pentru Daci, Ascletarion?

— Cesare, ești mare și puternic. Cine s'ar putea împotrivi divinului Domițian?

De oarece Zeii îngăduesc ca în acest loc să fie așezată tabăra împăratului și războiul cu Dacii să înceapă, Domițian dă ordin cohorței *fabrilor* ¹⁾ a se pune pe lucru, iar lui Cornelius Fuscus, prefectul pretorianilor, a trece în Dacia cu legiunile a *5-a Alanda*, a *2-a Adjutrix* și a *7-a Claudia*, însoțite de trupe ajutătoare și *turme* de cavalerie. Stăpânit pururea de groază, nesigur de viață, împăratul dă aspră poruncă lui Manlius Felix, prefectul *fabrilor* să supravegheze cu cea mai mare băgare de seamă lucrările pentru ca tabăra permanentă să fie bine întărită spre a putea rezistă unui atac dușman.

După luarea acestor măsuri se retrage în cortul său și poruncește lui Stephanus ca chiar de a doua zi să organizeze petreceri și ospete, cari să-i omoare urâtul și plictiseala.

V.

Lupta dela Tape.

Decebal informat la timp prin spionii săi despre plecarea lui Domițian la Istru cu hotărârea de a-l atacă, ia măsuri pentru apărarea Sarmizegetusei, iar el cu o parte din oștirea sa așteaptă pe dușmani la Tape. Marele rege aveà o neclintită credință în izbânda sa.

Romanii sosind în fața fortăreței Tape, încrezători în vitezia și strategia lor, renunță la asediu și încearcă a o luà cu asalt. Când se apropiară legionarii de ziduri cu gândul de a le escaladă, Dacii le opun o stavilă așa de puternică încât aprinsul eroism al Romanilor se sdrobește de supraumana bărbăție a luptătorilor daci. Săgețile, sulițele și pietrele asvârlite

¹⁾ Meșteri, ostași cari se asimănă cu geniul nostru.

cu putere și dibăcie, fac spărturi grozave în cohortele din primul rând al legionarilor, spărturi cari se umplu în grabă cu luptători din rândul al doilea. Dacă Romanii aveau superioritatea numărului și a disciplinei, Dacii aveau superioritatea îndrăsneli neînfrânte și a adăpostului fortăreței.

Lupta continuă cu înverșunare sălbatică dar fără isbândă pentru Romani, cari nu isbutesc a cuceri zidurile pe cari sunt stăpâni Dacii. Comandantul roman, furios din pricina rezistenței Dacilor, dă ordin legiunei Alauda ca cu orice jertfe să escaladeze zidurile fortăreței și el unind pilda cu cuvântul, intră în întâiul rând al luptătorilor. Indrăsneala i-a fost fatală, pentrucă un *centurion*¹⁾ dac, i-a aruncat în piept o sulită cu atâta putere încât Fuscus cade greu rănit și după câteva minute moare.

Acum Dacii ies din cetate și cu o furie nespusă atacă pe legionari, cari desorientați din pricina morții comandantului lor, luptă cu mai puțin curaj și sfârșesc prin a se retrage. Dacii mândri de isbânda lor și încrezători în noue isbânzi, urmăresc pe Romani, Cavaleria dacă seceră pe învinși. Intreaga legiune Alauda a fost nimicită.

În rândurile armatei dace luptă și *Micapora*, fiica lui Decebal. Fata asta era o creatură fenomenală prin perfecțiunea trupului, prin înălțimea minții și prin dumnezeescui suflet. De statură înaltă și majestoasă, cu ochi negri, plini de soare, vrăjitori, cari exprimau hotărâre și îndrăsneală; fața de o neasemănată desăvârșire, fruntea-i protuberantă arată un suflet înflăcărat, năvalnic, răsbunător uneori, dar de obicei generos; o inteligență superioară, un spirit vijelios, scânteetor. O vrajă negrăit de dulce și puternică se desprindea din toată ființa ei. Micapora purta bogatu-i păr negru în cosițe lăsate pe spate; era îmbrăcată peste tunică cu o *platoșă*²⁾ de bronz și o mantie prinsă pe umăr. Pe cap avea o cască împodobită cu săpături măestrit lucrate, înfățișând

1) Sutaș, comandantul a 100 ostași.

2) Cămașă făcută din verigi, plăci de metal sau solzi.

ramuri de stejar, aripi de vultur, foi de rosmarin; de brațul stâng aveà prins un scut oval, împodobit cu cununi de dafin, arabescuri și bălauri; în dreapta ținea sulia, iar la brâu purta paloșul și toporul dac.

Severă, mândră, îndrăzneță, părea o zeiță a războaielor.

Micapora iubià tot ce e sublim, tot ce e erou, tot ce e glorios, tot ce e jertfă. Se deprinsese din copilărie a iubi înălțimile maiestozilor munți ai Daciei și păstră în suflet ceva din aerul lor curat, senin și măreț.

Ea urmărind cu *turmele* de cavalerie pe Romanii învinși cari se retrăgeau spre Istru, în vârtejul luptei ajunge lângă un *vultur roman*. Cuprinsă de o neînvinsă dorință, uitând primejdia în care se aruncă, cu privirea pironită pe steagul roman, care o atrăgia cu o putere vrăjitoare, se repede asupra stegarului și prin o lovitură îndrăsneță cu toporul, îl culcă la pământ, îi smulge steagul din mâna-i înțeleștată și beată de mândrie și fericire se reîntoarce în goana nebună a calului lângă tatăl ei depunând la picioarele lui steagul cucerit.

Decebal răsplătește vitejia fiicei sale cu un dulce, afectuos zâmbet și cu o caldă îmbrățișare.

Cu acest prilej cutezarea și vitejia dacă cuceriră câteva acvile romane, mașini de războiu, proviziuni și făcură mulți captivi.

VI.

Decebal trimite soli la Domițian.

Armata dacă care urmărise pe Romani se reîntoarce la Tape. Decebal deși învingător, totuși se gândește la pace. Nesigur de sfârșitul războiului, cunoscând lașitatea lui Domițian, groaza acestuia de a se război, ia o hotărâre înțeleaptă. Indată după luptă trimite pe fratele său Diegis cu comandanții Susagus și Bituvas, în solie la împăratul roman. El doria pedeoparte să-și cruțe armata care încercase mari pierderi, pe de alta credeà cu tărie că va putea încheia o pace demnă și folositoare Daciei.

Când sosiră solii daci în tabăra împărătească,

Domițian tocmai prezidă o serbare în care el reprezintă pe zeul *Bachus*¹⁾. Pentru această serbare se improvizase la poalele și pe coasta dealului păduros o grădină cu peșteri, lacuri și torente. În peșteri erau zânele pădurilor, pe lacuri înotau lebede albe și negre și alte păsări de apă, printre fagi și stejari se strecoreau *satiri*²⁾ cântând din fluer; pe malul torentului ședeau nimfele apelor scaldându-și în apa cristalină piciorușele drăguțe cu pielea catifelată. Împăratul era îmbrăcat cu o tunică scurtă de purpură, pe umeri purta o blană de panteră, era încălțat cu cisme înalte, fruntea încinsă cu o cunună de iederă; într-o mână ținea un corn pentru beut, în cealaltă o viță de vie. La dreapta și la stânga lui erau înșirați tineri *Satiri* cântând din *sirinx*³⁾. *Cynthia*, *Cytaris*, *Cipros*, *Chloe* și *Phebe* însoțite de numeroase roabe trace, grece, ilire și *jasyge*, reprezentau pe *naiade*, *driade* și *neraide*, nimfele izvoarelor, luncilor și pădurilor. Ele purtau tunici lungi până la călcâi, făcute din o stofă de culoare verde deschisă, presărate cu flori de nufăr; pe cap aveau un văl fin de aceeaș materie și culoare, prins cu o cunună de flori de nufăr.

Istrionul Paris având atârnată o mare coadă de nisetru, capul acoperit cu trestie și papură, fața vâpsită albastru deschis, dansă reprezentând pe zeul *Ister*. Nimfele ușoare ca niște umbre jucau urmărite de șăgalnicii *Satiri*. Mlădierile trupurilor lor sculpturale erau grațioase, uneori necuviincioase, iar dansul lui Paris era desmățat. Domițian aprins la față din cauza vinului și a provocării jocului, strigă adeseori: *Macte*,⁴⁾ iar nimfele, satirii și Paris când treceau pe dinaintea lui răspundeau: *Evohe Bache, o Iade, Io Bache*.⁵⁾

Și în timpul acesta se auziau ca un murmur

1) *Bachus* zeul podgoriilor, al vinului, a orgiilor, a exaltațiunei intelectuale și fizice. Eră adorat în Asia, Grecia și în Egipt.

2) *Satirii* divinității secundare, tovarășii lui *Bachus*. Ei aveau corpul monstruos, jumătate om, jumătate țap.

3) Fluer de trestie, un fel de naiu.

4) Exclamație care înseamnă: bravo! curaj!

5) Exslamație de invocare a zeului *Bachus*.

abia distins muzica alintătoare curgând din flaute și țiteri și perlele sonore căzând din syrinxuri sub buzele tinerilor satiri cu trăsăturile prelungi și fixe. Mai la o parte în frigări enorme se frigeau trei mistreți din cari se tăiau felii ferbinți, și se aduceau pe mesele oaspeților. Mai mulți robi erau însărcinați să răspândească asupra invitațiilor petale de roze și frunze de viță.

Domițian fu întrerupt o clipă de Stephanus care apropiindu-se de el îi zise:

— Divinule, trei streini cari se zic trimiși din partea regelui Decebal, cer a-ți vorbi.

— *Pe zeul infernului!* acești streini ș'au ales rău timpul. Ei vin să-mi turbure petrecerea. Zici că sunt soli, dar ar putea să fie și *sicari*.¹⁾ Cercetează-i bine și dacă te vei convinge că sunt oameni cum se cade, poți să-i aduci pe răspunderea ta.

Stephanus ieși. Dansul încetează, nimfele și satirii se așează împrejurul împăratului, iar Cynthia la picioarele lui.

Solii intră.

— Cine sunteți și ce voiți? întreabă Domițian.

— Cesare, răspunde Diegis, fratele și stăpânul meu, regele Decebal ne trimite la tine și prin noi, deși biruitor, îți propune pacea. Legiunile tale au fost bătute, comandantul Corneliu Fuscus ucis. Dacă nu primești pacea cu care te îmbiem, Decebal va trece Istrul, te va atacă și va înainta asupra Romei, iar dacă primești condițiunile ce-ți vom propune, îți făgăduim a fi în viitor buni vecini, prieteni ai Romei și ai împăratului.

— Ce spui tu barbare? Legiunile mele biruite, comandantul lor mort?

Ceeace îndrăznești a-mi istorisi sunt o urâtă și meșteșugită poveste. Nu este așa Cynthia? Zise Domițian, adresându-se frumoasei roabe care ședeă la picioarele lui.

— Stăpâne, divine Cesar, mi se pare că acest

---

1) Sicari, adică asasini.

om vorbește adevăru'. Eu cred că ar fi bine să primești pacea pe care ți-o aduc.

— Solii vreau să mă amăgească. Chiar în dimineața acestei zile, augurii observând sborul și țipătul păsărilor, văzură un stol de corbi trecând spre Dunăre. Când fură aproape de castru se învârtiră deasupra Pretoriului croncănind și bătându-se între ei. Augurii au conchis din sborul și țipătul lor că în Dacia lupta a fost crâncenă, numărul morților mare, că Dacii fură zdrobiți, că...

— Intrarea unui centurion roman trimis de *Tettius Iulianus*, întrerupse pe Domițian. Centurionul avea însărcinarea de a comunica împăratului moartea lui Fuscus, nimicirea legiunei *Alanda* și luarea comandai armatei de generalul Iulianus.

— Cesare, reîncepù Diegis, în țara mea corbii sunt prevestitori de nenorocire, cu deosebire de moarte. Azi dimineața ei îți vestiră moartea lui Fuscus poate și viitoarele înfrângeri ale legiunilor.

— Divine, îi zice Cynthia cu glas tuios, ascultă pe aceea care te adoră ca pe un zeu. Să părăsim cât mai în grabă aceste locuri neprimitoare, să ne reîntoarcem în frumoasa noastră Romă. Aerul acestui ținut nu priește, nici stăpânului meu nici Cynthiai. Afară de aceasta am avut astă noapte un vis așa de îngrozitor; te-am văzut în vis întins pe mozaicul camerei tale având tunica plină de sânge.

Să plecăm de aici cât mai curând.

Vorbele Cyntiei impresionară adânc pe Domițian.

— Așa vrei tu, drăguță? Facă-să voia ta.

Dar eu vreau să intru în Roma triumfător.

— Cine te oprește de a anunța Senatului biruință ta și încheierea păcii, ca să poți intra ca triumfător în capitală?

— Ești neprețuită Cynthia, și-mi ești așa de dragă că pentru tine a-și jertfi zece Rome.

Apoi întorcându-se spre solii:

— Trimiși ai lui Decebal, arătați-mi condițiunile de pace ale regelui vostru.

— Condițiunile ce-ți propunem sunt modeste

pentru că regele nostru pe lângă că este viteaz, este și generos.

Întâia condițiune este ca Roma să plătească lui Decebal un tribut anual pe care-l va hotărî el.

A doua condiție: să ne dai arhitecți, ingineri, instructori militari și trupe ajutătoare ori de câte ori vom cere.

A treia și cea din urmă condiție: Roma să ne fie o aliată credincioasă.

Cu toată lașitatea sa, Domițian simți un fior de indignare când i se vorbi de tribut.

— Regele vostru e prea cutezător.

Înțeleg să-mi ceară ingineri, arhitecți, instructori militari, ajutor la trebuință, dar a-mi cere și bani, este o îndrăzneală prea mare din partea unui rege barbar.

Tu ce crezi Cynthio?

— Zeu prea strălucit, Roma este destul de bogată ca să poată arunca o sumă de *denari* unui rege calic, dacă numai de aceasta depinde liniștea ta și a ei.

— Regele meu nu e calic, replică mânios Diegis. El nu cerșește, ci pretinde un drept al său ca biruitor. Pacea nu e cu puțință decât cu această condiție. Dacă nu primești a plăti tribut, în curând vom dicta în Capitolul vostru condițiuni mult mai grele, un tribut însutit mai mare.

— Un barbar să ne dicteze pacea în Capitol?

Asta nu se va întâmpla cât timp va fi împărat Domițian.

Nu este așa Cynthio?

— Uți Cesare, că un African, Hanibal înge-nunchiase Roma, că un Brenus cu Gallii săi va dictat în Capitol o pace umilitoare, că un alt barbar, Dacul Cotiso vă umilise și îngrozise așa de cumplit, încât numai rostirea numelui lui, vă făcea să vă cutremurați de frică?

Decebal întrunește vitejia lui Hanibal, îndrăzneala unui Brenus și mintea lui Cotiso.

— *Pe Castor!* ca barbar vorbești prea bine și mândru. Păcat că nu ești Roman!

În sfârșit primesc pacea, vreau să rămân prieten cu Decebal. Du regelui tău salutul lui Domițian.

Pacea fu încheiată.

Domițian nu putea suferi pe filosofi, poeți și retori, avea ură nestinsă pentru unii patricieni păstrători ai virtuților străbune și se temeă de ei; disprețuia tot ce înalță și inobilează sufletul. După el scopul vieții, fericirea erau puterea și plăcerile; puterea pentru că prin ea însperi frică și supunere, plăcerile fiindcă ele ațâță simțurile și îmbată gândirea.

După încheierea păcii se întrețină cu solii daci asupra felului de a se hrăni al Dacilor și când află că aceștia sunt cumpătați și se nutresc mai mult cu vegetale, miere, ouă și lapte, zise disprețuitor:

— Voi nu știți să trăiți. Chipul de a vă hrăni vă arată că sunteți barbari. Potârnicile și prepelițele voastre sunt cele mai delicioase de pe suprafața pământului; iar mistreții voștri neîntrețuți ca mărime, au cea mai gustoasă carne. Trebuie să fii Dac că având asemenea bunătați să nu te folosești de ele.

Spune lui Decebal că sunt în drept a cere prietăniei lui să-mi trimită la Roma cât mai des mistreți din pădurile voastre, prepelițe și potârniche din câmpiile Daciei.

Află dela mine, Diegis, că o masă bună, cu mâncări alese, vinuri vechi și sclave ispititoare, este cel mai prețios bun acordat de zei oamenilor. O asemenea masă te înveselește, îți dă curaj, te face să vezi lumea ca într'o icoană minunată și asigurătoare. Sub Tiberiu a trăit un oarecare Apicius, mare și fin gastronom, care a scris o carte despre *arta culinară*. Dacă azi mi s'ar prezenta un om superior lui Apicius, l'ași face consul; iar unui bucătar care ar fi în stare a da mistrețului gustul potârnichei, peștelui gustul căprioarei, zarzavaturilor aroma fragilor, în sfârșit să știe a găti mâncări necunoscute, cari să ațâțe apetitul și să creeze gustului delicii nouă, a-și fi dispus să-i plătesc o leafă de două sute mii *sesterțe* pe an. Nu, voi nu știți să trăiți, sunteți barbari.

— Cesare, marele nostru profet *Deceneu* ne-a

învăţat a fi cumpătaţi şi viteji. Adoptasem şi noi păcatele neamurilor învecinate, eram necumpătaţi şi daţi leneviei, atunci Deceneu a luat măsuri a se nimici toate viile, şi a se pedepsi oamenii viţioşi. Azi pentru Daci mâncarea e lucru de puţină însemnătate; pentru ei menirea vieţii este evlavia către zei, împlinirea datoriei, iubirea ţării şi a libertăţii. Fiind cinstiţi şi credincioşi zeilor, nu avem de ce să ne temem de ei; împlinindu-ne datoria, nu putem fi duşmani unii altora; iubind patria şi libertatea căutăm a asigura neatârnaarea ţării şi avutul fiecăruia. În chipul acesta noi suntem barbari, dar această barbarie ni este scumpă, ne face fericiţi şi n'am schimbat-o cu nimic în lume.

— Diegis, vei spune lui Decebal că am primit toate condiţiunile de pace pe cari mi le-a propus prin voi; în schimb însă îi cer două lucruri: 1) Să-mi dea un număr cât mai mare de robi şi captivi cari să însoţească intrarea mea triumfală în Roma; 2) Să aşeze în marele templu din Sarmizegetusa statua mea, pe care i-o voi trimite, ca să fiu adorat ca un zeu. Împăratul Caligula trimisese statua sa în Erusalim, unui popor pururea răsvrătit, cu ordinul de a fi adorat ca o divinitate; eu trimit pe a mea unui popor amic şi aliat. Unui împărat ca Domiţian i-se cuvine închinăciune.

— Cesare; nu pot şti ce va hotărî regele şi fratele meu în privinţa captivilor şi robilor ce-i ceri, nici în privinţa statuiei ce ai de gând să-i trimiţi; dar ceea ce-ţi pot spune depe acum este că noi, Dacii nu ne închinăm decât zeilor Daciei.

— Şi cari sunt zeii voştri la cari mi-se pare că ţineţi aşă de mult?

— Zeitatea noastră cea mai mare este *Zamolxis*, stăpânul cerului şi al pământului, la care ne ducem după moarte ca să continuăm a trăi în locaşul eternei fericiri, dacă pe pământ am fost cinstiţi, evlavioşi şi ne-am jertfit pentru patrie. Dacul este fericit când cade în războiu pentru ţara sa, fiindcă o nesfârşită fericire va fi răsplata lui.

Solii plecară.

— Nu este așa că Dacii ăștia sunt barbari și proști, zise Domițian lui Paris. Să aibă lucruri delicioase și să nu se atingă de ele, este faptă de nărod.

Apoi adresându-se slavei favorite îi zise:

— Cynthio, toarnă în *craterul*¹⁾ meu Falern ca să beau în sănătatea legiunilor mele din Dacia și în sănătatea voastră a tuturilor, cari îmi înveseliți viața în acest ținut puțin atrăgător.

Prefer acest vin pentru gustul lui delicios și pentrucă are frumoasa culoare a sângelui.

— Cesare, intervine istrionul, lui Paris îi place vinul de *Alba*, preferit de Iuliu Cesar. Acest vin mă transportă în alte lumi, face să mă cred bogat, strălucit și puternic.

— Nu uită că ești un simplu istrion, îi răspunde încântătoarea Cypros, căreia Paris îi eră antipatic.

Apoi adresându-se lui Domițian:

— Eu, Cesare, cred superior tuturilor vinul de *Setia*, vinul iubit de Marțial, despre care acest poet zice că are atâta foc încât adeseori amenință să facă a plesni cristalul în care e pus.

— Să bem vin de *Setia* răspunse împăratul.

După ce goli craterul adause.

— Ai dreptate Cypros, acest vin conține flacări. Dar ție, Cynthio, cari vinuri îți plac mai mult?

— Vinurile de *Marsotis* și *Tanda* cu cari se desfătau și se îmbătau pe malul Nilului cei doi îndrăgostiți Antoniu și Cleopatra.

— Ești poetică ca totdeauna frumoasă Cynthie, răspunse Domițian.

— Noi ziseră Phebe și Cytharis preferim vinurile patriei noastre *Rodos* și *Chio*, dulci ațăătoare și fermecătoare ca și țara care le produce.

— Mi-se pare că nici tu, Ascletarion, nu disprețuești vinul, întreabă Cesarul.

— Mie îmi plac toate vinurile: *Falernul* Campuniei, *Massicul* Neapolului, *Cecuba* Gaetei și *Nomentanum*; de asemenea vinurile Galliei și Iberiei;

¹⁾ Un fel de pahar cu care se bea vin.

iar dacă ar fi să aleg între vinuri, ași alege vinurile *asiatice* din *Damasc* și *Lidia*.

— Stephane, zise Cesarul amețit, silește-te să mulțumești toate gusturile oaspeților mei. La oas-pățul dat de stăpânitorul universului, toată lumea trebuie să fie fericită.

Incălzit de mâncare și băutură împăratul pără-sește pentru o clipă ospățul ieșind în aier liber ca să se răcorească. Aci întâlnește pe vrăjitorul egiptean căruia îi strigă rășut :

— Ești un mincinos, un înșălător. Vei fi trimis în arenă.

— Pentruce Cesare?

— Mi-ai prorocit că rășboiul îmi va fi prielnic, pecând legiunile mele erau biruite în Dacia.

— Am spus adevărul.

— Indrăznești a minți din nou?

— Cesare, eu am zis: „*dacă toți cred că sem-nele sunt favorabile, eu nu; îi desmint*“.

Aceasta însemnează: *dacă toți cred, eu nu cred; îi desmint*.

Vrăjitorul nu terminase vorba când se arată Ste-phanus ca să comunice împăratului că i s'au adus de peste Istru potârnicchi, prepelițe grase și un zim-bru, iar din Grecia vinuri mai delicioase decât nec-tarul cu care se înveselesc zeii în Olimp.

— Ești neprețuit Stephane. Să-mi pregătești un ospăț ales ca să serbez în chip strălucit sfârșitul rășboiului.

VII.

Micapora în cap-tivitate.

După moartea lui Fuscus comanda armatei ro-mane în Dacia o ia *Tettius Iulianus*, *Legatul* legiu-nei a 7-a *Claudia*.

Iulianus eră un general distins, instruit, îndrăz-neț și viteaz. Infrângerea suferită în ziua trecută nu-l descurajă, dimpotrivă îl îndărji mai mult și-l hotărî să continue rășboiul ca să rășbune moartea lui Fus-cus și nimicirea legiunei Alauda.

În fruntea legiunilor cari cereau a fi duse la

luptă, nevrând a se reîntoarce învinse și umilite peste Istru, el atacă pe Daci în câmp deschis și-i respinge, silindu-i a se retrage în cetate. După această izbândă Iulianus se retrage cu armata sa în tabără, unde erau ridicate întărituri de teamă că va fi atacat de Daci.

Eră spre amurg, aerul liniștit, cerul limpede, o pace mângăitoare, după grozăvia și sgomotul luptei de peste zi. Decebal îngrijat și prevăzător dorind a avea lămuriri sigure asupra locului unde e tabăra romană, asupra noului comandant, asupra forțelor de cari dispune, precum și dacă Romanii ridică întărituri, chiamă pe nepotul său Regalianus ca să-l trimită în cercetare.

— Nepoate, îi zice regele, doresc să știu lămurit unde s'a oprit armata dușmană, cât de numeroasă este, dacă construește întărituri și dacă noul comandant este un distins militar, un viteaz general.

Am avut pierderi mari, dar dușmanul a pierdut înzecit mai mult decât noi. Voesc a ști dacă legiunile se pregătesc a ne atacă din nou, dacă nu cumva încearcă un atac asupra Sarmizegetusei. Îți dau această grea și premejdioasă însărcinare, pentrucă mă încred în tine, în vitejia și înțelepciunea ta, în devotamentul tău încercat.

— Rege, sper să te pot sluji cu izbândă și azi, cum te-am slujit și în alte împrejurări grele. Mă voiui pregăti de plecare.

La această convorbire era față și *Micapora*.

— Tată, zice ea regelui, tu mă iubești și deseori lăudatai judecata și curajul meu. Ingăduie-mă, te rog, să însoțesc pe vărul și logodnicul meu Regalianus. Dragostea mea îl va apăra de primejdii silindu-l a fi prevăzător. Solia ce-i încredințezi, o va putea îndeplini mai cu izbândă, fiind cu mine, decât singur.

Afară de aceasta voesc să am și eu parte la izbânda ce ne așteaptă.

— *Micapora*, luatai adeseori parte în războaie, fie contra Romanilor, fie contra lazygilor și Sciților;

cunosc îndrăzneala și judecata ta, dar în acele lupte erai lângă mine, pe când acum voiești a te expune primejdiilor fiind însoțită numai de vărul tău și câțiva oșteni. Recunoașterile sunt însoțite de un alaiu de surprinderi și pericole, iar inimicul e cutezător și viclean. Ați putea fi surprinși și uciși, iar căzând vii în mâinile dușmanului, veți deveni robi. Renunță la hotărârea ta, rămâi lângă mine. Regalianus și fără tine își va îndeplini însărcinarea ce-i încredințez.

— Tată, se roagă ea din nou cu duioșie, dacă mai iubești pe Micapora ta, împlinește-i dorința, te rog în numele lui Zamolxis!

Regalianus și eu vom fi cu băgare de seamă ca să nu cădem în vre-o cursă. Dragostea ce simt în inima mea pentru tine și pentru logodnicul meu ne va călăuzi, ni va lumina drumul, ni va ajuta să isbutim. Cât de mândră și fericită voi fi când isbutind mă voi reîntoarce aducându-ți toate lămuririle de cari ai trebuință.

Decebal avea pentru fica sa o dragoste nețăr-murită, dragoste care uneori îi întunecă judecata, de aceea îi împlinea dorințele. Și de astădată, cu toate că par'că un glas tainic îi șoptea să nu cedeze, el se învoi și răspunse ficei sale:

Fie Misapora, precum dorești tu și Zeul protector al Daciei să te ia sub scutul lui!

Se fac pregătirile de plecare. Micapora ia cu dânsa pe credinciosul său rob *Bato*, iar Regalianus pe centurionul *Udarus* cu treizeci eălăreți din cei mai încercați.

Mica ceată pleacă.

Decebal se retrage în cortul său, dar stăpânit de o neînțeleasă neliniște, nu se culcă, hotărît să aștepte reîntoarcerea ficei sale.

Trecuse mișul nopții, pe cerul senin *găinușa* ¹⁾ arată că până la ziuă nu mai sunt decât două ore. Regele părăsește cortul, se urcă pe zidul fortăreței, privește stăruitor în partea în care plecase Micapora,

1) Constelația Pleiadei sau cloșca.

cașicum ar fi voit să străbată cu privirea prin bezna nopții până la cea mai mare depărtare, dar nu zărește nimic. Ascultă doar va putea auzi un tropot de cai, ori un sgomot oarecare, dar nu se simte nimic. Grija și teama îl stăpânesc. Vântul se ridică ușor, apoi mai tare, și când adie e trist și lin. El ridică într'un ritm de mișcare și de muzică ierbile cele lungi și fragede, frunzele dințate ale stejarilor. Insecte de noapte sbârâie, un freamăt nelămurit vine dinspre pădure, dar așa de șters, așa de schimbător, încât regele dorește mai bine tăcerea așteptării îngrijate, decât șoptitul îndoielei chinuitoare.

Trecuse aproape o oră decând stă nemișcat pe zid într'o dureroasă așteptare și nu se putea hotări a părăsi acest loc. Incepù a se căi că într'o clipă de slăbiciune a dat voie fiicei sale să plece. În sfârșit părăsind zidul, se reîntoarșe în cortul său, chemă pe comandantul Cerdo și-l însărcină să plece cu o *turmă*¹⁾ de călăreți în căutarea Micaporei.

VIII.

Lupta cercetașilor dacii cu cercetașii romani.

Când părăsiră Micapora și Regalianus cetatea, întunerecul eră adânc, drumul greu de străbătut din pricina noroiului, liniștea în natură desăvârșită. După un mers de o oră, sosiră într'o pădure bătrână. Aci tăcerea tainică a nopții era întreruptă din când în când de dulcea cântare a privighetorilor cari își spuneau dragostea lor și fericirea de a se regăsi la vechile cuiburi, iar crângurile și codrii ca vrăjiți ascultau acest imn, prinos de închinăciune primăverei și naturei.

Indrăsneața ceată odihnindu-se puțin se pregătia de plecare când un fior pe vijelie trece peste dealuri și văi. Nori mari, negri, înaintează dela apus, se reped unii peste alții și viscolul se grămădește vitreg deasupra capetelor lrumetiilor. Un fulger nemărginit hrăzdează văia cu lumina-i alburie, apoi un tunet puternic își prelungește ecoul din nor în nor, pe

1) Turmă, adică escadron.

întinsul cerului, din stâncă în stâncă pe pământ. O ploaie asemea unui potop se revarsă din cer. Micapora, Regalianus și Udarus, se retrag într'o peșteră din apropiere, iar călăreții găsesc un șubred adăpost sub bătrânii fagi ai pădurii.

După trecerea ploaiei cerul se reînseninează și stăpâna nopții se arată răspândind lumina-i argintie peste colnice și peste văi. Ceata pleacă din nou, înaintează încet, cu băgare de seamă, ca să nu fie surprinsă. În drumul său întâlnește un Dac, care luat captiv de Romani, isbuti să fugă. Dela el află locul unde sunt tăbărâți dușmanii, dar nu-i putu da deslușiri asupra noului comandant roman, nici asupra numărului legiunilor.

Cercetașii își continuă calea. Ajungând la o încrucișare de văi și drumuri se opresc, cercetează cu privirea în toate direcțiile, ascultă, dar nu întrezăresc nimic, nu aud niciun șgomot bănuitor. Înaintează încet pe valea cea mai largă, când deodată la o cotitură a drumului, se aude o nechezare căreia îi răspunde nechezarea calului lui Regalianus. Ceata se oprește și cercetând cu privirea zarea deosebește înaintând spre ea niște umbre, la început nelămurite în cari, după ce se mai apropiară, i se părù a recunoaște legionari romani. Numărul acestora erà mai mare de cât al Dacilor și când se apropiară deajuns ca să se poată recunoaște, un legionar grăi tovarășilor săi :

— Priviți, sunt ostași daci cari vin să ne aducă vești dela Decebal. Mă prind că regele lor a fugit, iar aceștia de rușine nu l'au urmat.

— Miști ! Romane, răspunde Micapora revoltată. Decebal nu fuge dinaintea dușmanilor, despre aceasta pot mărturisi multe din legiunile voastre, pe care el le-a înfrânt.

— Dacul cutează a ne ocări când îi spunem adevărul. Poftiți mai aproape barbarilor, ca să ne cunoaștem mai bine și să dovedim cine minte

La această provocare îndrăsneață, mica ceată dacă se repede în pornire nebună asupra Romanilor

rupându-le rândurile. Isbucnirii sgomotoase a furiei dintâi urmează o tăcere apăsătoare. Cu brațul hotărît, cu ochii aprinși de turbare, fiecare își deschide o trecere prin dușmanii săi. Regalianus rănit în piept de sulița unui legionar, se clatină pe cal, apoi se prăbușește la pământ gemând. Calul lui se oprește pe loc, dar curând sub loviturile ce cad întâmplător rătăcite în acest vârtej al luptei, pornește nebun în toată exaltarea spaimei lui.

Lupta continuă cu înverșunare în mijlocul răniților și morților călcați în picioare, când de-odată Bato scoțând un strigăt de groază apucă de coamă calul Micaporei și-l trage cu putere la o parte. Sabia legionarului ridicată asupra fiicei lui Decebal cade, dar nu lovește decât șoldul calului, care speriat și ne mai putând fi oprit, începe o fugă amețitoare. Toate silințele de a-l stăpâni fură zădarnice, și Micapora se gândia cu groază la primejdia de a fi dusă în tabăra romană. Bato urmă de aproape pe stăpâna sa, amândoi goniți de legionari.

Luna s'ascunde din nou. Nori cărbunoși grăbesc spre Zenit și se îndeasă deasupra fugarilor. Vântul amuțește, freamătul frunzișului tace, o toropeală obositoare se lasă din codri de pe costișe. Pe orizontul strivit de nori un fulger isbucnește sfâșiând cerul. Bubuitul trăsnetului aleargă și tremură dealungul văii, apoi pe pământul înmuiat se aude răpăitul picăturilor de ploaie, cerul se prăbușește în cataracte din întunecime în întunecime. Vântul reîncepe și spulberă în fața celor urmăriți ploaia caldă, dar apriga vijelie nu e în stare să oprească alergarea amețitoare a legionarilor și a Micaporei.

După un restimp vijelia tace, norii se ascund, luna reapare și în noaptea reînseninată se înlănțuiește mereu fuga nebună a urmăriților și urmăritorilor, cari plecați pe gâtul cailor văd în furia neputinței nălucile Micaporei și a lui Bato ce se șterg tot mai mult în zare.

Romanii se opresc, un legionar sare de pe cal și punând urechia pe pământ de abia mai aude vi-

brând surd la rădăcina ierbei un sgomot îndepărtat de galop, care apoi se pierde de tot. Se sfătuește cu tovarășii săi și rămân aci spre a-și odihni caii acoperiți de spumă și topiți de oboseală.

Micapora și Bato aleargă mereu până când ajungând pe un teren undulat, calul stăpânei se poticnește și cade. Călăreața trântită cu putere rămâne în nesimțire. Sclavul încearcă a o deșteptă, o strigă pe nume, o stropește cu apă, dar toate sunt zădărnice. Biruit de durere și desnădejde ingenunchiază lângă stăpâna sa și plânge. Intr'un târziu când soarele se pregătește a se arăta la orizont, sub înrăurirea umezelei pământului și a răcoarei dimineții, Micapora își recapează cunoștința. Când se ridică de jos vede că frumosul ei cal *Dracor*¹⁾ zace întins pe pământ având frânt un picior dinainte. Prima ei gândire a fost să-l mângăie; se apropie și punând mâna pe sub gâtul calului, îl sărută, îl strigă pe nume netezându-i coama. Dracor la glasul Micaporei par'că uită durerea ce-l omoară, nu mai simte rana din care sângele tot se mai prelinge, ridică capul, privește pe stăpâna sa, apoi nechezând lin, îl lasă să cadă pe nisip.

— Bato, nu vreau ca dragul meu Dracor să moară sfâșiat de lupi, curmă-i chinul și îngroapă-l sub albia pârâului.

Apoi ștergându-și lacrimile se depărtează ca să nu fie față la moartea nobilului cal.

Când totul fu sfârșit, părăsesc larga și adâncă albie a pârâului ce secase, urcă o mică coastă spre a se orienta încotr'o s'o apuce. Privind în jurul său Micapora constată că se găsește aproape de tabăra romană. Mijloc de scăpare nu era. Atunci se hotărăște să meargă deadreptul în castrul dușman.

Pe când se apropia de tabără, generalul Iulianus îi iasă înainte și vrăjit de frumuseța și umbletul de zeiță a Micaporei, cu o religioasă sfilă îi vorbește:

1) Dracor în limba dacă însemnează *rosmarin*.

— Frumoasă Zină, Jupiter mi-a fost prielnic îngăduindu-mi a întâlni în drumul meu pe Zeița acestor locuri.

— Romane, nu sunt zina acestor locuri, sunt fiica regelui Decebal. Ursita neînduplecată m'a aruncat în mâinile dușmanilor țarei mele; ucide-mă dar nu mă trimite roabă în Roma voastră urgisită.

— Cum te numești frumoasă fiică de rege?

— *Micapora.*

— Curajul, originea și frumuseța ta impun respect și admirație. Nu vei fi târită la Roma ca sclavă, ci vei rămânea în cortul comandantului ca femeie liberă. Vei împărtăși soarta mea până în ziua când îmi va fi îngăduit a mă reîntoarce la Roma, în sânul familiei mele.

Micapora fu condusă în *Pretorin*. Din această clipă ea a fost socotită și tratată cu respect, nu ca captivă, ci ca stăpână și fiică de rege. Bato fu luat rob de tribunul Cimber.

IX.

Iulianus și Plator
răsbunătorul.

La dreapta tabărei romane se deschidea o frumoasă vale încunjurată de înălțimi acoperite cu păduri de fagi și stejari. Iulianus însoțit de un tribun și două turme de cavalerie pleacă în recunoaștere dealungul acestei văi. La o cotitură a văii se oprește deodată atras de un cântec ce răsună în pădure. Era un păstor dac care își mână turma către culmile munților și cântă oilor sale:

*„Haideți oi în sus la munte,
C'a intrat lupoaica¹⁾ 'n țară
Nu mai e de trai în vale.
Unde moartea stă la pândă.*

*Sus, pe culme, în pădure
E scăpare pentru noi,
Unde lupul nu străbate;
Haideți, haideți blânde oi!*

¹⁾ Alușie la legenda despre lăptarea lui Romulus și Remus de către o lupoaică. Dacii porecliau pe Romani *lupî*.

*Și de-o fi ca să răsbată
Pân' la piscul cel înalt,
Dragii munți atunci sări-vor
Să ne apere de răi.*

*Stânci bătrâne noi ruga-vom
Să ne vie 'n ajutor,
Să se prăvălească 'n vale
Peste lupii blestemați!!*

Glasul păstorului se depărtă tot mai mult până când se stinse cu desăvârșire. Iulianus ajungând la un sat așezat într'un luminiș de pădure intră în el, dar nu găsi decât copii, babe și moșnegi neputincioși. Tot ce fu în putere: bărbați, femei și tineri, părăsise casele mergând unii la războiu, alții retrăgându-se în pădurile nestrăbătute ale Daciei. Comandantul roman cerând oarecare lămuriri unui bătrân Dac, albit de ani și de nevoi, acesta nu a voit să i le dea. Un centurion care însoția pe Iulianus înfriându-se se răstî la bătrân.

— Ai dreptate să te răstești la mine, zise moșneagul oftând adânc. Cei 90 ani ai mei nu mă iartă să mai înstrunez arcu, nici să mai lovesc cu lancea sau cu toporul, altfel ași ști cum să-ți răspund.

— Moșule, întrebă un copilandru cu ochii mari schinteietori, ăștia sunt copiii *lupoacei*?

— Cum te numești micule Dac, îl întreabă Iulianus.

— *Plator, Răsbunătorul.*

— Și ce vrei să răsbuni?

— Moartea tatălui meu.

— Cine l'a omorît?

— Copiii *lupoacei*, veniți de peste Istru.

— Copiii *lupoacei* nu sunt așa răi cum îi crezi tu, Plator. Și tatăl tău va fi ucis mulți Romani, dar pentru asta noi nu vrem răsbunare.

— *Eu sunt Dac, nu uit și nu iert.*

Iulianus fiind brav și bun și având un fel de cult pentru vitejie, fu mișcat de sentimentul mărturisit de micul Plator. Cu cât pătrundeă mai adânc

în sufletul acestui popor îndrăzneț, cinstit și îndrăgostit de libertate, cu atât creștea și admirația lui pentru Dacia. La plecare zise lui Plator: „*să-ți aduci aminte că ai vorbit cu comandantul roman Iulianus*“.

X.

Romanii părăsesc
Dacia.

Iulianus plănuiește o lovitură îndrăzneță. Hotărî să ocolească Tape și să cadă ca un trăsnet asupra Sarmizegetusei, apărută, după informațiunile ce primi, de o armată puțin numeroasă. Pentru acest sfârșit, legiunile părăsesc tabăra îndreptându-se către capitala Daciei. În drum au fost ajunse de un trimis al împăratului cu ordin către Iulianus de a se reîntoarce în Mesia, pacea fiind încheiată între Romani și Daci. Prin acel ordin Domițian îi cere ca să aducă cât mai mulți captivi din Dacia. În această clipă Iulianus nu cunoștea condițiunile prea umilitoare pentru Roma ale păcii încheiate între Domițian și Decebal, dar având un presentiment de rele vestitor, se hotărî contra inimei sale să părăsească Dacia. El cunoștea îndrăzneala lui Decebal și lașitatea lui Domițian, de aceea se temeă să nu i se impună Romei o neiertată umilire și rușine; dar ordinul de reîntoarcere fiind formal, a trebuit să i se supună.

Legiunile părăsesc Dacia, trec Istrul însoțind reîntoarcerea împăratului în Roma.

Domițian înainte de plecare avu grije să înștiințeze Senatul că biruind pe Daci a încheiat pacea și cere a i se decretă dreptul de a *celebră triumful* adecă jertfa solemnă pe care învingătorul o celebră cu armata în templul lui Jupiter.

XI.

Triumful lui
Domițian.

Inconștientul împărat înaintează spre Capitol în fruntea gardei pretoriane, a cohortelor de legionari, târând în alaiul său captivi daci și sarmați aduși de Iulianus, și robi luați din Mesia. Carul triumfal având forma unui turn, era tras de patru cai. Împăratul îmbrăcat în togă de purpură, sulimenit ca o curtezană, ținând în mână un sceptru de fildeș împodobit

cu un vultur, ședeà în carul triumfal pe un scaun de fildeș. Înaintea carului mergeau captivii și carăle cu prăzi luate din țara dușmanului. La spatele împăratului un rob ținea ridicată o coroană de aur a cărei strălucire învălià fruntea triumfătorului, și din când în când se aplecà și șoptià Cesarului: „*adu-ți aminte că tu ești un om*“.

În asemenea împrejurări obiceiul erà ca legionarii ținând în mână ramuri de laur, să cânte imnuri de biruință. De astă dată ei întonară următorul imn batjocoritor :

„*Ești viteaz al nostru Cesar,
Minunate-a tale fapte.
Vrednic ești la nemurire
Numele trecut să-ți fie
Cu al celor cinci Sibile.*1)

*Roma-i mândră că 'n ea intră
Cel mai mare împărat,
Care făr'a trece Istrul
Numai cu privirea-i cruntă.
A supus poporul dac.*

*Și că bună chează
De victorie și pace
Ca un semn de prelinie
El lui Decebal jertfil'a
Legiunea Ciocârliei.*2)

Ursita răsbunătoare a păstrat Romei o îndoită rușine: încheierea unei păci umilitoare și primirea triumfală a unui împărat laș și mișel.

XII

Micapora în
Roma.

Iulianus întorcându-se acasă încredințează pe
Micapora mamei sale.

— Mamă scumpă, nu-ți aduc o roabă, ci o fiică

1) Aluzie la cele cinci curtezane: Cynthia, Cytharis, Chloe, Cipros și Phebe, în societatea cărora petrecu împăratul în Mesia, pe când legionile se luptau în Dacia

2) Aluzie la legiunea a 5-a *Alanda* sau *Ciocârlia*, care fu nimicită de Dac în lupta dela Tape.

de rege născută pe frumosul pământ al Daciei. Eu sunt robul ei și te rog să o iubești și să o respectezi cum o iubesc și respectez și eu. Este așa de bună, așa de dulce, așa de sublimă, că merită mai mult decât iubire, este vrednică de adorare.

Acum Iulianus istorisește mamei sale împrejurările extraordinare în cari ajunse Micapora la dânsul. Din ziua aceasta fiica lui Decebal a fost tratată ca și cum ar face parte din familia Iulianus. Iulia, mândra patriciană își adoră copilul și iubirea ce o simțea pentru el se resfrângea și asupra Micaporei.

Mama lui Iulianus nu era convertită la noua religie care se răspândise în imperiu și amenința cu prăbușire, nu numai Zeii Romei, ci și tronul Cesarilor, dar avea multă simpatie pentru creștini și multă îngăduire pentru oameni. Această împrejurare contribuie și ea ca Iulia să primească cu afecțiune și să trateze cu blândețe pe Micapora.

Deși Iulianus avea o adorație pentru fiica lui Decebal, deși Iulia îi arăta o dragoste de mamă, Micapora totuși era veșnic pe gânduri și tristă.

Strălucirea și petrecerile sgomotoase ale Romei o lăsau rece și timp îndelungat nu a voit să meargă nici în Forum, nici sub Portici, nici în Grădinile publice, nici la Amfiteatru. O mare parte a zilei o petrecea învățând sau lucrând.

Pe când se află în casa părintească avusese ca profesor pe Romanul Probus cu care învăța limba latină și se iniția în literatura poporului roman. Autorii ei preferiți erau poetul Virgilius și filosoful Seneca.

Intr'una din zile Iulianus crezând a-i face plăcere i-a adus o roabă dacă, originară din Sarmizegetusa. Această sclavă, fică a unui comandant dac, fusese tovarășa de jocuri a Micaporei pe când era copilă. La vederea ei Micapora isbucni în plâns și o îmbrățișă cu drag.

Iulianus o întreabă blând și mișcat :

— Scumpa mea, de ce plângi ?

— Plâng copilăria mea senină. fără griji, plină

de dulci speranțe și de zimbitoare visuri. Această fată îmi evocă trecutul; ea eră tovarășa petrecerilor mele din copilărie.

Iuliene, îți mulțumesc pentru plăcerea ce mi-ai făcut aducându-mi pe *Dada*.

— Sunt fericit și mulțumesc ursitei că mi-a scos în cale această fată, care va isbuti poate să înseni-neze înourata privire a dragei mele Micapore.

— Iuliene, îți fac o rugăciune: doresc ca *Dada* să nu fie un minut roabă, ci femeie liberă.

— Dorința ta va fi împlinită.

Din ziua aceasta *Dada* deveni tovarășa, amica nedespărțită a Micaporei. Acum aceasta începù să aibă orele sale de veselie, ieșia mai des la preumblare, dar aveà și zile când melancolia se făcea stăpână pe sufletul ei, și atunci nici Iulianus, nici *Dada* nu isbutiau a depărtà norii grămădiți pe fruntea ei de zeiță.

Iulianus iubià pe Micapora cu patima nețărmită de care pot fi cuprinse numai inimile alese. In-tristarea, sfiala și reserva ei îl amăriau. Suferià cumplit, de aceea căută alinare în muncă și în îndeletniciri necurmte. In fiecare zi făcea lungi exerciții militare în câmpul lui Marte; mergeà la Terme, în Forum, vizitò librăriile și bibliotecile, dar chinul nu i-se alinà. In sfârșit se hotărî să meargă la moșie sperând că în mijlocul naturei va găsi o ușurare.

La țară, la frumoasa-i moșie de lângă munții Albani, toate: arbori, flori, pâraie, pasări îi vorbeau de iubire, toate îi reamintiau pe Micapora, îi măriau dorul și patima pentru acea ființă adorată.

In pestitul casei din grădină el încredință unor tăblițe svâcnirile, dorul și chinul sufletului său.

Iată ce scrise el pe tăblițe:

24 Aprilie. dimineața.

„Vremea e mohorâtă, vântul năbădăios, ploaia măruntă și rece. O infiorare de tristețe și jale par'că trece prin întreaga fire. Privesc drăgălașele păsărele cari udate de ploaie au încetat ciripitul lor de dra-

goste. Ca stoluri de corbi mă năpădesc gândurile cernite. Mă întreb : ce este omul ? care e istoria lui ?

Omul este un veșnic dor unit cu un veșnic plâns. Dor și lacrimi, vis și desamăgire ; iacă omul. Istoria lui psihologică stă în a se gândi câteodată la trecut, a-l plânge sau blestemă, a nu înțelege prezentul și a dori necunoscutul viitor.

Cercetai monumentele Asiriei și ale Faraonilor, templele din Erusalim, Elada și Egipt, ale lui Iehova, Zeus și Osiris, dar eșii din ele cu sufletul mai zdrobit de întristare, mai pătruns de deșertăciunea credinții și de nimicimea vieții. Am întrebat mormintele din țările barbare și civilisate, și prin ceața închipirii mele văzui șiruri de veacuri trecând în alaiu pe dinaintea mea, arătându-mi un ocean de sânge, și dispărând apoi în veșnicie.

O Zei ! ce mare greșală a-ți săvârșit în clipa în care a-ți plăsmuit această masă de cretă numită om ; ce cruzi a-ți fost când a-ți grămădit atâta bogăție de chin și de iubire în această fragedă țesătură de carne, de sânge și de nervi, hotărînd ca durerea și iubirea să poată sfășiă făptura creiată de dumnezeu-estile voastre mâni.

În Atena și în Roma vizitai templele gloriei omeneste, unde întrebând umbrele rătăcitoare printre coloanele de marmoră, drept răspuns auzii suspinul lui Aristid isgonit din patrie pentru că a fost prea drept și prea cinstit ; făcû să mă cutremur horcăitul agoniei dumnezeescului Socrate, căruia patria nerecunoscătoare i-a impus cupa cu otrava pentru că fû prea bun și prea înțelept ; îmi pătrunse auzul strigătul celui mai mare Roman, a lui Iuliu Cesar căzut sub loviturile nebune ale conjuraților, țipetul proscrisului Ciceron, când îl uciseră *Sicarii*, geamătul lui Marius fugar, plângând pe ruinele Cartaginei, oftatul celor doi Grachi, omorâți mișelește din pricina mării lor iubiri de patrie și de popor.

Privesc în jurul meu și nu văd decât stăpâni și robi, victime și călăi. Căutai altarul Dreptății, dar nu găsiî decât prigonirea și arbitrarul : Istoria lui Pro-

meteu și Socrate, lanțul și otrava sunt răsplata celor ce muncesc pentru binele omenirii. Câte înalte minți stinse înainte de vreme, câte inimi curate și sublime sfășiate, câte dumnezeiești suflete împinse la desnădejde și martiriu!

Unde sunt genialii muncitori, marii binefăcători ai neamurilor? Propovăduitorii cinstei și demnității omenеști, uriașii gândirii, eroii jertfirii de sine pentru un ideal mare, ce lăsară după ei, afară de sufletul lor nemuritor?

O brazdă însemnată cu sângele lor, cu fășii rupte din calda lor inimă, în timpul vieții, iar la sfârșit un pumn de cenușă.

Aceeași zi, seara

Răsboalele și durerea mi-au întunecat tinereța, patimile mi-au tocit energia, mă îmbătrâniră înainte de vreme. Nu mai așteptam, nu mai nădăjduiam nimic, când într'o zi tresării, mă deșteptai ca dintr'un lung și greu somn, ochii mi se umplură de o lumină cerească contemplând o stea, care curând, prea curînd se înveli în nepătrunși nori.

Ce-mi rămâne azi din toate iluziile, din toate visurile, din toate nădejdiile mele? Plânsul în inimă, dejnădejdea în suflet. Această lume, groaznic amestec de noroiu și lacrimi, nu este vrednică de o singură gândire a mea.

M'am silit să uit în sânul naturei, să fiu stăpân pe mine însu-mi dar și aci amintirea și chinul întâlnii. Drăgălașa privighetoare când împrumută farmece crângului prin dulcile-i melodii, mi se pare că plînge tainic ursita omenirii, pârăiașul ascuns între arbori și flori când murmură lin, par'că aud geamătul celor nenorociți. Mugetul vijeliei, urletul mării cu glasul lor sălbatic, amenințător îmi spun; o omule, adevăratul tău nume este „chin“!

Miezul nopții.

Speranță se zice că tu ești balsamul durerii, zâmbetul vieții. Te numiră zeiță.

Tu zeiță?

Nu! adevăratul tău nume este *demon*, sfinx blestemat.

Tinăr, idealist, visător, cu inima curată și plină de credință și de dragoste, am fost fulgerat de dușmănia soartei și azi nu mai nădăjduesc nesigura, efemera fericire, ci cer puțin răgaz, puțină alinare în vârtejul chinurilor mele. Dar și aceasta mi se refuză și eu trebuie să trăesc în tovărășia desnădejdei.

De ce aș mai spera!

A spera este a te amăgi, a visa din nou, a te desamăgi, ca apoi să te desnădăjduiești din nou. Departe de mine nădejde înșelătoare, lasă-mă; nu te mai vreau. Nu încercă ca să mă mângâi; zădărnice te silești a mă face necredincios prietenei mele Desnădejdea: Ea a venit din locurile întunecate unde nimic nu are sfârșit și m'a invitat la o logodnă veșnică.

O Speranță, nu încercă să mă mângâi, iar tu Desnădejde vino; eu te chem, te aștept. Vino și fii tu zeița mea protectoare.

25 Aprilie, dimineața

Intr'o zi desmierdai un dulce vis, o cerească nălucire care vrăjește pe om, pentru că o dorește mereu, fără să o poată strânge cândva în brațe, pentru că aleargă după ea, iară să o înțeleagă, pentru că rămâne pururea vergură înaintea brațelor lui îndrăgostite.

Această nălucire e Fericirea.

Mi-a surâs și mie într'o zi Fericirea, și eu crezui în ea, dar vai! nici una din făgăduelile acestei sirene nu s'a realizat. Desfrunzitu-s'a cununa tinereței mele și visurilor aurite, nu a supraviețuit decât un singur, amar strigăt: Desamăgirea.

Când lutul grămădindu-se atom cu atom, clădește acea massă fragilă poreclită *om*, Ursita ia din grădinile Empireului două flori și le sădește în inima omenească. Speranță se numește una, Dor cealaltă. Dorul în loc de a ne îndulci viața, mai des se face călăul nostru, pe când Speranța de multe ori se ves-

tejește mai înainte ca dulcele-i parfum să ne fi îmbătat sufletul și potirul ei nu conține altceva decât o lacrimă amară depusă acolo de Desamăgire.

Aceeași zi, seara

Intr'una din zile o dulce melodie îmi desmierdă auzul, mi se părù o armonie cerească, armonia visului vieții mele. Cât de adânc m'a mișcat această nălucire.

Intinsei mânilor ca să îmbrățisez dumnezeiasca vedenie, dar desnădăjdut am trebuit să mă dau înapoi, asemenea copilului care să suie pe un copac, unde cu câteva zile înainte auzise ciripitul drăgălașilor pui ce îmbrăcați în mătășosul lor puf, ședeau în cuib, și când întinde mâna spre ei, deodată sare un șearpe mare, care măncase puii. Ingrozit copilul țipă și fuge.

Aceasta e legenda Fericirii.

26 Aprilie dimineața

După zile și nopți lungi de oboseală, de des-nădejde și chin, azi mă simt puțin mai liniștit. Ridic ochii cătră cerul pe care de câteva zile nu l'am mai putut vedeà. Privirea rățește pe nesfârșitul albastru, mintea începe a ieși din toropeală, sufletul se perde în câmpiile închipuirii, *numai* inima rămâne tăcută. Nu mă mai recunosc. Cernite-mi sunt gândurile, mort entuziasmul. Da, m'am schimbat așa de mult. Acum caut singurătatea, îmi place întunerecul, cerul mohorât, viforul mugitor. Privesc Nesfârșitul, chem somnul și visurile cu toate, amăgirile lor. Dacă aș putea să dorm!

Să dorm ca să uit. Dar somnului nu-i urmează oare deșteptarea, visului amăgirea?

Amară e deșteptarea după pierderea unui vis ceresc, grozav e a te trezi în iad după ce ai visat cerul.

Aceeași zi seara.

Fii liniștită și tare sârmana mea inimă, poți lește-ți bătăile. Fulgerul durerii te-a sfășiat, dar nu

te-a ucis. Trebuie să mai trăești, dar de azi înainte viața ta va fi ca a floarei *ranunculus glacialis*, palida floare a zăpezii și gheței eterne.

Se zice că pe culmile înalților Alpi trăește singuratică floarea ghețarilor fără să cunoască frageda sărutare a sburdalnicului flutur, nici mângăerea bine-făcătoare a lacrimilor nopții: așa vei trăi tu singuratică, fără să simți deliciul deșteptat de sărutarea a două buze voluptoase, nici dulcea îmbătare a dragostii împărtășite.

O Durerea mea, fii demnă!

Clădește-ți în inima mea un cuib așa de adânc așa de ascuns, încât nimenea să nu poată fi față la agonia nimenea să audă gemetele tale.

Ascultă, Durerea mea, săvârșește în taină lucrarea ta mântuitoare, fără sgomot; nimicește această grămadă de lut numită om, dar nimicește-o fără tânguire.

O Răsvrătirea mea, fii mândră și statornică aprinde și mistue inima mea, dar să nu te plângi, să nu te pierzi în deșarte vorbe. În fața tuturor să rămâi nebiruită și nemuritoare ca și durerea care ți-a dat naștere.

O voi cari ați întâlnit o femeie iubitoare, devotată și cinstită, păziți și apărați cu băgare de seamă această comoară, ea prețuește mai mult decât tot aurul din lume. Voi sunteți muritorii iubiți de zei, voi vă înrudiți cu ei. Iar voi cari a-ți încercat acea durere nemărginită și îngrozitoare ca iadul, *Desamăgirea*, îmbrăcați-vă inima cu o întreită platoșă și ocoliți femeia. Glasul ei este cântecul vrăjitor al Sirenei, astupați-vă urechile dacă voiți să plutiți neturburați și nechinuți pe viforoasa mare a vieții.

2 Maiu, dimineața.

Dragă Amintire, reîmprospătează-mi tinerele, dulcile închipuiri și visuri ale copilăriei și îngăduie ca sufletul meu asemenea albinei ce se cufundă în caliciul crinului, să se adâncească în valurile trecutului, unde să găsească credința primilor ani, cari

colorează orice idol cu voluptăți cerești. Acolo este mângâierea sfintelor cuvinte materne, acolo rugăciunea și jertfele altarului familiar, acolo nevinovăția și seninele visări.

Miezul nopții.

Născuți departe unul de altul, tu în Dacia, eu în Roma, ne-am întâlnit pentrucă zeii ne-au ursit a ne iubi și a trăi împreună. Nu e cu putință a te vedea și a nu te adora ca pe o dumnezeire. Nici un bărbat nu a putut simți vreodată cu nemărginirea cu care simt eu; nici o femeie nu a putut fi iubită cu sfințenia cu care te iubesc eu. Te ador. Eu îți dau toată viața mea, inimă și suflet, prezent și viitor. Te port veșnic în inima mea, nu mă gândesc de cât la tine, nu trăesc de cât prin tine. Te iubesc, tu o știi, dar ceea ce nu-ți poți închipui este nețărmurita putere a sentimentului care mă târăște spre tine. Destinul meu va fi nedespărțit de al tău. Cine mă va despărți de tine? Cine va voi să despărț o inimă pe care tu singură o stăpânești? Unite vor trebui să fie în veci inimile noastre.

3 Mai, dimineața.

Numai pe tine te doresc, pe tine tovarășă, în viața-mi singuratică. Cu tine îmi va fi ușoară orice muncă, dulce orice durere, zimbitor orice loc, chiar și o pustietate; marea și uscatul vor fi acelaș lucru pentru noi, brațele noastre vor cuprinde universul numai să simt inima ta pe a mea. Vino, unește palpitările tale cu ale mele.

Cere mamei să nu-și adore copilul, floarei să nu aștepte raza mângâietoare a primăverei, privighetoarei să nu dorească taina și umbra crângului, robului să nu aspire la libertate: atunci îmi vei putea spune și mie să te uit, să nu te mai iubesc.

Te iubesc Micapora cum iubește roza soarele de Mai, cum iubește rândunica spațiul albastru în care poate sbura în libertate. Tu ești visul anilor mei

tineri. De mi-ar îngădui sburdalnicul fiu al Vinerei favoarea de a trăi ca rob al tău, sau de a muri pentru tine!

Aceeași zi, seara.

Puternici Zei! ceea ce simt eu, ceea ce mă face să sufăr, este amorul. Nectarul care îmbată sufletul și otrava care ucide, empireul care îndumnezește și iadul care osândește, acesta este amorul.

Amorul este chinul este agonia inimei?

Fie!

Eu nu vreau să stîng nici-una din flacăările focului iubirii, nu vreau să înăbuș nici-una din palpitările inimei mele; dimpotrivă vreau să fiu ars de acest foc, sufocat de aceste palpitări.

4 Mai.

Îmi reamintesc dulcea și feciorelnica dimineață a vieții, reintru pe aripile închipuirii în acel empireu pierdut. Sburdalnic ca un flutur ce zboară din floare în floare, alergam fără griji, fără frică în grădina părintească sau pe câmpiile dela poala Muntelui Alban, îndrăgostit de tot ce e lumină și armonie. Mii speranțe și închipuiri ispititoare îmi îndulciau viața; tot ce se mișcă în jurul meu eră isvor de poezie, de nevinovată bucurie și dacă câteodată suflarea durerii cuteză în trecut să-mi atingă pletele, plîngeam un minut, dar lacrămile cari se prelingeau la marginea pleoapelor mele, îmi răcoriau și mângăiau sufletul, și îndată zâmbiam și mi se părea că mă răsfăț cu speranța care eră lângă mine.

Acesta a fost empireul meu.

Mai târziu un vis strălucit se făcù stăpân pe sufletul meu, visul gloriei. Istoria civilizației grece și latine mă farmecă, modelele de vitejie și virtuți cetățenești ale acestor două neamuri mă transportau și mă îndemnau să le urmez. Visam să ajung un viteaz, un om mare, un nemuritor. Am studiat cu patimă literaturile celor două civilizații, am alergat pe câmpul

de luptă pretutindeni pe unde legiunile noastre purtau vulturii biruitori ai Romei, în Europa, în Asia și în Africa; am iubit tot ce e înălțător, tot ce e glorios, tot ce e jertfă. Dar după studiu, după muncă și luptă, mă simții, nu obosit, ci nemulțumit, trist. Melancolia mă cuprinse și-mi întunecă orizontul. Știința și gloria nu erau de ajuns ca să umplă golul din sufletul meu.

Un alt vis trebuia să umplă acest gol. Acesta a fost un vis dulce de iubire, sublimă nebunie care născocoște gemete și lacrimi, aprinde inima, torturează materia, exaltează sufletul, îndumnezește pe om și sfârșește adeseori prin a ucide inima și a nimici materia.

Visuri dulci, dumnezeiești ce dispărură ca niște năluci și nu-mi lăsară decât îndoala și chinul.

O muritor nu crede visurilor!

Ele sunt fulgi de zăpadă ce se topesc la întâia rază caldă a soarelui și nu lasă în urma lor decât picături de apă, pe cari apoi vijelia le împinge până la mare, care le înghite.

5 Mai

Cine nu te-a văzut nu cunoaște dumnezeiasca frumuseță, cine nu te-a sărutat, nu cunoaște fericirea.

Eu îți închin cel mai sfânt amor ce a putut vreodată să apară pe pământ; tu mi-ai inspirat acea patimă curată și adâncă, care plină de puterea ei, de trăinicia ei, nu cunoaște hotară, acea iubire sublimă ce schinteiază până în ceruri.

În mine însumi, în amintirile mele, în nădejțile și durerile mele, te găsesc numai pe tine, divina mea, și toate îmi reamintesc dulcele tău chip. În mine și în afară de mine, în bucurii și în chin, în liniște și în turburare, în vis și în veghiare eu nu simt, nu văd decât un lucru, pe tine neasămuita mea Micapora.

6 Mai dimineața.

Iubesc și sunt nefericit; robul mauritan este mai fericit decât mine, pentru că mintea lui este mărgi-

nită, nu vede mai departe de pereții colibe primitive în care s'a născut, și e mulțumit dacă are hrana trebuincioasă ca să-și astâmpere foamea, pe când eu cel însetat de fericire, eu care am o minte îndrăzneată, luminată prin cultură, eu care iubesc fără nădejde de a fi iubit, ași schimbă bucuros soarta mea cu a lui.

Aceeaș zi, seara.

Azi ca în toate zilele ție-ți închin orice gândire a mea, cum o închină expatriatul locului natal și robul libertății. Chipul tău de zeiță mă vizitează în visurile nopților mele; în șoptele amurgului deșteptate de zefir, par'că aud glasul tău, în stele văd lumina strălucitorilor tăi ochi, cari-mi vorbesc de existența unei fericiri neînchipuite vreodată de mintea omenească. Mă culc gândindu-mă la tine. Zeul somnului trimită-ți cele mai delicioase visuri!

7 Mai.

Am primit tăblița trimisă de mama. Prin ea mi se comunică că mama și Micapora sunt sănătoase, că amândouă mă doresc și așteaptă reîntoarcerea mea.

Mă dorește și mă așteaptă oare și Micapora? Să cutez a spera?

Aceeaș zi, seara.

Cea mai sublimă priveriște a vieții este sfânta înfrățire a două inimi, contopirea a două suflete într'o îmbrățișare castă. Toate comorile lui Midas nu prețuesc cât un singur zâmbet al acelei ce iubesc, sceptorul Cesarilor ce prețuește el în fața adoratului sceptoru al Amurului?

Sublimă e armonia naturei când Mai își cerne luminile și miresele peste firea împodobită ca de sărbătoare, dar mai sublim, mai dulce sună glasul copilului tău când strigă: „mamă, tată!”

Sărutarea copilului care va fi moștenitorul numelui tău și va continua tradițiile și cultul strămo-

șilor, îmbrățișarea curată a soției tale, acesta e Empireul.

8 Mai.

Viața mea, inima mea, gândul meu, toate spre tine se îndreptează, toate sunt ale tale pentru vecie. A trăi cu tine, prin tine, a auzi dulcele tău glas și ecoul să găsească în cuvintele tale, ceea ce simt eu, a mă afla pururea lângă tine, pentru că fără tine mă simt lipsit de aer și de lumină: aceasta este statornicia și înflăcărata dorință a sufletului meu.

O căsuță încunjurată de mirți, tei și brazi, o alee tainică învelită în umbră, și aci capul meu rezimat pe sânul tău: aceasta este vraja visurilor mele. În acest tainic cuib vom ceti împreună o carte, acea a iubirii noastre. Vom trăi o viață de iubire dulce. Astfel sufletele noastre din o fericire în altă, din stea în stea se vor înălța în Empireu !...

La reîntoarcerea sa în Roma, Iulianus puse aceste tăblițe în biblioteca sa, unde fură găsite într'o zi de Micapora. Ea ceti și rețeti aceste tăblițe. Emoțiunea și turburarea ei au fost așa de sguduitoare, că simți trebuința să iasă afară din cetate, în câmpia liberă. Chemă pe Dada și Bato și plecară afară din Roma.

Când se reîntoarse acasă se simți mai liniștită, mai stăpână pe inima sa.

Iulianus o întâmpină în atrium și o întrebă dacă i-a plăcut preumblarea afară din Roma. Apoi așezându-se lângă ea, și luându-i mâinile într'ale sale, îi zise cu duioșie:

— Micapora, deliciul vieții mele, mă voi socoti omul cel mai fericit din lume, egal zeilor, în ziua în care voi vedeă veselia zâmbind pe fața ta. Depărtează din sufletul tău mâhnirea, ia și tu parte la viața Romei, la bucuriile familiei mele. Nu te ador eu îndestul? Mama nu te iubește ca pe o fiică a ei? De ce veșnic gânditoare și tristă? Îți lipsește ceva; vre-un rob, ori vre-o roabă a casei noastre fost'au nesupuse, necuviincioase? Îndrăznit-a cineva să te supere? Spune-mi ca să-l pedepsesc.

— Iuliene, sunt adânc recunoscătoare bunei tale mame și ție pentru dragostea ce-mi arătați. În adevăr în casa voastră eu sunt considerată nu ca roabă, ci ca stăpână, și aștept nerăbdătoare prilejul ca să vă pot arăta toată recunoștința mea, fie chiar cu prețul vieții mele.

— Atunci pentru ce ești tristă? Ai vre-o dorință pe care te-ai sfiit a mi-o descoperi? Oricare ar fi acea dorință, chiar când împlinirea ei mi-ar sfărâma speranțele și fericirea ce pun în tine, arată-mi-o și dacă stă în puterea mea, o voi împlini. Roma nu este destul de măreață, viața nu te îmbie cu toate plăcerile, cu toate făgăduelile în viitor, ca să nu mai dorești altceva?

— Roma e mai presus de cum mi-o inchipuisem, viața aci este plină de îndeletniciri, distracții și petreceri: Forul, Câmpul lui Marte, Porticia, Grădinile publice, Termele, Bibliotecile, Amfiteatrele, Prânzurile delicioase, Preumblările, sunt tot atâtea prilejuri cari nu dau răgaz plictiselei a se face stăpână pe sufletul oamenilor. Dar toate aceste nu pot umplea golul din sufletul meu. Mie îmi e dor...

— De ce îți este dor?

— De mama și de tata, de văile răcoroase și de falnicii munți ai Daciei. Intristarea numai atunci m'ar părăsi când ași putea strânge pe inima mea scumpi-mi părinți, când ași putea sărută pragul sfânt al palatului părintesc.

— Credeam Micapora că mă iubești puțin, că răspunzi cu dragoste nețârmuritei adorații ce-ți închin. Acum văd că-ți sunt strein, poate chiar nesuferit. Cât de nenorocit sunt!

De ce n'am murit în lupta dela Tape, înainte de a te fi cunoscut!

O Zei, căroră am fost credincios în toată viața mea, acordați-mi prilejul a muri cum trebuie să moară un Roman, iubit de voi!

— Iuliene, strigă Micapora, îmbrățișându-l și acoperindu-l cu sărutări: te iubesc, te iubesc, te iubesc!

Tu ești bărbat, te găsești în Roma, lângă ado-

rata-ți mamă, pe când eu, o biată femeie sunt de parte de părinți, și de Sarmizegetuza mă despart mii de miluri. Înțelegi tu lupta grozavă ce se petrece în sufletul meu: de o parte calda dragoste ce-ți închin, de altă parte dorul puternic, chinuitor, nestins de părinți și de patrie?

— Micapora mea adorată, ai răbdare, iubirea noastră va birui toate neajunsurile, toate piedecile. Când un prilej prielnic se va ivi, vom merge la părinții tăi, îți promit acest lucru acum, în această clipă așa de serbătorească pentru noi.

XIII

Profesorul
Micaporei

Iulianus luase ca *gramatic* ¹⁾ pentru Micapora pe grecul *Charmides*, despre care i se spusese că este iscusit și harnic profesor. Ca fizic acest gramatic și filosof eră urât, lung, deșirat, cu buze groase, gură mare, bestială, nas în forma ciocului păsărilor de pradă, ochi mici, șireți, cu clipiri iuți și aproape necurmăte, ochi care nu te privesc nici odată în față, fruntea brăzdată de încrețituri îndoite arcuite, ceea ce ne arată un caracter bănuitor, brutal, disprețuitor, aplecat spre sgârcenie și înșelăciune.

Acum scumpa mea, zise Iulianus logodnicei sale, doresc să-ți urmezi lecțiunile cu profesorul Charmides. Acest rob cunoaște desăvârșit literaturile latină și greacă, vorbește minunat, are o deosebită metodă de a explica, deci întrunește condițiunile unui bun profesor. Nu știu cum ajunsese în robie și nu am putut constata dacă este intrigant, hulitor și de rea credință, cum mi s'a spus în urmă.

—Nu pot să-mi explic pentru ce acest Grec îmi insuflă desgust și neîncredere. Când se apropie simt impresia neplăcută ce mi-o produce apropierea unei reptile. Cu două lucruri nu mă pot împăca: *urâciunea și răutatea*. Adeseori răutatea naște din urâciune, altădată urâciunea completează răutatea. Cea mai mare binefacere pe care ar putea-o face

---

1) La Romani instrucția se da de către *preceptori, gramatici și retori*.

Jupiter și Apolon, ar fi să stârpească din lume *urâtul și răul*.

Ce sublime sunt bunătatea și frumusețea! Bunătatea împrumută grații și unei ființe cu fizicul ingrat, îndulcind, netezând oarecum asprimile. Pentru femei în deosebi a fi bună este a fi și frumoasă. Intre daturile pe cari zeii le împărțiră femeii, sunt mai ales două cari fac din ea o ființă fermecătoare: *tinerețea și frumusețea*; dar vai! cât de fragede, cât de trecătoare sunt!

Când tinerețea apune, când frumusețea se veștejește, în locul lor îi rămâne femeii o altă frumusețe neperitoare, frumusețea minții și a sufletului, mai trainică și mai subjugătoare de cât frumusețea fizică. Adevărata frumusețe este cea *morală*, ea își are isvorul în suflet, ea înseninează, idealizează fizionomia. *Cultura minții, bunătatea sufletului* alcătuiesc adevărata frumusețe femeiască.

—Charmides ce e drept are o înfățișare respingătoare și dacă l-ai judecă și prețui după chipul lui, dacă sufletul i-ar fi urât cum îi este figura, acest grec ar trebui isgonit, nu numai din Roma, ci chiar și din imperiu. Tu nu luă în seamă urâciunea lui fizică, folosește-te de frumoasele-i prelegeri ca să ajungi a fi întâia, nu numai prin frumusețea și virtuțile tale, ci și prin cultura ta.

De alminteri nădăjduiesc să pot înlocui încurând pe Charmides cu cel mai distins filozof al Romei, cu Epictet.

XJV.

Prelegerile lui Charmides

Iulianus trimise să cheme pe profesorul grec auzistând și el la prelegere. Charmides începù lecțiunea sa prin a lăudă patriotismul neasemănat al Grecilor, cultura lor superioară tuturor civilizațiilor din trecut și din timpul de față.

— Recunosc, zise Iulianus, că Grecii sunt un popor inițiator, că ei ne-au desvălit toate strălucirile Frumosului, sunt creatorii celei mai sublime civilizații cu care se poate mândri omenirea. Nimeni nu a știut

să exprime așa de dumnezește ca dânsii Frumosul prin muzică și prin poezie. Dar trebuie să încuviințezi și tu Charmides, că Grecii sunt o rassă din cale-afară nestatornică și impresionabilă, pururea gata a se sfâșiă, de aceea ei trecură cu ușurință de la aristocrație la democrație și de la aceasta la tirani. Gata de a îndumnezei pe marii lor poeți, filosofi și bărbați de stat, gata și de a le impune cupa cu otrava sau exilul. Noi, Romanii vă cunoaștem, știm că aveți numeroase viții morale, publice și private, stricarea moravurilor, moleșala, luxul desfrânat, frivolitatea, înjosirea justiției, un amestec de mândrie și nepăsare cetățenească, lăcomia, spiritul de șicană și lipsa de credință.

— Iuliene, răspunde Charmides, manifestările înalte ale geniului elenic, nu trebuie să le cauți în învălmășală și schimbările politice, nici în brutala Sparta, nici în moleșita și veșnic schimbăcioasa Atenă, ci cu deosebire la Delphi, la Eleusis, în Olimpia, unde eră adăpostul adevăratei doctrine, aci vei găsi sufletul grec.

După aceasta profesorul continuă studiul început în ziua trecută, vorbind despre Socrate și Seneca, laudând tratatul „despre morală“ al filosofului roman. Făcù o asemănare între amândoi filosofi, spunând că și prin felul morții lor, se apropie unul de altul. Neagra nerecunoștință a Atenei impune lui Socrate cupa cu otravă, nebunia lui Neron deschide lui Seneca vinele ca să moară.

Seneca predică disprețul bogățiilor, nepăsarea în fața durerii și grija necurmată a demnității omeștești. Pentru el orice om eră sacru, de aceea osândiă robia și măcelurile din arene.

— Cunos, zise Micapora, principiile fundamentale ale filosofiei propovăduite de Seneca, și doresc a pătrunde miezul filosofiei socratice.

— Socrate credea că menirea lui este de a învăța pe oameni cultul virtuții, ura contra minciunii și fățarniciei. Prin felul morții lui ne-a arătat în ce stă adevărata mărime a sufletului întemeiată pe res-

pectul de sine însuși, iubirea libertății și supunerea desăvârșită glasului conștiinței.

„*A te cunoaște pe tine însuși*“ este primul pas către înțelepciune. Prima lege ce trebuie a și-o impune omul este *stăpânirea de sine*. Așa Socrate într'o zi când un rob se purtă obraznic față de dânsul, îi zise: „*dacă nu aș fi mânios te-aș bate*“.

El disprețuia bogățiile și credeà că se apropie cu atât mai mult de dumnezeire, cu cât se mulțumește cu mai puține lucruri. Când privia pompele, deșertăciunile și luxul multora, aurul și banii cu cari făceau paradă, el zicea: „*ce de lucruri de cari eu nu am trebuință!*“

Înțelepciunea propovăduită de Socrate este aceasta: fiecare om să se cerceteze, să se studieze pe sine însuș, ca să se vadă și să se cunoască așa cum este, cu bunele lui însușiri sufletești și cu relele lui porniri. El susțineà că fiecare poartă în sine un fel de zeu, care îi șoptește ce este bine și ce este rău. Socrate însuș nu făcșă nimic țără să consulte zeul, sau *demonul său familiar*, cum îl numia dânsul.

Înainte de a trece peste pragul veșniciei, înainte de a bea otrava pe care trebuia să i-o aducă temnicerul, Socrate senin ca un zeu, înconjurat de prietenii și admiratorii săi, care venira să-i îndulcească cele din urmă clipe ale vieții, se întreținù cu ei despre nemurirea sufletului. Platon cel mai sublim din ucenicii lui vorbind despre moartea maestrului său, exclamă: „*așa a murit cel mai înțelept și cel mai drept om al timpului său!*“

În ziua următoare Charmides vorbi despre Homer și Virgilius și grecul ca să măgulească amorul propriu a lui Iulianus, susținù că poetul latin este egal, poate chiar superior în unele privințe celui elin, prin puterea concepțiunei, prin înălțimea gândirei și prin farmecul forme. După terminarea prelegerii asupra poeziilor vorbi despre istoricul Herodot, Xenophon și Thucidide, spunând că acest din urmă este cel mai grav dintre istoricii antici ai Eladei; apoi despre istoricii latini: Iuliu Cesar, Tacit și Titu Liviu. Făcând

un studiu comparativ între istoricii romani Tacitus și Titus Livius, laudă energia și mai ales concisiunea stilului și veracitatea faptelor descrise de Tacit. Despre Titu Liviu susține că e mai mult poet decât istoric. Grecului nu-i plăcea acest istoric care vorbea cu însuflețire despre marile virtuți și despre gloria anticei Rome.

Iulianus luând parte la conferința lui Charmides, susține că Virgiliu e poetul cel mai de seamă, mai dulce și mai iubit al Romei.

Planul conceput de poet a fost mare, și dacă moartea nu ar fi răpit prea de timpuriu pe dulcele Virgiliu, Eneida lui ar fi fost superioară operei lui Homer. Că Eneida în forma în care s'a păstrat, nu a fost desăvârșită, ni-o probează însași mărturisirea poetului, care lăsă prin testament ca opera lui să fie distrusă, și numai grație intervenirii Impăratului August, acest juvaer al literaturii latine a fost salvat și transmis posterității.

Felul concepțiunii ideilor și sentimentelor exprimate de acest favorit al Muzelor, fac din el cel mai duios și mai desăvârșit poet epic, un model neasămănat de puritate, de armonie și de grație. Virgiliu este poetul vrăjitor al clasicității latine.

Ca scriitori clasici Cicerone și Iuliu Cesar cuprind primul loc, iar în privința lui Titu Liviu se înșală Charmides când îi tăgăduiește talentul și meritul de istoric. Titu Liviu (Patavinus) este istoricul național al Romanilor. Când a conceput și scris opera sa, acest istoric a fost subjugat de puterea obiceiurilor și virtuților antice ale poporului roman, de neasămănată măreție a Romei. Suflet ales, minte luminată, patriot înflăcărat, el iubește tot ce este nobil și mare, idolatrează Roma, admiră virtuțile primilor romani, traiul simplu, frugalitatea, statornicia, munca fără preget, dragostea de țară, jertfirea de sine. Este un mare artist, descrierile lui, povestirile lui, tablourile făcute de el sunt pline de o viață îmbelșugată. Limba aleasă, stilul plin, declamator, adeseori poetic și fermecător.

Preumblărilor, amfiteatrelor, petrecerilor, sgonitoase, plăcerilor felurite pe cari le oferia Roma, Micapora preferia studiul. Urmă regulat pelegerile și profesorul său, cetia mult, cercetă adeseori cu Iulianus librăriile și bibliotecele, în chipul acesta isbuti să pătrundă bine geniul latin și geniul grec, deosebirea dintre ele, înrăurirea celui din urmă asupra celui dintâi. Charmides păstră în prelegerile sale o mare și cuminte rezervă; o singură dată îi scăpară, aceste cuvinte pline de ură: „*Roma ne-a subjugat, dar noi ne-am răzbuuat corumpându-o*“ !

XV.

Actul de căsătorie
al Micaporei cu
Iulianus.

Și Iulianus și mama sa doriau ca Micapora să facă pe drept parte din familia *Iulia*, de aceea într'o zi fiica lui Decebal fu condusă la *Basilică* ¹⁾ ca să se săvârșească actul de căsătorie. Când se reîntoarseră dela tribunal, la pragul casei eră așternută o blană de oaie, peste care trecând Micapora, a fost întrebată:

— Cine ești?

Ea răspunde: „*ubi tu Caius, ego Caia* ²⁾”

După aceasta i-se încredințară cheile casei. Astfel Micapora deveni, potrivit legilor romane, soția lui Iulianus.

XVI.

Spectacolul din
amfiteatru

Acum Micapora ieșiă mai des în cetate, fie ca să meargă la o bibliotecă, fie ca să asculte pe vreun orator vestit, sau să viziteze familii nenorocite din cartierele sărace ale Romei, cărora le ducea mângăiere și ajutor.

Intr'o zi pe când se reîntorcea acasă cu Iulianus, trecând prin Forul Roman, văzură afișe colorate prin care se anunțau pompoase spectacole în arenă.

— Tu n'ai fost nici odată la amfiteatru, zise Iulianus soției sale, să mergem mâne, când vor avea loc lupte însemnate.

¹⁾ Tribunal,

²⁾ Unde ești tu Caius, acol-o sunt și eu Caia. Prin aceste cuvinte ni-se arată raporturile dintre bărbat și femie la Romani,

— Nu-mi place să fiu față la agonia unor ființe nenorocite și de obicei nevinovate, care sunt sfășiate de fiarele sălbatice, mor în chinuri ca să mulțumească gustul sângeros al plebei. Afișul spune că va fi luptă între un Dac și un Marcoman; mi s'ar strânge inima de durere și mai tare, când aș fi față lauciderea unui fiu al Daciei.

— Luptele în circ nu se termină totdeauna prin moarte. Sunt luptători care eșind învingători impun așa de mult publicului în cât sunt aplaudați și capătă ertare. Nu poți fi judecător drept în privința unui lucru pe care nu-l cunoști, fiindcă nu l'ai văzut. Și apoi este bine ca tu să cunoști viața romană în felurile ei manifestări.

— Să mergem dacă ții la aceasta.

XVII

Lupta în amfiteatru

În ziua următoare când soții Iulianus intrară în amfiteatru găsiră adunat un public număros. Ei se așezară în partea de jos, rezervată *Senatorilor*, oaspeților Romei și altor persoane distinse. La spatele lor erau locurile destinate *ordinului cavalerilor romani*, întru cât mai sus, ședeau *plebeii*, iar în galeriile superioare femeile. În centru era tribuna împăratului și aproape de ea loja *Vestalelor*.

Senatorii se deosebiau prin togele lor albe și prin cununile de laur cari le încingeau frunțile.

Amfiteatrul se umpluse, zeci de mii locuitori ai Romei alergară să fie față la aceste privilegii selbatice. Mulțimea începù a deveni nerăbdătoare, dar spectacolul nu începea, așteptându-se sosirea împăratului.

— De ce întârzie așa mult *amantul istrionului Paris* ¹, învinsul lui Decebal, întrebă un plebeu, pe cavalerul din apropiere?

— Ce fel? răspunde acesta, nu știi că acum e ora când *vânătorul de muște* ² se va închide în camera sa ca să le prindă și le înțepe cu acul?

1) Aluzie la patima josnică a împăratului pentru comedianul Paris.

2) Aluzie la plăcerea lui Domițian de a vâna muștele din cameră.

— Frumoașă indeletnicire pentru un împărat al Romei, stăpânitorul universului.

— Nu e vinovat el, ci noi cari suferim pe tronul Cesarilor pe un desmetic.

— *Pe Jupiter Fulgerătorul!* tu ai dreptate. Acest smintit pângărește tronul Romei, și noi suntem complicii lui, pentru că tăcem, stăm cu 'mânile încrucișate pe piept.

— Voi tăceți, nu vă ridicați pentru că vă dă *panem et circenses.* 1)

— Ce spui cavalerie?

Așa este, nouă ne dă pâinea care ne'lipsește adeseori, ne dă spectacole în arene, ca să ne mai uităm amarul vieței, dar ce vă dă vouă ca să nu vă răzvrățiți?

Noi avem scuza mizeriei, dar voi ce scuza puteți invoca?

— Vei vedea în curând cum lucrează ordinul Cavalerilor Romani, cum apără ei Maestatea Romei.

Acum doi luptători sunt introduși în arenă amândoi îmbrăcați în platoșe, având capul acoperit cu căști cu viziere, ce nu erau deschise de cât în dreptul ochilor. *Dac* era unul, *Marcoman* celălalt. Dacul de statură înaltă, bine dezvoltat, ținută mândră, *Marcomanul* înalt de doi metri, un adevărat uriaș, privia par'că cu milă pe adversarul său. *Bato*, se numia cel dintâi, *Marbod* cel de al doilea.

Dacul ridică cașca și privirea lui îndrăzneală rățăcește cercetătoare peste mulțime, ca și cum ar căuta pe cineva. Deodată el tresare, ochii lui rămân ațintiți pe locul unde ședea *Micapora* cu *Iulianus* și întinde brațul drept spre ei, *Micapora* recunoscând pe *Bato*, fostul ei rob, simți o emoție așa de sgu-duitoare, încât *Iulianus* crezând că nevastă-sa se simte rău, o întrebă îngrijorat ce are?

— Privește, răspunde ea mișcată, la omul din arenă, cu capul descoperit. Este credinciosul meu rob *Bato* care încurând, dacă va scăpa de sabia *Marcomanului*, va fi sfășiat de lei. Nu mai pot rămâne aici nici o clipă, nu voesc să fiu față la agonia lui. Ce fericită a-și fi să-l pot scăpa.

1) Pâne și jocuri în circ.

Să ieșim de aci, Iuliane, te rog cu căldură.

— Liniștește-te Micapora și spune-mi dacă Bato învinge, nu vei simți tu bucurie și mândrie în acelaș timp că un Dac a biruit?

Și apoi gândește-te că nu este cuviincios să părăsim amfiteatrul în clipa în care are să înceapă spectacolul. Dacă Bato, după cum cred eu, va învinge, vom cere grațierea lui. Sunt în amfiteatru mii din legionarii comandați de mine, aceștia vor cere împăratului să-i dăruiască Dacului viața. Odată grațiat eu îl voiu rescumpără și-l voi lua în casa noastră ca să te slujească cum te-a slujit în Sarmisegetuza.

— Cât ești de bun Iuliane!

Dar ești sigur că Bato va eși învingător?

— În privire-ai încrezătoare, în ținuta-i mândră se oglindește curajul, puterea și siguranța cari-l stăpânesc. Sunt sigur că va isbuti.

Acum Iulianus se duce între legionari cărora le vorbește în favorul lui Bato.

O mișcare se face în public. Domițian însoțit de Impărăteasă și de *Augustani* intră în amfiteatru și se așează în tribuna împărătească. Trâmbițele sună, spectacolul are să înceapă.

Cei doi luptători din arenă trec pe dinaintea Tribunei Impărătești și salută pe Domițian strigând:

Ave Cesar 1) ! cei ce merg să moară te salută!

Acum începe lupta. Marcomanul încrezător în superioritatea puterii sale, atacă cu sălbăticie pe Dac, care prin dibăcia și mlădierea sa ocolește loviturile. Bato par'că-și batea joc de uriașul Marbod. Trecuse o jumătate de oră de la începutul luptei, și nici unul din luptători nu eră rănit. Un glas din public strigă: „*ce fel? vă bateți joc de noi? Ați fost a-duși în arenă ca să vă jucați de-a copiii?*”

La auzul acestei imputări Bato se răzvrătește, părăsește rolul defensiv de până acum și atacă. Lovitura lui fu repede, bine îndreptată și isbi puternic la cap pe Marcoman.

„*Habes 2)*” strigă cineva din mulțime.

1) Bucură-te Cesare.

2) *Ai*, adecă ai primit lovitura.

„*Non habeo* 1)“ răspunde Marbod.

Acest răspuns îndârji și mai mult pe Dac, care prin o mișcare iscusită dă o nouă lovitură protivnicului său, de astădată așa de puternică și sdruncinatoare că acesta se clatină și cade la pământ, având cașca turtită. După un minut Marcomanul se reculege, se ridică puțin răzimându-și capul pe mâna stângă. Publicul crezând că Marbod vrea să-și cruțe viața, cerând grație, începe a striga mânios către Bato: „*lovește-l, ucide-l!*“. Dar Bato continuă a sta liniștit.

Un alt glas din catul Plebei întreabă :

„*De ce întârzie Dacul?*“

Pe când în amfiteatru răsună aceste strigăte. Domițian ridică mâna *ținând degetul cel mare întins*.

Aceasta înseamnă că Marcomanul [nu poate spera iertare, că este osândit la moarte. Gestul Impăratului a fost repetat de cea mai mare parte a publicului.

Marbod făcând o extremă încordare, se ridică, își privește încruntat dușmanul, apoi se repede asupra lui. Bato ghicind lovitura ce i-se pregătiă o preîntîmpină și pune sfârșit luptei înfigând adânc sabia în ochiul stâng al Marcomanului, care cade pe nisip și din rană îi țâșnește un șiroi de sânge.

Doi Negri intră în arenă și cu cârlige trag pe rănit ducându-l în *Spoliarium*, adecă în camera unde prin atingerea cu un fier înroșit în foc, urmă să se constate dacă moartea este reală, sau numai aparentă. Apoi revin și aruncând nisip proaspăt peste sângele răspândit, netezesc cu grebla arena.

După aceasta se dă drumul în arenă unui superb leu din Numidia. Regele deșertului înaintează lovindu-și flămânzările cu lungă-i și puternică-i coadă; se oprește în mijlocul arenei, aruncă o privire nepăsătoare asupra mulțimii, apoi se așează pe picioarele dinapoi, cu fața spre Bato. Acesta având în mână toporul dac, și de șold legată o sabie scurtă, în

1) *Nu am*, adecă n'am primit lovitura.

formă de secere, privește leul țintă în ochi. Strălucirea ochilor Dacului eră de o putere fără seamăn și aruncă săgeți de lumină fulgerătoare. Leul nepuținând suferi aceste valuri de lumină vrăjitoare, își întorcea capul acum la dreapta, acum la stânga, clipind des din ochi, apoi privind fix pe Bato, își încovoiaie picioarele dinainte, pleacă capul și ca vrăjzit se culcă pe nisip, rămânând nemișcat ca și cum ar fi căzut într'un somn adânc.

Mulțimea începù să sbiere, să ocărsască leul.

Bato înaintează, se apropie de animal încât între el și leu nu eră mai mult decât un pas depărtare, leul păstrează aceeași liniște și nepăsare; părea petrificat.

— „Lovește-l“ ! s'aude un glas.

— De ce să-l omor când l'am învins prin puterea voinței mele?

— Strivește-i capul, nu este leu, e vulpe lașă, nu-i vrednic să trăiască.

— Lașule, strigă un alt glas, atacă leul, ori îți e frică de moarte?

— Care din voi doi este mai laș? tu ori *Numidianul*, strigă un alt glas.

— Că nu sunt laș v'am arătat adineaori, în luptă cu Marcomanul. Leul e biruit de voința mea; aceasta nu vi-e de ajuns?

— L'a fermecat. Acest Dac este un vrăjitor. Să se aducă în arenă un tigru ca să vedem dacă va isbuti să-l vrăjească.

— Pentru voi, Romani, replică Bato, forța nu se consfințește de cât prin sânge și moarte. Este oare trebuincioasă moartea pentru a vă convinge de puterea cuivă? Acest leu l'am învins, l'am supus, l'am făcut blând ca un miel. Ei bine, să vie cel mai puternic și destoinic gladiator ca să se lupte cu el și veți vedea cum se ridică leul, cât de nebiruit și îngrozitor e *Numidianul*.

La aceste vorbe din caturile de sus ale cercului mii de glasuri aplaudă pe Dac, mii de mâni se ridică *ținând degetul mare închis spre palmă*. Eră

semnul prin care se cerea grațiarea lui Bato. Vestalele împreună cu *Virgo magna*¹⁾ se unesc la această isbucnire de simpatie pentru Dac. Curajul, măreția lui morală au impus acestei mulțimi deprinse cu privesți sângeroase. La un semn al Împăratului Bato fu invitat să părăsească arena.

XVIII.

Bato și Micapora.

După ieșirea din arenă a Dacului, potrivit programului urmară lupte la cari luară parte ca o mie gladiatori, și fiindcă spectacolul avea să țină mai multe zile, Domițian porunci a i se servi masa în tribuna sa, iar publicului să i se gătească și să i se împartă mâncări în socoteala Împăratului. Tributarul Dacilor, prigonitorul creștinilor nădăjduia să câștige prin aceasta bunăvoința Romei.

După ieșirea lui Bato din arenă, Iulianus și soția sa părăsesc amfiteatrul mergând în partea unde așteptau cei destinați pentru a lupta. Acolo găsiră pe Bato înconjurat de gladiatori, cari îl felicitau.

— Bato, îi zice Micapora în limba dacă, mă recunoști?

— Stăpâna mea, răspunde el aruncându-se la picioarele ei și sărutându-i haina, cât sunt de fericit că te regăsesc! Acum pot să mor!

— Bunul meu Bato, acum când ne-am reafiat trebuie să trăești ca să slujești pe stăpâna ta, cum ai slujit-o în scumpa noastră țară. Iubitul meu Iulianus te va răscumpără și vei trăi în casa noastră.

XIX.

Bato declarat liber istorisește captivitatea sa.

Primit în casa lui Iulianus, Bato după o scurtă trecere de timp a fost declarat liber, dar rămase lângă Micapora pe care continuă a o sluji cu credință și devotament ca și în trecut.

Intr'o zi Micapora îi cere să-i povestească ce a devenit el după căderea în captivitate și prin ce împrejurări nenorocite a ajuns în circ.

¹⁾ Vestalele erau preotesele zeiței Vesta, însărcinate cu întreținerea focului sacru pe altarul zeiței. Dacă lipsiau datoriei lor, erau biruite, iar dacă violau fecioria lor, erau pedepsite cu moarte îngropându-le de vii. Prima vestală se numia *Virgo magna*, adică Marea Fecioară.

— Am devenit robul tribunului Cimber, care mă duse în Macedonia, de unde de curând venisem în Roma. Acî într'o zi te-am văzut trecînd cu Iulianus pe *Via Latină* ¹⁾

Insoșiam pe stăpînul meu, pe care-l transportam cu *lectica* ²⁾ spre casă. Intîia mea gîndire în acea clipă fu să trîntesc jos letica și să alerg după voi, dar temîndu-mă de răsbunarea lui Cimber, m'am stăpînit. Este așa de rău, așa de crud, așa de neomenos acest stăpîn; par'că se simte fericit cînd își chinuește robii. Odată îl rugai să-mi dea voie o zi înreagă ca să cutreer Roma.

Hotărîsem a trece pe toate stradele, pe sub portici, în Forum, în Grădinele publice, la Terme, nădăjduind că te voi întîlni undeva. Cimber drept răspuns la rugăciunea mea, dete poruncă ca să fiu bătut cu vergi. În urma acestei sălbăticii a lui Cimber am fugit din casa lui. Zile întregi am rătăcit prin această mare Romă, căutîndu-te, nădăjduind că te voi întîlni.

Nu te-am găsit. Eram istovit de umblare și de foame. *Denari* ³⁾ neavînd, iar foamea și groaza de a fi descoperit și recon dus la Cimber chinîndu-mă m'am gîndit la moarte, ca la cea din urmă nădejde de mîntuire. Mă aflam în *Via Ardeatina*, treceam pe lîngă o *popină* din care eșia un ademenitor miros de friptură. Nu putui rezistă ispitei, intrai, cerui pîne și miere.

După sfârșitul mîncării am spus cărciumarului că n'am bani ca să plătesc, dar în schimbul mîncării îi voiu munci. Cărciumarul, lacom ca mai toți cei de meseria lui, s'a mîniat, m'a numit *latron* ⁴⁾ și m'a amenințat cu bătaie. Cînd ridică brațul ca să mă lovească, eu cu un singur pumn după obiceiul Dac, l'am culcat la pămînt. Atunci femeea lui

---

1) Calea latină

2) Lectica sau litiera eră un pat fixat pe două brancarde, purtat de robi, de cai ori catări.

3) Bani.

4) Hoț.

începù să țipe și să cheme ajutor. Am fost învinuit că sunt hoț și atentator la viața unui cetățean roman, eu, un barbar, un rob.

M-au dus în *închisoarea mamertină* ¹⁾, de unde am ajuns în arenă. Mulțumită zeilor și vouă, azi sunt în siguranță, sunt liber, lângă mântuitorii mei.

XX

Maternitate.

De la o vreme încoace Micapora își schimbase firea devenind capricioasă, melancolică, supărăcioasă. Ea, căreia îi plăcea mierea de albine, mâncare aleasă a Dacilor, acum nu o putea suferi; poftiă lucruri acre, uneori aveă greață, i se schimbase gustul. Iulianus nu-și putea tălmăci această schimbare a caracterului soției sale și eră îngrijat, se temeă de izbucnirea vreunei boale grele. Când se des-tăinui mamei sale, ea care avusese patru copii, ghici îndată pricina și o descoperi amândoror soților.

O bucurie și o fericire negrăită se revărsă în sufletul Micaporei și al lui Iulianus. Se credeau mari, iubiți de zei, ei, cari deveniră creatori.

De acum înainte viața lor se strecoară lină și senină. Gândul că va deveni *tată de familie* umpleă de mândrie sufletul lui Iulianus, ideea că va fi *mamă* aduceă Micaporei bucurii cerești și ea de pe acum se preocupă de modul cum va trebui să-și crească copilul ca să devină, de va fi băiat, un cetățean strălucit, un patriot fără seamăn; iar de va fi fată, o femeie temătoare de zei, virtuoasă, vrednică de anticele matrone romane.

„*Nu cunosc*, ziceă ea într-o zi bărbatului ei, *o menire mai nobilă, mai înaltă, mai sfântă de cât aceea de a fi mamă, de a creia un om, de a forma un cetățean demn de Roma*“.

Iuliene, nu sunt în stare a-ți arăta prin vorbe cât de mândră și fericită sunt simțind în mine palpitatea unei vieți, în ce sfere olimpiene plutește sufletul meu și cât de absorbit este el de ființa ce are să vină. Voiesc ca copilul nostru să fie frumos și

1) Închisoarea statului.

cuminte, și eu simt în mine o putere tainică care mă va ajuta să creez copilul nostru așa după cum îl visez eu. Am credință în puterea închipuirii mele asupra formării: plastice a copilului pe care-l port în măruntaele mele; de aceea doresc să trăiesc într'o *senină atmosferă estetică*.

Pentru acest sfârșit te rog ca în *atrium* ¹⁾, în *triclinium*, ²⁾ în *tablinium*, ³⁾ în *cubiculum*, ⁴⁾ în *impluvium*, ⁵⁾ pretutindeni în casa noastră să fie așezate lucruri frumoase, obiecte de artă, statuele divinităților frumuseții și a marilor oameni, cu deosebire ale lui Apolon și Venus, a Corneliei, Grachilor; Iuliu Cesar, Hortensius, ⁶⁾ Seneca. Contemplând mereu aceste modele, voi alege unul după care dorul sufletului meu să modeleze forma copilului, să personifice liniile modelului în ființa ce se va naște.

Nu vreau să trăiesc, nu vreau să gândesc, nu vreau să respir decât pentru copilul ce voi avea. Lui îi aparțin de azi înainte, el este lumea mea“!

XXI.

Idelle Micaporei

Cătră sfârșitul primăverii se lăsă asupra Romei o căldură neobișnuit dogoritoare, care silii pe bogați și puternici să părăsească țărmurile Tibrului, pentru malurile mării și localitățile muntoase. Intr'o zi Micapora se preumblă în *impluvium* unde o găsi Iulianus când se reântoarse acasă.

— Căldura de azi, zise el soției sale, este neobișnuită; soarele nu încălzește, ci arde. Cât de căutate și plăcute sunt pe un atare timp umbra și răcoarea.

— Dragul meu, când umblu pe stradele Romei, chiar și pe vreme răcoroasă, când trec pe lângă palatele, termele și amfiteatrele ei, mi se pare că-mi

1) Anticameră, tindă.

2) Sală de mâncare, sau sufragerie.

3) Biurou.

4) Cameră de durmit.

5) Curte de formă pătrată având în mijloc un bazin pentru strângerea a-pelor din ploii.

6) Un orator vestit, cu un fizic distins.

lipsește aerul, că mă sufoc. Mie îmi plac orizonturile largi, inundate de soare și mirosul câmpului. Câtă plăcere și bucurie simt când ies dintre zidurile cetății în câmp liber!

Acolo pieptul mi se lărgeste și plumânii aspiră cu nesațiu aerul curat și înviorător al câmpiei. Afară la câmp, cerul mi se pare mai frumos, lumina mai strălucitoare, Zeii mai prietinoși. Ce dulci șoapte, ce mângâietoare armonii se ridică din sânul naturei libere! Natura este așa măreață, așa de alintătoare!

Vezi tu, dacă palatul de aur clădit de Neron, ar fi al meu, eu l'aș schimba bucuroasă pentru o luncă înflorită, pierdută pe țărnul unui râuleț, sau pentru o tainică și răcoroasă vale între munți.

— Vom plecă chiar mâne la moșia noastră de lângă poalele munților Albani. Acolo vei găsi și orizonturi largi, și lunci înflorite și văi răcoroase cum le dorești tu.

— Câtă mulțumire surletească voi simți acolo, în mijlocul strălucitei naturi!

Nu mă atrag, nici golful *Partenopei* ¹⁾, nici viața sgomotoasă a încântătoarelor insule din apropiere; mie mi-e dragă natura în simplitatea ei maestoașă, natura așa cum au creat-o zeii. Numai în sânul acestei naturi omul este liber, stăpân pe sine, stăpân pe mintea și pe inima sa.

În patria mea trăește cultul Zeului luminei, și eu sunt o adoratoare a acestui Zeu. Imi este drag Soarele totdeauna, chiar și atunci când razele lui sunt arzătoare. El dă căldura care fecundează natura, dă lumina care împrumută o nespūsă magie tuturor lucrurilor, el deșteaptă speranțe și cântece în sufletul trudit: de aceea unele popoare îi ridică altare de închinare.

Dimineața simt o tainică fericire când privesc soarele ce se ridică maiestos la orizont; melancolia se face stăpână pe sufletul meu, când în amurg îl saluț, coborându-se de cealaltă parte a orizontului,

---

1) Neapol.

ca să dispară. Odată cu apunerea lui, mi se pare că apune și lumina veseliei mele.

Intunerecul e trist și groaznic, și când el ia locul luminei răsătoare, o mare greutate se lasă pe pieptul meu. Intunericul e prietinelul gândurilor negre, povățuitorul urzirilor blestemate, al desfrâului și fără de legii. La întuneric își făuresc Furiile și Păcatul platurile lor vinovate.

Dacă aș avea darul poeziei, aș cânta lumina, aș înălța ode și imnuri Soarelui binefăcător. Iubesc așa de mult lumina încât dacă a tot puternicul Joe mi-ar propune să mă facă Zeița stăpânitoare a împărăției umbrelor, aș respinge darul, primind cu plăcere rolul de păstorită pe un pisc de munte. Imperiul întunerecului mă îngrozește și sufletul meu vrea să se înalțe tot mai sus, către isvorul luminei și al vieții.

Excelsior, cum ziceți voi, Latini, ar trebui să fie ținta, nu numai a fiecărui om, ci și a fiecărui popor.

Iulien, îți fac o călduroasă rugăciune. Doresc ca după cei voiu muri, razele soarelui să mângâie cenușa mea: de aceea te rog să o depui dacă va fi cu puțință, într'o urnă străvezie, pe care să o așezi pe altar, lângă o fereastră, ca lumina soarelui să poată străbate la ea. Intunericul, o repet, mă îngrozește, pe când lumina îmi înviorează sufletul și mi-l inundează cu speranțe și visuri zimbitoare.

— Fiind mai în vârstă și mai expus, e natural ca eu să mor înaintea ta; dar *Parcele*¹⁾ sunt capricioase și ne pot curmă firul vieții când nici nu ne gândim, de aceea voiu cumpără chiar de acum o urnă²⁾ cum o dorești tu. În această urnă se va depune cenușa noastră, fiindcă doresc ca și după moarte să fim uniți. Când Atropos va tăia firul vieții tale, și o rog cu căldură ca aceasta să se întâmpile cât

1) Parcele erau trei zeițe: Chlothos, Lahesis și Atropos, însărcinate a toarce și a tăia firul vieții fiecărui om. Chlothos ținea furca, Lahesis învărtia fusul, iar Atropos tăia firul.

2) Urna era un vas adânc având diferite forme, mai des ovoidă, și era destinată pentru cenușa morților, fiindcă cadavrele se ardeau.

mai târziu, urna cu cenușa scumpei mele Micapora va fi așezată în așa chip, ca veșnic să fie învelită și mângăiată de lumină.

XXII.

Visul lui Iulianus împlinit

Moșia lui Iulianus, așezată la poalele munților Albani, avea câmpii, dealuri și văi de o frumusețe răpitoare. Podoaba și farmecul ei le formau crângurile, dumbravele, luncile și pâraele șoptitoare, felurimea și strălucirea florilor, iar mai departe, la orizont, zidul munților. Era un decor care te invită la visare. O grădină mare cu o bogată vegetație, înconjură din toate părțile frumoasa și eleganta vilă a lui Iulianus. Prin grădină trecea un pârau murmurător isvorând din munți. Luncile înfățișau un covor verde brodat cu arabescuri de flori, deasupra cărora zimbiă un cer de un albastru delicios. Aci viața, natura, cerul, pământul surâd veșnic. Este o bucată ruptă din Empireu.

În vila aceasta ca și în casa din Roma a lui Iulianus, vulgaritatea nu găsi loc, toate erau orânduite cu un gust serios și estetic, care contrastă cu gustul desfrânat al multor palate din Roma și al vilanelor de pe malurile mării. Iulianus ca militar iubiă ordinea; ca adept al filosofiei lui Epictet, căută cum-pătul și bunacuviință, ca admirator al culturai greco-latine, ținea la lucrurile fine de artă. Stilul și mobilierul vilei, aranjarea grădinei dovedeau gustul deosebit al unui est.

Micapora fu plăcut impresionată când intră în această vilă, care acum era și a ei. Iar după amiaza acelei zile, ea se scoboară cu Iulianus în grădină, unde o nouă surprindere o așteaptă. După ce trecură printre flori și arbori plebei semănați de neobosita mână a naturii, sosiră la o pașiște unde se răsfăță în toată strălucirea aristocrația florilor și arborilor cultivați de măiastra mână a omului. Înaintând ajung la un frumos basin de marmoră, plin cu apă cristalină și împodobit cu tritoni și naiade. La câți-va metri mai departe începea o lungă alee umbrată de

brazi, mirți și tei, la sfârșitul căreia se vedeă o casă mică cu colonade împrejur. Erau aleea și casa descrise de Iulianus în tăblițele sale, acele tăblițe care stârniră o așa puternică emoție în sufletul Micaporei când le citi în Roma, în *tablinum*. Ea începù a recită:

„O alee tainică învălită în umbră și aci capul meu pe sânul tău: aceasta este vraja visurilor mele“.

Apoi adresându-se bărbatului său:

— Iuliene, vrei să ședem pe banca de sub tei? Il întreabă ea arătându-i banca din apropiere.

— Pentru tine am așezat-o acolo.

Șezură.

O dulce vrajă cuprinse natura. Pasărilor umpleau aleea cu trilurile lor, fluturii, unii visau cu voluptate culcați în caliciul florilor, alții se luau la întrecere în sbor cu zefirul, pârăul șoptia dulce ierbii și florilor rustice cari îi încununau țârmurii; razele soarelui furișându-se printre frunzele legănate ale copacilor, se jucau grațios cu umbrele; greerul amestecă și el notele-i monotone și melancolice în acest concert dumnezeesc. Din sânul întregii naturi izbucniă un imn de iubire.

Micapora transportată de această feerie, zise bărbatului său:

— O, Iuliene, sunt fericită și doresc ca fericirea care mi-a cuprins toată ființa să o împărtășești și tu. Visul nostru s'a împlinit, Zeii ni sunt prietinoși. Să ne arătăm vrednici de ei, vrednici de fericirea pe care ne-o dăruiesc. Razimă-ți capul pe sânul meu ca să realizezi vraja visurilor tale.

— Dulce Micapora, răspunse el culcându-și capul pe pieptul ei, nu pot să-ți exprim prin cuvinte dumnezeescul fior, negrăita beție sfântă cari mă stăpânesc în aceste clipe. Eu care nu credeam că visurile se pot întrupa, azi îmi văd împlinit visul vieții mele. Tu ești geniul meu păzitor. Grecii cred că genii prin o îndelungată practică a virtuții îmbracă natură dumnezească; eu prin tine, prin iubirea ta, am devenit

mai puternic, mai generos, mai bun și simt ceva divin în mine.

Tăcură, apoi buzele lor se uniră și pe când extazul se făcea stăpân pe sufletul lor, teiul la mângăierile zefirului, cerneă asupra lor ploaia îmbătătoare a florilor sale parfumate.

După o pauză Micapora zise :

— De sigur Zeii te-au inspirat când ai creat această fermecătoare grădină.

— Am avut o neașteptată vedenie. Cu ochii sufletului meu am văzut într'o zi tot ceea ce acum este o realitate : grădina aceasta cu aleea, căsuța cu colonade, basinul, florile, arborii și pe tine ființă dumnezească. Da, v'am văzut într'o clipă așa cum vă văd azi. Această clipă pentru mine a fost o prevestire. De atunci am început să cultiv această grădină ce fusese cam părăsită din cauza ducerii mele de parte de Roma, și am clădit casa cu colonade.

— Doresc să văd și casa cu colonade.

Plecară și când se apropiau de casă, Micapora începù să reciteze :

„O căsuță înconjurată de platani, mirți și pini, și în acest cuib tainic vom citi împreună o carte, aceea a iubirii noastre. Vom trăi o viață de dulce iubire. *Astfel sufletele noastre din o fericire în alta, din stea în stea se vor înălța în Empireu*“.

Sosiră la casa pe al cărei frontispiciu în o placă de marmoră erau săpate cuvintele : „*Cuibul fericirii*“ ; urcară scara de marmoră albă, intrară în peristol, unde în peretele atriumului eră zidită o lespede pe care eră săpată această gândire : „*Fericirea adevărată nu este gloria, nici bogăția, ci unirea sinceră a două inimi, contopirea a două suflete curate*“.

Între colonade erau așezate statuetele marilor bărbați ai Romei. Ușa de intrare în atrium eră o minune de artă, incrustată cu fildeș și aur, după modelul ușei templului Minervei din Siracusa, cea mai frumoasă operă a artei antice. În atrium eră o bogată colecție de lucruri de artă : un Amor de Praxitel, un Apolo de Myron, o Sapho în bronz, trei sta-

tui prețioase înfățișând Victoria, un sfinx în bronz, un Hercule, candelabre de Tarent, vase de Corint, tablouri, platoșe de bronz, căști de alamă, cizelate, săbii, topoare dace, pumnale și un steag cu bălaurul dacic, cucerit la Tape.

În tablinum o bibliotecă conținând opurile de seamă ale istoriei, filosofiei și poeziei latine și grecești. Tricliniul avea numai două paturi pentru șederea la masă. Iulianus explică soției sale că aici masa e destinată numai pentru două persoane, pentru ea și pentru dânsul. În acest triclinium nu vor fi nici ospete *viteliane*, nici orgii, ci mesele la cari presidează cumpătarea, iubirea sinceră și curată. Camera de dormit era un drăgălaș cuib de iubire; lângă ea era o altă cameră mare și veselă, cu două paturi de bronz artistic lucrate.

„Aceasta, spune el Micaporei, este camera destinată copiilor noștri“.

— Scumpul meu, casa asta este un delicios cuib de iubire, dar este și un templu.

Ce fericire a trăi aici în doi, departe de sgomotul orașelor, departe de pizma și răutatea oamenilor, alintați de miresmele florilor și de șoaptele frunzelor!

Numai într'un asemenea cuib poate sălășlui fericirea.

Apoi ca inspirată aducându-și aminte de frazele din tăblițele lui Iulianus: *o muritor, nu te încrede visurilor, ele sunt fulgi de zăpadă ce se topesc la primele raze calde ale soarelui*“, — zice; „*o muritori, iubiți visurile! visați cât mai des, pentru că visurile sunt fericirea noastră, ele sunt viața sufletului, sunt ca surâsul Aurorii care ne vestește ivirea luminei după o noapte de întuneric*“.

Dacii cred că după moartea omului, sufletul lui se înalță spre cer, ca să se unească cu Zamolxis; Romanii cred în reîntoarcerea sufletului pe pământ. Varron este acela care a răspândit credința că sufletul omenesc se reîntoarce periodic pe pământ, că după fiecare 440 ani părăsește Câmpii Elisei, revine

în locul unde a trăit odată, își regăsește trupul și în chipul acesta lumea redevine ce a fost odinioară. Această credință, dacă nu mă înșel, este cuprinsă în *cărțile sibiline* 1).

Cât de mângâetore este ea! ce fericire a te regăsi pe pământ, după aproape patru veacuri și jumătate, a vedea propășirea neamurilor, culmile la cari a ajuns cultura omenirii!

— Dar și ce desamăgire, ce chin, dacă renăsând după atâtea veacuri în loc de propășire ai găsi decădere, ruine în loc de palate, haosul în locul luminii!

— Atunci ai găsi o mulțumire sufletească, o mândrie că Zeii ți-au hărăzit o menire sfântă, aceea de a munci, a ajuta ca ruinele să se preschimbe în palate, haosul în lumină, și cultura omenirii să se ridice la cele mai înalte și senine culmi.

Poate sufletul omenesc dori ceva mai nobil, și mai sfânt decât aceasta? În istoria omenirii nu găsesc nimic mai frumos și mai mângâetor decât această credință. Mereu se deschid nouă orizonturi privirilor omului; înțeleptul moare în clipa când nouă probleme i se înfățișează spre deslegare, conducătorii țărilor și ai neamurilor adeseori cad atunci când cerul se întunecă și greutatea cresc, desmoștenitul de abia avu o clipă de ușurare, când nouă sarcine i se impun, și lupta începe mai crâncenă. De ce să mă plâng că nu am putut duce la sfârșit lucrarea mea? Nu este dat nici celui mai puternic, nici celui mai norocos a sfârși marea clădire pe care o începură. Alții vor continua opera.

„*Non omnis moriar*“ 1) a zis Horațiu și mie un glas lăuntric, tainic imi șoptește că este ceva dumnezeesc în om, ce supraviețuește morții trupului, altfel n'aș înțelege nici ivirea, nici rostul omului pe pământ.

1) Cărțile sibiline, sau profețiile sibiline erau 12. Romanii în vremi de grea cumpănă consultau aceste cărți. Intenția autorilor acestor cărți a fost să adăpostească revelația viitorului sub numele unui mare personaj al trecutului, ca să reinvieze speranța coreligionarilor lor în timpuri de încercări sau prizonieri.

1) Nu voi muri tot.

— Să trăim și să muncim astfel ca să ne facem vrednici de Câmpii Elisei. Viața de pe pământ e scumpă și prețioasă totdeauna, și merită a fi trăită chiar și atunci când e privită prin lacrimi, cu condiția însă de a trăi cu demnitate.

XXIII

Viața la țară.

În sânul acestei naturi bogate și strălucite Micaporei i se părea că se renaște, așa de mare era vraja, așa de caldă fericirea ce o cuprinse. Crângurile, luncile, dumbravele, izvoarele, pâraele și munții îi reaminteau frumoasa vale a Sarmizegetusei

Julianus se îndeletnicia fără preget cu agricultura, ce era în mare cinste în unele familii cari mai păstrau tradițiunile trecutului și cultul strămoșilor. La această muncă era ajutat de robii săi și de harnicul și priceputul Bato.

„E nobilă cariera armelor și a demnităților, zicea el Micaporei și lui Bato, dar frumoasă și mângăetoare este și îndeletnicirea agriculturii“.

Julianus era un iscusit și neobosit agricultor. În revărsatul zorilor era la câmp, unde muncia până seara. Cultiva cu îngrijire și dragoste moșia. Deși militar, era de un temperament dulce, blajin; clienții, robii și toți cari aveau de lucru cu el, îi laudau blândea. El avea groază de cruzime, răutatea o socotiă drept sălbăticie, violența o neiertată slăbiciune.

La amiază, timpul consacrat mesei și odihnei se retrăgea sub umbra unor bătrâni castani. Aci sosi acum regulat și Micapora care luă masa cu bărbatul ei. După sfârșirea mâncării ascultau bucăți din *Georgicele*¹⁾ și *Buccolicele*²⁾ dulcelui Virgiliu. Acest scurt timp de repaos era o mică sărbătoare pentru sufletul lor și o recreație pentru trup.

Bato avea glasul simpatice și scandă cu multă inimă drăgălașele versuri virgiliane, prin care poetul cânta viața la țară:

1) *Georgicele* sunt poeme privitor la agricultură, la traiul țăranilor și cultura pământului.

2) Poem în care poetul cântă viața pastorală.

„Prea fericiți câmpenii, de ar cunoaște ale lor scumpe bunuri.

Lor prea darnicul pământ le revarsă din sânu-i generos traiu fericit, lesnicios, departe de lupte și certe.

N'au ei ce-i dreptul mărețe palate în care dimineața să năvălească prin falnice uși de prin salele pline ca să-i salute clienții¹⁾ și nici nu privesc ei cu râvnă varii coloane, frumos cizelate cu țesturi²⁾ nici haine împodobite cu aur și vase de bronz efireic³⁾ nu colorează cu purpur asiric⁴⁾ lâna cea albă, însă o liniște fără de grijă, o viață tihnită de bunătați felurite bogată; pe întinsele câmpuri⁵⁾ train după poftă și peșteri, izvoară și lacuri curate, văi răcoroase și muget de boi, somn dulce sub arbori, iată comori ce lor nu le lipsesc. La țară sunt crânguri, sunt văgăune de fiare și tinerimea de acolo este puțin învățată și e răbdătoare la muncă, zeii au cult și bătrânii onoare. Pe acolo lăsat-a urmele pașilor săi Dreptatea⁶⁾ fugind intristată de pe pământ....

....Mult îmi e dragă viața la țară fără mărire, prin văi cu izvoară, prin codri, prin râuri.

Da, fericit cine ajunge să poată cunoaște ale frii legi și începuturi, punând sub picioare deșertele temeri de de neîndurată ursită⁷⁾.

XXIV

Micapora naște
doi copii.

Către sfârșitul lui Septembrie familia Iulianus se reîntoarce la Roma. Din cauza sarcinei înaintate

1) Dimineața clienții veniau la patronul lor, unde erau primiți de obicei în atrium. Aci după ce salutau pe patron, li se împărția un ajutor, în bani sau în natură.

Clienții însoțiau pe patroni în Forum și-i reconduceau acasă.

2) Cu solzi de țestoasă.

3) Vase de bronz din Corint.

4) Purpură din Fenicia.

5) Adică câmpuri întinse cu orizonturi deschise, iar nu mărginite ca ale orașelor.

6) Zeița dreptății se coborise din cer în veacul de aur ca să locuiască între oameni. Dar îngrozită de păcatele și fără de legile lor, părăsi pământul în urma tutulor zeilor în veacul de fier și deveni constelația Vergurei.

7) Virgilius Maro; traducere de profesorul M. Strajan.

Micapora ieșea rar în oraș, și numai atunci când avea să viziteze săracii și orfanii pe cari îi îngrija.

Intr'o zi pe când se întorcea acasă, pe strada Etruscilor se întâlnește cu doisprezece *lictori* cari mergeau înaintea consulului. Lictorii și înaltul magistrat se opresc și se dau la o parte ca să treacă dânsa. Sosind acasă Micapora povestește bărbatului său această întâmplare.

— Fapta consulului și a lictorilor te-a pus în mirare nu este așa Micapora? Află dar că în Roma o femeie însărcinată este considerată ca o ființă sacră, pentrucă se poate întâmpla cu ea să poarte în măruntaele ei un geniu, care într'o zi ar putea deveni o glorie a imperiului, o podoabă a omenirii. Iată pentru ce și cel mai înalt magistrat, când se întâlnește cu ea, în semn de respect și venerație, se oprește, lăsându-i calea liberă ca să treacă.

— Acum înțeleg de ce ați devenit mari. Un popor care cinstește în așa grad maternitatea, trebuie să ajungă pe culmea cea mai înaltă.

Micapora mereu preocupată de datoriile pe cari le are o mamă bună cătră copilul său, așteptă cu seninătate ceasul ușurării. Intr'o noapte pe la începutul iernei se anunță durerile nașterii. Ea naște doi copii, cărora după dorința mamei li-s'a dat numele Decebal și Iuliu. Nemărginită eră acum bucuria părinților. După obiceiul mamelor din Dacia, Micapora își lăptează ea copiii, deși bărbatul ei stăruia mereu ca să aducă doică. În epoca aceea mamele romane de obicei își încredințau copiii doicelor.

— Nu e cu puțință ca tu să hrănești doi copii, nu vei avea nici lapte de ajuns, nici putere de a-i îngriji.

— Te înșeli, Iuliene. Natura nu a ursit pe mamă ca să-și lăpteze singură copiii? Și nu se răsbună ea adeseaori asupra multor mame cari nu-și îndeplinesc această dulce și sfântă datorie? M'aș crede pe jumătate mamă, dacă nu mi-aș lăptă copiii eu însămi. Vezi tu, odată cu laptele meu doresc să le dau nu numai hrana trebuincioasă vieții și creșterii, ci și

sentimentul bunătății, cinstei, curagiului și datoriei.

Doresc ca copiii noștri să se facă vrednici de tatăl lor și de glorioșii lor bunici și strămoși. A-și lăptă copilul este o faptă vrednică de o zeiță și mama care refuză copilului sânul ei, pierde dreptul de a se numi mamă. În patria mea ar fi disprețuită mama care nu-și lăptează copiii ea însași.

Se simte, dar nu se poate descrie cerescul fior ce străbate prin trupul unei mame când dă țâță copilului care zâmbind dulce își ascunde obrazul mititel la sânul ei cald și iubitor. Trebuie să fie adevărată mamă ca să poată înțelege acest lucru și eu plâng pe nenorocitele cari se lipsesc cu voință de o asemenea fericire. Astfel de femei nu pot fi, nici bune mame, nici credincioase soții, nici adevărate Romane.

Mă îngrozesc când mă gândesc la acei Cesari cari acoperiră cu rușine, spaimă și crime tronul Romei, un Caligula, un Neron, cari dacă ar fi avut *alte mame*, nu ar fi devenit monștri despre cari ne vorbește istoria. Caligula fu fructul unui incest și el se glorifică cu acest lucru, iar Neron fu fiul Agripinei și al lui Ahenobarbus, amândoi pătați cu tot felul de fără de legi. Când se născu Neron, tatăl lui, Lucius Domitius Ahenobarbus zise Agripinei: „cum vrei ca din mine și din o femeie ca tine să se nască un om de bine? 1)“

Față de aceste icoane de grozăvii, de nebunii și de crime, istoria ne pune în față icoanele olimpene ale matroanelor romane. Intre femeile pe care le amintește istoria Romei, după mine cea mai simpatică și mai sublimă este *Cornelia*, mama Grachilor.

Ce ființă superioară este această matroană!

Iubitoare, demnă, liniștită și senină, ea poate fi pusă în fața oricărei măririi. Istoria ne-o descrie ca pe o zeitate rodnică și o protectoare. Avu doispre-

---

1) Agripina rămânând văduvă, sub împăratul Caligula, este exilată din patria desfrăului său. Sub împăratul Claudiu reîntorcându-se în Roma, se remărită cu prea bogatul Crispus Passienus, pe care-l asasinează ca să-l moștenească. Devenind din nou văduvă, urzește asasinarea Mesalinei și se mărită pentru a treia oară cu bărbatul victimei sale, cu împăratul Claudiu.

O astfel de mamă a avut sceleratul Neron.

zece copiii și aceștia erau podoaba, mândria și gloria ei.

Fiică a marelui Scipio Africanul, ea cunoscând măreția Romei, văzând strălucirea tatălui său, visă și dori virtute și glorie în jurul ei. Despre dânsa se zice că atunci când se arată încunjurată de copiii săi, pare un soare înmulțit într'un roi de stele născute din lumina-i mângăetoare.

Această femeie eră așa de pătrunsă de sentimentul de mamă, soție și cetățeană, că nu putea înțelege, nu putea admite un Roman, care să nu fie servitorul, închinătorul Romei, o Romană care să nu fie soție supusă, demnă, credincioasă și bună mamă. Când un Ptolomeu îi ceru alianța, ea îl refuză, crezând că în lumea aceasta nu poate fi nimic mai măreț și mai sfânt, ca o casă romană, altar și leagăn în acelaș timp.

Astfel ne-o descrie istoria.

Într'o asemenea casă icoanele strămoșilor așezate în atrium povestesc despre trecutul bogat în fapte mari, iar râsul argintiu, ciripitul dulce al copiilor o umplu de viață, de primăvară, de tainice făgădueli în viitor. Acolo matroana e regină, ea hotărăște, ea dă povețe.

Spune-mi, Iuliene, ce palat, fie el oricât de strălucit, se poate asemui cu un astfel de adăpost?

O asemenea casă nu se poate socoti sacră ca un templu?

Dacă Roma deveni împărăteasa lumii, aceasta se datorește *familiei romane*. În familie stă atotputernicia ei, și această stâncă de granit nu se va clătina pe temelia ei timp îndelungat, va rezistă veacurilor, ve putea purta povara unei lumi.

După uciderea mișelească a lui Tiberius și Caius Gracchus, copiii adorați ai Corneliei, această sublimă mamă a fost oprită de a purta doliu, de a plânge

1) Niobe, soția lui Amphion, regele Thebei, fu vestită prin mulțimea copiilor săi. Apolon și Diana ca să răsbune mândria rănită a Latonei, mama lor, prigoniră pe Niobe și-i uciseră toți copiii.

Nemângăiată și sdrobotită de durere, nenorocita mamă a fost preschimbată în stâncă, din care curge un izvor îmbelșugat și lianpede, simbol al lacrimelor Niobii.

pe cei morți. Nouă *Niobe* 1) părăsind Roma, a fost văzută multă vreme la capul Misene. Aci acoperită cu lungul văl de văduvă și mamă fără copii, trăiește în cultul amintirii copiilor săi. Demnă în fericirea ei, păstra acelaș sentiment de demnitate și în nenorocire. Nu se plânse, nu se răsvrăti împotriva sălbăticeii oamenilor, dar impuse o sfântă venerație tuturor.

Eu doresc a continua tradiția marilor matroane, vreau să închin copiilor noștrii toate mângăierile, toate desmierdările, toate îngrijirile ca ei să se desvolte, să crească frumoși și senini. Ai băgat de seamă că copiii orfani, copiii lipsiți de dragoste și de mângăeri, cresc, se desvoltă în melancolia sufletului și a trupului, desmoșteniți de frumuseță și de grații? Bunătatea, dragostea și mângăierile sunt izvor de frumusețe iar frumusețea la rândul ei naște bunătate și iubire.

Am observat că în familiile pe care le cunosc eu, copiii cei mai frumoși sunt aceia cari sunt mai mult mângăiați, de aceea cred că copii cei mai alinați devin și cei mai frumoși.

Vreau să-mi lăptez eu însămi copiii, pentru că lăptarea maternă este jertfa cea mai dulce și mai nobilă pe care femeia o face omenirii, și această jertfă este un factor de sănătate și de frumusețe pentru copil. Numai la sânul mamei poate crește copilul iubit și mângăiat, și dragostea ei se transformă în frumusețe. O mamă pe care nici o împrejurare neînvinșă, nici o boală nu o oprește de a-și lăpta copilul, când îl părăsește pe mâni mercenare, nu se poate desvinovăți, nici în fața tribunalului secret al conștiinței sale, nici înaintea tribunalului neamului său. Această părăsire a copilului este o crimă împotriva moralei și împotriva rasei, care se răsbună pedepsind pe mamă în copii săi.

După obiceiul roman celor doi copii li s'a atârnat la gât câte un medalion de aur în formă de inimă conținând o amuletă care să-i apere de deochi. Acest medalion îl purtau copiii numai până la marioratul lor.

În primii șapte ani ai vieții copii erau încredințați mamelor lor, dela șapte până la șaptesprezece ani pedagogii și gramaticii se îndeletniciau cu educația și instrucția lor; iar la majorat începeau studiul cu retorii, cari aveau menirea să-i învețe arta frumoasei vorbiri, elocvența. Micapora s'a abătut de la această regulă ocupându-se ea fără de întrerupere de educația și instrucția copiilor săi, chiar și după ce aceștia ajunseră la majorat.

În această nobilă sarcină ea fu ajutată de filosoful Epictet. Părerea ei eră că mama cunoaște mai bine decât oricine sufletul copilului, că ea mai lesne decât oricine altul poate înfrână și îndreptă pornirile rele ale unui copil: de aceea îndeobște copilul va fi așa cum îl va formă mama lui.

XXV

Conferințele lui Epictet în casa Iulianus. Micapora și bărbatul ei aveau o sinceră și caldă admirație pentru filosoful Epictet. Scrierile lui Seneca și conferințele lui Epictet le aduceau plăceri curate, fericiri de acele cari înalță și sfințesc omul.

După alungarea lui Charmides, *stoicianul* Epictet fiind chemat de Iulianus, veniă regulat pentru prelegerile Micaporei. Dar afară de aceste prelegeri, Epictet ținea din când în când conferințe despre filosofie. Cu prilejul unei conferințe la care eră față floarea aristocrației romane, conferențiarul vorbi despre principiile fundamentale ale filosofiei propovăduite de el.

„Începutul înțelepciunii este a ne cunoaște slăbiciunea și neștiința cu privire la datoriile absolut trebuincioase“. Cu aceste cuvinte își începù conferința. Apoi continuând:

„Să ne supunem poruncilor naturei, să fim *îngăduitori* cu alții, *aspri cu noi înșine*, să avem milă de cei ce sufăr, dispreț pentru tot ce este josnic și laș; libertatea conștiinței, neatârănarea gândirii chiar sub securea tiranilor: aceasta este filosofia pe care o propovăduesc eu.

A fi stăpân pe sine, a-și putea înfrână dorințele și poftetele sale, este a fi liber. Cea mai mică nebagare de seamă a unui pilot poate pierde o corabie; cea mai mică neglijență din partea noastră, cea mai mică nepăsare ne pot zădărnici propășirea ce am făcut în studiul înțelepciunii. Să veghem dar. Cea ce avem de păstrat este mai de preț decât o corabie încărcată cu aur. Este pudoarea, este buna credință, statornicia, supunerea voinței Zeilor, liberarea de durere, de turburare, de frică, într'un cuvânt adevărata libertate.

Nu vrei să fii în rândul robilor? Rupe-ți lanțurile, liberează-te; nu vei avea nici năcaz, nici frică! Aristid, Epaminonda și Licurg, nu au fost numiți, unul *drept*, altul *liberator* și cel de al treilea *zeu*, pentru că erau bogați și aveau mulți robi, ci pentru că, deși săraci, au pus Grecia în libertate. Tu întrunești în tine însușiri cari cer fiecare datorii ce trebuie să fie îndeplinite. Ești om, ești cetățean, ești copil al zeilor, ești fratele tuturor oamenilor. Pe lângă toate acestea, ești senator sau în altă demnitate, ești tânăr sau bătrân, ești fiu sau părinte, ești soț; gândește-te la ce te îndatorează toate aceste nume și silește-te a nu necinsti nici unul.

— Înțeleg, Epictet, grăi Micapora, că Zeii ne-au pus la dispoziție destule arme ca să putem lupta cu dorințele și patimile noastre și să ne păstrăm libertatea; dar ce este de făcut atunci când fatalitatea se amestecă în acțiunile omenești?

— Fatalitatea nu există, dacă cumva nu înclinăm a da acest nume nehotărârii și greșelilor noastre.

— Cu toate aceste, replică generalul Sura, sunt împrejurări nenorocite căroră cade jertfă uneori și omul cel mai bine înarmat, mai îndrăzneț și mai virtuos.

— Trebuie să ai curaj, să prețuiești cum se cuvine însușirile cu cari ești înzestrat și să te pregătești cu încredere pentru toate încercările vieții; ești bine înarmat în stare a smulge o nouă biruință, o nouă podoabă din toate întâmplările cele mai îngrozitoare. Hercule, ar fi fost el Hercule, fără lei, fără tigri, fără

mistreți, fără bandiți și toți ceilalți monstri, de care curăți pământul? Și fără acești monstri, la ce ar fi slujit brațele lui vânjoase, forța lui, curajul lui, neinvinsa-i răbdare și toate celelalte virtuți?

„Omul trebuie să fie ca stânca ce se ridică în mijlocul mării, pe care valurile, o isbesc din toate părțile, dar nu isbutesc a o face să se clatine pe temelia ei de granit. *Cumpătat în fericire, neșovăelnic în nenorocire și nepăsător în fața morții* ¹⁾).

Nu este adevărat om, nici bun cetățean, nici fiu iubitor al țării sale, acela care nu-și îndeplinește datoria către Zei, către patrie și către semenii săi. Împlinirea datoriei înainte de toate. Istoria Romei ne dă între altele două pilde strălucite despre chipul cum trebuie să ne facem datoria, chiar cu primejduirea vieții noastre. Sunt pilde elocvente care este bine să fie împrăspătate din când în când în amintirea oamenilor.

Cei doi *Grachi* cad jertă împlinindu-și datoria de magistrați și prieteni ai celor desmoșteniți. Istoria vorbește cu admirație de virtuțile lor.

În anul 134 înainte de Christos Tiberius Grachus fu ales *tribun al poporului*. El era om blând și bun, orator distins și cult. Întâia lui grijă după ce intră în funcțiune, a fost să ușureze suferințele celor mulți și umiliți, năcazurile celor desmoșteniți. Pentru acest sfârșit propuse să se împartă pământ din *ogorul public* (ager publicus), care era foarte întins și aparținea Statului. Acest pământ era închiriat de către nobilimea romană. Tiberius voi să ia o parte din acest pământ spre a-l împărți săracilor, dând o despăgubire nobililor. Prin legea agrară propusă de el, voia să redea Republicei pe țaranii cari contribuira la mărirea ei. Tiberiu era de părerea lui Caton: „*din muncitorii agricoli se nasc oamenii cei mai vointcii, ostașii cei mai viteji, și acei cari se îndeletnicesc cu aceste munci, nu au niciodată gânduri rele*“.

Nobilii combătură legea agrară, cu toate aceste

¹⁾ Din maximele lui Epictet.

a fost votată. De aci învierșunarea Patricienilor contra tribunului, ură care nu se va potoli decât odată cu moartea acestuia.

Attal, regele Pergamului murind a lăsat ca moștenitor al său pe poporul roman. Averile lăstate de acest rege asiatic, erau mari și Tiberiu în calitate de tribun, cere ca bogățiile regești să fie împărțite între toți cetățenii.

Această dreaptă cerere a tribunului stârnește o cumplită învierșunare și acum dușmanii urzesc peirea lui. Ei respândesc o minciună că cu învoirea regelui Attal s'ar fi trimis la Roma o coroană regală pe care și-ar fi însușit-o Tiberiu. „Acest tribun, ziceau ei, este prea popular, prea îndrășneț și puternic, și nu-i lipsește decât titlul de rege. Cine ne dă cheazășie că într-o bună dimineată Tiberiu nu va pune pe cap coroana regală, și va deveni un tiran?”

Așa vorbeau dușmanii și hulitorii tribunului; Senatul se agită, poporul se ațăță, hula triumfează. În sfârșit se chiamă adunarea generală a poporului, dar nu în Forum, cum eră obiceiul, ci în Capitol. Tiberius se pregătește să meargă la adunare ca să se apere. Semne de rele prevestitoare i se arată, așa când luă cașca să o pună pe cap, găsi în ea un șearpe încolăcit: ieșind din casă, se lovește la piciorul stâng și sângele țâșnește din rană. Prietenii cari veniră să-l însoțească la adunare, îl povățuesc să nu se ducă. „Ce fel? le răspunsă el, credeți că niște semne rele mă vor opri de a merge acolo unde mă chiamă datoria?”

Iasă în stradă și-și urmează drumul care duce la Capitol: Pe când mergea, un sgomot se naște pe acoperișul unei case din partea stângă a drumului: doi corbi se băteau. Un semn rău și acesta. Mai încolo îl întâmpină unul din partizanii lui devotați, care aflase că omorîrea tribunului a fost hotărîtă și pregătită. Acesta l roagă cu căldură să nu meargă la adunarea din Capitol. Tiberiu îi răspunde hotărît: „mai presus decât viața sunt cinstea și datoria“ și înaintează mereu. Când se apropie de locul adunării,

sicarii cari-l pânduau, năvălesc asupra lui. Sub loviturile ucigașe, trupul lui cade pe treptele templului lui Iupiter. Un mișel îi taie capul, iar corpul este târît și asvârlit în Tibru.

În chipul acesta își sfârși viața Tiberiu Grachus, care de-abia împlinise trei zeci ani.

După zece ani Caius, cu nouă ani mai tânăr decât fratele său Tiberius, este ales tribun al poporului. Inimă caldă, suflet curat, spirit întreprinzător, potrivit înflăcărat, orator de seamă, el îmbrățișă planurile fratelui său, și se hotărî a lucra fără preget și fără șovăire la regenerarea Romei, la scoaterea plebii din umilință și groaznică sărăcie în care se sbătea. Pe vremea Grachilor *plebea* (plebes) se alcătuiă din două elemente deosebite, *cețăteni* și *sclavi desrobiți*. Pentru cețăteni făcū să se voteze o lege agrară prin care să se împartă pământ și să se înființeze mai multe colonii pe locurile cețăților distruse, Cartaginea, Capua, Corint și Turent. Pentru ceilalți, cari nu voiau să muncească pământul, făcū să se voteze o *lege frumentarie*, adică o lege de asistență publică, prin care se dă fiecăruia cinci măsurī de grâu pe lună pentru prețul de 24 bani.

În puterea acestei legi se înființară mari grânare în cari se depunea grâul ce urmă să se împartă săracilor pe jumătate prețul cu care s'a cumpărat.

Caius deschide strade noue și repară pe cele vechi. După aceasta propuse să se acorde *dreptul de cetate* popoarelor latine, ca prin mijlocul acesta să reînviască și să reîntinerească populația romană. Ca să frângă puterea prea mare a Senatorilor, făcū să li se ia acestora dreptul de judecători, trecându-l *cavalerilor*.

Prin uneltirile sale Senatul isbutește să zădărnicească votarea legii pentru acordarea dreptului de cetate Latinilor.

Caius stăruie ca să se *creeze colonii de veterani*. Acești viteji legioniari, nu aveau altă bogăție de cât brațele lor de muncă, și amintirea războaielor și strălucitelor biruințe asupra barbarilor. Dar ce li folo-

siau lor aceste biruințe câștigate în lupte crunte și îndelungate pe toate continentele, când ei gemeau într'o amară sărăcie?

El se gândi chiar și la reclădirea Cartaginei. Ca să fie mai aproape de cei desmoșteniți, Caius părăsește Palatinul, suburbia Nobililor, și se stabilește în *Subura*, mahalaua săracilor. Intr'o zi mergând în Forum, se urcă la tribună¹ având lângă dânsul pe un anume Licinus care cântă din flaut.

Tribunul luase acest obicei în cuvântarea lui, când vorbiă de pe tribună, să fie întovărășit de sunetul flautului. În chipul acesta accentele vorbirii lui deveniau mai mișcătoare, provocau o impresie mai puternică. Primele lui cuvinte de pe tribună sunt o acuzare energică a omorătorilor fratelui său Tiberiu:

„*Veți îngădui, zice el, inimii duioase a unui bun Roman ca să vă reamintească pierderea celui mai devotat fiu al Romei, uciderea mișlească a lui Tiberiu Grachus.*

Vă întreb: fost'a el un nevrednic?

Nu!

Fost'a el un trădător de patrie?

Iarăș nu!

Dori'a el strălucirea Romei?

Da!

Iubi'a el poporul și Roma cum nime altul nu le-a putut iubi?

Da!

Muncii'a el cu râvnă ca Tribun și ca Roman?

Da!

Respecta'a el maiestatea legilor?

Da!

Acum vă întreb din nou: pentru ce a fost asasinat?

Cine a pus la cale uciderea lui?

Fost'au pedepsiți asasinii?

Nu!

Eu cer' și mereu voi cere aspra pedepsire a aceloră cări au răpus viața unui mare Roman, a unuia din cei mai curați și mai vrednici copii ai Romei“.

Această învinuire și cerere de pedepsire Nobilii o socotiră drept o declarație de războiu și hotărîră să pedepsească pe cutezător.

Cu prilejul unei vorbiri în Forum, tribunul se întoarse cu fața spre stînga, unde eră locul hotărît poporului. O asemenea faptă nu eră îngăduită în Roma, unde oratorul pe cînd vorbea *Plebeilor* și despre interesele lor, trebuia să priviască mai întai spre *Comitiium*, locul rezervat Nobililor; și trebuia să facă aceasta chiar și atunci cînd nu se află acolo nici un Patrician. Caius a trecut peste acel obicei învechit, dar gestul lui a fost privit ca un semn de răsvrătire.

Stăruind în ideea sa de a se așeză o colonie pe locul unde înflori odinioară Cartaginea, se convocă adunarea poporului ca să hotărască. Asemenea adunări se țineau în Forum, dar Nobilii uneltiră și de astădată, ca în timpul tribunatului lui Tiberiu Grachus, ca adunarea să aibă loc în Capitol. Caius aveă contra sa, nu numai pe nobili, ci și pe Consulul Opimius.

Adunarea nu luă nici o hotărîre în privința înființării unei colonii pe locul distrusei Cartagine; dar pe cînd se împrăștiă mulțimea adunată, un oarecare Antyllus, recunoscînd pe unii partizani ai tribunului, le strigă răstit: „*faceți loc oamenilor cinstiți, răi cetățeni ce sunteți!*“.

Această nemerită ocară avu ca urmare o încăerare în care căzù ucis provocătorul.

Acum dușmanii lui Caius găsiră un nou prilej de învinovățire. Ei acuzară pe tribun ca autor al acestui omor, deși el era cu totul strein de uciderea lui Antyllus.

Caius părăsește Roma plecând la Cartaginea.

La reîntoarcerea sa din Africa află că dușmanii lui lucrară fără preget și isbutiră să spulbere popularitatea de care se bucura acest prieten al celor desmoșteniți. Incercă a se realege tribun, dar nu isbuti.

Acum Caius este pus afară din lege, pe capul lui se pune un preț, sicarii îl pîndesc. Peste trei mii din partizanii lui, cari încercară să-l apere sunt

uciși. Când vede nimicite toate planurile lui cu privire la regenerarea Romei și la ușurarea celor desmoșteniți, cedând stăruințelor prietenilor săi, se hotărăște a părăsi Roma.

Isbutește a se retrage în pădurea consfințită zeiței Furina, unde pierzând orice speranțe în vremi mai bune, poruncește robului său ca să-l ucidă. Robul plânge, nu îndrăznește, dar în cele din urmă se supune poruncei stăpânului său iubit.

Caius Grachus moare, dar robul neputând supraviețui stăpânului său iubit, se sinucide.

În chipul acesta muriră cei doi Grachi.

Ei năzuiră să formeze un popor muncitor, vrednic, docil, un popor de mici proprietari liberi. Dorind a face să dispară spărturile produse colosului roman prin luptele purtate cu atâtea neamuri, încercară a întinde dreptul de cetate popoarelor—frați, să se facă din toate Romani. Neisbutind ei căzură jertfă dragostii lor pentru Roma, pentru cei desmoșteniți, jertfă pentru împlinirea datoriei. Răutatea omenească merse așa departe că numele lui Caius fu blestemat, iar mama lui, nobila Corneliu, oprită de a purta doiliu pentru pierderea copilului său.

Dar jertfirea pentru o mare cauză nu rămâne zadarnică, sângele vărsat pentru triumful unei idei înalte, este roditor. Idealurile sfinte se întrupează, martirii mai curând sau mai târziu vor avea cultul lor. Roma își recunoscă greșala; ea plânse pierderea celor doi copii străluciți ai săi și le ridică statui, pe ale căror pedestale, scrie istoricul, inimi evlavioase și recunoscătoare, vor depune flori și fructe ca prinos de iubire și de admirație.

XXVI

Micapora insultată. Într'o zi Iulia fu vizitată de două matroane de o matroană Tulia și Marcella.

romană

— Iulie, zise Tulia, sântem curioase a cunoaște pe acea Dăcă, pe care tu ai primit-o ca noră.

— Este o femeie superioară în toate privințele, răspunse Iulia.

Micapora fu chemată și prezentată celor două patriciene.

— Spune-mi, îi zise Tulia, care nu putea erta pe Micapora pentru că i-a luat pe Iulianus, căruia voiă să-i dea soție pe fica ei Tullieta,—spune-mi.... am uitat cum te chiamă, porți un nume care sună barbar în urechea unei romane.

— Mă numesc Micapora, un nume care poate rivaliză prin strălucirea sa, cu orice nume roman. De altminteri nu singur numele distinge, dinpotrivă persoana care-l poartă îl sfințește, îi poate da strălucire.

— Vorbești ca o Romană, deși ești de origină barbară.

— Sunt de viță mai strălucită de cât a multor matroane romane, sunt fiică de rege. Voi numiți barbar tot ce nu e roman, deși adeseori la acești barbari găsești mai multă demnitate și virtute ca pe malurile Tibrului.

În țara mea se cinstește meritul, vitejia și virtutea, pe când Roma uneori ucide pe cei mai buni și mai străluciți din fii săi.

— Îndrăzneala ta mă uimește.

— Nu este îndrăzneală, ci demnitate, iar demnitatea este pudoarea femeii.

— Este adevărat, drăguță, că în patria ta bărbații se îmbracă cu piei de animale, iar femeile își schimbă des bărbații?

— În țara mea bărbații se îmbracă așa cum cere cuviința și asprimea vremii, în tot cazul foarte potrivit. Intru cât privește pe femei, te asigur, Tুলie, că Romanele cele mai multe din ele, ar putea lua pildă de la Dace, și ar face bine dacă ar lua. De altminteri la întrebarea ta răspunde în locul vostru poetul Horațiu, care vorbind de femeile dace le zice: „în Dacia femeea e nevinovată, marea zestre a părinților este virtutea și curățenia măritişului, care respectează o statornică legătură și înlătură alt bărbat, și păcatul adulterului este nelegiuit, iar pedeapsa îi este moartea“.

Istoricul Xenofon zugrăvește astfel pe Dace: *femeile Dace sunt devotate bărbaților, sunt sdravene și muncitoare, au un curaj neclintit în fața morții, o dragoste caldă de patrie, de zei și de libertate.*“

Filosoful Seneca nu la femeile dace, ci la unele patriciene romane făcea aluzie când zicea: *„femeile bogate divorțează ca să se remărite, se remărită ca să se despartă. Sunt femei care numără anii, nu după numărul consulilor, ci după al bărbaților.*“

— Nu în Dacia, ca în Roma sunt femei care își duc inima la licitație în piață.

— *Pe Vesta!* ai noroc că ești nora Iuliei și soția lui Iulianus, dacă ai fi roabă aș ști cum să-ți înfrânez limba prea ascuțită și veninoasă.

— Nu toată lumea poate invocă pe zeița castității, a vieții curate, buzele multora din femeile cari o invocă, nu sunt destul de curate ca să aibă dreptul de a-i pronunța numele.

— Iulie, se adresează furioasă Tulia, sculându-se de pe scaun, cum îngădui să fiu insultată în casa ta?

— Draga mea, tu ai provocat pe noru-mea, și ai provocat-o într'un mod puțin demn de o matroană romană.

— Nu cumva citația din Horațiu și Seneca a atins pe strălucita Tulia?—întrebă ironic Micapora. De ce să te superi dacă femeile dace sunt virtuoaase? Fiecare țară, fiecare popor își are obiceiurile și credințele sale; sufletul unui neam se deosebește de al altuia. Dacii sunt temători de zei, curați și viteji, întru cât aceste însușiri sufletești ar putea supăra pe Romani? Femeile dace sunt credincioase, simple, muncitoare și cinstite, întru cât aceste virtuți pot atinge pe Romane?

După plecarea acestor mândre și răutăcioase patriciene, Micapora ne mai putându-și stăpâni indignarea, izbucni în plâns.

În această stare sufletească o găsește Iulianus.

— *Pè Pluton!* ce s'a întâmplat aici? Cine a îndrăznit să supere pe Micapora mea?

— Tulia, îi răspunde mama lui intrând, a fost nedreaptă și rea cu nevasta ta, dar Micapora i-a dat o lecție pe care sunt sigură că nu o va uita.

Știi că e veninoasă și clevetitoare, știi că nu se poate mângăia că tu nu te-ai însurat cu fiica ei Tullietta, de aci năcazul și turbarea ei.

Apoi adresându-se nurorei sale: „liniștește-te Micapora; vorbele acelei temei rele, nu te pot atinge. Nu tu, ci ea a fost învinsă.

— Mamă, zice Iulianus, doresc ca de azi înainte casa noastră să fie închisă pentru Tulia.

— Fii sigur, copilul meu, că Tulia nu va mai îndrăzni să treacă pragul casei noastre.

XXVII

Locurile de pre-
umblare ale Romei

Zăpada se topise pe munții Albani, cerul eră zămbitor, temperatura ademenitoare; prin aer vibră o dulce adiere de primăvară deșteptătoare de voluptăți și nădejdi. Locuitorii Romei se îmbulziau pe sub Portici, în grădinile publice, dar îmbulzeala era mare pe *Calea Apia*, și mai ales la *Poarta Capena*.

Acî, în partea stîngă, vedem trecînd într'o strălucită lectică acoperită cu piei de urși, o dulce figură cu părul blond ca aurul, privirea visătoare, ochii albaștri ca cerul Rinului. Eră o Marcomană. Patru robi teutoni de statură înaltă, musculatură atletică purtau lectica. În urma ei venia o apariție tineră, de o perfecțiune ideală, cu care nu s'ar putea asemăna de cât Vinerea creată de dumnezeasca daltă a lui Phidias. Eră o Corintiană purtată de opt robi tesalieni.

În partea dreaptă într'o trăsură trasă de patru cai din țara Parților, trecea o Siriană, șezînd alene într'o ținută cam provocătoare. Tipul ei, buzele cărnoase, nasul pronunțat, ochii mari schinteetori, privirea îndrăzneată ne arată pe Evreica de pe malul Cedronului. Intreaga ei ființă respiră senzualitate. La o mică depărtare, în urmă, într'o trăsură cu două roate, trasă de doi cai fini, subțiri, numai nervi, ve-

niã o flicã din țara Faraonilor. Imbrãcãminteã ei simplã, privirea seninã, ținuta maestoasã o deosebia într'un mod isbitor de celelalte curtezane. Erã o egipteanã.

Odatã cu aceste și în urma lor treceau Romane din acele care țineau mai mult la aparențã, de cât la bunul lor nume. Unele veniau ca sã-și expunã neasãmãnata lor frumusețe italianã, altele sã se impunã prin bogãția hainelor și a bijuteriilor în vãloare de mai multe milioane.

Erã un amestec de rasse, de deșertãciuni și de viții cum numai în Roma se puteã vedeã în timpul despre care vorbesc.

În aceste locuri de preumblare femeile ușoare, curtezanele din toate continentele și de toate rasele își dau întâlnire, spre a-și arãta luxul și farmecele lor, aci pierde-varã și eleganții Romei cãutau aventuri.

Sub porticii din piața lui Marte, de asemenea lume multã. Aci poetul Martial sta de vorbã cu câțiva amici, când iatã cã trece pe lângã ei svãpãiata blondã Cintia. Tânãrul Fabius de curãnd reîntors din exil, întrebã pe poet cine este aceastã apariție fermecãtoare?

— Ce fel, nu o cunoști?

— Am lipsit atãta timp din Roma, este foarte firesc lucru sã nu mai cunosc frumusețele zilei.

— Este vestita Cynthia, cea mai cãutãtã, cea mai vrãjitoare femeie din Roma, deși este incarnația minciunei. Frumosul ei păr bãlan, de culoarea aurului din Dacia, este adus de peste Istru, dinții albi ca zãpada sunt cumpãrați, rubinul buzelor este secretul roabei sale sirene; numai lumina fascinantã a ochilor este a ei proprie, dar și aceasta este amãgitoare.

Mai încolo un grup se formase în jurul viteazului general Iuliu Agricola. Trecãtorii salutau cu respect pe generalul strigãnd: „trãiascã Agricola, învingãtorul Britanilor!“. În aceastã clipã trec pe lângã acest grup doi oameni, unul elegant înbrãcat, celãlalt ca rob. Primul era istrionul Paris, cel de al doilea era

temutul Regulus, nerușinatul delator, capul spionilor lui Domițian.

Pe la mijlocul porticilor un alt grup de cetățeni vorbeau încet despre înjosirea la care s'a coborât Roma, despre nemernicia Romanilor cari primesc a trăi o astfel de viață nevrednică.

— Ne-au făcut nevrednici de strămoșii noștri, zice un fost tribun. Cu Brutus, Caton și Thracus murit'au oare cei din urmă Romani? Un cetățean din grup observând apropierea lui Paris și a tovarășului său zise :

— Tăcere! se apropie istrionul împăratului însoțit cu siguranță de un *delator*. 1)

Către capătul porticilor câțiva tineri patricieni aparținând celor mai distinse familii și venind dela o petrecere erau încă sub stăpânirea Falernului ce le înflăcărase creerii. Ei întâlnind pe filosoful Epictet, fostul lor profesor, începură a vorbi cu glas ridicat despre mișelia lui Regulus, despre scandalul provocat de unele femei sus puse, despre nemernicia împăratului.

— Nu uitați că trăim în vremea domniei lui Domițian și Regulus, le zice maestrul. Fiți cuminți.

— Știm maestre, în ce triste vremuri trăim, răspunse inteligentul Terentis, dar tu ne-ai învățat să spunem adevărul todeauna și în tot locul.

— Noutatea zilei adause Petronius Secundus, este că Domițian a leșinat văzându-și umbra, pe care o luă drept un asasin ce-l urmărește. Acuma e în pat și profetul pretoriului se silește în zadar să apere pe împăratul de urmărirea și amenințarea asasină a umbrei.

Un hohot de râs sublinie aceste cuvinte.

Paris și Regulus se apropiară de ajuns ca să audă ce se vorbea în acest grup. Secundus care cunoștea bine și pe istrion și pe spion, ghici îndată că sub veșmântul de rob se ascunde figura criminală a lui Regulus. Arătându-i cu mâna, zise tovarășilor săi :

---

1) Spion.

— Priviți amicilor pe acești doi mișei, unul este nerușinatul Paris, celălalt este spionul Regulus, amândoi unelte josnice, vrednici de smintitul lor stăpân.

Cei doi lachei ai împăratului se depărtară în grabă, urmăriți de râsul și huiduiala tinerilor.

— Ați fost imprudenți, dar demni, zise Epictet. Simința aruncată de mine a căzut pe un pământ bun și a încolțit. Sunt mândru de acest lucru.

Acum bunii mei tineri, un sfat prietenesc al bătrânului vostru învățător.

Părăsiți îndată Roma, pentru câtva timp. Mergeți cât mai repede și cât mai departe, treceți în Africa, sau peste Istru ca să scăpați de urgia nebunului care stă încă pe tronul Romei. Regulus și Paris se vor grăbi a ne denunța, a vă pări împăratului ca să primească răsplata ce li se cuvine.

Mintea, inima și brațele voastre aparțin Romei, voi trebuie să vă păstrați pentru apărare demnității și măririi ei.

— Dar tu maestre nu ne vei însoți? Viața ta este tot așa de amenințată ca și a noastră.

— Eu am planul meu de apărare de aceea mai rămân în Roma.

Mergeți cu bine amicii mei și nu uitați care este datoria noastră în viitor.

XXVIII.

Charmides se de-
mască.

Micopora și prietena sa Licinia erau adepte ale filosofiei lui Socrate, Seneca și Epictet. Amândouă se siliu a pune în practică învățăturile morale propovăduite de acești înțelepți. Intr'o zi Licinia azistând la prelegerea lui Charmides, o vie dispută se iscă între profesor și aceste două femei superioare. Charmides eră epicurian îndârjit, dar până în ziua aceasta se ferise a mărturisi acest lucru.

— Adevărata filosofie, zise el, este aceea care ne învață a ne gândi numai noi, a ne preocupă mai presus de toate plăcerile noastre și de mijloacele de a le mulțumi. Zeii poate că nu ființează, Empireul mai probabil nu este decât o închipuire copilărească

de aceea omul cuminte își creează zeu pe pământ.

— Filosofia ta replică Micapora, este expresiunea celei mai întristătoare îndoeli, celui mai vulgar egoism.

— Dar ea și numai ea mă poate face fericit. De ce să mă îngrijesc ce va fi după moarte? De ce să mă interesez de alții? Ce-mi folosește mie alina-rea suferințelor altora?

Se zice că lacrimile purifică; ei bine să plângă cine are trebuință de curățire, eu vreau să râd, să mă înveselesc, să petrec, să gust cu voluptate viața, nepăsându-mi de durerile altora.

— Precum roua răcorește și înviorează floarea dogorită de arșița soarelui de vară, zise Licinia, așa lacrimile stâmpără pojarul unui suflet chinuit; iar mângâierea ce ducem acestui suflet, îi dă putere ca să lupte împotriva dușmăniei soartei. Este dumneze-ească faptă a face binele, și cel ce putând, nu-l face, nu este adevărat fiu al zeilor.

— Căutând a-mi realiza dorințele, a-mi mulțumi patimile, pot să pricinuesc un rău, să deșept o des-nădejde, să deschid o rană. În cazul acesta, singurul lucru ce poate ași tace, ar fi să-mi pară rău.

— A face răul și apoi a se căi!—esclamă Mica-pora: Frumoasă, sublimă filosofie.

Neron a ucis pe mama sa și apoi s'ar fi căit, zice-se. Asemenea căințe sunt nefolositoare, ipocrite, nedemne. Eu nu cred în ele, mintea și inima mea le respinge cu dispreț.

Pentru cei mai mulți viața este rea sarcină, o necurmată luptă cu *Fatum*,¹⁾ adeseori un blestem.

În fiecare seară liniștea se pogoară pe pământ, în fiecare dimineață lupta reîncepe mai crâncenă, și vai! cât de mare este numărul celor ce cad în această luptă.

A ajuta pe cei ce sunt în primejdie de a cădea, este o faptă care înalță pe om către divinitate.

Nu totdeauna izbutești în lupta contra răului,

1) Destinul.

omul ar deveni Zeu, dacă i-ar fi toate cu putință, dar datorită lui este să lupte, să năzuiască către tot ce e bine și frumos.

— În lumea aceasta nu este cu neputință decât binele și lucrul pe care nu-l voești, replică Charmides.

Nu crezi căinței? Eu nu cred lacrimelor, nu cred durerii. De altminteri durerea este un rău, și eu nu vreau să-i fac cunoștință.

— Nenorocirea altora, răspunde Micapora, îmi stoarce lacrimi cari isvorăsc din inimă. În aceste lacrimi nu se găsește o picătură de egoism, ci în fiecare este un ocean de iubire. În inima mea este o coardă care vibrează la ecoul tuturor durerilor. Eu știi că este o semință care nu înșală niciodată mâna celui ce o încredințează brazdelor, aceasta e semința durerii. Nici o suferință nu se pierde, orice durere produce rod, din ea rămâne ceva asemenea unui delicat parfum ce se respândește în omenire.

Dacă zeii îmi vor impune dureri, nu mă voi plânge, le voi suportă cu curaj, înțelegând că cerul nu poate fi veșnic senin, nici viața veșnic zâmbitoare. Voi crede celor ce sufăr și pe cât îmi va sta în putere, mă voi silii să alin durerea.

Fapta bună ne înalță, ne apropie de zei, și mă mir că tu filosof și profesor, te închini celui mai sălbatic egoism. Dacă propovăduiești asemenea idei făceai mai bine să rămâi în patria ta.

Charmides, văzând că a greșit descoperindu-și sufletul, a sfârșit prelegerea și s'a retras.

XXIX

Dușmănia ascunsă
între Bato și
Charmides

Bato din instinct ură pe Charmides. Toate lingușirile josnice, toate apucăturile Grecului îl supărau. Într'o zi pe când Micapora îl trimise ca să cheme pe gramatic în *tablinum* fiind ora prelegerii, zise stăpânei sale:

— De câteori văd mutra nerușinată a acestui Grec, sunt indispus. Este atâta viclenie și răutate în

sufletul lui, că ori de câte ori îl întâlnesc îmi vine pofta să-mi încerc pumnii pe spinarea lui. Nu se poate să dai drumul acestei stârpături de om, și să cauți un alt profesor? Roma este plină de preceptori gramatici și retori străini, mai ales Greci, din cari mulți sunt un fel de cerșitori primejdioși.

— La Roma aleargă femei din toată lumea, gramatici și retori din Grecia; unele ca să-și vândă frumuseța, ceștilalți știința și elocința. Aci își dă întâlnire întreg neamul omenesc, pentru că în acest oraș și virtutea și vițiul sunt mai căutate și mai scump plătite decât ori unde pe suprafața pământului.

— In popina lui Maximus, pe *Via Scelerata* am fost odată din întâmplare martor la o petrecere a acestui soi de profesori, și pare-mi-se că între ei eră și Charmides. Cu acel prilej m'am încredințat că sunt dușmani ai Romei, care-i adăpostește și-i hrănește, sunt disprețuitori de zei, oameni fără rușine, fără credință, fără suflet.

Acești streini, cei mai mulți Greci de origină, corup gustul și adeseori și dreapta judecată a copiilor și tinerilor ce li sunt încredințați a-i învăța și educa. Neputând trăi în țara lor, s'au revărsat ca un puhoiu asupra Romei, otrăvind-o prin destrăbălarea lor, uneori prin învățăturile lor puțin morale. Este adevărat că printre preceptori, gramatici, retori, filosofi, se găsesc oameni superiori, puțini la număr, dar aceștia sunt smeriți și nu pot opri răul răspândit de cei mulți.

In vremea cât am stat în Mesia am învățat și eu cu un profesor roman, care da instrucție copiilor fostului meu stăpân și am adunat multe cunoștințe folositoare. Este mare deosebire între Roman și Grec, și acest lucru cred că l'a constatat și stăpâna mea, care în Dacia avu ca preceptor pe Romanul Probus.

— Charmides, căruia bărbatul meu i-a făgăduit libertatea, va plecă din casa noastră, ne mai având trebuință în viitor de prelegerile lui.

Am băgat de samă că între tine și Charmides este o dușmănie ascunsă. Când Grecul se întâlnește

cu tine, figura i se schimbă, ochii îi schinteiază, fața i se îngălbinește, buzele i se strâng, sbârciturile de pe frunte și de lângă ochi se adâncesc.

O ură puternică trebuie să clocotească în sufletul lui.

De ce această ură împotriva ta? I-ai făcut vre un rău? te-ai certat cu el?

— Nu, dar am ghicit toată urâciunea sufletului său și-l urmăresc de aproape. Din această pricină mă urește. Un asemenea om este în stare a săvârși orice nelegiuire, și cu cât va plecă mai curând din casa aceasta, cu atât mai bine.

XXX.

Părerăa lui Bato
despre Charmides

Intr'o fermecătoare zi de primăvară Micapora, Iulianus și Bato ședeau în impluvium vorbind despre nădejdiile și plăcerea pe cari le deșteaptă primăvara în sufletul omenesc.

— Dacă în Roma, zice Micapora, primăvara este așa de plăcută, cât de vrăjitoare va fi ea la țară, în mijlocul naturei libere.

— Vom gustă această vrajă, când vom merge la moșia noastră.

— Iuliene, azi mai mult decât ori când, te rog să mă scapi de prezența lui Charmides. In starea mea de acum am trebuință de liniște, de orizonturi senine, de priveliști frumoase. Ce-mi folosesc toate statuetele divinităților frumoase, ale marilor bărbați și a le virtuaselor matroane romane așezate în casa noastră, dacă zilnic trebuie să întâlnesc natura respingătoare a lui Charmides?

— Draga mea, ai puțină răbdare. Charmides va plecă în scurtă vreme din casa noastră. Chiar ieri am vorbit cu bunul și blândul filosof Epictet, care a primit cu plăcere să desăvârșească instrucțiunea ta. Măine Charmides îți va explică cea din urmă prelegere și ca încheere a profesoratului său îți va vorbi mai pe larg despre viața, geniul și înrâurirea lui Pericle și Iulius Cesar asupra patriei lor, asupra epocii în care au trăit. Va fi o lecție strălucită și in-

structivă, și-mi pare rău că nu voi putea fi față și eu. După cum ți-am spus ieri, mâine dimineată trebuie să plec la Neapole având o însărcinare din partea împăratului. Vom sta puțin timp acolo și la reîntoarcerea mea, vom pleca la moșie.

Am dat lui Charmides o însărcinare să cerceze bibliotecile și să-mi copieze pe Phedru și Republica lui Platon, care lipsesc din biblioteca mea. Chiar în ziua reîntoarcerii mele îl voi lăsa liber.

Cu întinsa cultură ce are, dacă va fi om de treabă și cinstit, va putea trăi liber, dacă nu, va cădea iarăși în robie.

— Eu, zice Bato, din ziua în care am intrat în casa voastră, am fost cu ochii ațintiți asupra acestui Grec, care îmi inspiră un fel de repulsiune, pe care la început nu mi-o puteam tălmăci. Azi am o judecată hotărâtă asupra lui. Un om lacom, lipsit de caracter cum e Charmides, nu va putea trăi cinstit până în sfârșit. Prevăd că nu va muri de moarte naturală, nu va pieri nici în arenă, fiind prea laș ca să se lupte cu un gladiator, sau cu o fiară sălbatică. Mai sigur va muri în închisoare, sau prins asupra săvârșirii unei fapte criminale.

— Mi se pare că judeci prea aspru, prea greșit pe Charmides.

— Timpul ne va arăta dacă sunt greșit în judecata mea asupra lui Charmides.

XXXI

Planul mișeleșc al lui Charmides

După plecarea lui Iulianus la Neapole, Charmides care mai de mult făurise un plan diabolic cu privire la Micapora, se gândi că acum e timpul prielnic a și-l pune în lucrare. Venind ca de obicei în *tablinum* pentru prelegere, în loc de a vorbi despre Pericle și Iulius Cesar, începù a vorbi rău de Roma, a spune că în scurtă vreme se va prăbuși din pricina stricăciunii sale, că pe suprafața pământului nu e de cât un singur popor mare, cel grecesc, care prin geniul său și prin vitejia armatei sale va supune toate neamurile.

— Nu e păcat, zise el Micaporei, ca o femeie frumoasă, de neam regesc și inteligentă ca tine, să fie soția unui Roman stricat care întreține curtezane în toate suburbiile Romei? Eu prin talentul meu, prin știința și destoinicia mea, prețuesc mai mult de cât toți Iulianii, de cât toți stricații patricieni ai acestei cetăți osândite la o apropiată peire. Te ador și vreau să fi a mea. Ești bogată, strânge o parte din bogății și să fugim departe de Roma, în frumoasa mea patrie înainte de reîntoarcerea lui Iulianus.

Micapora în primele clipe rămase zăpăcită de atâta îndrăzneală și mișelie, i se părură că zeii luară mințile Grecului, iar când fu stăpână pe sine, îi strigă indignată :

— Mișelule, îndrăznești a păta cinstea acelora care te ridicară din noroi și-ți dau pâinea zilnică!

Ieși și să nu mai îndrăznești vreodată a trece pragul acestei case, pentrucă atunci voi pune robii ca să te bată cu nuele și să te arunce în stradă.

Charmides râzând drăcește se ridică și încearcă să o strângă în brațe. Micapora îl respinge și pleacă spre *impluvium*, ca să cheme pe Bato. Grecul crezând că Bato a plecat cu Iulianus, și știind că Iulianus a eșit în oraș, se credea sigur de isbândă. În clipa când puse din nou mâna pe Micapora, sosește Bato, care auzise strigătul stăpânei, apoi se prăbuși asupra lui și cu o singură isbitură îl rostogolește la pământ.

— Stăpână, ce pedeapsă să-i aplic? Acest nerușinat și mișel merită moartea.

— Moartea nu, o corecțiune da.

Grecul fu legat, dus în grădină, bătut cu nuele până la sânge apoi alungat din Roma.

— Merită mai mult decât nuele acel mișel zise Iulianus, când reîntors din Neapole, află cele petrecute în lipsa lui. Muriă de foame Grecul, toți îl batjocorieau și-l chinuiau, eră strențuros și respingător; eu l'am răscumpărat mișcat de milă și de cultul ce-l am pentru arta și literatura Greacă. L'am ridicat din pulbere, i-am asigurat un trai bun și demn și mă

hotărisem a-i dăruî libertatea. Are talentul insinuării ca cei mai mulți din neamul lui, talentul vorbirii a-lese, cunoștințe întinse despre literatura latină și greacă: prin aceste însușiri m'a sedus, m'a căștigat.

Am fost amăgit.

Este mocirlos aluatul din care s'a plămădit această rasă, care se întinde ca o peningine, pătrunde, se infiltrează pretutindeni ca o otravă, ducând cu sine mai mult corupția, minciuna și înjosirea, decât cultura adevărată. Într'o epocă a istoriei sale, prin artă știință și literatură atinse culmea cea mai înaltă, până la care niciun alt popor nu s'a putut ridica; apoi prin corupțiune ei se coborîră mai jos de cât toate neamurile.

Nu știu cine a zis că Grecul se hrănește cu rea credință și minciună. El înșeală și minte. Minte dimineața, minte la amiază, minte seara, minte în tot timpul și în tot locul. Minciuna e pâinea lui zilnică, el este întruparea înșelăciunii. Cred că înșală și pe Zeii patriei sale. Pe vorba Grecului nu poți clădi nimic, el e fericit când poate înșela. Marele nostru, Virgiliu a cunoscut bine această rasă, când a scris Eneida sa; „*mă tem de Greci chiar și atunci când aduc daruri*“.

Se susține că arta și literatura greacă au înrăurit arta și literatura latină. Admit aceasta, dar nu trebuie uitat că înrăurirea cea mai nenorocită a Grecilor a fost și e și azi asupra moralității înjosând-o, asupra sufletelor, conrupându-le.

XXXII

Micapora în ca-
tacombe

Cea mai bună prietenă a Micaporei eră Licinia, soția generalului Sura. Una născută în Dacia, cealaltă pe țărmurul Tibului, coboritoare din două rase deosebite și dușmane, ele se simțiră atrase una către alta din primele clipe ale cunoștinței lor. Sufletele lor se înțelegeau desăvârșit; aveau acelaș cult pentru bine, frumos și adevăr, urmăreau acelaș ideal. Se vedeau adeseori, împreună eșiau la preumblare, îm-

preună vizitau copiii orfani, familiile sărace, lipsite de protecție, ducându-le mângăere și ajutor. Dulcea armonie dintre aceste două femei superioare, nu a fost turburată niciodată. Așa se întâmplă când între două suflete este o tainică înrudire.

Intr'o după amiazi, în luna Maiu, Licinia mergând la Micapora, îi propune o preumblare prin Roma. Eșiră însoțite de Bato și Dadu! Intâia lor vizită fu în strada Cornelia, la niște copii orfani, de a căror întreținere și educație îngrijiau ele. De aci trecură sub porticii din piața lui Marte, iar către seară se îndreptară spre Poarta Nomentina. Acesta era drumul cel mai scurt ca să iasă din Roma la carierele de nisip aflătoare înafară de zidurile cetății. Când sosiră în câmp deschis Micapora obsevă că și înaintea și în urma lor, pe aceeași cale, merge multă lume, bărbați și femei, tineri și bătrâni. După ce merse cât-va timp, băgă de seamă că persoanele care mergeau înaintea ei, pieriră deodată, ca și cum ar fi intrat în pământ.

Se inseră și Micapora nu-și putea tălmăci ținta și scopul acestei preumblări în amurg, afară din Roma, dar având nețărmurită încredere în cinstea și prietenia Liciniei o urmă fără șovăire, fără frică. Deodată se opriră în fața unei scobituri în pământ, prin care coboriră și se înfundară într'o subterană de unde plecă o îngustă galerie luminată din distanță în distanță. În această galerie se zăriau bărbați și femei înaintând, unele ținând în mâini mici lanterne. La o cotitură a galeriei auziră cântări de o dulceață și o duioșie de nedescris; Micapora adânc mișcată de aceste melodii care i se păreau că vin din altă lume, zise prietenei sale :

— Licinie, credeam că ne coborîm în împărăția umbrelor, aceste melodii însă mă fac să cred că ne apropiem de *Empireu*¹⁾. Mi se pare că visez, că ceea ce aud deslușit în această clipă, este numai o amăgire a auzului meu Empireul nu este nici pe

1) Empireul după credința Romanilor era partea cea mai de sus a cerului, locuința Zeilor, locul destinat eroilor, și oamenilor virtuoși după moarte.

pământ nici sub pământ, ci sus, în sferile albastre, prin urmare ceea ce mi se pare că aud nu există aievea, ci este numai un joc înșelător al simțurilor mele.

— Cântările dumnezeiești cari străbat până la noi, sunt o realitate, despre aceasta te vei încredința îndată.

Cu cât înaintau mai mult, cu atât cereasca armonie deveniă mai apropiată, mai puternică.

— Spune-mi, Licinie, unde ne găsim?

— Suntem în *catacombele Romei*¹⁾.

Mai merseră puțin și abătându-se la dreapta, sosiră în fața unei mari mulțimi, care îngenunchiată în fața unui altar deasupra căruia se ridică o cruce, cântă melodiile ce impresionasă pe Micapora. La altar slujia un bătrân preot ajutat de alți doi mai tineri. Toată lumea adunată aci eră într'un sublim extaz. Cântările întrerupte o clipă, reîncep mai puternice, mai duioase mai înălțătoare.

În fața acestei senine și dulci priveliști, Micapora simți o puternică cutremurare în sufletul ei. După sfârșitul slujbei religioase, bătrânul preot vorbind celor de față le zice:

„Iubiți-vă unii pe alții ca frații, pentrucă toți sunteți fii ai acelu Dumnezeu bun, drept și îndurător. Iubiți adevărul, fugiți de patimi și de minciună.

Lumea romană, lumea păgână lipsită de adevărata credință, de ideal și de aspirații înalte se sbate, desuădăjduită, strânsă în cătușele nehotărâirii și a îndoelii, și nu vede că mântuirea stă în fața ei.

---

¹⁾ Catacombele Romei sunt foarte vechi. La început au fost niște cariere în afară de zidurile Cetății, iar în curgerea vremii se întinseră până sub colinele pe cari e zidită Roma. În timpul prigonirii Creștinilor ele deveniră locul de adăpostire al martirilor. Aci cei vechi își îngropau morții.

Numărul lor este cam de 60, cu toate direcțiile, în afară de zidurile cetății. Fiecare catacombă formează o rețea de galerii care se întretae în unghiu drept sau pleacă de la un centru. Intinderea lor este de nouă kilometri. — Gropile sunt așezate în rând, pe margini și cele ce fură cruțate, sunt închise cu capace de marmoră, s'au de țiglă, pe cari se mai pot deosebi inscripții și simboale creștine. Numărul acestor morminte se urcă la șase milioane. Pereții galeriilor erau împodobiiți cu picturi creștine.

Religia creștină, mare nivelatoare și mângăitoare, înalță pe om sufletește, îl apropie de Dumnezeu. Să ne rugăm lui Isus să lumineze mintea și sufletul păgânimii ca să cunoască mântuirea intrând în biserica adevăratului Dumnezeu.

Noi poate vom trece din nou prin grele și crude încercări, amfiteatrele își vor deschide din nou gurile infernale, insetate de sânge creștinesc, ca să înghită pe cei ce cred în Isus Hristos; dar aceste prigoniri să nu vă inspăimânte, pentrucă fericit este cel ce suferă și moare pentru credință; sufletul lui nemuritor se va înălță la Dumnezeu.

Credința fără fapte deșartă este, și nu este de ajuns a zice; „Doamne cred în tine!“, ci prin chinuri, prin jertfirea vieții, dacă ni se va cere să mărturisim; să întărim și să sigilăm credința noastră în Isus Hristos.

Scurtă este viața ce o trăim pe pământ, dar veșnică și fericită fi-va după moarte acelora, cari cred în Dumnezeu și slujesc lui. Nu poate cineva să se bucure de fericirea veșnică, dacă nu crede în unul Dumnezeu, dacă nu iubește pe aproapele său ca pe sine însuși dacă nu ajută pe cel slab și nevoiaș, dacă nu renunță la bunurile vremelnice ale acestei lumi, dacă nu respectează demnitatea omenească.

Ce este chinul de o clipă ce-l suferă martirii în circ, pe lângă negrăita fericire de a te afla în fața lui Dumnezeu și a te bucura în veci de beatitudinea celor aleși?

Voi toți, membri ai marelui familii omenești, copii ai aceluiaș Zeu, ori cari ar fi credințele și felul vostru de a vă ruga, civilizați și barbari, mari și mici, slabi și puternici, bogați și săraci, veniți la Isus, veniți la sfânta lui învățătură, la religia asta a iubirii, la împărăția asta a lui Dumnezeu, care este în fondul tuturor creațiunilor omenești. Veți găsi aci odihna, mângăierea, curajul, tăria. Și cu frunțile sus, fără șovăire, veți privi sosirea mântuirii și a vieții veșnice, aci, unde ceilalți nu zăresc decât întunecul mormântului.

Veniți pentru că Isus a fost și va rămânea mângăetorul celor umiliți, celor nenorociți. Veniți și veți înțelege lupta veșnică pentru viață, prin viață lupta adevărului, dreptului și binelui în potriua puterii apăsătoare, și trecătoare, respirătirea veșnic sfârâmată și veșnic în picioare a conștiinței omenești răsboindu-se cu patimele animalice. Veți înțelege ce este muntele Golgota și de ce face să tremure muntele Palatin, veți înțelege pe fiul lui Dumnezeu, cel mai umilit printre umiliți, cel mai blând și mai frumos, pe cel ce a zis: „Dați Cezarului ce este a Cezarului, și lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu“.

Frații mei, surorile mele!

Nerone în furia nebună arse pe Creștini legându-i de stâlpi, sau îi asvârli în gurile leilor și tigriilor, sperând smintitul, că prin aceasta va nimici credința în Isus Hristos, dar s'a înșelat. Prigoanirile dimpotrivă întăriră credința și sporiră numărul credincioșilor. Domițian prin prigoanirile lui inspirate de Satan, nădăjduște a distruge biserica creștină. Și el se înșală.

Asemeni prigoaniri întăresc temelia bisericii creștine, măresc curajul celor ce mor pentru credință, asigură triumful învățăturilor Mântuitorului nostru. Nu este unul între voi, care chemat în fața tiranului și întrebat: ce preferă? onoruri și demnități, bogății și glorie, dacă se lapădă de Isus, ori moartea crudă în arenă, dacă stăruie în credința sa? — să nu-i răspundă neșovăelnic, că preferă moartea.

Mulțimea într'un glas răspunde:

„Alegem moartea“!

Aduceți-vă aminte de învățătura Mântuitorului:

„Fericți cei blânzi, ei vor stăpâni pământul.

„Fericți cei ce sufer, ei vor fi mângăiați“.

Acum fraților și surorilor primiți binecuvântarea mea!“

Mulțimea cântând imnuri de credință, părăsește locul de închinăciune. Micapora, Licinia, Dada și Bato ies din catacombe, și se reîntorc acasă.

Micapora adânc mișcată mulțumește prietenei sale pentrucă i-a dat prilej să fie față la o ceremonie așa de înălțătoare.

— Auzisem, zicea ea Liciniei, vorbindu-se de creștini ca de niște sălbateci, ca de niște monștri primejdioși pentru Roma; acum înțeleg sublimitatea noiei religii și neclintirea credinței Creștinilor. Religia lui Isus, pe cât am putut înțelege eu, este religia iubirii și a păcii între oameni, religia înfrățirii universale. Dar mă întreb: putea-va triumfă noua credință, și odată biruitoare, putea-va dăinui religia iubirii?

În această religie găsesc ceva din religia patriei mele: curățenia inimei și nemurirea sufletului. Cuvintele acelu bătrân preot m'au pătruns și m'au mișcat adânc: Mă simt mai bună, mai iertătoare de cât înainte de a fi intrat în catacombe. Din toată inima îți mulțumesc, scumpa mea, pentru inspirația fericită ce ai avut de a mă conduce aci.

Reîntoarsă acasă, Micapora nu vorbi nimic despre vizita ei în catacombe, nici bărbatului său, nici soacrei sale. Ea așteptă o ocaziune prielnică să conducă pe Iulianus în catacombe, dar întâmplările ce s'au desfășurat în urmă, pregătirile de război, au zădărnicit acest plan al Micaporei. Ea însă cu Licinia s'au dus mai de multe ori la întrunirile Creștinilor, de unde se reîntorcea tot mai mișcată, cu sufletul mai plin de credință în noua religie, mai cuprinsă de admirație pentru înălțimea învățăturilor lui Hristos.

XXXIII

Fuga lui Charmides

Charmides temându-se de mâniă și răsbunarea lui Iulianus se depărtă în grabă din Roma, apucând drumul, nu spre Grecia, patria lui, ci spre Istru. Neputând trăi între popoare civilizate, se hotărî să caute adăpost între barbari. După un lung și obositor drum, în care trebui să recurgă la toată reaua cre-

dință și viclenie a firei sale, isbuti să ajungă la Istru. Trecu în Panonia, trăi câtva timp între Panoni, dar deprins cu belșugul și traiul bun din casa lui Iulianus, viața între Barbari i se părea un infern.

Ziua și noaptea făcea planuri **ce se întreprindă, în ce altă țară să-și încerce norocul.** În sfârșit gândul lui se oprî asupra Daciei învecinate. Dintre toate neamurile de pe malul stîng al Istrului, acela care se arată mai îndrăzneț, mai viteaz, eră neamul Dacilor. Nu numai Panonii, Roxolanii și Sarmatii se temeau de ei, ci înșiși puternicii Romani. El cunoștia adîncă dușmănie și dintre Dacia și Roma, și făuri planul de a se folosi de această dușmănie. Eră sigur că va câștiga simpatia regelui Dacilor când îi va descoperi ce se petrece în Roma și-i va spune că ura contra Romanilor l-a condus în Sarmizegetusa.

Sosind în capitala Daciei isbuti ca să fie dus în fața lui Decebal.

— Strălucite și nebiruite Rege, strigă Charmides aruncându-se la picioarele Domnitorului, ura neîmpăcată împotriva Romanilor și dorința arzătoare de a te sluji, mă aduc înaintea ta. Viu a-ți destăinui ce se petrece dincolo de Istru și a rămânea robul tău credincios. Cunosc bine partea slabă a Romanilor, planurile în viitor și ura nestinsă contra Dacilor.

— Cum te chiamă, îl întrebă Decebal? Ce meșteșug ai? Din ce neam ești?

— Mă numesc Charmides; filosof și spion; Atena este patria mea.

— Ești Grec? Nu am încredere în oamenii de neamul tău, dar vreau să te pun la încercare. Spune-mi, te aduce la mine numai ura contra Romanilor sau și alte îndemnuri? Bagă de seamă că dacă vei fi de rea credință, cea mai chinuitoare moarte te așteaptă.

— Rege, să mă osândiți la torturi și la moarte, dacă nu voi fi credincios ca un căne.

— Bine. Acum spune-mi ce se petrece în Roma, pe cine plănuiește să atace Romanii?

— Pe Decebal. Cetățenii cer cu glas tare să se

spele de pe fruntea poporului roman rușinoasa pată pusă de Domițian prin pacea ce a-ți încheiat amândoi. Nu trebuie lăsat dușmanului timpul de a se reculege, trebuie lovită cum când e pe tron un Impărat netrebnic ca Domițian. Roma e încă puternică și spre a o prăbuși este trebuincioasă o alianță a tuturor neamurilor libere și o răscoală generală a popoarelor subjugate de Romani.

O alianță cu seminițiile germane, cu Sciții și Parții, apoi o răzvrătire a provinciilor europene și africane supuse Romei, vor isbuti să răstoarne Colosul roman.

— Ideea ta e bună, deși nu e nouă.

Ce limbi vorbești?

— Pe lângă greacă și latină, mai cunosc limbile Sciților, Iazygilor și Parților.

— Când voi avea trebuință, te voi trimite în solie la aceste popoare.

— Voi merge ori unde mă vei trimite, numai să pot sluji pe un mare rege ca tine.

XXXIV

O epigramă la
adresa lui
Domițian

În timpul Domniei lui Domițian trăia în Roma poetesa satirică Sulpicia. Suflet cald și mândru, inimă simțitoare și cinstită, un adevărat caracter antic.

Ea păstră un cult pentru virtuțile vechei republice romane, de aceea umilirea și înjosirea Romei sub Domițian, nepăsarea cu care poporul-rege suferia rușinea de a fi stăpânit de un împărat laș, crud și smintit, o revoltă și o mâhniă.

Ea scrise următoarea epigramă adresată împăratului:

Lui Nerone Calvus 1)

*„Domițian nu știe cu dușmani a se bate.
Tribut a da preferă. Cu muștele el duce
Un crunt război, când zilnic din locuri necurate*

1) Nerone cel pleșuv, așa poreclit pe Domițian poporul Romei.

*Aleargă pe-a lui faţă augustă să se culce.
De Decebal se teme, mişelul şi se ascunde
Iar Roma buimăcită priveşte până unde
Coboară istrionul în glod şi 'n laşitate.
E crud, nebun, hrăpăreţ acest pângăritor
Al tronului lui August. Ridică-te odată
Din jug şi din mocirlă, tu, nobile popor,
Aruncă-l în cloacă şi spal'a Romei pată“.*

Această epigramă fu repede copiată şi răspândită în Roma.

XXXV.

**Domiția Longina
la Domițian.**

Intre îndeletnicirile lui Domițian eră și *vânătoarea de muște*. Uneori petrecea ore întregi a vâna muște în camera sa, pe care apoi le înțepa cu acul. Într'o zi împărăteasa Domiția Longina voind să intre în camera soțului său, întâlnește pe istrionul Paris, care în acea clipă eșia dela împăratul, și-l întreabă, dacă mai este cineva înlăuntru.

— Nu e nimeni, nici chiar o muscă, răspunde acesta, făcând aluzie la îndeletnicirea zilnică a împăratului.

Domițian când văzù pe soția sa intrând, îi vorbi răstit:

— De ce vii să-mi turburi îndeletnicirea favorită?

— Domițiene dacă îngădui unui comedian, lui Paris, ca să vină la tine dimineața, cu atât mai mult vei îngădui nevastei tale. Vin a-ți spune că pretutindeni, în Roma circulă o epigramă arzătoare la adresa ta. Această epigramă a fost afișată și în Forum, sub Portici, chiar și în capitol.

— Nu-mi pasă de epigramele Romei. Inaintea mea acești romani prețuesc mai puțin decât muștele cari le vânez zilnic. Eu sunt de părerea dumnezeescului Caligula: „*să mă urască, dar să se teamă de mine*“.

— Nu vorbi așa Domițiene! Romanii în închipuirea ta vor fi însemnând mai puțin decât niște muște, dar epigramele lor, prin care își bat joc de

Cesarul Romei, ard adânc, coboară depe altar și aruncă în mocirlă maestatea imperială. Azi poporul Romei nu mai are frică ca altă dată, nici respect de demnitatea ta, și în clipa în care nu se va mai teme va aruncă depe tron idolul și-l va sfărâma. Ceeace ți-am prezis de atâtea ori, s'a împlinit. Roma se ridică împotriva ta, te lovește azi cu epigrame, iar mâine cu pumnalul.

Cetește însuși sentința Romei.

— Domițian smulse epigrama din mâna împărătesei și o ceti.

— Dar cine crezi tu că sunt urzitorii acestei nelegiuiri?

— Nu știu. Paris și Regulus învinovătesc pe filosofi, pe creștini și pe unii patricieni. Dar ce temei se poate pune pe spusele unor asemenea oameni?

Acea epigramă este izbucnirea indignării în public, spun alții.

—Filosofi, creștini, patricieni, urlă ca o fiară sălbatică Domițian, înfigând cu turbare acul în trupul unei muște și privind cu voluptate la agonia ei.

Sunt înșelat de răsbunare; vream să dau acestui popor roman o pildă pe care să nu o poată uita, vreau să-i arăt că eu sunt cel mai tare, sunt stăpânitorul lumii.

— Domițiene liniștește-te și judecă cu sânge rece. Răsbunarea cere răsbunare, sângele vărsat cere sânge. Gândește-te la soarta lui Caligula și Neron.

— Nu vreau, nu pot să mă gândesc decât la răsbunare și ea va fi vrednică de dumnezeescul Domițian.

Acum destul! Eu nu primesc sfaturi dela o femeie, nu le primesc nici chiar atunci când femeia este o împărăteasă: „lanam facere et domum servare“¹⁾.

Adevărata femeie romană nu uită niciodată care este menirea ei, iar când femeia este soția împăratului, ea mai are o menire, aceea de a-l opri să facă

---

1) A toarce lână și a îngriji de casă.

rău, de a-l vesti când îl vede că se aruncă orbește în prăpastie.

— Tu-mi vorbești de prăpastie? Ei bine, eu vreau să umplu prăpastia cu dușmanii mei și nu vreau să mă gândesc ce va fi în urmă.

Ajunge îți zic. Pleacă și să mi se trimită îndată Stephanus.

Impărăteasa părăsește camera.

Când sosi Stephanus, împăratul arătându-i epigrama, zise :

— Stephane în tine am deplină încredere, să împlinesti ceea ce-ți poruncesc. Simt cum sângele în valuri furioase mi se urcă la creeri, respirația mi se împiedică, mă înăbușesc. Vreau răsbunare, înțelegi tu? o răsbunare strașnică, vreau sânge, vreau să aud gemete și urlete, să mă mângâe și recorească sgomotul oaselor sfărâmate de lei și tigri în arene. Numai așa mă voi mai liniști.

Ah, voi filosofi, negustori de idei, vânzători de închipuiri copilărești, de satire murdare, și tu, sectă spurcată a *Nazaritenilor*, voi îndrăсниți a vă bate joc de mine.

Fie!

Iacă vă dau prilej a râde din nou, a face epigrame, unii pe drumul exilului, alții în arene.

Stephane, iată listele de *proscripțiune* ¹⁾ Poate nu sunt complete, le vei desăvârși tu: Așează-te la masă și copiează-le în fața mea. Să nu uiți a adăogi numele acelor cari îmi scăpară din vedere, să nu uiți mai ales pe cei bogați, ale căror averi vor fi confiscate. Am trebuință de bani și prilejul este bine venit ca să se verse cât mai multe *sersterțe* ²⁾ în tesaurul imperial, care e sleit. Uitai a trece în listă pe Epictet și mai mulți tineri patricieni, pe cari mi-i-a denunțat Regulus că sunt bârfitori, dușmani ai împăratului. Iată numele lor scris pe acest indice.

Creștinii vor fi trimiși în arene ca să dea so-

1) Proscripțiunea era o condamnare la moarte fără judecată, și cel proscris putea fi ucis de orice particular.

2) Sesterța era monetă romană care valora cam 25 bani.

coteală de crima lor, leilor și tigrilor, iar filosofil și patricienii vor fi *proscriși*; opurile celor dintâi vor fi nimicite, averile celor din urmă confiscate.

— Cesare, prin proscripțiunea filosofilor și patricienilor, îți vei mări numărul dușmanilor. Adu-ți aminte că Neron a provocat moartea filosofului Seneca, dar a plătit scump această crimă. Cruță cel puțin pe bunul și blândul Epictet.

— Ce fel? și tu conspiri contra mea? tu, pe care te-am îmbogățit? tu, căruia îi dau toată încrederea mea?

— Cesare, voința ta va fi împlinită, răspuse Stephanus, când văzû cum crește mânia și turburarea lui Domițian.

După terminarea listelor Stephauus se retrase.

A doua zi listele de proscripție fură afișate în Forum. Din clipa aceasta Roma este lăsată pe mâna sicarilor, cari vor căută și urmări pe proscriși. Unii din osândiți isbutiră să scape apucând drumul pribegiei, ceilalți au fost uciși. Averile proscrișilor au fost vândute la licitație publică.

Epictet isbuti a se retrage în Macedonia, în familia unui prieten al lui Iulianus, unde a rămas până la moartea lui Domițian.

XXXVII

Un edict al lui
Domițian

În ziua următoare Domițian stăpânit de turburare și de groază, nădăjduind că va mai potoli furia poporului roman care-l urmăria cu ura și blestemul său, a publicat următorul *edict*.¹⁾

Romani.

Mânia și indignarea voastră sunt legitime. Le înțeleg și le aprob.

Infrângerea legiunilor, turburările din provincii, amenințările dela granițe, deslănțuirea atâtor rele asupra Romei și imperiului, sunt isprava

¹⁾ Ordin.

acelei secte afurisite și destul de răspândite care ascultă de învățăturile unui oarecare Christ, ce fu osândit și răstignit pe cruce în Erusalim, în timpul domniei lui Tiberiu. Acești sectari urăsc Roma, disprețuesc Zeii și templele noastre, ținesc la distrugerea imperiului, ca pe ruinele lui să așeze stăpânirea necurată și criminală a sectei lor.

La serbători se dedau la negrăite orgii, **ucid copii**¹⁾, al căror sânge îl beau amestecându-l cu vin.

Nu e pentru întâia oară că această blestemată sectă amenință Roma. În trecut divinii Clandiu și Neron au fost nevoiți a lua cele mai strașnice măsuri ca să scape de ei Roma și imperiul.

În rând cu aceștia trebuie puși unii patricieni dușmani ai Romei, și secta filosofilor. Membrii acestei secte sunt de răs și primejdioși, de răs pentru că se cred mai înțelepți și mai virtuoși, de cât toți oamenii; primejdioși pentru că prin învățăturile lor corup sufletele și îndeamnă la răsvrătire.

Acești oameni cari disprețuesc Zeii noștri, divinitatea Cesarului, sunt o serioasă primejdie pentru imperiu. Toți acești sectari cari samănă pretutindeni imoralitatea, josnicia și nesupunerea, trebuie stărpiți ca dușmani ai Romei și neamului omenesc.

Împotriva acestor neîmpăcați dușmani am început o luptă de nimicire. Ca să scap Roma de marea primejdie ce o amenință, am dat aspru ordin a se descoperi toți Nazaritenii, toți filosofi și conspiratorii, nu numai cei din Roma, ci și cei din provinciile imperiului, pe unde s'au răspândit, spre a fi supuși, unii supliciilor în amfiteatre, alții proscrisi.

Odată cu publicarea acestui edict, afișe mari făceau cunoscut că împăratul ca să-și arate nemărginita-i dragoste cătră poporul Romei, a dispus a se întocmi un șir de spectacole în amfiteatre, ca și cari

---

1) Dușmanii neîmpăcați ai creștinilor răspândiau cele mai de necrezut iscodiri. Așa între altele susțineau că creștinii se adună în secret ca să sugrume copii și să le bea sângele, amestecându-l cu vin; că se leagă între dâșii prin jurăminte grozave și se dedau la întunerice la cele mai hidoase orgii.

nu s'au mai dat până azi, că din Asia și din Africa sosiră trigri și lei, iar din Dacia, bouri de o rară mărime și frumuseță.

XXXVI

Cum a devenit Micapora terminase prelegerea cu copiii săi, când
Roma stăpânitoare-Iulianus intră în tablinum.

rea lumii

— Ați isprăvit prelegerea copiii mei?

— Da, tată, răspund amândoi copiii.

— Iuliene, îi grăi Micapora, zâmbind dulce, așează-te lângă mine ca să vorbim, iar voi Iuliu și Decabal, ședeți la picioarele mele.

De mult doriām a-ți cere lămuriri asupra unor fapte și fenomene pe cari nu mi le pot explica. Când cetesc istoria Romei, mă întreb: căror împrejurări extraordinare, căror dumnezeiești însușiri sufletești, sau cărui noroc deosebit datorește Cetatea eternă ne mai pomenita sa strălucire, putere și mărire? Dacă compar pe legionar cu oșteanul dac, găsesc că acest din urmă, dacă nu întrece în bravură pe Roman, îi este superior prin disprețul morții, prin acel „*appetitum mortis*“, cum ziceți voi.

— Dacul, la fire se deosebește de Roman, îndeobște e mai înalt, mai puternic, dar legionarul are însușiri morale neprețuite. Dacă privești bine pe Romanul de azi, cu statura-i mijlocie, de multeori scundă, bine legat, cu bărbia rotundă și proeminentă, trăsurile feței accentuate, privirea mândră, descoperi în el pe țăranul latin. E neobosit la muncă, ori cât de grea ar fi, gata la orice jertfă pentru mărirea Romei, are o nemărginită dragoste de pământ, de moșie, în război e viteaz ostaș, în timp de pace priceput și harnic agricultor.

Strămoșii noștrii câtă vreme au trăit în simplitate, în cumpătare, au format o societate agricolă puternică și au fost mari. „*In acelea vremi puțini bani*, zice un istoric, *câtiva robi o mică moșie, strămtoarea în familie, înmormântarea de câtră stat și fetele fără zestre, dar în schimb consulate*

strălucite. dictaruri minunate, triumfuri nenunțate“.

Așa un Curius un Cincinatus, un Fabricius părăsesc lucrările câmpului, ca să intre în cea mai înaltă magistratură, *Dictatura*, ¹⁾ luând comanda armatei, și după ce înving pe dușmani, depun sarcina înaintea de expirarea termenului puterilor, se întorc senini și modești la țară, ca să continue a-și cultiva moșia.

Romanul are spirit practic, metodic, organizator, e răbdător, stăruitor până la încăpăținare, și ceea ce îl deosebește mai mult de alte neamuri, este *religiunea ordinii*. *Respectul de legalitate* este adânc înrădăcinat în sufletul lui, numai așa se explică fenomenul că în epoca luptelor între Nobili și Plebei, nu a avut loc nici o răzvrătire cu mâna înarmată.

Noi avem ca stăpân legea, ca ideal devotamentul către patrie. Tot cetățeanul roman crede în urșita Romei, simte în pieptul său o schintee din marea inimă a cetății eterne, fiecare este o incarnație a Romei, se simte tare prin forța ei și mândru prin gloria ei. Aceasta este taina că o cetate a devenit stăpâna lumii.

Credința neclintită a Romanului, însușirea lui de a se identifica cu Roma, puterea iubirii care îmbrățișează în trecut și prezent, și viitor: iată secretul izbânderelor noastre.

Pe lângă aceste însușiri sufletești mai avem o disciplină de fier, o tactică și o strategie înțeleaptă care sunt o forță. La noi *nesupunerea* se pedepsește cu moarte. Cu privire la disciplina noastră militară îți voi povesti două cazuri despre cari vorbește pe larg istoria. Iată cum se rostește asupra celui dintâiu :

---

1) Dictatura era în vechea Romă o magistratură înființată în scopul de a reuni pentru un timp oarecare, în mâna unui singur om, toată puterea executivă. Dictatura a fost totdeauna excepțională și se lua ca o măsură de salutare publică; ca să mântuiască statul în împrejurări grele, venind din afară, sau din discordiile lăuntrice. În timpul dictaturii ceilalți magistrați erau suspendați.

Dictatorul avea dreptul de viață și de moarte, nu era responsabil, nu da socoteală nimănui de faptele sale.

Durata funcțiunii era de șase luni.

Intre Romani și Samniți se ivesc neînțelegeri, cărora urmează războiul. Samniții erau poporul cel mai războinic dintre toate popoarele învecinate cu Romanii. Papirius Cursor se alege Dictator. El înainte de a pleca cu armata contra dușmanilor, numește comandant al cavaleriei pe Quintus Maximus Fabius Rullianus, un tinăr și viteaz militar dintr'o strălucită familie romană.

Potrivit obiceiului Roman, Dictatorul înainte de a începe lupta consultă *puii sacri*, dar prezicerile lor fiind nefavorabile, Cursor se reîntoarce la Roma ca să întrebe un auspiciu mai prielnic asupra războiului. La plecare dă ordin formal lui Fabius Rullianus să nu se angajeze în nici o luptă până la reîntoarcerea sa din Roma. Pe când se afla Dictatorul în Roma iată că se ivește un prilej prielnic de luptă și Fabius Rullianus trecând peste ordinul lui Cursor, începe lupta cu Samniții și-i înfrânge. Dictatorul informat despre aceasta părăsește în grabă Roma și se reîntoarce la armată. Legionarii îl primesc plini de bucurie și mândrie pentru biruința câștigată. Dictatorul în loc de a adresa cuvinte de laudă armatei, întrunește în grabă tribunalul care să judece pe Fabius pentru călcarea disciplinei. În acest tribunal este mare, vorbește și comandă Dictatorul. El poruncește să vină *lictorii* ca să pregătească *nuelele* și *securea*. Fabius învingătorul Samniților, în fața acestui tribunal este un simplu acuzat. Legionarii pe care acuzatul îi condusesese la biruință, se mișcă, murmură, se roagă, dar Papirius nu se înduplecă. Într'aceia făcându-se noapte, judecata se amână pentru a doua zi.

În timpul nopții acuzatul scapă de sub pază și fuge la Roma, nădăduind că tatăl său îl va putea mântui. Bătrânul Fabius Rullianus era nobil, ocupase demnități înalte, fusese Dictator și în trei rânduri Consul; dar amintirea acestor onoruri și distincțiuni va rămânea neputincioasă în fața legii, pentrucă legea este mai presus de toate.

Papirius urmărește în Roma pe fugar, poruncește aspru lictorilor să-l caute și să-l aresteze. Fa-

bius fiind găsit și arestat, este din nou dus înaintea tribunalului. Nenorocitul lui tată se roagă cu căldură pentru fiul său, intervine chiar și Senatul, dar toate sunt în zadar, Dictatorul rămâne neînduplecat. Nimeni, nici Senatul, nici Tribunalul, nici Poporul nu pot lupta cu isbândă împotriva puterii tradițiunilor sacre, împotriva amenințării justiției.

Iată-l pe dictator în Forum. El se urcă pe tribună ca să judece. Tânărul Fabius îndrăsnind a se apropia de el, este respins. Desperarea bătrânului Fabius nu mai cunoaște margini, și el luând de mână pe fiul său iubit, se adresează Zeilor Romei, poporului roman adunat în Forum și acuză pe Dictator.

„Nuiele, strigă el, pentru *generalul biruitor!*

Dar dacă armata romană ar fi fost învinsă, ce altă pedeapsă ți s'ar fi rezervat copilul meu?

Acest strigăt trece ca un fior prin Roma, toate inimele sunt mișcate, templele se deschid, pe altare fumegă jertfe depuse, și toate aceste jertfe sunt pentru Fabius, cu toate acestea, potrivit legii romane, el va fi desbrăcat, bătut cu nuiele până când carnea îi va cădea fășii; fășii, apoi va fi decapitat în fața Capitoliului; în fața acestui popor roman, care îi dărează cea mai proaspătă victorie, în fața Zeilor Romei, cari l'au ajutat să biruiască pe dușmani.

Indureratul părinte, un vechiu și viteaz oștean și el, își îmbrățișează copilul cu negrăită dragoste și plânge.

Această priveliște înduioșătoare mișcă pe toți: Senatori, Tribuni, Popor, cari din nou intervin și se roagă pentru bătrânul Fabius. Dictatorul și acum rămâne neînduplecat ca Destinul, pentru că el este stăpânul, este legea.

„Vreți să vă dați capetele voastre ca să spălați crima de nesupunere a lui Fabius, întreabă Cursor?

În urma acestor cuvinte agitația mulțimii se potolește; toți se turbură, dar toți tac, pentru că înțeleg și neșovăelnica hotărâre a Dictatorului, și însuflețirea, avântul erou al tânărului Fabius. Senatul și Poporul, spune istoricul, înțeleg acum că nesupunerea lor,

amenințarea lor îndreptate contra Dictatorului, necinstesc în aceasta cea mai înaltă maestate ce există în lume, după maestatea Zeilor. Roma a înțeles acest lucru, de aceea ea se închină, se roagă și este mândră de statornicia Dictatorului, ca și de vitejia lui Fabius. Ea se pleacă înaintea înaltului magistrat, *robul și executorul legilor*.

În sfârșit Papirius acordă grația zicând: *„ei bine disciplina militară, maestatea republicei au învins, Quintus Fabius Rullianus, nu este achitat pentru că a combătut contra ordinului Dictatorului, ci osândit pentru crimă. Eu îl dau poporului roman, îl dau Tribunilor cari în mod oficial au intervenit pentru el, dar nu cu drept“*.

Mulțimea aprobă, aplaudă și mulțumită se desparte în două tabere, din care una însoțește acasă pe Dictator, cealaltă pe Fabius.

A doua pildă pe care ni-o transmite istoria este următoarea:

În anul 340 înainte de Hristos, Roma avu războiul cu Latinii. Unul din Consuli care comandă armata, era Titus Manliu. Acesta porunci ca fără ordinul lui nime să nu îndrăznească a se bate cu dușmanii. Intr'acea Titus Manlius, fiul Consulului, fiind trimis cu o ceată de călăreți, ca să facă o recunoaștere, se apropie de tabăra dușmană. Atunci Geminus Maecius, comandantul cavaleriei dușmane, ieșindu-i înainte, zise:

— O ceată să se măsoare cu noi, să se războiască cu Latinii? Dar ce fac consulii? Ce fac cele două armate consulare?

- Vor fi în fața dușmanului la timpul său.

— Până când vor veni legiunile voastre, vrei tu să te lupți cu mine? Vei avea prilejul de a cunoaște cu cât este mai superior, mai îndrăzneț și mai viteaz călărașul latin decât cel roman.

La auzul acestor cuvinte Manlius fu cuprins de o mânie așa nețărmurită, încât uitând ordinul Consulului începe lupta. Amândoi dușmanii, după ce se retrag ceilalți călăreți, se isbesc cu o furie nebună.

În această isbitură sulița lui Manlius se înfipse în capul calului lui Geminus. Calul ridicându-se în două picioare trănțește cu putere pe stăpânul său, Manlius ucide pe dușman, îl despoaie de arme și mândru se reîntoarce cu aceste trofee în tabăra romană.

Nu bucurie, ci mâhnire și indignare cuprinde sufletul Consulului, când i se aduse la cunoștință acest fapt.

— Titus Manlius, fiindcă contra ordinului meu, te-ai luptat cu dușmanul, ai călcat disciplina militară. Ai săvârșit o crimă pentru care vei fi pedepsit.

— Tată, am fost provocat la luptă.

— Aci nu stai în fața tatălui tău, ci înaintea Consulului, care este apărătorul și executorul legilor.

Apoi adresându-se lictorilor :

— Faceți-vă datoria!

Tânărul Titus Manlius plăți cu viața sa călcarea disciplinei militare.

Așa aplică Roma legile.

Legiunile noastre duc cu ele pe tot locul unde ajung, credința latină și mândria romană. Legionarul când privește acvila romană, emblema steagului său, în sufletul lui se readeșteaptă amintirile izbânelor din trecut, legendele neasămuitelor biruințe, triumful Zeilor săi și veșnicia Romei, înaintea căreia se închină toate neamurile.

Biruințele nu ne îmbată, înfrângerile nu ne descurajează, iar *patriotismul* nostru a stors admirația popoarelor și chiar a dușmanilor celor mai neîmpăcați ai Romei.

Insușirilor alese, excepționale ale cetățeanului și legionarului datorește Roma orbitoarea-i strălucire și nobila-i mărire. Noi isbutim a cuceri sufletul neamurilor, respectând obiceiurile și Zeii lor, pe cari îi primim în *Panteonul* ¹⁾ nostru, le subjugăm prin spiritul de dreptate, prin farmecul ce izvorește din gloria Romei, prin puterea și măreția poporului roman.

Popoarele devin puternice și mari prin supunerea la lege și prin o guvernare înțeleaptă.

1) Templul clădit de Agrippa, consacrat tuturor Zeilor.

Noi avem un respect sfânt de autorități, o caldă dragoste de familie, un statornic devotament către Stat, adică datoria fiecărui cetățean către alții și către patrie: aceasta este taina forței uimitoare a Romei, forță care o susțină în toate luptele și-i asigură dominația universului. Roma în adevăr are un talent particular, acela de a ști a se supune legilor sale și de a porunci altora. Marele nostru Virgiliu a proclamat acest adevăr când a zis: „*alte popoare vor lucra mai bine arama și-i vor da viață; tu Romane, ai menirea de a guverna lumea*“.

În trecut două popoare ne-au dat mult de lucru, punând în grea cumpănă existența Romei. Cartaginezii sub Hanibal și Gallii. Azi alte două popoare îndrăznețe și viteze ne fac să ne îngrijim: Dacii și Teutonii. Pe Germani i-am biruit de multe ori și o parte din semințiile lor am supus-o, pe când Dacii stau în picioare și ne provoacă mereu.

Este ceva fenomenal în firea acestui neam, sufletul lui mi se pare așa deosebit de al altor neamuri și-mi vei face o adevărată plăcere dacă mă vei lumina asupra rasei tale.

— Ceea ce admir la voi Romanii, este măreția și trăinicia a tot ce făptuiți. Legile voastre, clădirile și monumentele voastre poartă pecetea veșniciei. În adevăr sunteți mari.

Mi-ai vorbit de disciplina voastră de fier. Află Iuliane că și Dacii sunt severi, neînduplecați, patrioți înflăcărați. În Dacia nu s'a ivit prilejul a se pedepsi un oștean pentru nesupunere sau desertare. Dacă Romanul adoră Roma, Dacul idolatrează patria și pe regele său, și e fericit când se poate jertfi pentru țară și Domnitor.

Istoricul Herodot numește pe Daci cei mai drepti și mai nobili oameni, curagioși, rășboinici neînvinși, călăreți eminenți. O greșală a voastră, a Romanilor, este că priviți prea de sus toate neamurile, le socotiți *barbare*, nevrednice de a vă interesă de ele mai de aproape, spre a le cunoaște bine năzuințele și sufletul.

Să știi Iuliene, că Dacii nu sunt barbari cum îi socotești voi, pentrucă cultura greco-latină a început a străbate în Dacia încă de pe vremea regelui Boerebista, care mutase granițele regatului său peste Istru, în Tracia, în Noric și Iliria. Când se urcă pe tron tatăl meu, Moesia și Macedonia către el își îndreptară privirile, în el își concentraseră speranțele, în el vedeau un mântuitor.

Foarte mare era numărul celor ce emigrau din aceste țări, trecând în Dacia ca să intre în armată.

— Aci e primejdia pentru Dacia, de oarece Roma nu poate suferi o rivală, ea vrea să niveleze tot, să rămână singură stăpânitoarea lumii.

— Atunci una din ele va cădea, poate amândouă, ridicându-se alte neamuri pe ruinele lor. Vremi noi s'ar ivi pentru omenire dacă Roma s'ar împacă și aliă sincer cu Dacia, lucrând la desrobirea și înfrățirea neamurilor.

XXXVII

Epictet și Domițian Flavius Clemens, vărul împăratului vorbind adevărat despre filosoful Epictet, despre învățăturile și felul vieții acestuia, deșteptă în sufletul lui Domițian curiozitatea de a cunoaște pe acest om, după părerea sa, ciudat și deosebit de ceilalți cetățeni ai Romei.

În anul 96 filosoful *stoician* 1) însoțit de Clemens se prezintă împăratului. Epictet era modest îmbrăcat, dar urât. Fisionomia lui liniștită și gânditoare, privirea senină și cercetătoare, impresionează pe Domițian.

— Clemens mi-a vorbit de tine, Epictet, laudând curățenia și simplitatea vieții tale, bunătatea inimii și înălțimea învățăturilor tale. De obicei cu ea te îndeletnicești?

---

1) Zenon este întemeietorul școlii *Stoicienilor*, cu trei veacuri și jumătate înainte de Hristos. Doctrina stoică neagă binele și răul, frumosul și urâtul fizic, neadmițând alt bine și alt frumos, de cât *justul*, alt rău decât *injustul*.

După stoicieni înțelepciunea stă în practica virtuții fără nici o grijă, nici de plăceri, nici de durere, nici de o altă considerație de irteres. Deci a nu urî și a nu se teme de cât de vițiu, a nu iubi și a nu căuta de cât virtutea.

— Sunt sămănător de idei, propovăduiesc practica zilnică a virtuții, perfecționarea morală a omului.

— Sărăcăcioasă meserie, care pe cât se vede, nu-ți aduce mult câștig judecând după îmbrăcămintea ta.

Ce avere ai?

— Sunt sărac, este adevărat, neavând altă bogăție de cât cerul, pământul și o mantie.

— Cerul îmi dă căldura și lumina sa binefăcătoare, pe care nimeni nu mi le poate răpi, pământul generos îmi oferă un loc ca să mă repauzez și să dorm, iar după moarte, un colțișor pentru cenușa oaselor mele.

— Cùm văd te mulțumești cu puțin. Dar să lăsăm acestea. Spune-mi, sămănătorule de idei, ce înțelegi prin practica zilnică a virtuții, prin perfecționarea morală a omului.

— Viața omului trebuie să aibă un scop, și scopul ce ni-l propunem e fericirea. Dar această fericire fierbinte dorită de toți, ca să o avem, ar trebui ca realizarea ei să stea în puterea noastră. Acum întreb: este cu puțință acest lucru? Sănătatea, demnitățile, slava, bogăția, plăcerile, nu atârnă de noi, deci nu sunt bunuri adevărate. Orice dorință, orice patimă se întemeează pe o judecată. Dacă nu avem de cât idei drepte, dacă ne luminăm spiritul prin reflexiune și-l întărim prin logică, vom fi apărați de dorințe deșerte și de patimi, și vom ajunge la acea liniște și seninătate, cari alcătuiesc forma cea mai desăvârșită a fericirii.

Mă întreb ce este durerea, dacă noi suntem convinși că nu este un rău? Ce este sărăcia, dacă nu ne temem de ea? Ce este moartea, dacă o disprețuim ¹⁾.

— Ție așa dar nu-ți mai este frică de nimic? În astă privință și eu sunt filosof, nu-mi este teamă de nimeni. Sunt atotputernic, pretorianii mei mă păzesc și mă apără de dușmani.

1) Din Maximele lui Epictet.

— Domițiene, și Julius Cesar a fost atotputernic și acoperit de glorie, cu toate acestea căzută în Senat sub pumnalele conjuraților; puternici și iubiți fost-au și cei doi Grachi, cari căzură jertfă *sicarilor*.

— Julius Cesar și Grachii avură prea mare încredere în ei înșiși, și în oameni, eu mă îndoiesc de toate, nu mă încred în nime, stau veșnic la pândă gata de apărare.

— Cesare, vorbele tale îmi mărturisesc că-ți este frică, că nu ești stăpân pe tine.

— Nu trebuie să-ți fie frică nici de sărăcie, nici de exil, nici de închisoare, nici de moarte, dar trebuie să-ți fie frică de frică.

Alungă dorințele tale, frica ta și nu va mai există tiran pentru tine. Vorbește-ți în tot minutul : Dumnezeuirea este aceea care m'a creat, ea este în mine, eu o port pretutindeni. Pentru ce aş murdări-o prin vorbe de ocară, prin fapte josnice și necurate și prin dorințe nerușinate? Adu-ți aminte că zeii nu urăsc nimic așa de mult ca necurățenia și nedreptatea.

Fericirea nu stă în a se îmbogăți și a petrece, ci în a nu dori, pentrucă în chipul acesta poți fi liber. Zeii mi-au dat libertatea și eu recunosc poruncile lor. Prin urmare, nu mă poate face rob; pentrucă am liberatorul care îmi trebuie, am judecătorii cari îmi sunt necesari. Ca să judec dacă un om este liber nu mă uit la demnitățile ce ocupă, pentrucă cu cât se găsește pe o treaptă mai înaltă, cu atât este mai rob.

— Te înșeli Epictet. Eu nu sunt rob, iar tu nu ești liber; eu sunt atotputernic, tu ești robul meu.

— Poți să mă ameninți, o Domițiene, dar eu îți repet că sunt liber. Eu sunt un suflet care târăște un stârv. Poți să mă omori, ești stăpân pe cadavrul meu, dar nu ai putere asupra mea: Robia trupului este fapta întâmplării, robia sufletului este fapta vițliului. Acela care are libertatea trupului, dar are sufletul încătușat, este rob; și acela care are sufletul liber, oricât ar fi încărcat cu lanțuri, se bucură de o libertate desăvârșită. Robiei trupului îi pune sfârșit

moartea, iar robiei sufletului numai virtutea îi pune capăt.

— Lămurește-mi mai bine filosofia ta, care mi-se pare cam încâlcită.

— Lucrurile sunt neînsemnate prin ele înșile și nu au preț decât prin ideea ce ni-o facem de ele. Nu trebuie să te alipești de ceva ce nu depinde de tine. Înțeleptul retras în sine însuși, sigur de știința sa, de virtutea sa, stăpân pe o fericire pe care nimeni nu i-o poate răpi, privește liniștit toate întâmplările din univers, nimic nu-l înfricoșează, nimic nu-l uimește, nimic nu-l face să tresară. A se obține și a suporta, a se înfrâna și răbdă, aceasta este taina fericirii adevărate și suverane.

Soarele nu așteaptă să fie rugat ca să împartă lumina și căldura sa: fă și tu, Cesare, tot binele care depinde de tine, fără să aștepți ca să-ți fie cerut.

— Să fac tot binele care depinde de mine, zici tu, dar te-ai gândit serios mai înainte de a-mi da această povață? Se povestește că un oarecare Prometeu a făcut și el un bine furând focul din cer, ca să dea viață unui om plăsmuit de el din argilă, dar pentru binele ce făcuse omului, a fost pedepsit de Zeus ca timp de treizeci mii de ani să fie pironit pe o stâncă a muntelui Caucaz, unde un vultur venia zilnic să-i sfășie ficatul.

— Dar Hercule l'a liberat și de lanțuri și de vultur, și Prometeu, a trebuit să simtă o dumnezească mândrie că a isbutit a da omului un suflet.

— Ești îndrăzneț și mândru, Epictet, dar trebuie să știi un lucru: mândria aduce cu sine adeseori, căință. Regele african Atlas pentru că în fudulia lui a voit să fie egal Zeilor, fu pedepsit de Jupiter ca să poarte cerul pe umerii săi.

— S'ar putea zice că este o glorie a sprijini cerul pe umerii săi, răspunse Clemens.

— Cu toate acestea, este o robie, replică Epictet. Între robul Căsarului și al unui *libert*, nu este nici o deosebire. Să lăsăm Zeii a face cum vor, iar noi să ne îndeplinim cât mai bine singura menire pe

care ei, ni-au dat-o: menirea de a face ceva ce depinde de noi. Să jucăm rolul nostru așa cum este, a-l alege e sarcina altuia.

— Pe cât am putut înțelege, cu filosofia ta propovăduiești nepăsarea și nesimțirea unei patrii.

— Te amăgești. Eu înțeleg și aprob mișcările dulci și afectoase ale inimei, eu nu propovăduiesc nesimțirea unei statui, nu zic să respingem bucuriile acestei lumi, ci numai să ne alipim de ele ca și cum ar fi bunuri adevărate și definitive. Să nu suprimăm, ci să domolim mișcările inimei, să supunem sensibilitatea rațiunii și minții.

Intro călătorie pe mare, pe mal poți culege câteva flori sau scoici, dar trebuie să fii gata la chemarea pilotului. De asemenea trebuie să fii gata a părăsi bunurile acestei lumi, și nu trebuie să zici: le-am pierdut, ci le-am înapoiat.

— Epictet, nu-mi place filosofia ta. Din toate școalele filosofice, eu prefer cea creată de Epicur. Aceasta este a timpului meu și-mi convine.

— Doctrina *epicuriană* este materialistă și antireligioasă, că propovăduiește uitarea oricărei morale, oricărei rușini, oricărei demnități.

— Epictet, mie mi se pare că tu nu ai înțeles rostul vieții, de aceea ai ajuns în starea în care te găsești.

— Cesare, bătrân și schiop cum sunt, ce pot face decât să cânt gloria lui D-zeu. Dacă aș fi privighetoare, aș face ca ea, dacă aș fi lebădă, aș îndeplini meseria lebădei; eu sunt o ființă cu judecată și cu minte, menirea mea este să cânt dumnezeirea. Iată menirea mea și o îndeplinesc, iată rolul meu, pe care-l voi îndeplini, câtă vreme voi putea, și te povățuiesc a cânta cu mine¹).

— Destul! — răcnî Domițian. Ești un smintit, pleacă, ieși de aci cât mai repede.

Epictet părăsi palatul împărătesc.

— Prietenul tău Clemens, este un smintit, dar un smintit primejdios. Voi lua măsuri ca acești ne-

1) Din maximele lui Epictet.

buni cari se intitulează filosofi, să fie supravegheați de aproape.

— Domițiene, ai fost prea aspru și prea nedrept cu Epictet. Când vei pătrunde învățăturile lui, îți vei schimba părerea despre el și de școala lui. În vremea noastră de corupție, de stricăciune morală, de stăpâni și robi, de lingușire și slugărnicie, el a cunoscut măreția omului, propoveduind demnitatea, unitatea neamului omenesc și solidaritatea universală. Vede frați în toți oamenii, fără deosebire de rassă și de patrie. „Sunt frați suferinzi, bolnavi—zice el adesea, și ard de dorul de a-i vindeca“.

— Un cuvânt mai mult pentru a-l crede smintit și primejdios imperiului. Visătorii, nebunii de soiul lui Epictet, Apolonius și alții isbutesc a scâlcia dreapta judecată a poporului, a-l împinge pe povârnișul răsvăririi. Să nu mai vorbim de el.

Vere, unele cuvinte ale lui Epictet, cu deosebire reamintirea asasinării lui Iulius Cesar și a Grachilor, m'a sgduit puternic. Eșind de la mine, abate-te pe la pretoriani și trimite-mi îndată pe prefectul pretoriului. Să nu crezi că mă tem, voiesc numai să iau măsuri ca istoria să nu se repete.

În urma convorbirii cu Epictet, groaza se făcu și mai stăpână pe sufletul tiranului. Ideea că ar putea fi asasinat, îl urmăria mereu, în orice umbră vedea un sicar, ori ce șgomot se părea apropierea unui asasin. Numai în trei oameni aveă o încredere nețârmurită: în istrionul Paris, în spionul Regulus și în sclavul desrobot Stephanus.

XXXVIII.

Creștinarea
Micaporei

Într'o zi pe când Micapora se află în catacombe, un bărbat voinic învăluit într'un *sagum dac*, se așeză lângă dânsa. Eră *decurionul* 1) Eustațius Placida din garda pretoriană. Acesta recunoscù pe Bato, care își descoperi capul o clipă. În ziua următoare Placida

1) Sergent-major.

întâlnind pe Bato, îi vorbi de catacombe și-i aminti că l'a recunoscut.

— M'am bucurat când te-am văzut acolo, unde se adună acei cari se închină blândului Isus.

— Am însoțit pe buna mea stăpână, Micapora.

— Nu cumva s'a făcut și ea creștină?

— Este pe drumul de a se face, cum cred că mă voi face și eu într'o zi.

— O, Bato, prietenul meu, nu poate fi o mângâiere mai dulce, o fericire mai mare ca aceea de a te numi creștin, de a crede în Acela care s'a jertfit pe cruce pentru mântuirea omenirii!

Această puternică, această strălucită Romă, va deveni mai măreață, mai nebiruită în ziua când va doborî altarele zeilor săi, înlocuindu-le cu altarul lui Hristos.

De acum încolo Micapora, Dada și Bato se duceau foarte des în catacombe. În ziua de Crăciun a anului 104, Micapora fu făcută creștină de către însuș episcopul Romei.

Tot în acea zi primiră creștinismul Bato și Dada.

XXXIX.

**O împărăteasă
nefericită.**

Împărăteasa Domiția Longina, femeie cu un temperament blând și răbdător, încercă mereu să mai înfrâneze pornirile sălbatice ale lui Domițian, dar zadarnic erau toate silințele ei. Nimic și nimeni nu eră în stare să potolească instinctul sângeros și frica de moarte care chinuă pe împăratul. Cine poate opri șuvoiul năprasnic deslănțuit de pe culmile munților?

Imprejurările tragice, în cari muriră Octavia și Agripina, soția și mama lui Neron, îi șoptiau să fie înțeleaptă și veșnic veghetoare.

În primăvara anului 96 Micapora în urma invitării împărătesei, luă parte la o serbare în palatul imperial. Pentru întâia oară mergea ea la serbările împărătești.

Palatul lui Domițian eră de o strălucire și mă-

reție uimitoare, nota domnitoare eră grandoarea și luxul. În apropiere eră un templu zidit din porunca împăratului, consacrat lui Jupiter. Acest templu eră o minune, numai auritura lui a costat mai bine de 12000 *talanți* 1)

Palatul te uimiă și prin mărimea și întinderea lui. În el erau: un portic mare, terme, apartamente nenumărate între cari unele, mai ales celea destinate întreținutelor Cesarului, de un lux ca din basme. Vizitând toate aceste minunății, îți veniă să crezi că creatorul lor, ca un al doilea Midas, găsiă o plăcere în a schimbă în aur tot ceea ce atingeă cu mâna lui. Clădirea asta măreață, impunătoare, după descrierea lui Statiu, se odihniă, nu pe o sută, ci pe o mulțime de coloane așa de mari, încât păreau în stare a susține bolta firmamentului, și cuprindeă în incinta ei mari spațuri libere. Marmurele de Numidia și Synada, de Chios, și Caryste rivalizau în strălucire și în măreție cu granitul de Syena; numai bazele coloanelor erau în simplă marmoră de Carrara. Înălțimea clădirii eră așa de mare, încât privirea obosită abiă puteă să ajungă la antrele cupolelor și la sufițele aurite. O grădină vrăjitoare eră unită cu palatul.

Între patricienele Romei invitate la această serbare, unele purtau îmbrăcăminte, perle și brățare cari prețuiău mai multe milioane de sesterte. Între ele Micapora formă un contrast prin îmbrăcămintea-i severă și lipsa de scule, prin ținuta-i demnă și frumusețea de zeiță. Împărăteasa fu subjugată de dulceața și spiritul soției lui Iulianus. După sfârșitul banchetului, Domiția Longina invită pe Micapora în grădina palatului. Aci se așezară pe o bancă, lângă sicomor, în fața unui mic templu închinat Minervei.

— Mi s'a vorbit adeseori de tine, Micapora, zise împărăteasa. Laudele unora, pizma altora, originea ta, însușirile sufletului și felul vieței tale, m'a făcut să doresc a te cunoaște.

1) Aproape 71 milioane lei.

— În țara mea, *Augusta*, femeile sunt credincioase soții, bune cetățene, sfinte mame. Dacă Dacii sunt cumpătați, cistiți și viteji, aceasta se datorește mamelor dace. Eu ceceace sunt, am moștenit de la mama mea.

— Zeii în trecut fură prielnici femeii romane, căreia i-au hărăzit darul de a creea ca și ei, de a creea oameni cetățeni disinși, bărbați vrednici de dumnezeire. În alte vremi matroanele romane formau temelia familiei, și pe puterea familiei s'a clădit trai-nicia și strălucirea Romei. Azi corupția orientală ne-a copleșit și împinge către prăpastie imperiul.

Un vis statornic, o înflăcărată râvnă a Romanelor de azi, este să ia parte la serbările din palatul Cesarului, pe când tu, Micapora, până azi ai fugit de sgomotul și fastul acestor serbări. Eu cred că felul vieții tale este cel mai demn, el de sigur te face fericită.

În vremea de acum când deșertăciunii și viațului li se ridică altare, când adevărul și sinceritatea sunt exilate de pe pământ, când lingușitorii și delatorii mișună pretutindeni, dacă întâlnești un suflet onest, o inimă curată, simți fericirea ce o simte călătorul desnădăjduit ce a intrat într'o oază după ce a înfruntat primejdiile deșertului. De câte ori din înălțimea tronului am pismuit soarta femeii sărace care se luptă cu greutatea vieții, dar este stăpână pe libertate sa, pe dorințele sale.

— Augustă, cea mai mare parte din lume nu poate înțelege că cu cât ocupă cineva o situație mai înaltă, cu atât este mai rob, are mai mare răspundere, mai multe griji, mai dese nemulțumiri. Ea nu vede de cât laturea luminoasă a vieții unei împărătese, iar laturea remasă în întuneric îi este necunoscută. Precum și cel mai mic golf de mare își are vijeliile sale, tot așa și cea mai smerită ființă omească își are sbuciumările sale; deosebirea e că pe când o împărăteasă nu-și poate creea o lume a sa, precum ar dori-o, smeritei îi este îngăduit acest lucru.

— Cu cât un suflet este mai dumnezeesc, cu atât dorește mai mult să trăiască într'o atmosferă mai senină, într-o libertate mai mare, dar aci se lovește de atâtea formalități ale etichetei, de mii nimicuri, și deseori de pismă și hulă, cari se ridică înainte-i ca un zid de aramă și-i închid orizontul.

— În asemenea împrejurări trebuie să ne creăm o viață lăuntrică, să trăim cu idealul pe care-l purtăm în suflet.

Când cineva dorește a fi stăpân pe sine, a fi singur, se retrage de obicei la țară, sau la munte, în mijlocul naturei mângâitoare.

Tu, Augustă, oricând te vei putea retrage în adâncul sufletului tău, în acest domeniu vei găsi pacea și libertatea pe cari le dorești așa de mult. Retrage-te cu încredere acolo. Nu te frământă pentru ceea ce se întâmplă împrejurul tău; fii liberă, privește desfășurarea evenimentelor fără frică, așa cum se cuvine unei ființe superioare.

Eu mi-am creat un mic imperiu alcătuit din casa și familia mea, din filosofii, istoricii și poeții cu cari mă întrețin zilnic.

— Tu Micapora, ai o familie blândă și iubitoare, ai libertatea de a-ți întocmi felul vieții așa cum o dorește sufletul tău, mie însă nu mi s'a îngăduit acest har.

— Atunci Augusta, nu-ți rămâne de cât două lucruri de îndeplinit: *facerea de bine și studiul*.

Ajută pe cei renorociți și caută mângăere în operele marilor gânditori, sublimilor scriitori.

Este așa dulce nădejde, așa multă lumină și mângăere în scrierile filosofilor și poeților Eladei și Romei, și în facerea de bine, încât și cel mai descurajat și mahnit suflet, găsește putere, pace și alinare.

— Micapora, îți sunt recunoscătoare pentru înțeleptele și mângâetoarele tale povețe. Te asigur că îmi vei face o nespusă bucurie și plăcere ori de câte ori vei veni să mă vezi.

Micapora se despărți de Domiția Longina cu

convingerea că este în Roma o femeie sus pusă, dar mai nenorocită decât săraca căreia uneori îi lipsește chiar și pâinea zilnică, și această femeie este împărăteasa celui mai mare imperiu din lume.

Din când în când Micapora venia la împărăteasă și prezența ei era o sărbătoare pentru nenorocita soție a împăratului Domițian.

XL.

Asasinarea lui

Clemens

Intruna din zilele anului 95 pe când împăratul petrecea cu istrionul Paris, pentru care avea o josită patimă, intră la el Flavius Clemens. Paris știa că Clemens îl desprețuește, de aceea ca să se răsbune i se adresează cu cuvintele:

— Este adevărat Clemens, că jelești exilul filosofului Epictet, pedepsit de bunul meu stăpân? Este adevărat că rătăcești deseori prin locurile unde se adună de obicei sectarii noii religii?

— Clemens desprețuește îndrăsneala obraznică a unui comedian, răspunde acesta.

— Dragostea nețărnută ce-mi păstrează Domițian, îți face umbră, de aceea mă urăști. Știu că bârfești în contra mea pretutindeni, bârfind în același timp și în contra divinului meu împărat, dar Domițian e prea idolatrat de Romani, iar Paris temut de unii, lingușit de alții, așa că hula ta nu prinde.

— Domițiene, zice Clemens, dorești să fim numai amândoi, având a-ți vorbi. Istrionul fu concediat.

Clemens avusese odinioară oare care înrăurire asupra lui Domițian și acum venia la el ca să încerce a-i mai potoli furia.

— Domițiene, ai săvârșit o mare greșală, exilând pe cei mai culti oameni din Roma, pe filosofi. Dacă talentul și știința a trebuit să părăsească Roma, cine le va lua locul?

— Ce copilărească întrebare!

Împăratul Caligula a făcut calul său Consul, eu voiu decreta căinii mei filosofi și golul va fi umplut.

— Dar în contra creștinilor ce ai? De ce-i pri-

gonești? Acești oameni sunt blânzi, supuși, iubitori, incapabili de o faptă rea, de o mișelie.

— Creștinii tăi sunt niște lași, cari se lasă a fi sfășiați în circuri de către fiarele sălbatice, fără cea mai mică împotrivire.

Acești sectari nemernici îmi inspiră o nespusă scârbă când îi văd în arenă îmbrățișându-se unii cu alții cântând, pe când leii și tigrii le sfășie carnea și le fărâcă oasele.

Acești creștini sunt mai fricoși și mai târători decât cei mai decăzuți robi. Când îl calci și viermele își ridică capul în semn de protestare, numai creștinii se dau cântând fiarelor sălbatice.

Nu, creștinii tăi nu sunt oameni.

— Te înșeli amar. Creștinii nu sunt nici fricoși, nici mișei, și dacă nu se apără, nu se împotrivesc leilor și tigrilor din circuri, pricina este că ei se simt fericiți murind pentru credința lor.

— Și care-i acea credință? Carei fondul religiei lui Hristos?

Clemens avu o clipă de esitare nevoind a se descoperi de odată; apoi reculegându-se răspunse hotărît:

— Temelia religiei creștine este libertatea și iubirea. Virtuțile propoveduite de ea sunt frăția, egalitatea, sărăcia și umilința. Hristos a năzuit a creea o omenire nouă, a plâsmui un alt suflet omului închinat egoismului, s'a silit a face să piară ura și răsvrătirea dintre neamuri, să îndulcească durerea omenească, prin duioasele mângăeri ale nădejzii.

În trecut a fi bun însemnă a fi viteaz, bogat și nobil; pentru Hristos a fi bun însemnează a iubi pe aproapele său ca pe sine însuș, a-i fi folositor, a-i deveni frate. El cere celor ce cred în el să fie blânzi și smeriți, pentru că cine se înalță, va fi scoborît. Creștinii cred într'un singur Zeu, cred în nemurirea sufletului și în răsplătirea fiecăruia după faptele sale. Între dâșii se socotesc frați egali.

— Mișei! Ei tăgăduesc zeii Romei, desprețesc legile imperiului. Trebuie să fie stârpiți ca dușmani ai Romei și ai omenirii.

— Domițiene, dacă tu nu i-ai prigonit, dacă ai vrea să te sprijini pe ei, ce putere nețărnută ai câștiga !

Ai deveni cel mai puternic împărat din câți trăit-au cândva pe pământ. Indrăznesc a-ți mărturisi un mare adevăr: viitorul este al acestei secte, *ea va cuceri lumea prin puterea credinței și a iubirii*; va răsturnă zeii de azi, va prăbuși tronurile cari îi vor sta în cale...

— Nebunule, și tu ești vrăjit, și tu ai devenit creștin. Nu vreau ca din sângele meu să fie cineva sectar al *Nazarineanului*, de aceea vei muri. Un cuvânt să nu mai rostească buzele tale pângărite. Ieși netrebnice ! Tu nu ești vărul meu, nu ai fost nici odată, te reneg.

Clemens părăsind palatul imperial se oprì un timp oarecare în Forum, unde se întâlnește cu soția sa, căreia îi povestește scena dintre el și Domițian.

— Fiară sălbatică nu te va iertă, își va realiza amenințarea. Trebuie să iei măsuri de apărare.

— Să fug din Roma ? Nu, nici odată.

Soldat devotat al credinței voi rămâne la postul meu, ori și ce s'ar întâmpla. Dacă sălbaticul va încerca a-și realiza amenințarea, eu murind voi striga : „*fie numele lui Isus binecuvântat*“.

Clemens se preumblă câțva timp cu nevasta sa, apoi pleacă spre casa lui Longinus unde era invitat la o consfătuire secretă.

— Pe când trecea gânditor pe lângă Tibru un sicar se aruncă asupra lui și-i înfige pumnalul în inimă.

XLI.

Exilarea Flaviei Domitilla.

Flavia Domitilla, nevasta lui Clemens, după asasinarea bărbatului său, se prezintă într-o zi la împăratul.

— Domițiene, îi zise ea, asasinând pe Flavius Clemens, bărbatul meu și vărul tău, nu te-ai temut de mâniă zeilor ? Clemens era sânge din sângele tău, era bun, înțelept și te iubiă.

— Clemens încetase de a mai fi vărul meu, îl renegasem, pentrucă devenise *vărul Nazariteanului* căruia i se închină.

Ai fi preferit poate să-l vezi în amfiteatru sfâșiat de tigri ?

— Spune-mi Domițiene, poate fi un tigrul din pădurile Asiei, mai crud decât tigrul ce stă azi pe tronul Romei ?

— Ești îndrăzneată, nepoată a lui Vespasian, tu sgândărești, ațîți tigrul cum îți place a mă numi, îl silești să te sfășie.

— Nu mă tem nici de ura ta, nici de răsunarea ta. Ce altceva ai putea să-mi faci, decât să trimiți un sicar, cum ai trimis bărbatului meu, ca să măucidă. Dar eu nu mă tem de moarte.

— Nu cumva faci și tu parte din secta Nazariteanului ?

— Eu fac parte din acea sectă care nu are frică nici de tirani, nici de închisoare, nici de tortură, nici de arenă.

— Aș putea să te trec în lista de prescripție, sau să te destinez pentru amfiteatru, dar azi sunt îngăduitor, te hotărâsc pentru exil. Să nu îndrăznești însă a te mai reîntoarce în Roma, pentrucă atunci tigrul își va aduce aminte că are ghiare.

— Plec Domițiene, în exil, dar nu uita acest adevăr: cine varsă sânge nevinovat, în sânge se va îneca.

Domitilla parăsi palatul imperial.

După plecarea ei Domițian își zise: „*această sectă a Creștinilor a devenit o adevărată putere primejdioasă pentru tronul Cesarilor. Ea trebuie sufocată, nimicită fără zăbavă. Să mă gândesc bine la mijloacele de a o distruge*“.

XLII.

Otrăvirea Domițian tocmai sfârșia vânatoarea de muște generalului Iuliu când intră la el Paris.

Agricola.

— Tu Paris, care cutreeri toate stradele, Foru-

rile și Porticii Romei, poți să știi ce se mai petrece în Capitala lumii, ce se mai vorbește? Este adorată divinitatea mea așa cum trebuie?

— Azi, Cesare, un singur nume este pe toate buzele, unui singur om i se cântă imnuri de slavă, generalului Agricola, biruitorul Britaniei. De divinul Domițian, ca și cum nu ar mai trăi, nu vorbește nime, afară doară de conspiratori.

Acest Agricola aruncă azi umbra sa asupra tronului Cesarului, iar mâine ar putea deveni un rival primejdios.

— Mi-a vorbit și Regulus despre el și mi-a prezentat o listă cuprinzând numele unui filosof și a unor tineri patricieni, cari săvârșiră fărădelegea de a batjocori persoana divină a împăratului. Tu știi multe, îmi arăți multă dragoste și admirație, a-i putea să-mi spui ce teebue făcut, când un arbor crește prea înalt, prea își întinde vârful cătră cer?

— I se tae vârful.

— Prin urmare lui Agricola.....

— I se va tăia capul.

— Nu. Este prea bătător la ochi. Otrava lucrează mai în taină. Te însărcinez pe tine cu aceasta.

— Înăsărcinarea ta mă onorează. Fii sigur că arborul nu va avea vreme a-și înălța vârful până la cer.

În scurtă vreme după această convorbire viteazul Agricola moare otrăvit.

XLIII.

**Dorința lui Bato
de a merge în
Dacia.**

Dada și Bato idolatrau pe copiii Micaporei, și îi preumblau acasă în impluvium, iar în oraș prin frumoasele grădini publice.

— Micul Decebal, zice el într'o zi Micaporei, seamănă așa de mult cu moșul său, marele nostru rege. Cât de fericit ar fi el și regina când și ar vedea nepoții!

Mă muncește mereu gândul și dorul de a merge la Sarmisegetusa, fie și pentru un scurt timp, ca să

duc regelui și reginei vestea că trăești, că deși măritată cu un Patrician roman, gândul și dorul tău veșnic cătră dânșii sboară.

— Cunosc voința de bronz, hotărârile neșovăelnice și ideile tatălui meu, și mă tem că nu va aprobă și nu va iertă căsătoria mea cu un dușman al Daciei.

El mă va crede moartă, și prefer să mă creadă astfel, decât să-l vestesc că trăesc în Roma, ca soție a unui Roman, și prin aceasta să-i redeschid rana pe care i-o provocase bănuita mea moarte.

— Regele te-a iubit prea mult, și nu se poate să nu se bucure aflând că trăești.

El va înțelege că, celea ce s'au întâmplat au fost hotărâri neinduplecate ale Ursitei, și te va iertă.

— Voi vorbi bărbatului meu, și dacă el se învoește, vei plecă cât mai curând.

Pe când Micapora făcea lui Bato această făgăduială, Iulianus intră în impluvium.

— Mă prind că nu vei ghici rugăciunea ce mi-a făcut-o Bato.

— Nu sunt tare în meșteșugul de a ghici, dar fiind vorba de Bato, despre ce te-ar fi putut rugă, dacă nu să-l trimit cât mai fără zăbavă la moșie. El numai la țară se simte în largul lui. Acolo toate îl cunosc, toate îi zâmbesc prietinos, pentrucă toate îl iubesc: văi, dealuri, părae, arbori, flori, întreaga natură.

— N'ai ghicit, scumpul meu.

— Poate dorește să cumpăr cei doi cai frumoși din Dacia, cu cari să se mândrească, când va ieși la preumblare cu Decebal și Iulianus.

— Nici aceasta.

— Atunci ce altă dorință are Bato?

— Îți voi spune, dar cu o condiție: făgăduiește-mi că-mi vei împlini dorința lui, care este și a mea.

— Vrei să-mi ațâți curiozitatea. Ei bine nu pot ghici și făgăduesc să împlinesc dorința voastră.

— Bato te roagă să-l îngădui ca să meargă pentru un scurt timp în Dacia.

— Aprob din toată inima și sunt sigur că el

se va reîntoarce. Ori câtă dragoste ar avea pentru regele și regina, pentru Sarmizegetusa și Dacia, cred că ne va păstră și nouă puțină dragoste.

— Pute-re-aș trăi eu oare departe de copiii voștri, pe cari i-am purtat în brațe, departe de voi binefăcătorii mei, cari mi-ați scăpat viața în circ?

Doresc să duc familiei regale o veste bună, o solie de pace. Această datorie împlinită, mă voi reîntoarce la voi, cari m'ați adoptat, ați asigurat un traiu vrednic unui desmoștenit.

— Bato, dacă noi am făcut ceva pentru tine, care te îndeamnă a fi recunoscător, și noi îți suntem îndatorați. Sentimentul tău de jertfă pentru casa noastră, dragostea ta pentru noi, se pot prețui.

Zei au hotărît ca să ne ajutăm și să ne iubim.

Să mulțumim Zeilor pentru acest har, dar să nu mai vorbim de recunoștință.

Te vestesc că peste două zile pleacă în Mesia de sus, cinci cohorte de legionari. Vei plecă odată cu ei. In chipul acesta îți va fi drumul mai ușor și mai sigur. Vom vorbi mâine comandantului cohortelor.

XLIV.

Iulius și Decebal Copiii Micaporei împliniră 10 ani. Erau de o rară frumusețe și istețime.

Sângele dac amestecat cu cel latin, a dat naștere unor odrasle superioare. In amândoi de pe acum se putea deosebi gravitatea romană unită cu impetuozitatea dacă.

Intr'o zi, în grădină se jucau amândoi de-a solđații; Decebal represintă pe Daci, Iulius pe Romani. Erau înarmați cu scuturi frumos împodobite și cu măciuci sau ghioage. Jocul lor copilăresc la început degeneră, cum se întâmplă adeseori la copii, în adevărată luptă. Decebal lovind cam tare peste mână pe Iuliu, acesta se repezi mâniaș asupra fratelui său și-i dă o dureroasă lovitură peste coapsă. Acum Decebal lapdă scutul și măciuca, se aruncă asupra lui Iulius, îl trânteste la pământ și-i pune genunchii pe piept.

— *Barbare*, ți-pă Iulius, svârcolindu-se ca să scape, nu mă apăsă așa tare. Uiți că sunt Roman și nu iert insulta?

Pe când se petrecea această scenă, intră în grădină tatăl lor, care văzându-i încăerați, exclamă:

— *Pe Marte!* copiii mei vor deveni buni oșteni. La mine, Decebal și Iuliu!

La glasul tatălui lor copiii curmară lupta și cu sfială înaintează către el.

— Ce faceți voi acolo?

— Ne luptăm.

— Dar mi s'a părut că lupta voastră era serioasă.

— Tată, răspunse Iuliu, Decebal m'a lovit cu gheoaga peste mână și m'a trântit la pământ.

— Adevărat, tată, dar și el m'a numit barbar. Eu nu am putut suferi o asemenea ocară.

— Copiii mei lupta este trebuincioasă și nobilă, trebuincioasă pentru că ne întărește trupul, nobilă; pentru că ne pregătește a deveni buni ostași, vrednici apărători ai imperiului, dar voi nu trebuie să uitați un lucru: sunteți frați și Romani, trebuie să vă iubiți și să vă ajutați unul pe altul. Lupta adevărată trebuie păstrată contra dușmanilor Romei.

Acum să mergem la masă.

Pe când intrau în triclinium spre a se așeza la masă, Micapora observând o vânătae pe mâna lui Iuliu, îl întrebă ce i s'a întâmplat?

— Am fost lovit în lupta ce am avut cu Decebal, el reprezentând pe Dac, eu pe Roman.

— Cum văd, Dacul a învins pe Roman.

— Întocmai cum învinsese regele Decebal pe împăratul Domițian, răspunde micul Decebal.

După terminarea mâncării, Decebal grăește mamei sale.

— Dulce mamă, tu deseori vorbitu-ni-ai despre bunicul nostru, al cărui nume îl port și de care toată Roma vorbește. Cât de mult doresc a-l cunoaște, a mă jucă pe genunchii lui, a-i îmbrățișa gâtul cu mâinile, a-l ruga sărutându-l ca să-mi povestească vitezele lui fapte. Presimt că m'ar iubi, m'ar răsfăța,

mi-ar istorisi frumoase lucruri și isprăvi de ale Dacilor.

Mi-ai spus, mamă dragă, că regele Decebal e viteaz și înțelept, că stăpânește una din cele mai frumoase țări din lume, că regina Aia, bunica mea, este așa de drăguță și bună, cum nu mai este alta pe pământ. De ce nu mergem într'o zi la ei?

— Țara bunicilor voștri, este departe, departe, drumurile grele, iar voi sunteți prea mici pentru o asemenea călătorie, răspunse Iulianus. Când veți fi mai mari, vom merge la Sarmizegetusa. Vă promit aceasta.

— Mamă, întreabă Iuliu, Sarmizegetusa este tot așa de mare și strălucită ca Roma?

— Nu, copiii mei. Cu Roma nu se poate ase-măna nici o cetate din lume. Prin întinderea ei, prin strălucirea și bogățiile ei, prin puterea și măreția ei, este împărăteasa lumii.

Sarmizegetusa este mai mică, mai săracă, mai puțin strălucită, numai prin bărbăția locuitorilor poate fi comparată cu Roma, iar prin virtuțile cetățenilor săi este mai presus de capitala lumii.

— Tată, strigară amândoi copiii, să știi că nu uităm făgăduiala ce mi-ai dat de a ne duce într'o zi în Sarmizegetusa.

— Ce am făgăduit, se va împlini când împrejurările vor fi prielnice.

— Îți mulțumim tată, răspunseră copiii sărutându-l.

XLIV.

Sosirea lui Bato in Dacia.

Mare fu mirarea și bucuria în palatul regesc din Sarmizegetusa când sosi acolo Bato. Regele îl chemă îndată.

— Tu revii, Bato, dar scumpa și neuitata mea Micapora ce a devenit? E moartă desigur, adause regele adânc mișcat.

— Nu, stăpâne, Micapora nu este moartă, ea trăește și trimis de ea, am revenit aci.

Cu prilejul fatalei recunoașteri de lângă Tape, unde viteazul Regalianus fu ucis, Micapora căzù în captivitate și fu lăsată de comandantul roman Iulianus, care conducând-o în Roma, s'a căsătorit cu ea.

— Fata mea, soția unui Roman? Nu, nu se poate.

Am pierdut pentru a doua oară pe Micapora; ea nu mai este fiica mea, strigă regele învins de mâhnire.

— Stăpâne, ești rege, dar ești și tată. Dacă regele e sever, părintele trebuie să fie iertător. Și apoi Micapora are doi copii dragălași; Decebal se numește unul, Iulius cel de al doilea. Sunt așa de frumoși și deștepți.

Pe când mă pregăteam de plecare, amândoi rugau plângând pe părinții lor, să li dea voie a pleca cu mine la bunicii lor, în Sarmizegetusa.

— Romă blestemată! După ce ai încercat a-mi lua regatul, mi-ai smuls pe cea mai scumpă copilă. Dacă Zeii îmi vor fi prielnici ca să te biruesc cu desăvârșire, nu va rămâneă peatră pe peatră în mândrul tău capitol!

— Decebale, zice regina Aia, este sfâșietor pentru inimile noastre, că Micapora a devenit soția unui dușman al Daciei, dar gândește-te că ea trăește și într'o zi poate ne va fi readusă.

— Trebuia să se poarte ca o adevărată Dacă și fiică de rege, să prefere captivității moartea.

— Stăpâna mea s'a luptat cu Romanii ca o vitează, și din ceata noastră nu rămăseserăm în viață decât ea și eu. Când Dracor lovit cu sabia de către un legionar, s'a speriat și în fuga-i nebună a căzut cu Micapora în apropierea taberei romane, arma ei s'a frânt. Otravă nu aveă asupra ei, iar eu perdusem armele în fuga-mi disperată, luptând cu un legionar care mă ajunsese la un moment.

Am răpus pe legionar, dar sabia îmi sări în fândări din mână, când se lovì cu a Romanului.

Desarmat, văzând că alți legionari ne urmăresc, grăbii în goană sălbatică pe urma Micaporei. Iuțea cailor noștri ne scapă de urmăritori.

După ce Dracor muri, două drumuri ni răma-

seră deschise: fuga fără speranțe de scăpare, sau mergerea îndrăzneată în tabăra dușmană de lângă noi. Micapora a ales pe cel din urmă ca mai demn.

Impresia ce făcù ea asupra comandantului roman, a fost uimitoare, și chiar din prima zi a captivității sale a fost considerată, nu ca roabă, ci ca o adevărată fată de rege. Nu a fost un minut roabă, ci stăpână.

Când sosi în Roma, mama lui Iulianus o îmbrățișă ca pe o fică a sa și din ziua aceea ea deveni stăpână în strălucita și bogata casă a familiei Iulianus.

— Bato, zise regina, mi-ai spus că copiii ei sunt drăguți, că vorbesc de noi, doresc a ne cunoaște.

— Da, regină, și micul Decebal cu deosebire, seamănă ca două picături de rouă, cu bunicul lui, regele nostru.

— Drăguții de ei, exclamă cu duiosie regina.

Spune-ne, Bato, nu s'ar putea ca Micapora să vie într'o zi la noi?

— Bărbatul ei i-a făgăduit că o va aduce întro zi în Sarmizegetusa.

— Vezi, Decebale, Romanul nu e tocmai așa rău, cum ți se pare ție.

— Bato, în timpul cât ai stat în Roma, vei fi putut află, fie dela stăpânul tău, fie din Forum, sau din câmpul lui Marte, ce pregătiri de războiu fac Romanii, pe cine au de gând să atace mai curând.

— Deocamdată Roma petrece, nu se gândește la cuceriri. Câtă vreme va împărăți Domițian, Dacia poate fi liniștită. Clocotește însă în Roma o cumplită învierșunare contra Dacilor, și primejdia va fi mare atunci când pe tronul Cesarilor, va sta un împărat îndrăzneț și viteaz.

XLV.

Bato întâlnește pe Charmides

În ziua următoare Bato rămâne uimit când se întâlnește în curtea palatului regal cu Charmides, pe care-l credea fugit în Grecia, sau în Asia. Când se văzură, vechea ură se redeșteptă în amândoi, cu o

violență mai mare decât în Roma, dar se siliră a și-o stăpâni o clipă.

— Și aci dau peste tine, afurisită creatură, zise Dacul.

— Bato, răspunde blând Grecul, să uităm trecutul, să fim prieteni, ca să putem sluji cu credință pe regele Decebal.

— De când ești aci și cum ai ajuns în Sarmizegetusa ?

— După ce mi-ai spus că trebuie să părăsesc fără zăbavă Roma, m'am îndreptat spre Dacia, unde sosind, am fost prezentat regelui, căruia i-am oferit serviciile mele.

— Sigur cu aceeaș credință și cu acelaș devotament ca și în Roma, cătră familia Iulianus.

— Ceea ce am făcut în Roma, în casa Mica-porei, a fost o nebunie. Nu știu care Zeu răuvoitor, sau care Zeiță răsbunătoare, îmi luă mintea și mă împinse la săvârșirea unei fapte negândite. Acum m'am cumințit, și de când sunt aici, am devenit un alt om. În Roma totul te împinge la moleșală și stricăciune, aci totul te îndeamnă la muncă și cinste.

Slujesc pe Decebal, cu un devotament care merge până a-mi jertfi viața pentru el, dacă va fi trebuință. Dacă nu am puterea unui titan, am în schimb curajul și inima gata de jertfă a unui Horațius Cocles, sau a unui Scevola.

— Mai curând nemernicia unui Tersites.

— Te vei încredința ce mari servicii am adus, și voi mai aduce regelui. Te rog însă să nu descoperi nimenui pățania mea din Roma.

— Voi așteptă. Sunt curios să văd această minune: Charmides om cinstit și devotat.

Bagă bine de seamă, Grecule, eu veghez.

XLVI.

Desnădejdea Dadei

După plecarea lui Bato în Dacia, Dada devine gânditoare și tristă, ore întregi din zi le petreceă retrasă în camera sa. Somnul o părăsise, oftă des, la

masă vorbiă rar, și eră așa de streină de tot ce se petrecea în jurul ei, că de multe ori nu răspundea la întrebările Micaporei, sau ale Iuliei. Atinsă de această schimbare petrecută în sufletul prietenei sale, Micapora o întrebă cu blândeță, dorind a descoperi taina acestei mâhniri:

— Dado, dela o vreme încoace te-ai schimbat așa de mult. Tu, care erai veselă și comunicativă, tu care îmi descoperiai tot ce aveai în sufletul tău, acumă ești posomorită, închisă și tăcută. De bună seamă îmi ascunzi un secret care-ți apasă inima.

— Nu știu singură ce am, dar nu mai găsec plăcere în nime, lumea îmi pare o pustietate. Mă simt visând ziua în amiaza mare, aștept și nu știu ce aștept, pieptul îmi svâcnește, tresar adeseori, dar nu văd nimic, îmi vine să plâng, caut singurătatea și uneori mă cuprinde un dor neînțeles, dorul morții. Într'o noapte am visat pe scumpa mea mamă, care mă mustră că am uitat-o, de atunci gândul și dorul meu spre Sarmizegetusa se îndreptă mereu.

— Când voi merge cu Iulianus în Dacia, te vom lua cu noi. În chipul acesta vei putea îmbrățișa pe iubita-ți mamă; iar până atunci liniștește-te, fii stăpână pe bătaile inimei tale, reia-ți firea ta senină și veselă de altă dată.

Cu câtă plăcere îmi reamintesc preumblările noastre în grădinile de pe Palatin, sau prin luncile dela poalele munților Albani, unde sborul fluturilor și ciripitul pasărilor, te vrăjiau și te îndemnau să alergi și tu, să amesteci cântecul tău cu al lor. Re-devină sburdalnică și drăgălașa Dadă de altă dată, îți cer acest lucru în numele caldei noastre prietenii.

După această convorbire Dada se siliă a fi veselă, când eră cu Micapora, dar recădea în melancolie îndată ce rămânea singură. Într'o zi Micapora reîntorcându-se pe neașteptate acasă, când se apropie de atrium, aude un duios cântec în limba dacă.

Eră Dada, care prin cântec încercă să mai stâmpere pojarul care-i cuprinse toată ființa:

„Turturica din pădure, când e tristă o mângâie,
Drăgălașul turturei, fluturașul se mlădie
Pe-al cicoarei sin molalec, când e frământat de dor:
Numai eu lănjesc uitată, de când Bato a plecat.

El s'a dus, luându-mi dorul peste Istrul spumegând,
Și de-aluncea zi și noapte, la el zboară al meu gând.
Vino, vino, scumpe Bato, ca să slinși pojarul meu;
Fără tine chin mi-e traiul, despărțită simt că mor“.

Acest cântec tânguitor a fost o destăinuire pentru Micapora. Acum înțelese pricina întristării Dadei.

Intrând la prietena sa o îmbrățișă cu căldură.

— Tu mi-ai tănuit patima ta, Dada, și ai făcut rău. Dacă îmi descoperiai secretul sufletului tău, ai fi suferit mai puțin. Iubește pe bunul și vrednicul Bato. Ei bine, când se va reîntoarce din Dacia, el va deveni bărbatul tău. Aibi răbdare, potolește focul inimei tale, ciasul inapoierii lui Bato se apropie.

— Dulce Micapora, cât ești de bună și cât bine îmi fac vorbele tale, zice Dada izbucnind în plâns.

După această destăinuire Dada deveni mai veselă, mai vorbitoare și ofilirea ce se ivise în fața ei, începù să dispară.

XLVII.

Cum își crește Mi-
capora copiii

Micapora, care în casa părintească învățase a toarce și a țese, obicei răsândit odinioară și la femeile romane, a vrut să-și îmbrace ea însaș copiii. În Roma, ca și la țară, deseori când nu o absorbiau alte îndeletniciri, se așeză lângă copii, sau lângă bărbatul ei și torceà din caerul de lână albă ca zăpada. Neplăcându-i luxul nebun, care se incuibase în viața romană, își îmbracă copiii simplu, în tunici de lână, lucrate de ea.

Ajutată de filosoful Epictet, se ocupă de educația și instrucția copiilor ei, cu o nețărmurită dragoste și grijă. În casa părintească și în istoria Romei, găsiă numeroase icoane, elocvente pilde, cum trebuie să-și crească copiii o bună mamă, ca ei să devie într'o zi oameni cinstiți, adevărați *viri* ¹⁾ o podoabă a familiei, a gloriei, a patriei.

1) Viri, adecă bărbați în cel mai nobil înțeles al cuvântului.

Întro zi pe când, ca de obicei, făcea lecție cu Decebal și Iuliu, le vorbi de trecut, de mărirea Romei și a Daciei, de dumnezeescul patriotism al Romanilor și Dacilor. În Roma se zice: *dulce et decorum est pro patria mori* ¹⁾; în Sarmizegetusa *se simte fericit cel ce se jefeste pentru țară și rege*.

Patria, dragii mei copii, trebuie să o iubim și să o prețuim mai mult decât viața. Demostene, cel mai mare orator al Greciei, vorbind de patrie, ne spune că nu ne-am născut pentru părinți, ci pentru patrie. Istoricul Xenofon ne învață să privim patria ca locuința noastră, pe cetățeni ca tovarăși, pe prieteni ca și cum ar fi copiii noștri, iar sublimul Platon ne spune că nimic nu e mai sfânt ca patria, care e mai scumpă și mai venerată decât toate, și decât mama, decât orice lucru ce există în lume.

— Mamă, întreabă Iuliu, așa e că toți oamenii, nu numai Romanii, au o patrie, pe care trebuie să o iubiască, să o apere și să-i dea strălucire?

— Toți, scumpii mei copii, și dacă Romanul se fălește cu patria sa, tot așa de mândru se simte și Dacul, și Galul, și Teutonul și Elenul. Dar sunt oameni, pentru cinstea omenirii, puțini la număr, suflete palide, înghețate, pedepsite de Zeii nemuritori să nu poată iubi, aceștia *nu au patrie*. Asemenea fințe monstrouase zic: „*ubi bene, ibi patria*“, ceea ce însemnează că „*patria lor este acolo, unde le merge bine*“. Soiul acesta de oameni nu trăește de cât pentru *denari* ²⁾ și ospete și sunt rușinea omenirii.

Menirea vieții noastre, ținta spre care trebuie să năzuim, nu este grămădirea de bogății prin orice mijloace, nici ospetele desfrânate, nici amfiteatrul, ci *mărirea și fericirea patriei*. Este o glorie vrednică de un zeu, aceea de a te *jertfi* pe *altarul patriei*. Voi vă coboriți din strămoșii cari au fost o fală și o glorie a țării lor, în Roma, ca și în Sarmizegetusa. Să nu uitați acest lucru nici odată; să vă siliți a vă face vrednici urmași ai lor, și dacă nu veți

---

1) Este dulce și frumos a muri pentru țară.

2) Bani.

putea adăogi o nouă strălucire, să păstrați cel puțin neatinsă gloria trecutului.

— Vei vedea, dulce mamă, că copii tăi, când vor fi mari, vor țineă tradiția strămoșească, se vor sili a-i da o nouă strălucire.

— Aceasta este și dorința părinților voștri, cari speră a fi fericiți prin voi, a retrăi prin vrednicia vieței voastre.

Să aveți înaintea ochilor acest lucru: în viață veți avea de luptat cu multe neajunsuri, cu multe desamăgiri, cu dese piedeci și greutăți, pentrucă pizma și ura, hula și răutatea pândesc la toate răspântiile; dar aceasta nu trebuie să slăbească credința și curajul vostru, dimpotrivă trebuie să vi le oțelească. Gândiți-vă că precum corăbierul care se urcă în vasul său și-l încredințează valurilor înșelătoare, se așteaptă la vijelii și primejdii: tot așa trebuie să se aștepte la greutăți și piedeci, la năcazuri și lupte, tot omul ce intră în viață. Dar datoria lui este de a țineă piept vijeliilor, oricât de cumplite ar fi, de a se lupta cu statornică credință și cu nădejde neclintită de a ajunge în port.

Nu se poate să nu isbutească omul cinstit, care nu pierde încrederea în sine și nădejdea isbiturii. Desperarea este nevrednică de adevăratul om; curajul este cea mai nobilă expresie a bărbăției, precum blândeța și bunătatea sunt forma cea mai grațioasă a inimei femeesti. Omul trebuie să aibă pururea un curaj statornic, nebiruit, în fața primejdiilor, în fața boalelor, ca și în fața morții, împotriva desamăgirilor unui ideal greu de realizat, sau imposibil, ca și contra răutății oamenilor, din cari cei mai mulți se iubesc *numai pe dânșii*, contra plictiselei care conrupe și a desnădejdiei care slăbește și pierde de multe ori pe omul fricos. Să nu vă pierdeți nici odată cumpătul, să nu vă descurajați nici chiar în împrejurările cele mai amenințătoare. Acela e bărbat, ne spuné Seneca, care tocmai când primejdiile amenință din toate părțile, când jur împrejur aude zângănit de arme și lanțuri, n'are să-și facă virtutea de rușine,

nici să o ascundă. Trebuie să se păstreze, dar să nu se îngroape de viu.

Mai bine să fie mort, decât să trăiască mort, zicea Curius Dentatus. *Cel mai groaznic din toate relele este a fi socotit printre morți, mai înainte de a fi murit.*

Tot bunul Seneca, ne mai dă o regulă a vieții când ne îndeamnă a ne obișnui să ne mărim stăpânirea pe noi înșine, să punem hotar luxului, să cumpătăm lăcomia, să potolim mânia, pentru că *urmările mâniei se aseamănă cu căderea unei case, care căzând pe cineva, se sfărâmă și ea.*

Să privim cu ochii liniștiți sărăcia, pentru că e rușinos lucru a-ți pierde cumpătul în fața bogăției; să cultivăm cumpătarea, chiar dacă ni-ar fi rușine că ne mulțumim cu puțin lucru cerințele firești. Să ne deprindem a ni înfrâna nădejțile nebune și să punem năzuințelor noastre nesocotite, cari se avântă în viitor, margini nestrămutate, așa ca să așteptăm totul mai de grabă dela noi, decât dela noroc.

Să munciți, pentru că munca este o datorie „*ea este hrana sufletelor tari*“. Să fiți buni, miloși cu cei desmoșteniți de soarte, cu cei mici și slabi, cu cei ce sufăr, pentru că „*un nenorocit este un lucru sfânt*“. Să vă feriți de vițuiri, cari deși se înfățișează sub felurite forme, urmarea este una și aceeași: scârba de sine însuș.

Romanul zice: „*honeste vivere*“¹⁾. În aceste două cuvinte se cuprinde morala și regula vieții. La Daci, patria și libertatea, cinstea familiei și regele; la Romani: ordinea și mărirea Romei formează un adevărat cult.

Nimic nu se pierde în lume, nici o gândire bună, nici o vorbă bună, nici o pildă bună, nici o faptă bună. Să purtăm în noi ca un sfânt depozit, tot ce trecutul are mai bun, mai ales, pentru că datoria noastră este de a mări neîncetat acest glorios patriotism, și cea mai sublimă ambițiune nu poate avea

1) A trăi cinstit.

ca obiect decât să adauge o mică parte care să fie a ei proprie.

Reamintiți-vă totdeauna că *numai adevărul e sublim*, că nimic nu *înjosește* pe om ca *minciuna, slugărnicia și necinstea*. Omul trebuie să se gândească mereu la maestrea sufletului său, la frumusețea caracterului său și să le păstreze curate. Nu se poate înălța cineva, decât uitându-se pe sine, pasiionându-se de lucruri demne și alese, ferindu-se de extravagante.

Să vă siliți a fi senini, demni, buni, generoși chiar și în împrejurările cele mai neînsemnate. Averiile și demnitățile se pot pierde, rugina vremii așterându-se, pe o glorie mincinoasă, o poate șterge, dar nu poate întuneca adevărata glorie, care este neperitoare ca și Zeii. Să vă purtați astfel în lume, încât conștiința să vă fie veșnic liniștită, pentru că *o conștiință liniștită, zice Seneca, este o veșnică sărbătoare*.

XLVIII.

Spionul Regulus.

În timpul domniei lui Domițian, cum se întâmplă de obicei sub toate tiraniile, spionarea ajunsese a fi una din cele mai primejdioase răni ale imperiului. Cel mai vestit și temut spion era Regulus. Acest spion prin pârrele lui mișelești, făcând să fie osândit un mare număr de cetățeni fruntași și nevinovați, câștigând prin învinuirile lui peste cincizeci milioane sesterțe, fiindcă o parte din averile confiscate se da spionului.

Delatorii sau spionii acuzau victimile lor înaintea Senatului în temeiul *legii de maestate*. Această lege pedepsiă cu moarte pe cel dovedit că ar fi săvârșit ceva prin care se atingeă maestrea poporului roman și de oarece dela înființarea imperiului, împăratul era veșnicul reprezentant și mandatar al poporului, legea de maestate pedepsiă pe toți aceia cari se atingeau de persoana declarată dumnezeiască a împăratului.

Sub Tiberiu, Caligula și Neron, dar mai ales sub Domițian, oamenii aproape nu mai cutezau să se oprească în drum, nici să vorbească între ei, atât de mare era groaza de spioni cari mișunau pretutindeni.

Eră epoca domniei spionilor.

Regulus cumpăraseră o moșie vecină cu a lui Iulianus. Într-o vară mergând la moșia sa, a vizitat întinsa, frumoasa, bine cultivată moșie a lui Iulianus și rămase uimit de cele ce văzuse aci. Din clipa aceasta șarpele pizmei și al urei îl mușcă de inimă. O dorință puternică, mișească încolți în sufletul negru al spionului, dorința de a se face stăpân pe aseastă moșie, chiar cu prețul unei crime.

Când eră vorba de a se urzi o mișelie, a se născoci o minciună, a se înjgheba o crimă, Regulus eră neîntrecut. Toate mijloacele i se păreau bune și îndreptățite, nimic nu-l putea face să se dea înapoi. Iulianus eră iubit și stimat în Roma pentru bunătatea, vitejia și cinstea sa, și nime nu îndrăzni să ridice vre-o învinuire împotriva lui până la Regulus. Acest nelegiuit cuteză într-o zi să acuze pe Iulianus voind să dea o lovitură mortală acestui caracter antic. Planul fu cu meșteșug urzit: o conspirație în contra vieții împăratului pusă la cale și condusă de Iulianus. Pentru acest sfârșit Regulus își asigură ajutorul a unor subalterni ai săi, promițându-le o mare răsplată în bani. Aceștia se legară prin jurământ a mărturisi în fața Senatului că Iulianus a plănuit să asasineze pe Domițian. Acești agenți ai lui Regulus erau, după împrejurări, când spioni, când martori mincinoși, când asasini.

Când comunică Regulus împăratului descoperirea sa, acesta îngălbenind zise:

— Totdeauna m'am temut de acest om prea retras, prea tăcut, prea virtuos. De un om vesel nu mi-e frică, pentru că veselie este îngăduitoare și nu se gândește la rele. Tăcuți și virtuoși, se zice, au fost Brutus cel dintâiu și Brutus cel de al doilea, asasinul lui Iuliu Cesar.

De o mie de ori am avut dreptate, am lucrat înțelepțește când am proscris pe filosofi, pe acești oameni veșnic serioși, veșnic gânditori.

Regule, vei susține acuzația înaintea Senatului, care pe temeiul *legii de maestate*, va trebui să o-sândească la moarte pe acest mândru patrician, care se ferește de a veni la palat și vrea să treacă drept singurul păstrător al virtuților din vremea republicei.

— Cesare, fără îndoială Senatul va rosti sentința de moarte, pentru că martorii propuși de mine sunt serioși și neșovăitori. În chipul acesta vei scăpa de un dușman primejdios. Pentru sincerul și nețăr-muritul meu devotament îți cer o grație. Moșia lui Iulianus este lângă a mea și împreună cu mica-mi proprietate ar forma un drăguț domeniu. Scoasă la licitație publică, mă tem că prețul ei se va urca prea mult, Iulianus având mulți amici și închinători, cari se vor grăbi să o cumpere cu orice preț, spre a o păstra familiei idolului lor: de aceea te rog ca această moșie să fie hotărâtă pentru împăratul, care apoi se va îndura a o dăruî lui Regulus, cel mai devotat slujitor și adorator al divinului Domițian.

— Ție Regulus nu-ți pot retuza nimic.

— Mă faci fericit Cesare. Îți mulțumesc!

Spionul eră în culmea fericirii.

Sosind acasă, chemă pe mincinoșii martori ca să-i învețe din nou, cum vor trebui să mărturisească în fața Senatului, amenințându-i că vor sluji ca hrană *murenelor*, sau tigrilor în arenă; dacă nu vor mărturisi așa cum le spune dânsul.

Fiecăruia din ei îi dăte câte o mie sesterțe, rămânând ca restul să-l primească după osândirea și uciderea lui Iulianus.

Cei cinci mișei părăsind casa lui Regulus, mer-seră în *Via scelerata*, unde eră o *popină* cu vinuri și mâncări gustoase. Se așezară la o masă și cerură Falern vechiu și friptură de mistreț. La ora aceasta cârciuma eră aproape lipsită de mușterii. Se ospătară imbelșugat: Falernul și vinul de Hio îi ametriă dea-binele. Bato care se întorcea acasă, când trecu pe

lângă popină, fu chemat de lazygus, unul din cei cinci martori, care-l cunoștea.

— Salve, Bato, zice lazygus, dându-i un crater ¹⁾ cu Hio.

— Dar ce mare întâmplare prăznuiți voi azi, de sunteți așa de veseli?

— Prăznuim un eveniment ce *nu fu încă*, dar care *va fi*, răspunde lazygus, aruncând pe masă punga sa plină.

— Cum văd ai găsit o comoară?

— Punga asta este numai arvuna, comoara o vom avea după *Idele* lui Septembrie.

Cei patru tovarăși ai lui lazygus încetează de a râde și din pricina beției ne mai putându-se ținea drepti, își culcară capetele pe masă.

— Spune-mi lazygus, unde a dat norocul acesta peste tine?

— Apropie-te, răspunde acesta plecându-se spre urechia lui Bato. Să nu spui nimenui un cuvânt din celea ce-ți voi povesti. Tu mi-ai făcut într'o zi un bine, pe care nu l'am uitat, de aceea îți desvăluiesc secretul. Ni-a căzut în mână un bogat patrician care va fi osândit la moarte. Regulus ni-a tocmit ca martori în contra lui Iulianus, pe care-l învinovățește că conspiră împotriva vieții împăratului. Azi mi-a dat drept arvună o mie sesterțe, iar restul îl voi primi după osândirea și uciderea lui Iulianus.

— Dar aveți probe sigure că Iulianus conspiră?

— Asta privește pe Regulus, care este destul de meșter ca să trimită la moarte chiar și pe cel mai nevinovat om.

— Pentru care zi s'a hotărît procesul?

— Cât mai curând. Regulus este grăbit și dorește ca acest proces să fie judecat îndată după *Idele* lui Septembrie. Să închinăm pentru isbânda noastră, adause el umplând craterul lui Bato cu vin de Hio.

Lazygus după ce bău paharul încercă să cânte, dar limba i se împleteciă în gură, și după ce mai borborosî câteva fraze fără șir, căzû sub masă.

¹⁾ Crater, un fel de pahar.

Bato cuprins de spaimă în urma celor spuse de spion, se reîntoarce acasă în fuga mare, intră ca o vijelie în tablinium, unde erau Micapora și Iulianus.

— Ce s'a întâmplat Bato? — întreabă Micapora.
S'ar părea că te-a amenințat și urmărit cineva?

— Mai rău decât aceasta.

— În sfârșit spune ce este?.

— Cea mai mare nenorocire ne amenință pe toți, pentru că viața lui Iulianus este în mare primejdie.

— Explică-te, îi zice Iulianus.

— Regulus te-a denunțat lui Domițian, că conspiri contra vieții împăratului și după Idele lui Septembrie vei fi dat în judecată, și osândit la moarte în temeiul legii de maestate.

Acum Bato povestește convorbirea lui cu Iazygus în popina din Via scelerată.

— Mișei! exclamă Micapora.

Dar ei nu vor putea dovedi mișeleasca lor învinuire.

— Regulus, răspunde Iulianus, este capabil de toate mișeliile și fărădelegile, iar Senatul de toate înjosirile.

— Atunci să părăsim Roma.

— Aceasta ar face să se creadă că sunt vinovat.

Nu e trebuință să plec din Roma, nu eu voi fi osândit, ci Domițian.

Acum e momentul suprem de a lucra repede și cu energie. Peste câteva ore veți cunoaște hotărîrea mea; acum vă părăsesc pentru scurtă vreme. Fiți liniștiți, primejdia va fi preîntâmpinată.

XLIX.

Conjurațiunea în Înainte de Idele ¹⁾ lui Septembrie anul 96, mai
contra mulți capi militari, senatori și doi *liberti* ²⁾ erau
lui Domițian. adunați în casa tribunului Casi Longinus. Erau
față între alții: Iulianus, Aelianus Casperius, Laberius

¹⁾ În ziua de 12 Septembrie.

²⁾ Sclavi desrobiți.

Maximus, Haelius Hadrianus, Terențius Scarianus, Stephanus și Petronius Secundus.

Iulianus adresându-se conjuraților le zise :

„Romani,

Stăpânitoarea lumii, Roma ajuns-a azi de râsul și batjocura neamurilor. Până la crudul și smintitul Domițian alle neamuri ni erau tributare, iar azi horrendum dictu¹⁾. Cetatea eternă plătește tribut barbarilor.

Dușmanii dela granițele imperiului se mișcă, se aliază, se pregătesc a ne atacă. La Eufrat și la Rin, în Scitia și în Dacia, în Panonia și în Teutonia, pretutindeni, în Europa, în Asia și în Africa, toate neamurile se agită, se înțeleg, așteaptă ceasul prielnic ca să năvălească și să înceapă un război de nimicire în contra Romei, pe al cărei tron ele știu că șade un crud, smintit și fricos, care se teme și de umbra sa.

Din stăpâni și bogați, din mari și liberi, vom ajunge supuși și săraci, mici și robi. Să ne reculegem, o Romani, și reamintindu-ne trecutul nostru glorios, marii noștri strămoși, să curățim tronul Cesarilor de rușinea ce-l acopere“.

Moarte lașului, inconștientului Domițian!—strigară în cor conjurații.

În această clipă soarta lui Domițian a fost hotărâtă. Pe când se pregăteau a trage la sorți cine din conjurați să ducă la îndeplinire sentința de moarte, Stephanus sculându-se zise :

— Nime dintre cei adunați aci, nu poate cunoaște așa bine pe Domițian, cum îl cunosc eu, nime nu-i poate inspira încredere ca mine. Eu am intrare liberă la el în tot timpul, prin urmare sunt indicat a mi se încredința executarea sentinței. Peste patru zile împăratul se reîntoarce dela Căprea în Roma, iar în dimineața zilei de 16 Septembrie când va merge cen-

1) Ingrozitor a se spune.

turionul la palat spre a se încredința dacă sentința de moarte a fost îndeplinită, tronul Romei va fi vacant.

— Avem încredere în tine Stephane, răspuse Iulianus.

— Pentru orice împrejurare neprevăzută voi veni și eu la palat, Stephane; astfel la trebuință te poți bizui pe mine, adause Secundus.

— Acum Romani, zice Iulianus, să hotărîm cine să fie proclamat împărat.

— Unul dintre Senatori propune proclamarea ca împărat a bunului, învățatului și cinstitului senator Nerva.

— Trăiască împăratul Nerva!—răspund într'un glas cei de față.

L.

Asasinarea lui Domițian.

Noaptea de 17 spre 18 Septembrie anul 96, a fost pentru Domițian o noapte îngrozitoare. Împăratul era agitat, plictisit, nu putea să adoarmă. Abia ațipia puțin și cele mai urâte visuri îl năpădiau. Presimțirea apropiatului sfârșit îl chinuia îngrozitor. În vis văzù pe Rusticus aruncându-se asupra lui cu sabia în mână; iar statua Minervei, care era așezată în camera lui de culcare, aruncându-și armele și suindu-se într'un car cu cai negri, a căzut în prăpastie.

S'a deșteptat tresărind și țipând. După ce sări jos din pat, cercetă peste tot locul în cameră dacă nu cumva este ascuns vre un asasin, lucru ce-l făcea și seara înainte de culcare.

Ne mai putând dormi, plin de groază se preumblă prin cameră până la ziuă.

Ziua de 18 Septembrie se arată posomorită, nori deși și plumburii acopăr cerul, un vânt puternic sguduie ramurile arborilor, cîrîpitul păsărilor e tânguitor, cânele favorit al împăratului, care de obicei dormia lângă ușa camerei, fuge urlând.

Domițian în starea sufletească în care se găsea, încercă a se distra, a-și ocupa gândirea. Luă arcul de aur ca să vâneze muște, dar se plictisi îndată și

aruncându-l, trimise pe servitorul său Parthenius ca să cheme pe istrionul Paris. Comedianul nefiind găsit acasă, împăratul ca să-și omoare urâtul, începù să alcătuiască liste de proscricție și planul unei noue prigoniri a Creștinilor. Sfârșise mai multe liste când obosit din pricina nesomnului de peste noapte, se întinse pe pat și se adânci într'un somn greu.

În timpul acestui somn Parthenius se reîntoarce și intrând în camera stăpânului său îi fură sabia de sub căpătâi, ca să nu se poată folosi de ea.

Împăratul deșteptându-se, se apropie de listele de proscricție și părându-i-se că nu sunt complete, voește să le desăvârșească. Decâte ori scria pe *codicil* ¹⁾ numele unui bogat patrician, a vre-unui creștin, sau a vre-unui alt cetățean distins, un zâmbet diabolic rătăcia pe buzele lui. Terminase câteva liste când intră la el Stephanus.

— Chiar în clipa aceasta mă gândiam să te chem. Am o mare trebuință de bani, dar mai ales de distracție. Tesaurul s'a cam sleit, iar plictiseala mă strânge de gât; îmi vine s'apuc câmpii. Trebuie să urzesc ceva. Să alcătuim liste de proscricție și de confiscarea averilor, pentru că mulți din cetățenii Romei prea s'au îmbuibat și nu mai respectă divinitatea Cesarului. Azi pe pământ eu sunt cel mai mare și mai puternic, voi sdrobi pe aceia ce-și ridică prea sus capul. Blestematul de Thraseas, pedepsit cu moarte de divinul Neron, a lăsat moștenitori.

Azi în Roma sunt zeci, poate sute de Thraseas, ei bine, îi voi sfărâma pe toți.

Ca să liniștesc *plebea* ²⁾, ca să împac această bestie veșnic flămândă, veșnic însetată de circ, vei întocmi un program de serbări ca și cari nu s'au mai văzut până acum în amfiteatrele Romei.

— Cesare, răspunde Stephanus cu ton apăsător, azi nu mai poate fi vorbă de proscricțiune și de circ, ci de moartea ta, moarte hotărîtă și dela care nu te

1) Codicil se numiau niște tăblițe pe cari cei vechi scriau cu un stilet.

2) *Plebs*, plebe, popor de rând.

vei putea sustrage. Vreau să te slujesc până în cea din urmă clipă a vieții. Ce fel de moarte alegi?

Vrei moartea prin otrăvă? prin pumnal? sau sabie? sau prin sugrumare?

— Cine a îndrăsnit să hotărască moartea mea?

— Senatul, întreaga Romă.

— *Pe Neptun!* voi osândi eu la moarte pe acești *robi togati* ¹⁾ cari își încing cu lauri frunțile deprinse veșnic a se plecă. Mergi, cheamă pe Casperius, prefectul pretorianilor. Spune-i să vie îndată cu garda pretoriană, am trebuință de ei pentru liniștea mea, pentru răsbunarea mea.

Caligula dorise poporului roman un singur cap ca să i-l poată tăia dintr'o lovitură; eu aș vrea ca acest popor să aibă numai o inimă, ca să i-o pot străpunge cu o singură lovitură de pumnal.

— Domițiene, trebuie să mori!.

— Stephane, ai înnebunit? Uیți că te găsești în fața lui Domițian, stăpânitorul lumii?

— Știu foarte bine că mă găsesc în fața unui om osândit la moarte, care trebuie să moară chiar azi, chiar acum. Am venit să te vestesc ca să te pregătești a muri cu demnitate.

— Te întreb din nou cine a hotărât moartea mea? Spune, cine?.

— Roma.

— Miști!

— Centurionul care se va prezenta la palat ca să se asigure de moartea ta, îți va putea spune, dacă vei avea timp a-l întreba.

— Dar ce rău am făcut eu Romei, Senatului, Poporului roman?

Stephane, tu știi cât de drag mi-ai fost, n'ai uitat desigur cu câte binefaceri te-am încărcat, acum vreau să-ți dau o nouă dovadă a dragostii ce am pentru tine.

— Dacă mă scapi, vei avea jumătate din averea mea și te voi numi prefect al Pretoriului. Du-te re-

1) Togat, adică îmbrăcat cu *togă*. Această haină de lână era lungă și largă, se purta peste tunică și era veșmântul particular al Romanilor.

pede, chiamă oștirea spune-i că viața împăratului este în primejdie.

— Armata este împotriva ta.

— Atunci scoate-mă din palat, ajută-mă să fug din Roma. În Africa, în Dacia, voi găsi adăpost la regii din acelea părți. Nu vreau să mor. Viața este așa de dulce, vreau să trăesc. Cu ajutorul regilor cu cari mă voi alia, voi putea să-mi recâștig tronul și să pedepsec pe conspiratori.

— Ajută-mă, Stephane !

— Toate sunt în zadar; trebuie să mori.

Privește, în acest mic vas am o otravă iscodită de Locusta, care lui Neron îi făcuse mari servicii, scăpându-l de unii dușmani de cari voiă să se curețe fără sgomot, în taină. Această otravă omoară repede. Bea din ea fără frică, nu provoacă dureri.

— Otravă zici tu? Nu vreau pentrucă otrava este amară și nu o pot inghiți. Afară de aceasta este o înjosire ca divinul Domițian să moară otrăvit.

— Nu vrei otravă? Fie!

Atunci ține acest pumnal bine ascuțit. Înfige-ți-l cu putere în inimă și moartea va fi fulgerătoare.

— Ferul e rece, rana ce produce e dureroasă. Totdeauna am avut groază de pumnal, răspunse Domițian.

— Privește prin fereastră, centurionul cu ostașii se apropie, clipa de a muri a sosit. Grăbește-te!

Domițian văzând legionarii cari se apropiau de palat sub comanda unui sutaș, le strigă cu glas tare dela fereastră: „*la mine legionari! Veniți în grabă, sclavul desrobot Stephanns vrea să mă asasineze, ca să mă prade*“

După aceasta merge spre ușă ca să cheme pe Parthenius, servitorul său, cu gândul de al trimite înaintea centurionului, dar în locul servitorului intră în cameră Petronius Secundus.

— Și tu vii să mă omori?

Nu mă mai tem de voi. Legionarii sosesc ei mă vor apăra și vă vor ucide pe voi, mișeilor!

„*La mine legionari! Grăbește Centurione*“, urlă

Domițian, alergând spre fereastră, dar Secundus repezindu-se asupra lui, îl țintui la perete, ridică mâna în care ținea pumnalul și i-l înfige în inimă răcnind „*mori netrebuie!*“

Trupul împăratului se rostogoli cu sgomot pe mozaicul camerei, unde rămase părăsit de toți. Odată cu noaptea, Phyllis, fosta doică a lui Domițian, intră pe furiș în camera mortului și ajutată de doi robi, ridică cadavrul, îl transportă în grădină și-l înmormântează într'un tufiș de mirți și pini.

În chipul acesta scăpă Roma de un împărat care întrupă crima, având lăcomia ca pedestal și lașitatea ca sprijin.

LI

Nerva împărat. După moartea lui Domițian, Senatul proclamă
Adopțiunea lui împărat pe Marcus Cocceius Nerva, în vârstă de
Traian. 65 ani.

Literat, cinstit, blând și milos, ca temperament, subred ca sănătate. Întâia lui grije suindu-se pe tron a fost să recheme pe exilați și să înapoeze averile confiscate de Domițian, cari nu fură vândute la mezat. Ca să pună capăt prescripțiunilor oprî procesele de lese-masetate și pedepsi aspru pe *delatorii*, cari nu probau îvinuirile ce aduceau împotriva unui cetățean.

Numărul săracilor fiind foarte mare în Roma, Nerva înființă instituțiunea „*hrana copiilor săraci*“. Alcătuește trei colonii în folosul cetățenilor săraci, silindu-se a vindecă rănilile deschise în timpul destrăbălatei și sălbaticii domnii a lui Domițian.

Bătrâneța de o parte, boala de altă parte, îl făcură să nu dea toată băgarea de seamă devizei romane: *sub lege imperium* ¹⁾. *Legea trebuie să fie mai presus de toate. În aceasta stă puterea, buna rânduială și înflorirea unei țări. Legea poruncește și tot cetățeanul trebuie să i se supună, dar dacă legea poruncește, puterea însărcinată a o execută.*

¹⁾ Domnia legii.

trebuie să poruncească și ea cu hotărîre neșovăitoare; în caz contrar se pierde respectul de lege. Nerva foarte îngrijat din pricina nesupunerii gardei pretoriarne și a unor răsvrătiri iscate la Istru și Rin, precum și din cauza scăderii puterilor, se hotărăște a lua un coleg. Bătrânul împărat avu o inspirație dumnezească când în Octombrie anul 97, adoptă ca fiu pe *Marcus Ulpius Traianus*, cel mai energic, cel mai viteaz și mai cuminte din generalii romani. Prin înfierea lui Traian împăratul a voit să restabilească disciplina în armată și să dea imperiului un principe înțelept, statornic și energic. El cunoștea bine pe Traian, știă că e destoinic, viteaz și popular în armată, unde impusese o disciplină aspră, dar dreaptă.

Traian trăia simplu, suferia alături cu legionarul foamea și setea; pe câmp, la instrucțiile militare se acoperia de pulbere și sudoare împreună cu escadroanele, iar la jocurile de război, în mijlocul oștenilor, nu se deosebia de ei prin nimic altceva, de cât prin voinicia și ținuta sa maestasă. În marșuri mergea în fruntea trupelor, lăsându-și caii la bagaje, iar când se făcea tabăra nu intră în cortul său mai înainte de a fi inspectat corturile camarazilor săi legionari și nu se odihniă de cât în urma tuturor. Cunoștea numele ofițerilor săi, luă parte la toate exercițiile, avea o înrăurire vrăjitoare asupra armatei și legionarii îi închinău o supunere, o admirație și iubire nețărmurită.

Credința neclintită a lui Nerva eră că adoptând pe Traian, va da Romei un mare Cesar. Mergând în Senat, la ale cărui ședințe asistă adeseori, îi comunică hotărîrea sa zicând :

„*Părinți Conscriși,*

Sunt bătrân și bolnăvicios, este firesc lucru ca să nu pot duce îndelungat sarcinile domniei. Dorința caldă ce am de a asigura imperiului liniștea, tăria și mărirea m'a îndemnat să adoptez pe cel mai mare

și mai vrednic dintre generalii romanii, pe Marcu Ulpiu Traian. *Pentru fericirea Senatului, a Poporului roman și a mea*, adoptez pe Traian, căruia i-am dat titlul de *Cesar și Germanicul*.

Ați avut prilej a-l cunoaște și prețui în feluritele demnități cu care a fost investit: zece ani Tribun, în Siria și la Rin, în 83 Pretor, în 91 Consul, apoi Guvernator în Germania. În toate aceste înalte demnități a dat dovezi netăgăduite de cinste, pricepere, muncă stăruitoare, de însușiri militare deosebite, de energie și vitejie. Este în plinătatea puterilor trupești și sufletești, armata îl idolatrea. Traian întrunește vitejia lui Iuliu Cesar, bunătatea lui Titus și înțelepciunea lui Seneca. Adoptându-l am fost convins că las un urmaș vrednic care va reînvia epoca glorioasă a lui August“.

Senatul sancționează hotărîrea împăratului. De acum înainte acel Colos care eră imperiul roman, va răsuflă liber; liniștea, ordinea și încrederea vor lua locul nesiguranței și al turburărilor.

LII

Urcarea pe tron a lui Traian. Nerva murind pe neașteptate, fu proclamat împărat Traian, pe când se afla încă în Germania. Lucrările de apărare întreprinse în scopul de a apăra Gallia și Italia contra năvălirii Teutonilor, îl reținură la Rin și în Germania un an și jumătate. La această dată Traian avea 45 ani.

Împăratul Traian se născu în *Italica*, colonie romană așezată în Spania. Tatăl lui fu un viteaz general, mama sa o femeie superioară prin mintea și virtuțile sale. Traian eră de statură înaltă, robust, fața oacheșă, fruntea largă, pătrată, capul aproape rotund, ochii fermecători prin lumina și bunătatea ce resfrângeau, bărbia rotundă, puțin ieșită înainte ne arată o voință neșovăitoare, o mare încredere în sine, un caracter inflexibil, autoritar. Un aer marțial, o negrăită maestate se desprindeau din toată fiiința lui. Avea mintea înaltă, spiritul drept, inima cinstită

și bună, eră un model al vechilor virtuți romane. Cariera militară și-o începù de timpuriu; la vârsta de 14 ani făcù întâia sa campanie. La 3 luni după moartea lui Neva sosesc la Colonia trimișii Senatului ca să-i comunice lui Traian proclamarea sa ca împărat. În a doua jumătate a anului 99 el părăsește Germania spre a se reîntoarce la Roma.

De acum înainte un nou și întins câmp de muncă se deschide minții înalte și hărniciei acestui om extraordinar. Politica lui se rezumă:

În lăuntru: pace, ordine, economie;

În afară: respect și supunere imperiului.

Traian în tot timpul domniei lui a fost extrem de respectuos față de legi și impuse respect tuturilor: Palatul imperial eră deschis pentru toată lumea și pe frontispiciul lui porunci să se pună inscripția: *Palat public*. Sculele de lux și toate varietățile cari-l împodobiau, le scoase și le depuse în temple. Această faptă făcù pe poetul Marțial să exclame: *ceea ce strălucea în locuința împăratului, a fost dăruit Zeilor*.

Când se prezintă la el o deputațiune de creștini ca să se plângă de prigonirile suferite sub Domițian, îi răspunse: „*nu vreau prigonirea Creștinilor, dar vă cer să respectați legile romane*“.

Starea destrăbălată a finanțelor moștenită de la Domițian îl preocupă mereu și se sili a pune ordine. Administrează înțelepțește veniturile imperiului, micșorează impozitele, introduce o economie strânsă în palatul imperial. Risipa încetează, veniturile statului se întrebuițează numai pentru lucruri de interes general. Cei desmoșteniți îi inspiră milă și fiindcă nașterile scădeau în mare parte din pricina sărăciei, organizează pe temelii tari instituțiunea începută de Nerva, „*hrănirea copiilor săraci*“, dând o subvențiune de la stat familiilor sărace care aveau copii.

Una din cele mai de seamă preocupări ale lui a fost *reforma administrativă*. El regulă serviciile publice, luă strașnice măsuri ca să *stârpească din administrație destrăbălarea*; supraveghia de aproape

pe demnitari și pedepsiă pe guvernatorii cari despoiau provinciile. Asista adeseori la ședințele Senatului și se sfătuia cu el ¹⁾.

Traian a fost un adevărat părinte al patriei, de aceea Senatul în semn de recunoștință i-a dat titlul de *Optimus*, ²⁾ ce se da numai Zeului *Iupiter* ³⁾. Avu dreptate Pliniu să spună în Senat: „*Zei ce dar mai măreț și mai prețios ne puteau trimite decât un suveran care prin caracterul său curat și neprihănit seamănă Zeilor*“ ⁴⁾

De aci luă început urarea care după moartea lui Traian, se adresă împăraților la suirea lor pe tron:

„*Sis felicior Augusto,
Et melior Traiano*“ ⁴⁾

Dacă Iulius Cezar a răspândit civilizația romană în apus, Traian este întemeetorul ei în răsărit.

LIII.

Impăratul Traian și generalul Sura. Traian avea o caldă și sinceră prietenie pentru generalul Sura, prietenie care nu s'a desmințit niciodată. Pizmașii și vrășmașii generalului îl ponegriră și-l pâră că conspiră contra vieții împăratului. Acestor bârfeli Traian răspunde cu cea mai desăvârșită încredere pe care o dă prietenului său, numindu-l prefect al gardei pretoriane!

În clipa când îi întinse sabia ca să se încingă cu ea, trăgând-o din teacă zise generalului: „*ia sabia aceasta, de voi domni bine, să te servești cu ea pentru mine; împotriva mea de voi domni rău*“.

Sura eră vrednic de dragostea și încrederea ce

1) La Romani Senatul eră Sfatul superior al poporului, o *adunare de regi*, așa l-au calificat solii regelui Pirhus uimiți de demnitatea și măreția ce se desprindeau din figura și ținuta Senatorilor romani. Ședințele Senatului se țineau în *Curie*, o clădire severă, masivă, semănând mai mult cu un templu. Curia romană ținea porțile totdeauna deschise, pentrucă cetățeanul roman, deși docil, voia să fie guvernat în plină lumină.

2) Cel prea bun.

3) Iupiter sau Joe, tatăl Zeilor și stăpânul oamenilor, eră adorat de Romani ca cel mai mare dintre zei.

4) „Să fii mai fericit ca August și mai bun ca Traian“.

i-o arată împăratul. Prietenia pentru acest brav și devotat general a dăinuit până la moartea lui.

Traian acordă lui Sura înmormântare publică și hotărî ca statuia generalului să fie așezată în Forul Traian.

LVII.

Majoratul lui Iuliu și Decebal.

Decebal și Iuliu împliniră acum vârsta de 17 ani, vârsta la care tinerii romanii devin *majori*. Acestui eveniment Romanii îi dau o deosebită însemnătate. Eră o sărbătoare familiară care de obicei se prăznuia în ziua de 15 Martie.

În ajunul zilei de 15 Martie Micapora întreținându-se cu copiii săi, le vorbi cu căldura de care numai inima unei mame este capabilă, despre însemnătatea sărbătoarei de a doua zi.

„Mâine dragii mei copii, este ziua cea mare și sfântă a voastră, mâine vi se deschid porțile unei alte vieți, deveniți *virii*, cetățeni ai Romei. O nouă viață începe pentru voi, o viață de muncă stăruitoare, de datorie și de lupte, dar în acelaș timp și mulțumiri sufletești nesimțite de voi până acum. De mâine speranțele, visurile și viața voastră se indentifică cu ale Romei, fiecare din voi poartă în pieptul său ca o comoară scumpă, o schintee din marea inimă a ei, de mâine veți aparține mai mult Romei, imperiului, decât vouă înșivă și părinților voștri. Romei și imperiului să vă jertfiți toate gândurile, toate puterile, toată dragostea. Noi, părinții voștri, vă închinăm patriei.

Să aveți totdeauna în minte acest lucru: că trebuie să fiți oameni de bine, ca toate faptele voastre să aibă ca țintă dreptatea, toate gândurile voastre să năzuiască către adevăr. Iubiți idealul pentru că el este tinereța sufletului, iar tinereța este primăvara frumuseții.

Istoria unei țări, a unui neam, este istoria marilor oameni cari au cugetat, au luptat și s'au jertfit pentru patrie și neamul său. Să păstrați pururea viu

în sufletul vostru *cultul marilor strămoși și religia cinstei*“.

A doua zi casa lui Iulianus eră împodobită cu flori, numeroși prieteni și rude veniră să sărbătorească pe cei doi tineri majori. Lângă altarul consfințit Zeului familiar *Lar* ¹⁾, Decebal și Iuliu emoționați și solemni, depun însemnele copilăriei: *medalionul* dela gât și *tunica pretextă*, îmbrăcând costumul obișnuit al bărbaților, apoi aduc jertfă Zeilor casei.

Această ceremonie sfârșită, cei doi *adolescenți* ²⁾ însoțiți de familie, rude și prieteni formează un alaiu și pleacă să se înscrie în *tribul* ³⁾ din care vor face parte. După această înscriere se îndreptează spre Capitol ca să aducă mulțumiri Zeilor Romei.

Serbătoarea se încheiă cu un strălucit banchet.

LIV.

Intăiul război cu Dacii

O pată întunecă strălucirea Romei, pacea umilitoare încheiată de Domițian cu Dacii. Această pată trebuia spălată și Traian luă asupra-și sarcina. Când unul din *Consuli* ⁴⁾ tălmăciu al gândului și voinței Senatului și împăratului, întrebă cu aceste cuvinte *Centuriile* ⁵⁾, adunate în Câmpul lui Marte: „*porunciți voi ca războiul să fie declarat regelui Decebal pentrucă a făcut injurie și război poporului roman?*“ un strigăt îngrozitor de răzbunare izbucni din toate piepturile. În urma acestei hotăriri, în Decembrie anul 100 Senatul roman declară războiul Dacilor și împăratul începe pregătirile trebuincioase. Pentru acest sfârșit trimete pe Casius Longinus, unul din cei mai distinși ofițeri ai săi, ca să facă cercetări în ținutul Daciei dintre Istru și Sarmisegetuza.

1) *Lar familiaris* se numia sufletul întemeietorului familiei, el eră geniul casei.

2) Dela naștere până la 7 ani copilul roman se numia *infans* (prunc), dela 7—17 ani *puer* (băiat), dela 17—30 ani *adolescens* (tânăr).

3) Trib se numia la Romani împărțirea primitivă a poporului roman în trei grupe egale.

4) Consulii erau doi, aleși pe timp de un an. Ei erau însărcinați cu executarea hotăririlor Senatului sau Comițiilor și comandau armata.

5) Centurie se numia una din cele 193 grupe în care împărțise poporul roman regele Serviu Tului. Ele se adunau în Câmpul lui Marte ca să voteze, să aleagă magistrații, să hotărască pacea și războiul.

Longinus erà indicat pentru o asemenea sarcină, pentrucă erà înțelept și îndrăsneț și vorbià limba dacă. El isbutește a-și îndeplini însărcinarea și reîntorcându-se din Dacia la Viminacium, în Mesia, scrie împăratului:

„Cesare,

Mulțumită travestirii mele și cunoașterii limbei dace, am putut cutreeră nesupărat tot ținutul cuprins între Istru și capitala Daciei, străbătând până aproape de Singidava, cetate așezată dincolo de Sarmisegetuza spre apus și miază noapte. Am avut prilejul să văd neasămuita frumuseță a țării acesteia, se aflu cât de puternică și întinsă este dușmănia neamului Daciei împotriva Romei și pregătirile de război ale regelui Decebal. Acest popor este un dușman dârj și primejdios, care trebuie înfrânt cu orice preț.

Vom avea multe piedice de înlăturat, multe greutateți de învins; drumurile sunt greu de străbătut, din pricină că Dacii în unele locuri le-au întrerupt grămădind bolovani de piatră și groase trunchiuri de arbori.

Se ridică întărituri la miază-noapte și la miază-zii de Sarmisegetuza, se tratează cu Duazii și Roxolanii în vederea unei alianțe în contra Romei, sunt atrași și primiți cu simpatie arhitecți și ingineri romani și legionari din Mesia. Se fac pregătiri ca pentru un război de nimicire.

Cât de frumoasă este Dacia, cât de mănos e pământul ei!

Această țară ar putea deveni o strălucită provincie imperială, un zid de apărare în contra năvălirii barbarilor dela răsărit și miază-noapte. Cu Italia ce-i drept nu se poate asemăna nici-o țară din lume în privința frumuseții, dar Dacia are o vrajă deosebită care te face să dorești mereu această țară, odată ce ai văzut-o. Când a trebuit să o părăsesc simții o mare părere de rău, și dacă îmi este îngăduit a imita pe virtuosul Caton când repetă mereu: „eu gândesc

că *Cartaginea trebuie distrusă*“, aş zice: „*Dacia trebuie cucerită și prefăcută provincie romană*“. Siguranța și mărirea Romei cer acest lucru. Zeii predestinară pe Iuliu Cezar să cucerească Gallia, iar pe Traian să învingă și supună Dacia.

„Vale, Cezar, et me ama¹⁾.“

Longinus.

LV.

**Plecarea lui Traian
la război.**

În ziua de 25 Martie anul 101, Traian pleacă la Istru, după ce *Arvalii* ²⁾ aduc jertfă pentru fericita lui călătorie. Îl însoția garda pretoriană, și cavaleria mauritană. Din Roma se îndreptă spre Ancona unde trebuia să se imbarce.

În portul acestui oraș se imbarcă pe *bireme* ³⁾ și traversează Adriatica până la litoralul nordic. Ajuns aci debarcă și e primit de popor, care în haine de serbătoare și împodobit cu flori, eșise înaintea împăratului; Traian după ce aduc jertfă de mulțumire Zeilor, pleacă spre Viminacium, unde erau concentrate legiunile: *1-a Adjutrix*, a *21-a Rapax*, *1-a Italica*, a *7-a Claudia* și cavaleria batavă. Aceste legiuni pe când Longinus cutreeră Dacia, lucrau fără preget la prelungirea șoselei militare începute sub împăratul Tiberiu.

Îndată ce sosi împăratul la Istru, Longinus se prezintă ca să-l salute. Traian avea pentru acest *Legatus* ⁴⁾ o caldă prietenie, o dragoste ca pentru un frate. Longinus vorbindu-i despre cercetările lui în Dacia, spune împăratului:

— Decebal are un puternic aliat: *natura*, care prin munții înalți și păduroși, prin văile adânci, prăpăstioase, prin multele șivoae spumegătoare, face anevoioasă, dacă nu cu neputință, mișcarea și înaintarea unei armate.

1) Să trăești, Cezare, și iubește-mă.

2) Arvalii formau un colegiu de 12 preoți însărcinați a celebra în fiecare an, în luna Mai, serbătorea Zeiței Ceres.

3) Bireme, corabie mânăată de două rânduri de lopătari, de fiecare latură.

4) Legatus, comandant al unei legiuni.

— Astfel, Longine, vom avea doi dușmani de combătut și biruit, Ei bine, îi vom învinge pe amândoi.

Apoi adresându-se generalului Sura care era de față, îi zice:

— Sura îngrijește ca facerea celor două poduri peste Istru să se termine fără zăbavă. Vom pătrunde în Dacia prin două puncte: Lederata și Tierna, iar la *Tibiscum*, se vor întâlni amândouă armatele.

După terminarea podurilor, împăratul aduce jertfă Zeilor invocând sprijinul lor, apoi cu două legiuni garda pretoriană și călăreți africani începe trecerea Istrului, în dreptul orașului dacic Lederata, pe când generalul Sura cu alte două legiuni, 8 cohorte ajutoare și cavalerie batavă-sangermană, trece fluviul în dreptul Tiernei.

Trecerea legiunilor s'a săvârșit fără vre-o împotrivire din partea Dacilor. Cerul era senin, lumina argintie a lunii revărsa peste apă și munți o dulce feerie. Pe malul dacic al Istrului, în punctul unde fluviul se îngustează, Traian a trebuit să-și deschidă drumul prin stânci. În acest loc valurile spumegătoare ale Istrului și stâncile munților par că conspirau aliindu-se ca să oprească trecerea înainte a legiunilor: Undele fluviului prin glasul lor mândros adresându-se munților, le ziceau: „*să nu îngăduim înaintarea Năpastei care năvăli asupra noastră*“; iar Carpații prin glasul vijeliei răspundeau: „*câtă vreme stâncile noastre vor sta neclintite, Năpasta nu va putea trece înainte*“.

Și acest răspuns valurile și viscolul îl duceau departe ca să stângă groaza pricinuită de năvălirea dușmanului.

Dar iată că Traian poruncește legionarilor să deschidă drumul prin inima stâncilor. La porunca împăratului iubit, ostașii înarmați cu unelte de distrugere, lovesc cu tărie stâncile cari închid drumul. În fața negrăitei îndrăsneli Carpații resvrătindu-se, își scutură mânioși creștetul și azvârlesc asupra cutezătorilor un viscol cu ploae, așa de năpraznic, în cât se părea că totul are să se prăbușească într'un haos. Șuvoaalele cărând în

alergarea lor nebună mari bolovani de piatră și arbori desrădăcinați, se năpustesc asupra legionarilor ca să-i nimicească.

„*Vă vom zdrobi!*“ le strigă Muntele prin glasul tunetelor deslănțuite din înălțime. În fața acestui potop ostașii se retrag în tabără. Dar furia vijeliei fu prea năvalnică să poată dăinui îndelungat; încetul cu încetul ea se potolește și haosul dispare, cerul se reînseninează. Acum oștenii atacă din nou stâncile și cu mai mare înviersunare. Sub loviturile lor grăbite și puternice, piatra geme, rezistă la început, dar sfârșește prin a se sfărâma. În fața acestei puteri uriașe Muntele se dă învins, se pleacă înaintea lui Traian, cum s'ar fi apiecat înaintea zeității care i-a dat ființă, calea este deschisă și legiunile vor putea înainta către ținta lor.

Pe când Cezarul adâncit în gânduri privește la furia valurilor neputincioase și a stâncilor biruite, Istrul în sfielnic murmur, codri în cucernică adiere par că se întrec a-i aduce prinoase de supunere: „*mărire și închinăciune ție, Zeu până acum necunoscut nouă, slavă și închinare ție!*“:

Biruințele lui Traian asupra Istrului și Carpaților s'a eternizat printr'o inscripție în stâncă: „*montis et fluvii infractibus superatis, viam patefecit* 1).

Legiunile înaintează îndreptându-se spre *Tibiscum* 2), trece prin Berzovia și Azizis părăsite de locuitori.

În acest drum împăratul primește o solie din partea Burilor, popor celtic, și amic Romanilor.

— Solia pe cari ni-a însărcinat stăpânitorul nostru a ți-o aduce, este scrisă pe acest burete, zice unul din soli prezentând lui Traian un mare burete legat pe un băț. Pe burete eră scrisă această povață: „*poporul prieten al Burilor te povățuește să închei pace cu Dacii și să te reîntorci la Roma. Decebal e nebiruit și grozav în mânie*“.

1) Și-a deschis drum prin fluviul și muntele imblânzit.

2) Caransebeșul de azi.

— De unde atâta spaimă în viteazul neam al Burilor? — îi întrebă Traian.

— Impărate, până azi nime n'a isbutit a birui pe Decebal. Buri, Iazygi, Roxolani, Sarmați, Marcomani și chiar voi Romanii, fost-au bătuți de acest îndrăzneț și viteaz rege, pe care de bună seamă îl ajută Zamolxis, atotputernicul Zeu al Daciei. Neamurile vecine se cutremură când se rostește numele lui Decebal.

— Mergeți și spuneți stăpânului vostru că legionarii nu se tem a se lupta cu Dacii, că dacă până azi nu a putut birui nime pe Daci, Traian îi va supune.

Plini de sfilă și de uimire solii buri se retrag. Armata își continuă calea către Tibiscum neîntâmpinând nici o piedecă.

Acî se unește cu legiunile conduse de generalul Sura și poposește până a doua zi.

Armamentul legionarului eră destul de greu, cu toate acestea el putea face într'o zi marșuri de 60-70 kilometri. Plecând din Tibiscum legiunile se îndreptară spre Sarmizegetusa în marș repede. După un mers de câteva ore, intrând într'o vale adâncă, împăratul, care mergea în fruntea legiunilor, vede pe un costiș, ce din dapărtare părea că închide valea, așezată în șiruri de luptă, armata dacă.

Romanii se apropie de dușman, apoi oprindu-se, împăratul le vorbește :

„Legionari,

Senatul și Poporul roman increzători în vitejia și devotamentul legiunilor, așteaptă dela voi să-i răsbunați pentru umilința, impusă prin războiul dintre Domițian și Decebal. Aveți dumnezeiasca menire de a spăla pata aruncată pe maestatea Romei în anul 83.

Coboritori ai legionarilor cari combătura și învinsera în Gallia și Iberia, în Africa și în Asia, sunteți chemați a dovedi din nou că romana vitejie n'a apus.

*Voi păstrați cu dragoste gloria latină, credința
neclintită în menirea Romei, voi sunteți nădejdea,
scutul și mândria imperiului.*

*Am deplină încredere în voi, în voinicia și în
jefirea voastră pentru Roma.*

La luptă cu credință!

*A voastră va fi isbânda, iar Roma mândri-
se-va cu triumful vostru“.*

„Ave, Cesar!“ isbucni din zeci de mii de piepturi,
Acestui strigăt al legionarilor răspunde îndată
cântecul de război al Dacilor :

„Veseli mergem azi la luptă,

N'avem teamă de Romani,

Pentru patrie și rege

Dacul moare fericit.

Inainte, frați 'nainte,

Să sdrobim pe încălcători!

Unde Dacul se avântă

N'are dușmanul isbândă,

Unde *Smeul* ¹⁾ se arată

Biruința i se 'nchină.

Inainte, Daci, 'nainte,

Să sdrobim pe încălcători!

Fericit e cel ce cade

Apărând al său pământ,

Nemurirea îl așteaptă

În cereștile câmpii.

Inainte, Daci, 'nainte,

Pentru țară să murim!“.

Legionarii ridică căscile atârinate pe umeri și le pun pe cap. Infanteria ușoară pășește în rândul întâiu, se răspândește în *trăgători*, la început cu săgeți, apoi svârlind sulite asupra Dacilor. Lupta se încinge cu îndrăsneală nebună din amândouă părțile; dar fără isbândă. Golurile pricnuite în rândurile

1) *Smeul* sau *Balaurul* eră simbolul steagului dac.

romane fiind foarte mari, infanteria ușoară se retrage și intră în luptă cohortele legiunii 1-a Adjutrix. Acestea atacă întâi cu sulița, apoi cu săbiile trase dau năvală încercând să urce dealul. Dacii resistă, primul rând al cohortelor romane fiind zdrobit, intră în luptă cohorte din rândul al doilea, când de odată cerul care devenise mohorît, se întunecă, vijelia care acopere cu mantaua sa întunecată dealul și valea, norii negrii și deși cari se iviseră la orizont, acum se grămădiră năvalnici deasupra luptătorilor, fulgere puternice și dese cu săgeți de lumină brăzdează firmamentul, tunetul sgudue văzduhul, iar din sânul deschis al norilor o ploaie ca un potop, cade pe pământ, formând șiroaie sălbatice cari duc cu ele tot ce întâlnesc în calea lor. Dacii se înspăimântă. În această deslănțuire a elementelor ei întrezărand mânia cerului, supărarea lui Zamolxis, părăsesc în grabă câmpul luptei, retrăgându-se spre Tape.

A doua zi un soare zâmbitor revărsă cu imbelșugare razele sale de lumină și căldură peste văi și colnice, din cari se ridicau deși aburi prierzându-se în nemărginit. Legiunile pleacă, înaintează cu multă băgare de seamă. Înainte de miezul zilei se reîntorc cercetașii trimiși pe urma Dacilor și împărtășesc împăratului că armata dacă s'a retras în fortăreața Tape.

LVI.

Soli Dacii la împăratul Traian. La întâiul popas al legiunilor sosește în tabără o solie din partea regelui Dacilor condusă de Charmides.

— Cezare, stăpânul meu, nebiruitul Decebal prin mine îți propune pace și te invită să părăsești Dacia.

— Cari sunt condițiunile păcii ce-mi aduci?

— Cele hotărâte și încheiate între Domițian și Decebal.

— Du-te și spune stăpânului tău că este o mare îndrăsneală și nesocotință din parte-i propunându-mi respectarea păcii pe care vin să o sfărâm!

— Cezare, eu care cunosc hotărârea lui Decebal,

puterea și vitejia Dacilor, te povățuesc să primești pacea cu care te îmbie.

— Cunoști tăria și bravura Dacilor dar nu cunoști mândria, puterea și vitejia Romanilor. Spune regelui Decebal că resping pacea propusă prin tine.

Solii se retrag.

Traian înaintează către Tape apărată de viteazul Susagus. Când sosiră legiunile în fața acestei cetăți întărite, împăratul și generalii săi înțelegând că va fi greu de cucerit, iau măsuri de asediu. Legionarii uitând oboseala drumului și a luptei susținute, încep lucrările de asediu, dar abea apucară să sape *valul* când Dacii îi atacă cu un curaj uimitor. Din pricina aceasta lucrările asediului nu sporesc decât încet. Pierderile Romanilor erau simțitoare, dar cu cât țineau Dacii piept mai înverșunat, cu atât creșteau și curajul și furia legionarilor. Mașinile de război, unelte puternice în mâinile Romanilor, loviau ritmic zidurile cu isbituri sălbaticе, pe când Dacii reculeși în fața primejdiei, cu mișcări grăbite trimiteau săgeți și o ploaie de globuri de fier și pietri, dinaintea cărora scuturile adeseori rămăneau neputincioase.

La un semnal al comandantului roman, legiunea a 21-a Rapax pornește în fugă la atac cu hotărîrea de a escaladă zidurile cetății, când iată apare între luptătorii Daci o femeie tipar de frumuseță pe un chip de piatră brăzdat de cutele fățișe ce nasc din pașii urei. Ea îmbărbătează pe cei din jurul ei și alăturând pilda la vorbe, apucă arcu-i frumos lucrat și împodobit, îl incordează și în timp ce pe fața-i de marmoră cutele se adâncesc, ochеște și trimite o săgeată în pieptul generalului Sura, care duce mâna la inimă, apoi șovăește și cade. Legionarii îl ridică de pe câmpul luptei și-l duc în cortul lui. Dacii coboară de pe ziduri și lupta se înlănțuește trup la trup. Izbitura Dacilor a fost așa de repede și năprasnică încât întreaga legiune Rapax fu nimicită. Când îi veni în ajutor întâia Italică, eră prea târziu, distrugerea își săvârșise lucrarea sa.

Soarta luptei se schimbă, Romanii precumpă-

nitoni în număr și îndârjiți peste măsură din pricina nimicirii legiunii a 21-a și a rănirii lui Sura, după Traian cel mai iubit general, atacă cu așa putere și avânt pe Daci, încât aceștia sunt siliți a se retrage grabnic în cetăți. În timpul acesta este chemat Criton, medicul împăratului, ca să dea îngrijire medicală generalului Sura. Rănitul era în nesimțire. Criton tocmai se pregătea să șpele și lege rana generalului, când află că-i lipsesc cârpele trebuincioase pentru acest sfârșit.

— Criton, zise împăratul care venise să vadă pe generalul și prietenul său, fă tot ce-i cu putință ca să scapi viața viteazului Sura.

— Primejdia e marea pierdere de sânge și nu mai am pânză pentru legat rănile.

La aceste vorbe Traian trage sabia din teacă, taie o bucată din frumoasa-i tunică împărătească și o dă medicului ca să lege rana generalului. Pe când Criton pansa rana, Sura își revine în simțire deschide ochii și zâmbește blând văzând lângă el pe Traian.

— Sura, îi zice Criton, te vei vindeca pentru că rana ta e legată cu o bucată din tunică împăratului.

— Ave, Cezar! grăește încet Sura.

Zeul Marte să te ia sub scutul său.

LVII

Cucerirea cetății

Dace.

Asediul cetății ținea de mai multe luni, era către sfârșitul toamnei și vremea se recise simțitor. Traian dă ordin să se atace cetatea din toate părțile și să se cucerească prin asalt. Când apărură împăratul între legionari, din mii de piepturi isbucni stigățul: *Ave Cezar!* și lupta începură cu o strășnicie de nedescris. În după amiaza acelei zile o spărtură se face în zidul apusan al cetății, pe când tribunul Claudius Vitalis izbutește a se sui pe zidul despre răsărit. Acum legionarii năvălesc în cetate ca un șuvoi năpraznic și o luptă nebună, un măcel se încinge între asediați și asediatori: Din armata dacă nu scăpară decât trei cohorte, cari deschizându-și drumul printre duș-

mani, ieșiră din cetate și se retraseră în pădurea învecinată. Romanii se fac stăpâni pe cetate.

În urma acestei strălucite izbânde, armata proclamă pe Traian *imperator* 1).

LVIII.

Sora lui Decebal
captivă.

Împăratul de abia se retrăsese în *Pretoriu* 2) când *Legatul* Laberius Maximus vine să-l vestească că o Dacă pe care o luă captivă, cere să vorbească împăratului. Este o femeie distinsă și vitează, cu care a trebuit să lupt ca să o desarmez, adăuse Maximus.

Condusă în cortul împăratului, captiva rămase o clipă înmărmurită în fața măreției lui Traian, dar recăpătându-și îndrăzneala și mândria, ea grăi:

— Cesare, mă numesc Bricena. Sunt sora regelui Decebal, acum captiva ta. Fratele meu dorind a cunoaște numărul armatei romane și calea pe care înaintează, l'am rugat a-mi da mie această sarcină. Părăsisem Tape mergând către Tibiscum, când mi s'a comunicat lupta celor două armate și înaintarea legiunilor spre cetatea de unde plecasem. Aflai că armata romană cuprinde patru legiuni, garda pretoriană, numeroasă cavalerie și cohorte ajutătoare, iar ținta ei este prin Tape la Sarmizegetusa.

Mi-am făcut datoria de Dacă, am luptat în contra ta, și aflarea mea între oștenii daci, a făcut poate, că aceștia au rezistat până azi. Când o parte a zidului s'a prăbușit sub loviturile *Berbecilor* și legiunii pătrunseră în Tape, încercând să ies din cetate, am fost făcută captivă de către unul din generalii tăi.

— Ești tot atât de vitează, pe cât ești de frumoasă și nobilă.

1) Imperator eră un titlu cu care legionarii în transportul bucuriei și a în-suflețirii biruinței, cinsteau pe generalul învingător.

2) Pretoriu numiau Romanii clădirea sau cortul ce-l ocupă pretorul, sau generalul în un lagăr. În capitala unei provincii pretoriu se numia locuința pretorului care o guvernă; în tribunal se numia pretoriu locul unde ședea judecătorul. Se numia pretoriu și cazarma gardei pretoriene.

— Sora lui Decebal cere împăratului Traian a fi tratată ca femeie din sânge regesc. Dacă ai de gând a mă târi la Roma ca roabă, îți cer o grație: poruncește unui legionar să mă ucidă îndată.

— Traian nu ucide și nu lasă a fi ucise femei. Ești liberă a te reîntoarce la Sarmizegetusa.

— Cesare, ești bun, pe cât ești viteaz și mare. Bricena îți mulțumește.

— Briceno, reîntorcându-te acasă, spune fratelui tău cum ai fost tratată de împăratul Traian, mai spune-i că nu pot ierta nesocotința ce a arătat când mi-a propus prin solii trimiși recunoașterea și respectarea păcii încheiate de dânsul și Domițian.

— Cesare, de ce ne urăște Roma? Dacă am fi prieteni și aliați, noi, Dacii, am putea forma un zăgaz în contra năvălirii neamurilor de la miază-noapte și răsărit. Înțelege-te cu Decebal, încheiați o pace demnă pentru amândoi. Ar fi în folosul Romei și al Daciei ca pacea să le alieze. Dacii iubesc patria și pe regele lor mai presus de cât orice; strigătul lor de luptă este: „*să murim pentru țară și rege.*”

Va trebui să iei cu asalt, nu numai fiecare cetate întărită, ci și fiecare sat, fiecare colnic, fiecare pădure, pentru că în dosul oricărei stânci, a oricărui trunchiu de arbor stă la pândă neșovăelnic un luptător îndrăzneț și viteaz.

— Romanul se pricepe la luptă și Zeii ne vor asigura biruința.

Pentru siguranța ta îți dau zece captivi Daci, care te vor însoți la Sarmizegetusa.

Apoi adresându-se lui Laberius Maximus:

— Generale, vei conduce pe viteaza Bricena până dincolo de tabără, de unde captivii daci, cărora le dăruiesc libertatea, o vor însoți până în capitala țării.

După plecarea Bricenei împăratul zise lui Longinus.

— Un popor care are asemeni femei este mare și puternic, vom avea mult de luptat cu Dacii.

Traian se retrage Din pricina asprimii iernei care se prevestia
in Panonia. geroasă, Traian curmă războiul hotărîndu-se a ierna
Sarmații și Dacii în Panonia.
năvălesc in Mesia.

De abia se așezară legiunile în tabăra de iarnă când începù a fulgii. Ninsorea continuă două zile și două nopți. Acum câmpia care se așterneă în partea apusană a tabărei, părea un ocean alb semănat cu milioane de diamante. Legionarii neobișnuiți cu șederea și cu frigul doriau lupta. Neactivități la care erau osândiți din pricina timpului, ar fi preferit oboselele și primejdiile războiului.

Dorința lor se împlini.

Intr'o zi împăratul fu înștiințat că o armată dacosarmată a trecut Istrul și pustiește Mesia de jos. In fruntea legiunii a 7-a Claudia, însoțit de garda pretoriană, de trei cohorte infanterie ușoară și cavalerie batavă, pleacă împăratul împotriva îndrăzneților năvălitori.

Când se întâlniră cele două armate, călăreții sarmați pe caii lor sprinteni plini de foc și pedestrașii daci atacă pe romani cu un curaj sălbatec. Isbitura fu așa de grozavă, încât nici o altă oaste, afară de cea romană, nu i-ar fi putut ținea piept. Vulturul roman învinse și de astădată. Dacii și Sarmații acoperiră câmpul luptei cu răniți și morți, iar rămășițele lor se retraseră spre Istru urmărite de Romani. Aceia din Daci cari scăpără cu viață, sosind la fluviu săriră în luntriile lor, pe cari le priponiseră când trecură în Mesia și vâsliră cu înverșunarea pe care o împrumută primejdia, spre țarmurul dacic, iar călăreții sarmați se aruncară cu caii în fluviu, unde mulți găsiră un mormânt din pricina valurilor și a sloiurilor de gheață cari plutiau pe apă ca niște insule desrădăcinate.

In amintirea acestei lupte și a strălucitei biruințe, Traian a hotărît să ridice o cetate în Mesia. Această cetate, după ce se clădi, s'a numit Nicopolis.

A doua campanie în contra Dacilor. Retragerea Romanilor din Dacia făcù pe Decebal să creadă că nu va fi atacat din nou. A fost greșală din partea regelui, o lipsă de pătrundere a viitorului, că nu a încheiat pace și alianță cu Traian, îndată după căderea Tapei. Despre aceasta s'a convins în scurt timp, pentrucă în primăvara anului 102 legiunile părăsesc *Panonia* ¹⁾ și înaintează spre Capitala Daciei. În locul legiunii Rapax, nimicită în anul trecut, a fost concentrată legiunea *4-a Flavia Felix*. De astă dată înaintarea legiunilor fiind ajutată de un timp priincios, se făcù cu o mare iuțeală. Pe când mergeau într'o vale adâncă și îngustă, se văd deodată atacate din trei părți. Dacii ascunși în pădure și înapoia unor baricade formate din copaci tăiați, se aruncă asupra Romanilor ca un vifor și distrug primele cohorte de *Veliti*. Cavaleria mauritană comandată de Lucius Quietus alergând în ajutor, provoacă o învălmășeală în rândurile Dacilor, iar când de pe coastele munților unde se urcară legionarii atacă și ei cu strășnicie, cohortele dace fură silite a se retrage.

După această primă izbândă Romanii își urmează drumul spre Sarmizegetusa.

Decebal văzând mărimea primejdiei și primind știre că nici una din țările subjugate sau amenințate de Roma, nu s'au răsculat, se hotărăște a cere pace. Pentru acest sfârșit el însuș, însoțit de mai mulți nobili și comandanți militari se prezintă la împăratul.

— Cesare, însuș regele Daciei vine la tine cu gânduri de pace. Soarta armelor este schimbătoare, biruință ascunsă în ceață. De ce să jertfim armatele noastre când nu suntem siguri de izbândă? Norocul își are ciudățeniile și jucăriile sale, nu trebuie să se încreadă omul orbește în el, și cu cât se arată mai zâmbitor uneori, cu atât să ne încredem mai puțin în el.

1) Ungaria de astăzi.

Pacea pe care vin să ți-o propun va fi folositoare și glorioasă și pentru Traian care o dă, și pentru Decebal care o cere. O pace sigură, trainică, este mai folositoare decât o biruință nădăjduită. Cea dintâi atârnă de Cesar, cea de a doua este un dar al Zeilor. Nădejdea în răsboaie, mai mult decât în orice alte împrejurări, este înșelată de jocul întâmplărilor. Eu cred că este în folosul Romei și al Daciei ca această pace să se facă.

Cesare, eu vreau pace, dar o pace demnă, care nu umilește, o pace care să nu cuprindă în sine semînța unei primejdii pentru viitor.

— Rege, Zeii ni-au dat mintea ca să ne gândim la viitor tot așa de mult ca și la trecut. Vreau pacea, o doresc, o primesc, dar numai cu următoarele condițiuni:

1-a, Ștergerea tributului.

2-a, Inapoierea tuturor uneltelor de război, date de Domițian și a steagurilor luate dela legiuni.

3-a, Inapoierea inginerilor, arhitecților, instructorilor militari, muncitorilor și desertorilor romani.

4-a, Inapoierea teritoriului și fortărețelor luate dela Iazygi.

5-a, Renunțarea la toate cuceririle de pe teritoriul imperiului roman.

6-a, Alianța ofensivă și defensivă cu Roma. Cui va declara război Roma, să declare și Dacia, cu cine vor încheia pace Romanii, să încheie și Dacia.

7-a, Dărâmarea tuturor fortărețelor dace.

— Aș putea primi condițiunile acestea, ori cât de grele sunt pentru Dacia; cea din urmă însă este prea umilitoare și plină de primejdii în viitor, de aceea nu o primesc.

— Atunci pacea nu poate fi încheiată și războiul va continua. Câtă vreme Dacia va fi aliata Romei, nu va avea trebuință de cetăți întărite, iar păstrarea lor însemnează că Decebal se gândește la un viitor război cu Romanii.

— Roma este strălucită, Traian atotputernic, imperiul destul de mare pentru ca pofta cuceririlor

să fie săturată. Eu am o țară mică pe care o ador, un popor muncitor, cinstit și viteaz, pe care-l iubesc și vreau să-l păstrez liber, neatârnat.

Fii, Traiane, stăpân dincolo de Istru, pe restul Europei, pe Africa și Asia, lăsându-mi mie stăpânirea dincoace de Istru.

— Decebaie, nu voi schimba nimic din condițiunile pe cari le-am hotărât; încât privește împărțirea stăpânirii neamurilor, să lăsăm viitorului a hotări. In sfârșit pacea s'a încheiat și cei doi semizeii se despărțiră. Dar pacea impusă Daciei eră prea umilitoare, prea plină de primejdii în viitor, ca să poată fi respectată. Dacă Dacia ar fi respectat condițiunile acestei păci, într'un viitor apropiat, ar fi putut să cadă jertfă, mai întâi popoarelor vecine, cari o pizmuiau și o dușmăniau. Decebal înțelese foarte bine că câtă vreme Roma va fi puternică și mereu prinsă de frigurile cuceririi, Dacia va fi în primejdie. In urma unui sfat de apărare ținut cu comandantii militari și cu fruntașii țării, se începură pregătirile de război. Acum o muncă febrilă se desfășură dela un capăt la celalt al țării, se repară fortărețele stricate și altele se ridică din nou, se asigură baricadându-se drumurile cari pleacă din Sarmisegetusa la Istru, se strâng provizii pentru oaste, instructori militari deprind armata cu tactica și strategia romană, din toate părțile aleargă la Sarmizegetusa flăcăii și bărbații ca să între în armată. Munții și văile, pădurile și câmpiile răsună de pregătirile războiului. Decebal se aliază cu Bastarnii, Roxolanii și Sarmatții, înduplecă pe Marcomani și Quazi a fi neutri în cazul unui război al Dacilor cu Romanii, iar pe Charmides îl trimite din nou în Asia, la curtea lui Ctesifon, regele Armeniei și la Parți, ca să propovăduiască răsvrătirea neamurilor din aceste țări.

LXI.

**Charmides și
Probus.**

Grecul Charmides nutriă o ascunsă și adâncă ură împotriva lui Probus, din pricină că acesta eră Roman și profesorul copiilor regelui Decebal. Char-

mides nu se mulțumia numai cu rolul de spion, ci doriã ca sã fie și preceptorul odraslelor regale. Înainte de plecarea lui în Asia, într'o zi întreținându-se cu Probus, îi zise:

— Mă mir că tu, un Roman, stai în casa unui rege barbar, pe când ai puteã străluci în Roma, prin însușirile tale sufletești, prin cultura ta.

— Dar tu, Charmides, filosof și retor, tu Grec care te lauzi mereu cu civilizația ta, de ce nu părăsești palatul unui barbar? De ce te cobori la rolul josnic de spion, în loc de a te duce în Elada ta, ca să răspândești știința și elocvența în Atena, Corint, sau aiurea?

— Eu cred că Zeii mi-au încredințat o menire de îndeplinit în Dacia, de aceea stau pe lângă Decebal până când îmi voi fi sfârșit menirea. Eu nu mă aseamăn cu acești barbari cari desprețuesc viața, se duc la război ca la o petrecere. Vreau să trăesc cât mai bine, cât mai mulțumit și cât mai îndelungat.

— Charmides, se zice că corbul are viața foarte lungă, și dacă atotputernicul Joe m'ar întreba: „*spune-mi Probe, ce dorești mai mult: a fi acvilă o zi, sau corb un veac?*“.

— I-ai răspunde fără șovăire că preferi a fi corb ca să trăești mai îndelungat.

— Te amăgești. Dacă aș fi Grec, aș răspunde ca tine, dar eu fiind Roman, aș răspunde: „*prea mare Jupiter, fă-mă cât mai desăvârșit între oameni, ca să trăesc ca vultur, fie chiar numai o zi.*“.

— Mândrie copilărească lipsită de logică. După o clipă de reflexiune continuă:

— Află Probe, că eu curând voi părăsi Dacia, pentru că menirea mea va fi sfârșită. Voi pleca chiar și în cazul când împrejurări neprevăzute ar întârziã împlinirea acestei meniri, pentru că eu sunt un adorator al Soarelui ce răsare.

Traian e soarele ce *răsare* măreț, orbitor prin strălucirea sa, Decebal e soarele care *apune*: iacă de ce părăsesc pe acest din urmă și mă întorc spre *Soare-răsare*.

— A părăsi pe un stăpân în felul cum ai de gând să faci, samănă a trădare.

— Tu pe semne nu știi cât de dulce e trădarea?

— Știu că ești un om fărădelege, care va trădă pe Decebal pentru Traian și pe Traian pentru Decebal, un om care nu se dă înapoi dinaintea nici unei mișelii sau crime.

— Filosofia mea îmi spune să nu mă gândesc decât la mine, să ocolesc necazul și durerea, să gust cu nesațiu plăcerile și voluptatea, și dacă nu-i pot egală, cel puțin să mă apropii cât mai mult de Zei.

— Ești un pângăritor. Nu eră trebuință să-mi vorbești de filosofia ta, pentrucă din câte mi-ai destăinuit, m'am încredințat că ești un josnic *epicurian*, vrednic de dispreț.

După aceste vorbe Projus părăsi pe Grec.

LXII.

Charmides se re-intoarce la Roma. Intr'o zi se presintă la împăratul Traian un străin. Eră Charmides, care plecând din Dacia în solie pentru Asia, îndată ce sosi în „*Mesia de jos*“, în loc de a apucă drumul ce duce spre Armenia, se îndreptă cătră Roma. Boldul care-l îndemnase să-și schimbe planul călătoriei eră dorința lui de a se răsbuna asupra Micaporei și de a câștigă favoarea împăratului Traian.

Când fu în fața împăratului zise umilit:

— Cesare, pentru a doua oară vin înaintea ta. Venisem întâia oară în Dacia, aproape de Tape cu propuneri de pace din partea lui Decebal; acum vin din propriul meu îndemn ca să te slujesc. Cunosc planurile și uneltirile lui Decebal, și dacă Cesarul are încredere în mine...

— Ce ceri în schimbul trădării fostului tău stăpân?

— Protecția ta, Cesare, și o sumă de *sesterțe*, ca să pot trăi ferit de sărăcie.

— Un om cum se cade, sub scutul legilor romane nu are trebuință de o altă protecție. În cât pentru bani, ți se vor da.

Acum vorbește.

— Află Cēsare, că Decebal n'a respectat nici una din condițiunile păcii ce i-ai impus în anul 102. Fortărețele nu numai că nu le-a dărâmat, dar clădește alte noi, în toată întinderea regatului. Atrage la sine arhitecți, ingineri și instructori militari romani, iar numărul desertorilor cari părăsesc Mesia, Iliria și Panonia pentru Dacia, este foarte mare. Decebal plănuiește căderea Romei.

Despre toate acestea te poți încredința trimitând spioni iscusiți în Dacia.

Mai am o rugăciune. Iubesc Roma și strălucirile ei, doresc a trăi aci, dar am un dușman neîmpăcat care mă prigonește cu o ură de moarte. În contra acestuia cer protecția împăratului.

— Când vei fi amenințat, vei putea cere protecția mea, dar ia bine seama că dacă cele ce mi-ai povestit despre Decebal nu sunt adevărate, vei face cunoștință cu cercul.

LXIII.

Planul de răsbunare al lui Charmides. Charmides ajunse la țintă. Isbuti a se insinua pe lângă împăratul, mai primind și o sumă de bani.

Ziua și noaptea își trudiă creierii, făcea planuri cum să se răsbune asupra Micaporei. Rânjiă într'un chip sălbatic, când își închipuia să vadă pe soția lui Iulianus la picioarele lui învinsă, umilită și batjocorită, cerând iertare.

Acum acest lucru eră singura lui preocupare, singurul scop al viitorului.

Spionă zi cu zi casa lui Iulianus și ura-i nețărmurită îl orbise într'atâta că într'o zi eră aproape să fie descoperit de Bato, care se reîntoarse din Sarmizegetusa.

Corupse cu bani pe o sclavă greacă a Micaporei ca să-l vestească când stăpâna ei va fi singură acasă.

Zilele și săptămânile treceau, dar roaba greacă nu se arătă.

Să mă înșele oare o compatrioată a mea? — se întrebă el. Nu e cu puțință. Un grec sau o greacă pot înșela pe un strein, dar nu pe unul de ai lor.

În sfârșit sosi și ziua în care credeă Charmides că răsbunarea lui sălbatecă va triumfă. La câteva zile după întoarcerea lui Bato din Dacia, roaba greacă vestește pe Charmides că Iulianus cu mama sa pleacă la moșie pentru un scurt timp.

Grecul setos de răsbunare și sigur că Micapora a rămas în Roma numai cu câteva roabe, între cari două grece, pe al căror concurs se putea răzimi, se grăbi în Via latina, la casa lui Iulianus.

Când intră în atrium și văzù pe Bato, îngălbeni de necaz și de groază. O tremurare îi sgudue tot trupul, buzele i se învinețesc, clipirile obișnuite ale ochilor se opresc.

— Tu aci grecule? — îi strigă Bato cu glas detunător. Un gând criminal te-a împins să calci din nou pragul acestei case, din care ai fost alungat ca un mișel. Pentru îndrăsneala ta vei fi răsplătit împărătește.

Charmides ca paralisat nu făcù nici o împotrîvire; de alminteri el nu ar fi putut țineă piept mâniei și forței lui Bato.

După ce fu legat și târît în grădină, Bato i-a aplicat pentru a doua oară bătaia cu nuiiele.

— Acum te dau în mâna stăpânului meu, ca să te pedepsească el cum va crede de cuviință.

— Bato, se roagă Grecul tremurând, am venit aci cu cele mai curate intențiuni, venii să cer iertare Micaporei pentru clipa de nebunie ce am avut, când am cutezat, eu, un vierme, să-mi ridic privirea către o stea, cătră soția lui Iulianus. După negândita mea faptă fugind din Roma, remușcarea conștiinței m'a urmărit cu o furie turbată și nu găsiam liniște și odihnă nicăirea. Iacă pentru ce am venit să cer iertare stăpânei tale.

Mă jur pe Zeus că spun adevărul.

— Nu invocă pe Zeus tu, care nu crezi în Zei. Dar fie, să te cred de astă dată. Ești liber, pleacă îndată, pleacă, nu numai din Roma, ci și din imperiu. Când va află Iulianus că ești aci, ori în altă parte a imperiului, ești pierdut.

— Și nici o protecție nu mă va putea apăra?

— Nici una.

— Nici chiar a împăratului Traian?

— Nu, pentrucă Iulianus azi este omul de încredere al Împăratului, căruia acesta nu-i refuză nimic.

— Atunci plec, dar rogu-te, nu spune nimic stăpânilor tăi, lasă-mi timp de cel puțin zece zile, ca să mă pot depărta cât mai mult de Roma.

— Mă cunoști *Greculețule*,¹⁾ știi că eu nu sunt omul glumelor; să pieri din Roma și din imperiu, cât mai neîntârziat, dacă nu vrei să faci cunoștință cu închisoarea mamertină și cu circul

LXIV.

Hotărârea lui Traian de a des-ființa regatul dac. Cătră sfârșitul anului 103 Traian având probe temeinice că Decebal a încheiat alianță cu unele neamuri vecine, și urzește mereu uneltiri împotriva Romei, se hotărăște a desființa acest regat primejdios pentru liniștea și siguranța imperiului, făcând din Dacia o provincie romană.

Mai înainte de declararea războiului chiamă la sine într'o zi pe generalii Sura, Iulianus și pe Legatul Longinus, cu cari se sfătuște asupra măsurilor de luat pentru cucerirea Daciei.

— Amicii mei, le zice Traian, liniștea și pacea Romei sunt din nou amenințate, dușmanii de peste Istru se pregătesc să ne atace.

— Cine mai îndrăznește azi să se atingă de puterea și gloria Romei?—întreabă Longinus.

— Dacii, răspunde împăratul.

— Iarăș Dacii? Trebuie stârșit odată cu acest popor neastâmpărat și îndrăsneț.

1) *Greculus* așa porecliau Romanii în bătae de joc pe Grec.

— Pentru acest sfârșit v'am chemat azi la mine.

— Cesare, zice generalul Sura, noi cunoaștem destul de bine drumul care duce la Sarmizegetusa. Nu s'au împlinit doi ani de când am mai înaintat pe el cu deplină isbândă. De astă dată înaintarea ni va fi mai ușoară.

— Ideea mea, Sura, este ca noi să pătrundem în Dacia pe alte drumuri, la cari poate nu se gândește regele Dacilor. Doresc să cunosc și părerea lui Iulianus

— Eu, Cesare, sunt de părerea ta. Cred că ar fi mai înțelepțește să pătrundem în Dacia pe un drum mai spre răsărit, să înaintăm în inima țării și să atacăm pe Decebal despre miază noapte. În chipul acesta Dacii învinși, vor fi siliți a se retrage spre Istru, unde îi vom putea urmări mai cu înlesnire;— Istrul este o graniță greu de trecut și trecându-l s'ar găsi în Mesia, deci pe teritoriul roman; acelaș lucru dacă s'ar retrage în Panonia, pe când dacă s'ar retrage în munții și pădurile din nordul țării, va fi mai greu de a-i urmări.

— Ideea ta mi se pare cea mai bună. Este mai sigur că Decebal va aștepta trecerea noastră pe la Lederata, sau Tierna, deci în partea de miazăzi a Daciei va lua cele mai serioase măsuri de apărare.

— În cazul acesta Cesare, zice Longinus, îți cer favoarea de a fi însărcinat cu cercetarea ținuturilor dintre Istru, Aluta și Cedonia.

— Aceste cercetări, Longine, se vor face la timpul său. Nu ne putem gândi la începerea războiului mai înainte de a clădi un pod statornic și trainic peste Istru. Sura, Iulianus și arhitectul Apollodor se vor pregăti de plecare în Mesia, ca să concentreze legiunile și să înceapă lucrările podului.

— Tu, Longine, vei rămâne în Roma și mă vei ajuta în lucrările de pregătire pentru războiu, iar pe la începutul primăverii viitoare, vom pleca și noi în Mesia, unde se construște podul.

— Vă previu de un lucru, Sura și Iuliene. Dacii, ca și vecinii lor Sarmății, sunt de o îndrăsneală

negrăită, ei vor încerca să zădărnicească facerea podului, de aceea nu veți începe lucrările înainte de a fi concentrat cel puțin două legiuni, și veți lua cele mai serioase măsuri de apărare.

— Dacii și Sarmații, răspunde Sura, nu ne vor găsi nepregătiți.

— Urarea mea vă însoțește; Zeii Romei fie-vă favorabili!

LXV

Julianus comunică In ziua în care Julianus începù a se pregăti de
Micaporei plecarea în Mesia, nevastă-sa îl întreabă nedumerită:
plecarea lui la — Iuliene, ce sunt toate aceste pregătiri, ca și
războiu. cum ai plecă departe, într'un războiu îndelungat?

— Scumpă Micapora, te părăsesc pentru mai mult timp, trebuie să plec la Istru.

— Pentru ce la Istru când pacea domnește peste tot locul?

— Te înșeli draga mea. Dela Octavian August până azi, templul zeului Ianus a fost aproape neîntrerupt deschis. Legiunile dacă s'au odihnit în Galia, au trebuit să lupte cele din Teutonia; dacă a fost liniște în Macedonia, am fost siliți a ne bate în Asia, dacă nu s'a mișcat Panonia, a trebuit să combatem în Mesia; când Europa avù clipe de tihnă, s'a răsvrătit Africa.

— Dar azi cine amenință Roma? Nu cumva ținta voastră este iarăș Dacia?

— Scumpa mea, nu pot, nu trebuie a-ți mai tăinuî adevărul. Așa e. Impotriva Daciei ne pregătim.

— O Romă, tirana lumii, distrugătoare de popoare, nu te-ai săturat de sânge și jaf?

Vrei, *Cerber*¹⁾ veșnic flămând, noue victime, noue jafuri, și pământul nu se deschide ca să te înghiță?

¹⁾ Cerber eră un câne cù trei capete, veșnic flămând, însărcinat cu paza Iadului.

Când legiunile voastre vor încercă să treacă Istrul, eu voi rugă, pe puternicul Zamolxis ca să le inee în undele fluviului.

— Micapora uiți că acum ești Romană? Nu te gândești că cuvintele tale sunt un sacrilegiu?

— Niciodată în viața mea nu m'am simțit mai *Dacă* ca azi. Prin tine începusem a iubi Roma, îngăduitorii Seneca și Epictet prin învățăturile lor m'au făcut iertătoare, dar azi vechea ură pe care o credeam moartă, se redeșteaptă în mine mai vie, mai puternică, mai neînduplecată ca oricând.

Voi mergeți în contra lui Decebal cu hotărîrea de a desființa regatul dac, de a subjuga un popor muncitor și viteaz, care va prefera să moară, ca să nu ajungă în robia voastră, și Jupiter, dacă e drept nu trimite asupra Romei fulgerele lui răsbunătoare!

Acum văd că Zeii voștri sunt tot așa de răi, tot așa de nedrepti și cruzi, cum este și Roma. Dar ce vină puteți imputa tatălui meu?

— Decebal n'a respectat pacea ce încheiase cu Traian, și Senatul și Poporul roman nu pot ierta o asemenea necuviință și fărădelege.

— Dar spune-mi, rogu-te, v'a amenințat Decebal? încercat'a el să treacă cu armata sa în Panonia, sau în Mesia? Nu!

Pentru că nu a înapoiat dezertorii voștri, nici arhitecții și instructorii militari dați de Domițian și nu a dărâmat fortărețele? Dar Decebal e vinovat dacă din imperiu dezertează legionarii și trec în Dacia? Crezi că inginerii, arhitecții și instructorii militari, dacă ar voi, nu ar putea să se reîntoarcă în Roma?

Dacă Decebal păstrează fortărețele, o face ca să se poată apăra la nevoie de Iazygi, Sciți și semințiile germane, care ar putea să-l atace într'o zi.

— Aperi ca o bună fică pe tatăl tău și argumentele tale mi se par drepte, dar ce vrei? Roma nu iartă ofensele.

— Tu însă nu vei merge cu legiunile împotriva Daciei. Dacă mai iubești pe Micapora ta, vei rămâne în Roma.

— Cu nepuțință. Știi cât de mult mă iubește împăratul și câtă încredere are în experiența mea. El mi-a poruncit să plec cu generalul Sura în Mesia, ca să concentrăm legiunile și să facem toate pregătirile de război.

— Așa dar soția ta, copiii tăi, nu mai însemnează nimic pentru tine? Azi pentru tine nu există în lume decât Roma și împăratul.

— Mai presus de toate e datoria de Roman.

Compatrioții tăi mor fericiți pentru țară și rege; eu un Roman, sunt gata a mă jertfi în tot minutul pentru datorie.

— Și care-i acea datorie de care îmi vorbești cu atâta hotărîre?

— A apăra cu prețul vieții demnitatea și mărirea Romei.

— Atunci ramâi cu Roma ta; eu te urăsc, urăsc de moarte tot ce e roman. Voi părăsi această cetate vrășmașă, pe care voi o numiți *eternă*; îmi voi lua copiii, voi apuca drumul pribegiei și Zeii mă vor ajuta, dacă sunt îndurători, ca să mai văd odată draga mea Sarmisegetuză.

— Micapora, dacă aș rămânea în Roma, aș fi un laș; și tu, fiica lui Decebal, ai mai putea iubi pe un mișel? Poți tu să părăsești Zeii Romei, Penații mei, cari sunt și ai tăi? De ce stărui a te lupta în contra destinului? Și apoi nu se știe care va fi sfârșitul războiului. Traian e mare și generos, poate va încheia cu Decebal o pace trainică, care să asigure o epocă de liniște și înflorire pentru Roma și pentru Dacia.

— Cunosc eu pacea pe care o impuneți popoarelor biruite, este pacea mormântului; iar tatăl meu nu este regele care să primească a fi umilit; el va prefera moartea.

Dacă mai ai puțină dragoste de mama copiilor tăi, făgăduiește-mi că vei înștiința pe Decebal despre primejdia ce-l amenință.

— Ar însemna să tradez Roma și Iulienii nu sunt trădători.

— Făgăduiește-mi cel puțin că vei cruța viața regelui.

— Oh, fii sigură despre aceasta. Mă voi lupta cu Dacii ca și în trecut, dar viața lui Decebal, în cât va sta în puterea mea, va fi apărată.

Pe când rostiă Iulianus cuvintele din urmă intră în cameră Iuliu și Decebal.

— Tată, întreabă Decebal, este adevărat ce mi-ai spus Bato, că tu pleci la război, mergi să te bați cu regele Decebal?

— Da, copiii mei, vom avea iarăși război cu Dacii.

— Dar eu nu vreau ca tu să te lupți cu bunicul Decebal. Ce rău a făcut Romei regele Daciei ca să pornească războiul în pofa lui?

Tată, lasă-mă să merg cu Bato în Dacia ca să apărăm pe regele ei. Știu destul de bine să încordez arcul, să arunc cu praștia, să lovesc cu ghioaga, să străpung cu sulița și să tai cu sabia.

— Dacă tu vei plecă, cine va mângăia pe mama ta?

— Eu, răspunse Iulius. Iubesc pe tata mare și Dacia, dar îmi sunt mai dragi mama și Roma. Un fior sfânt îmi trece prin trup când vorbesc de Roma și sunt mândru că m'am născut Roman.

— Și eu sunt născut Roman, răspunse Decebal, dar tot cu aceeași mândrie mă numesc și DAC. In vinele noastre nu curge sânge latin și DAC?

— Copii mei, le zice Iulianus, Dacii sunt un popor viteaz și voi să aveți aceeași dragoste și admirație pentru Dacia ca și pentru Roma.

— Îți mulțumesc Iuliene, zice Micapora îmbrățișându-i gâtul cu mâinile și izbucnind în plâns.

LXVI.

Tullianus își ia rămas bun de la Iulianus intră la mama sa de abia reîntoarsă de la moșie, ca să o salute și să o vestească că pleacă la Istru.

— Mamă scumpă și venerată, vin a te vesti că

în curând te voi părăsi din nou și de astă dată pentru un timp mai îndelungat.

— În care parte a imperiului vei merge și pentru care sfârșit?

— Impăratul mă trimete în Mesia, vom avea război.

— Dacă e pentru siguranța și gloria Romei mergi cu bine fiule și Zeii să-ți fie prielnici!

— Mamă, zice Micapora, care eră de față, eu doresc să însoțesc pe Iulianus, să împărtășesc soarta lui. Departe de Roma, departe de mama sa adorată, eu îi voi înveseli zilele bogate de muncă și griji, îi voi vorbi de mama lui scumpă, de Cetatea eternă.

Aflarea mea lângă el, va înlocui încâtva pe Iulia și Roma absente.

— Micapora, răspunde Iulianus duios, gândește-te la greutatea și lungimea drumului, la viața vijelioasă veșnic amenințată, care o trăim în campanie la granița imperiului, la nesiguranța zilci de mâne, la primejdia războiului.

— Cunosc viața de tabără. Ca fată am însoțit pe tatăl meu pe câmpul de război, sunt deprinsă cu drumurile neumblate și cu primejdiile luptelor. Eu fac apel la venerata Iulie ca să hotărască.

— Sunt de părerea ta, dulce Micapora, cred că e bine să însoțești bărbatul tău în Mesia. Avându-te lângă el, Iulianus va fi mai prevăzător, iar inima mea de mamă va fi mai liniștită. Copiii vor rămâne cu mine până la reîntoarcerea voastră.

— A mă despărți de copii, înseamnă a mă despărți de viață.

Mamă, fă-mă deplin fericită, încuviințează ca să ne însoțească copiii.

— Mergem și noi mamă, strigară copiii, bunica s'a învoit.

— Acum văd că nu iubiți pe bunica voastră, zice Iulia nepoților săi.

— Te iubim, te adorăm dulce bunică, strigară copiii aruncându-se în brațele ei și acoperind-o de sărutări, dar vezi tu, noi nu am părăsit niciodată

Roma, decât vara ca să mergem la moșie, și dorim a cunoaște alte țări, alte neamuri, alte obiceiuri. Ardem de dorul de a vedea acel falnic Istru, despre care ni s'a vorbit de atâtea ori.

LXVII.

Un sfat de război. După plecarea, în Mesia a celor doi generali și a arhitectului Apollodor din Damasc, într'una din zile în palatul Cezarilor se văzù o deosebită mișcare: Consuli, Senatori, Legați imperiali, se întruniră la chemarea împăratului. Nu erau chemați la un banchet, și la un sfat de război.

Traian adresându se acestor bărbați străluciți, acoperiți de slavă și de merite pentru Roma, zice :

„Consuli, Părinți conscriși, Comandanți“,

Nu va fi liniște și siguranță la Istru, câtă vreme va domni acolo Decebal, câtă vreme Dacia nu va fi supusă și preschimbată în provincie romană. Decebal a nesocotit condițiunile păcii din anul 102, aducând prin aceasta o grea lovitură maestății Senatului și poporului roman.

Acest rege dușman atântă pe Marcomani, pe Iazygi, pe Sarmați și popoarele Asiei, încercând a le ridica în potrive Romei. Decebal este o primejdie pentru imperiu, fiindcă este culezător și ascultat de neamurile de peste Istru, și chiar de unele din Asia; domnește peste un popor viteaz până la nebunie, care socotește moartea-i pentru patrie ca o fericire, o caută și o dorește.

Dacii în adevăr sunt poporul cel mai războinic dintre toate neamurile cari trăesc azi, nu numai din pricina vâncioșiei trupului, ci și din pricina învățăturilor poporului lor, a credinței în Zamolxis, zeul pe care ei îl adoră cu fanatism. În ei este înrădăcinată credința neclintită că nu vor muri, ci numai își vor schimba locuința, acesta este puternicul imbold care-i face să meargă la moarte mai veseli ca la o petrecere.

Cunosc bine pe Daci, ei sunt viteji, au curajul fizic și moral, sunt nepăsători în fața primejdiei și a morții. Sunt isteți, foarte pătrunzători, dispuși, a primi și asimilă cultura latină. Nu este, așa cred, un al doilea popor în lume, care să aibă o așa nețărmurită dragoste de țara și de neamul său, precum o au Dacii. Sunt îndrăsneți, mândri, cu aspirații mari.

Roma care nu suferi rivalitatea Cartaginei, nu trebuie să îngăduie ca o nouă Cartagine, poate și mai amenințătoare, să se ridice la Istru. Vechea Cartagine a fost prăbușită cu tot eroismul lui Hanibal, Sarmisegetuza trebuie să cadă și ea cu toată vitejia Dacilor.

— Va cădea, răspunse cu însuflețire Longinus, pentru că Decebal nu este un Hanibal, pentru că virtutea romană este vie.

— Să crezi, Longine, reîncepu împăratul, că Decebal este un al doilea Hanibal, prin îndrăsneală și superior prin vitejia ostașilor săi. Dar eu vă cunosc comandanți ai legiunilor, cunoscută îmi este dragostea voastră a tuturor pentru gloria și mărirea Romei; știu că cereți a vă lupta cu oștiri viteze; cunosc bărbăția legionarilor și mă incre din devotamentul lor neșovăelnic, de aceea privesc cu încredere viitorul.

Vam chemat să ne sfătuim asupra războiului și în acelaș timp să vă împărtășesc hotărîrea mea neschimbătoare în privința Daciei. Senatul și Poporul roman vor încuviința și întări hotărîrea mea de a întreprinde un nou război în potruva Dacilor.

De astă dată vom trece în țara dușmană pe la un loc, unde se va putea clădi un pod statornic peste Istru, și vom înainta asupra Sarmisegetuzei pe un drum cu totul altul decât cel din anul 101.

— Cesare, suntem gata a ne lupta și a muri pentru Roma și împăratul nostru, răspund comandanții militari.

— Roma, Senatul și Poporul Roman încuviințează cu fericire tot ce vrea marele Traian, și-i

urează strălucilă isbândă în noul război, — adău-seră Senatorii.

După plecarea invitaților împăratul se întreține cu generalii Scavianus, Roscius Murena și Longinus.

— Trebuie să ne pregătim de război fără zăbavă. Dușmanul este dârj, lupta va fi grea și lungă. Vom trece în Dacia cu șapte legiuni: 1-a *Minervia Pia Fidelis*, a 2-a *Adjutrix*, 1-a *Italică*, a 5-a *Macedoniană*, a 13-a *Gemina*, a 4-a *Flavia* și a 7-a *Claudia*.

— Sura și Iulianus au concentrat la Istru, în fața orașului dacic Drubeta legiunea 5-a *Macedoniană* și a 13 *Gemina*. Veți îngriji pentru concentrarea celorlalte cinci legiuni ca până la începutul primăverii viitoare să se găsească toate în Mesia. Afară de cele șapte legiuni vor mai lua parte la război garda pretoriană, cavaleria mauritană, săgetători asiatici și cohorte ajutoare.

La începutul anului ce se apropie, veți pleca toți în Mesia, unde veți aștepta sosirea mea.

În Mesia veți lua împreună cu Sura și Iulianus, serioase măsuri pentru aprovizionarea armatei și veți trimite cercetași în Dacia ca să culeagă cunoștințe sigure în privința drumurilor și a fortărețelor dace. Pentru această însărcinare veți alege cercetași îndrăzneți dar în același timp înțelepți și prevăzători, cari vorbesc limba dacă. Ca să poată străbate nebănuite văile și munții Daciei, vor purta îmbrăcămintea dacă.

După părerea mea drumul cel mai nimerit ar fi: dela Drubeta la râul Arhabon, de aci la râul Aluta, unde sosind vor schimba direcția înaintând în susul râului spre munți.

Acum, prietenii mei, să mergem în templul lui *Ianus*,¹⁾ care s'a deschis, să invocăm Zeii Romei.

LXIX.

Tristeța și sbuciumarea Micaporei. După așezarea sa în Egeta, aproape de Istru, Micapora, pe care acum numai fluviul o despărția de scumpul pământ al Daciei, fu cuprinsă de neli-

¹⁾ Templul Zeului Ianus era închis în timp de pace și nu se deschidea decât în timp de războiu.

niște și întristare. Gândul ei eră veșnic la părinți, la Dacia, la primejdia ce o amenință. Avea clipe de mânie, de răsvrătire, în cari luă hotărîrea de a plecă pe furiș la Sarmizegetusa, ca să-și îmbrățișeze părinții și să-i prevină de primejdia ce înaintează spre ei ca un potop-cutropitor.

Iulianus se arătă cătră ea mai duios, mai iubitor decât ori când, și încercă să o liniștească și să o înveselească. El cunoscând temperamentul năvalnic și hotărît al nevestei sale, se temeă ca ea să nu săvârșească vre-o faptă nesocotită și îndrăsneață.

— Micapøra mea, îi zise el într'o zi, când o văzu sbuciumată, jură-mi pe atotputernicul Zamolxis, că nu vei părăsi Egeta, nu vei încercă să mergi în Sarmizegetusa. Ghicesc gândul tău, îți fulgeră prin minte ideea de a merge în capitala Daciei cu speranța că prevenind pe tatăl tău, vei înlătură hotărîrile neînduplecatei Ursite. Decebal a fost încunoștințat prin spionii săi despre pregătirile noastre de războiu, de hotărîrea împăratului de a-l atacă, și va fi luat toate măsurile de apărare. Sunt doi semizei cari pornesc luptă crâncenă unul împotriva celuilalt; nimeni și nici o piedecă nu-i vor abate din calea lor. Să așteptăm cu răbdare sfârșitul, pentrucă noi nu vom puteă schimbă hotărîrile Destinului.

— Iuliene, îți jur că nu voiu întreprinde nimic fără știrea și voia ta!

În acelaș timp îți mărturisesc că mă hotărîsem a plecă la părinții mei spre a-i vedeă și vești de primejdia ce se năpustește asupra lor. Implinită această datorie, m'ași fi reîntors fără zăbavă lângă tine. A fost o luptă crudă între soția lui Iulianus și fica lui Decebal, luptă al cărei sfârșit nu știu care ar fi fost, dacă nu intervineă Bato, hotărîndu-se să plece el la Sarmizegetusa.

LXX.

Clădirea podului peste Istru. Peste Istrul neînduplecat Apollodor și meșterii săi, ajutați de legionarii din cohortele 1-a Civium

Romanorum,¹⁾ a 2-a Spaniolă și a 3-a Britanica, ridicau iscusita minune arhitecturală, pe ale cărei rămășițe este înscris și azi: „*Pons Traiani*,“ — *Podul lui Traian*.

Istrul mănii și al neîmplânirii ca și cum ar fi înțeles puterea și măreția Celuia ce-și așezase cortul stăpânirii sale lângă malul înverzit, își domolește mersul năvalnic și în sfielnic murmur rostogolește cătră *Pontul Euxin*²⁾ valurile de biruință ale Cesarului temut. Iar meșterii închegând piatră cu piatră, înălțau tot mai mult stâlpii bolților de mai târziu, până când ajunseră la suprafața apei. Dar când după odihna muncii celei mai grele, se pregăteau a desăvârși opera, iată că puternicul Zeu Ister, își scutură manios coama, pentrucă simte lanțul care-l încătușează, și adâncindu-și albia, pornește în fugă sgomotoasă pe acelaș drum pe care de necunoscute vremi îl bătea fără popas. La încruntarea Zeului cohorte de valuri turbate se strâng în preajma picioarelor podului și mugind îngrozitor, le isbesc cu o neîntrecută furie, ca să le sfărâme. Vuetul apei spumegătoare resună prelung, făgăduitor de crâncenă răsbunare, se respândește din deal în deal, și repetat din culme în culme, pornește să povestească tovarășilor de veacuri mânia mărețului stăpânitor. „*Puternicul Istru s'a mâniat*“, repetă văile și codrii și freamătul lor de spaimă alunecă deslușit dealungul apelor sbuciumate.

Lucrările au încetat neputincioase și răbdătoare, iar Traian cugetă îngrijat: „*și Istrul este împotriva noastră, dar îl voi împlânzi și supune, nu prin mijloace copilărești întrebuițate odinioară de un rege asiatic*³⁾ în contra Helespontului, ci prin răbdare și stăruință“.

Gălăgia valurilor crește mereu, dar neputând

1) Cohorta Cetățenilor romani cari aveau pe scutul lor ca emblemă o lupoaică cu Romulus și Rema.

2) Marea Neagră.

3) Alușie la regele asiatic Darius, care în anul 513 înainte de Hristos, cu prilejul expediției sale contra Șciilor, porunci să fie bătut cu nuiiele Elespontul, pentrucă prin valurile-i furioase, făcuse anevoioasă trecerea armatei sale.

smulge nici unul din stâlpii podului, cari ştau neclintii şi provocători, istovite de atâta caznă, încetul cu încetul şi oareşcum umilite, se potolesc. Mânia bogată de primejdii a Istrului strângându-se, lucrările podului reîncep cu mare zor.

LXXI.

Charmides cu doi
Daci încearcă să
asasineze pe
Traian.

Impăratul sosind la Istru îşi aşează Pretoriul la Pontes, unde petrecu sfârşitul toamnei, şi iarna anului 104—105 până în primăvară. De aci plecă aproape zilnic ca să supravegheze lucrările podului. Intr'o zi, pe când se reîntorcea dela pod, un necunoscut purtând togă şi tunică romană, şi o barbă stufoasă, îi iese în cale.

Èra Charmides, travestit astfel că nici un bun cunoscut al lui, nu ar fi bănuit că omul care vine în întâmpinarea împăratului, ar fi acest grec nelegiuit.

— Cesare, vin dela Sarmizegetusa şi-ţi aduc salutul lui Decebal.

Impăratul nu bănuî nimic, crezându-l un sol trimis de regele dac.

Pe când Traian sta de vorbă cu Charmides, doi Daci înarmaţi ies din tufişul de răchită şi se grăbesc spre împăratul cu hotărîrea de a-l ucide, dar Zeii încuviinţară că chiar în acea clipă, din pădurea învecinată să sosească călări Iulianus şi Tribunalul Statuta. Aceştia alergau să împărtăşească împăratului reîntoarcerea spionilor trimişi în Dacia şi bănuind că viaţa lui Traian este în primejdie, ca trăsnetul cad asupra celor doi Daci, cari acum încercau să fugă şi să se ascundă în pădure. Fiind ajunşi plătesc cu viaţa nelegiuirea lor. Unul din *sicari* lovit de Iulianus, cade mort, cel de al doilea, deşi greu rănit de Statuta, putu să vorbească, făcând depline mărturisiri.

Dela acesta află că Charmides ca să câştige deplina încredere a lui Decebal şi să-i stoarcă o mare sumă de bani, făcui planul de a ucide pe împăratul roman. Nedescoperind regelui planul său, ne tocmi pe noi doi, istorisiă Dacul, făgăduindu-ne mari

bogații și onoruri, dacă vom ucide pe dușmanul Daciei. Planul eră ast-fel urzit: vom pândi când Traian va fi singur, afară din tabără, îl vom ataca pe neașteptate, și-l vom ucide pe când el va sta de vorbă cu Charmides. Capul împăratului va fi apoi dus și înfățișat lui Decebal, dela care vom primi o strălucită răsplată, laudă și bani.

La început am respins propunerea Grecului, dar el a stăruit mereu, spunându-ne că asasinarea lui Traian ar fi o faptă plăcută lui Zamolxis, și prin aceasta vom scăpa Dacia de o mare primejdie. In cele din urmă ne-am învoit și ne-am hotărît a pleca cu el, nu ademeniți de o răsplată bănească, ci crezând că ne îndeplinim o datorie cătră țară și cătră rege.

Traian dispune ca rănitul să fie dus în tabără și îngrijit de un medic. Căutându-se al treilea asasin, care dispăruse, nu fu cu putință a fi găsit, par-că intrase în pământ.

Toate cercetările în tufișul și pădurea învecinată au rămas zadarnice. Mai târziu, când cercetătorii coborâră la malul fluviului, zăriră un om într'o luntre depărtată, mânată de patru lopătari.

Eră Charmides, dar luntrea înaintă repede cătră malul dacic, și orice încercare de a o ajunge, eră zadarnică.

LXXII.

Iuliu și Decebal   În anul 104 când împăratul Traian plecă la
trec pe   Istru, Placida fiind în garda pretoriană, îl însoți în
pământul Daciei.   Mesia.

Acî el regăsi pe Micapora cu fiii săi și pe Bato. Fiica lui Decebal aveă multă stimă pentru acest pretorian așa de bun și respectos, așa de devotat și deosebit de ceilalți legionari. Iuliu și Decebal îl iubiău și făceau cu el dese preumblări prin împrejurime. Intr'o zi îl rugară cu stăruință să treacă cu ei la malul dac al Istrului.

— Dorim să pășim pe pământul Daciei, pe care de atâta vreme și așa de des o visăm. Acum când numai albia fluviului ne desparte de ea, credem că visul nostru ar putea să se împlinească.

— Timpul e liniștit, aerul cald, luntrile la țarm, deci putem trece fără teamă acolo, unde vă mână visul vostru.

Merseră la mal și aleseră o luntre mai bună. Istrul curgea domol pentrucă valurile dormiau duse în sânul adânc al fluviului. Luntrea împinsă de mâni vânjoase alunecă ușoară către malul dorit.

În sfârșit sosiră. După ce priponiră luntrea la mal, Iuliu și Decebal cu inimi palpitânde de emoție pășiră pe pământul Daciei. În apropiere eră o pădure spre care se grăbiră.

Când erau să intre în codru li se părù că arborii îi invitau șoptindu-le dulce: „*veniți fără sfială, odihniți-vă și visați la umbra noastră mângâietoare!*” Ei găsiră pădurile Daciei mai întunecate, mai tainice și mai mărețe decât ale Italiei. Pătrund și înaintează mereu atrași de farmecul codrului, până când sosiră lângă un stejar uriaș, aci se așezară pe mușchiul și iarba mătăsoasă și simt un fior dulce cutreierându-le trupul. Privesc crâmpeliul de cer albastru ce se zăria printre vârfurile copacilor, și devin visători. Zinele pădurii înduioșate de dorul și nevinovăția acestor tineri le pregătiră o petrecere delicioasă în palatul lor de verdeață și de flori alintătoare prin felurimea colorilor și prin miremele lor îmbătătoare. Lui Decebal și lui Iulius li se părea că aud glasul tainic al pădurei care le șoptia frumoase povești din trecutul neamului Dacilor; par'că vedeau pe mama lor în palatul din Sarmizegetusa, înconjurată și adorată de familia regală, simțiau cum îi mângâie și-i îmbrățișiază bunicii lor regele Decebal și regina Aia; apoi priveliștea se schimbă: aud trist zângănit de arme și ca printr'o ceață întrezăresc nenumărate legiuni romane în luptă nebună cu nenumărate legiuni dace, văd șiroaie de sânge, pământul acoperit de răniți și de morți, căsci, scuturi și platoșe turtite și rupte, o

luptă de nimicire a două rase; când în vârtejul acestui măcel scena se schimbă deodată, vulturii romani se așezară lângă balaurii daci, războinicii aruncă armele, își dau mâna, se înfrățesc. Sub vraja acestei înfrățiri generale, groaza care pusese stăpânire pe inimile celor doi tineri dispăre, liniștea, siguranța și pacea își iau locul, inimile lor acum bat lin, în ritm regulat, figura li se înseninează, visul se sfârșește.

Deșteptați din lunga lor visare, părăsesc codrul spre a se reîntoarce acasă, după trecerea de câteva ore. Cerul începuse a se înoură când sosiră la țarm ca să se urce în luntre și dinspre munții Hemus se deslănțui un vânt, la început mai domol, apoi cu o furie de nedescris. Viforul cu aripile lui diavolice începù a isbi fluviul ca să deștepte valurile somno-roase. Istrul se sbuciumă, valurile se deșteaptă, părăsesc culcușul lor moale și cu o năpraznică sălbăticie pleacă dela malul mesian cătră malul dac. Turbarea lor crește mereu și amenință cu prăbușire mica luntre. Cei doi lopătari, Placida și Decebal vâslesc cu curaj și cu nădejde disprețuind turbarea valurilor. Lumina zilei se acopere, fulgere dese brăzdează firmamentul, tunetul deșteaptă ecourile, vijelia este în toiul ei. Ori încotro îți întorci privirea nu vezi decât vifor, ape răsvrăcite, turbate, un cer mohorât, negru și dușmănos ca și valurile Istrului. O ploaie îmbelșugată se revarsă din văzduh, undele nebune și dușmane se grămădesc în jurul luntrei și o aruncă disprețuitoare în toate părțile, acum urcând-o în cărca lor, acum scoborând-o la picioarele lor în adâncime. Apa străbate în șubreda luntre amenințată a fi înghițită de prăpastie; Decebal stă curajos la cârmă și îndeamnă pe lopătari comunicându-le credința lui în isbândă.

Lupta aceasta cu vijelia și cu valurile dăinuia de mult, ploaia acum încetase, barca înaintă mereu, deși încet. De pe malul roman Micapora care aflase de plecarea copiilor ei în Dacia, privi îngrozită și făcea semn cu mâna lui Decebal și Iulianus. Luntrea înaintă încet, fiindcă valurile își continuau jocul lor satanic, dar puțin câte puțin se apropiiau de malul

mesian, când iată că cârma dispăre smulsă de isbitura unui val, iar Iulius care încercă să o prindă, scâpă din mână lopata, pe care acum valurile o duc departe ca pe o frunză rătăcită. Acum luntrea lipsită de cârmă, mânată numai de o lopată, mai mult se învârtă la dreapta și la stânga, decât înaintă, și tot mai mult se umpleă cu apă, pe care Iuliu și Decebal se siliau să o deșerteze. Silințele energice și neîntrerupte ale lui Placida, Iuliu și Decebal isbutiră totuși să țină luntrea deasupra apei și să se apropie puțin câte puțin de mal. Când se apropiară îndeajuns ca glasul omenesc să poată fi auzit, ei se opriră, puterile fiindu-le sleite de neîntreruptă încordare în luptă cu valurile.

— De ce nu mai înaintați întrebă Micapora ?

— Nu avem cârmă, o lopată s'a pierdut, luntrea aproape jumătate e plină cu apă. Acum ne odihnim puțin, apoi vom înainta către mal.

— Curaj, copiii mei, le strigă ea, apoi desbrându-se repede, se aruncă în valuri înotând spre luntre.

— Mamă dulce, mamă scumpă ce faci? strigară îngroziți copiii.

— Rămâi la mal, nu te îngriji de noi, nu suntem în primejdie, vom sosi îndată la tine.

Micapora eră o înotătoare desăvârșită, încă ca copilă învățase a înota. Luptând cu isbândă contra valurilor, ajunse la luntre.

Lăsați lupta, de acum eu voi fi luptătorul vostru. Voi scoateți mereu apa din luntre.

Astfel vorbind încercă să împingă barca din partea cârmei, dar înțelese îndată că lupta va fi prea grea din pricina valurilor protivnice și puternice. Ea trece înaintea luntrii, apucă frânghia și o încinge în jurul mijlocului dânzei, înotând cu putere spre țarm. De astădată izbutește și după o încordare supra omenească, după o luptă îndrăznească cu valurile cari nu voiau să le scape prada, sosește la mal.

Mergând spre casă Decurionul Placida zise Micaporei :

— *Domina*, când valurile erau mai amenințătoare, eu m'am rugat cu așa dragoste și credință încât am fost sigur că Isus ne va scăpa din primejdie.

— O religie care are ca temelie moralitatea, curățenia sufletului, ca țintă iubirea și înfrățirea oamenilor, ca sprijin credința neșărmurită, nu poate pleca decât dela D-zeu și se reîntoarce la D-zeu. Spune-mi Placida, între legionari sunt mulți creștini?.

— Sunt mulți, *Domina*; chiar în garda pretoriană, în fiecare cohortă zunt zeci de creștini și numărul lor crește mereu.

— Mamă dragă, zise Iuliu, tu nu ni-ai vorbit nici odată despre noua credință. O religie pe care a îmbrățișato cea mai bună și mai sfântă din mame, nu poate fi decât o adevărată religie dumnezeiască.

— Nu v'am vorbit până acum nimic, pentrucă am voit a vă lăsa deplină libertate a vă alege religia despre care vă va spune sufletul votru curat că este cea adevărată.

— Noi vrem să fim creștini ca tine.

— Veți fi, dragii mei.

Când istorisi Micapora bărbatului său cele în-tâmplante, acesta sărutând-o îi zise: curajul și puterea pe cari ți le-a împrumutat dragostea ta de mamă, au scăpat copiii dela o moarte sigură.

Apoi cătră copiii săi: în genunchi să adorați pe mama voastră și să-i mulțumiți. Ea pentru a doua oară va dăruit viața.

LXXIII.

Trecerea legiunilor în Dacia.

Când măreța minune înfăptuită de Apollodor și legionari fu sfârșită, Traian înainte de a trece în Dacia, aduce jertfe de mulțumire Zeilor și-i roagă să fie prielnici armatei romane. Pe cele două altare închinat, unul lui Jupiter, celalt lui Marte, Zeii armatei, se jertfesc doi falnici tauri strălucit împodobiți cu purpură.

După terminarea jertfei împăratul se adresează Istrului: *Acum puternice și nestatornice Zeu, ești*

învins, nu mă mai tem de mânia și răzbunarea ta. Te-am înlăntuit pentru vecie și nu vei mai putea pune stavilă legiunilor mele“.

Eră o dulce zi de primăvară, făgăduitoare de căldură și liniște. O nehotărîtă lîncezeală cuprinse în brațele sale undele domoale.

Pretutindenii seninătate și lumină, peste reculegere și tăcere. Armata romană începe trecerea fluviului, întâi cavaleria, apoi infanteria, trupele ajutătoare, mașinele de război și cohortele maștrilor. Împăratul trece podul în fruntea legiunilor însoțit de generalii Sura, Iulianus, Longinus, Scaurianus, Roscius Murena, Atilius Agricola, Laberius Maximus, Aelius Hadrianus, Comes,¹⁾ al împăratului, Prefecții legiunilor Claudius Livianus și Manlius Felix.

După trecerea armatei împăratul întorcându-se spre Iulianus, îi grăește:

— Iuliene, îți dau un post de încredere. Vei rămâne aici, vei fi *Curator* ²⁾ al podului, vei veghia asupra Mesiilor, Panoniei și Scitiei, vei îngriji de aprovizionarea armatei. Cunosci obiceiul Dacilor. În timp de război, când se retrag, nimicesc toate prin foc, ca dușmanul care-i urmărește să nu găsească, nici adăpost, nici de ale hranei.

Vei fi cu ochii neadormiți asupra Sarmaților și Iazygilor, pentru că nu aș vrea să mă văd prins între trei focuri deodată: la miază-noapte Dacii, la miază noapte-răsărit Sarmații, la apus Iazygii.

Ai la dispoziție *flota romană* ³⁾ de pe Istru, cu care te vei ajuta la paza granițelor și la aprovizionarea armatei.

Am desăvârșită încredere în vitejia ta, în mintea-ți luminată și în neobosita-ți energie.

Vale ⁴⁾ Iuliene.

— Ave Cesar!

1) Comes, adică aghiotant al împăratului.

2) Curator, supraveghetor al podului.

3) Romanii aveau pe Istru o flotă numită *flota romană panonică și mesică*. Menirea ei eră să apere granițele imperiului în aceste părți și să îlesnească aprovizionarea armatei.

4) Rămâi sănătos.

Zeul Marte să-ți fie prielnic și acum, precum ți-a fost în toate războaiele !

Acum împăratul privind cu mândrie *marea*¹⁾ și viteaza-i armată, îi vorbește :

„*De astădată Roma v'a încredințat cea mai grea însărcinare, cea mai frumoasă și măreață menire: supunerea desăvârșită a Dacilor, a acestui popor îndrăsnuț și neînpăcat dușman. Din înălțimea Capitoliului, Senatul și Poporul Roman își îndreptează cu mândrie și nădejde privirile spre noi, siguri că isbânda a voastră va fi.*

Legionari, arătați-vă vrednici de însărcinarea ce vi s'a dat, de cinstea ce vi s'a făcut, vrednici de marii noștri strămoși“.

Legionarii aclamară cu negrăită însuflețire pe viteazul și bunul lor împărat.

Armata se pune în mișcare. În capul ei merge Traian însoțit de garda pretoriană, de cele șapte legiuni, de trupele ajutătoare, Galli, Iazygi, Germani cari purtau piei de urs prinse pe cap cu o lamă de bronz, Mauritani cu platoșe de solzi, săgetători parți cu mantale lungi.

Câmpiile și dealurile despre Istru erau necultivate, dar iarba eră mare și de un verde închis, așa cum crește numai pe rodnicul pământ al Daciei; cerul fiind limpede, zâmbitor, de un albastru întins, asemănător cu al Lașului. În zare se deosebiau colnice acoperite cu păduri. În calea lor legiunile nu întâlneau ființă omenească; după amiaza acestei zile ajunseră la o vale cultivată cu grâu și meiu, iar pe coasta unui deal se vedeă un sat care părea pustiu.

Legiunile sosesc la *Arhabon* ²⁾ pe care-l trec și înaintează până la *Amutria* ³⁾. Acî se opresc, și deși obosite, totuși nu se repauzează, ci încep construirea *Castrului*. Asemenea lucrări se săvârșiau de către cohortele *fabrilor*, corespunzătoare geniului de azi. Forma Castrului sau tabărei eră obișnuit dreptun-

1) Intreaga armată eră cam una sută mii luptători.

2) Jiul.

3) Comuna Răcari, lângă Craiova.

ghiulară, întretăiată de două strade cari cădeau perpendicular una pe alta, plecând de la o margine la cealaltă, spre cele patru porți ale tabărei. La mijloc era pretoriul, adecă locuința împăratului, lângă altarul consfințit focului sacru. Dealungul stradelor se așezau corturile de piele, încăpător fiecare pentru zece legionari.

Castrul era înconjurat de toate părțile cu un șanț larg de trei metri, adânc de doi și jumătate. Pământul scos din șanț, se așeză în partea despre tabără a șanțului și formă un parapet ceva mai înalt de un metru, iar deasupra parapetului se ridică o ulucă.

Castrul slujia legiunilor ca loc de apărare când erau atacate, ca adăpost când erau silită a se retrage de pe câmpul luptei.

LXXVV

Înaintarea armatei Părăsind Amutria legiunile înaintează spre miez-noapte-răsărit, trecând prin *Pelendava* ¹⁾ și *Acidava* ²⁾ sosesc la riul *Aluta* ³⁾, unde poposesc. De aci schimbă direcția și merg în susul râului, dealungul malului drept, trecând prin *Rasidava* ⁴⁾ și *Buridava* ⁵⁾ către *Arutela* ⁶⁾.

Toate orașele și satele prin cari treceau Romanii le găsiu pustii, ca și cum nu ar fi fost locuite nici odată.

Aproape de *Arutela* legiunile se opresc și încep facerea Castrului. Pe când meșterii construiau Castrul împăratul însoțit de *Sura*, *Longinus* și două turme de cavalerie, înaintează în munți ca să cercezeze drumul.

Aci, ca și pe țărmlurul Istrului, în primul război cu Dacii, *Traian* a fost silit să-și deschidă drumul

1) Satul Ghercești.

2) Piatra-Olt.

3) Oltul.

4) Comuna Zlătari (județul Vâlcea).

5) Aproape din Răureni.

6) Lângă Lotru.

prin stânci. Lângă o stâncă tăiată în formă de masă, stă împăratul cu generalii săi, privind încântătoarea vale care se așterne la poalele munților. De aci trimite pe Longinus în cercetare. Acesta pleacă întovărașit de *Decurionul* 1) Terentius și treizeci călăreți, pătrunde adânc în defileul Carpaților și după mers de un ceas, se opresc la un izvor, ca să odihnească caii. Pe când sta culcat pe muschiul catifelat de lângă un brad, un cântec duios deșteaptă ecoul munților. Eră un păstor dac a cărui turmă de oi și capre se zăria păscând într'o poiană.

*„Fetiței îi e dragă plăpânda floare Dracor, 2)
A casei sale cinste, femeea o slăvește,
Lui Decebal s'închină al Dacilor neam mare,
Iar sufletul meu tinăr, pe Dito o iubește.
Vulturului îi place p'nalte culmi să sboare,
Mirositoare iarbă să pască căprioara
Și mândrul cerb s'adapă la limpede izvor,
Eu libera viață și turma mea ador.“*

Păstorul rămase încremenit când ieșind din pădure, se văzu în fața legionarilor.

— Să nu-ți fie frică, îi zice Longinus în limba dacă. Apropie-te, nu ți se va face nici un rău. Dacul se apropie cu sfială. Longinus iscodindu-l despre drumul cel mai scurt și mai bun la Cedonia, păstorul răspunde că pe cât știe el, drumul s'așterne tot pe albia Alutei, până la satul Densara-de-munte. Mai departe nu-l cunoaște de oarece el niciodată nu a ieșit din acești munți, dar după spusele unora, dincolo de Densara drumul se desparte de râu și merge spre apus până la micul riu Cibin.

— Spune-mi, păstorule, ești tu fericit cu traiul tău de aici?

— O da, sunt prea fericit. Pentru trei lucruri mă rog zeilor: pentru sănătatea cuprinsului meu, pentru vreme prielnică și pentru pășune îmbelșugată. Când oile și caprele mele sunt sănătoase, când câinii mei,

1) Decurion egal cu sergent maior.

2) Dracor în limba dacă însemnează rosmarin.

straje neadormite și credincioase, sunt veseli, când poienele sunt acoperite cu iarbă mirositoare, ce aș putea să mai doresc?

Fericirea mea este înzecit mai mare în zilele când vine Dito să-mi aducă merinde. De obicei mă scol odată cu zorile și-mi mână turma în poiene și luminișuri, iar când soarele se ivește la răsărit, eu salut cu bucurie acest puternic și binefăcător zeu. Din când în când vorbesc prietenește oilor și cânilor mei, sau iau fluierul și cânt doinele noastre păstorești. În chipul acesta îmi mai potolesc dorul de Dito. Când sunt ostenit, mă culc pe iarba moale, privesc vulturii cari plutesc la înălțimi amețitoare și mi-ar plăcea să pot pluti și eu ca ei; privesc norii cari alunecă pe bolta cerului și mă întreb uneori: dincolo de acei nori, unde se închide poarta albastră a cerului, este locuința marelui zeu Zamolxis?

Astfel mi se strecoară timpul. Seara mă reîntorc la stână, mulțumind zeilor că m'au îngăduit să trăiesc o zi liniștită și plăcută. În felul acesta trăesc până toamna târziu, când asprimea vremii mă silește să mă cobor în vale ca să mă duc cu turma în satul meu.

— Spuneai în cântecul tău că iubești pe Dito, că te simți înzecit de fericit în zilele când ea vine să te vadă: cum poți fi fericit în celelalte zile, când ești departe de ea?

— Dito este podoaba, mândria și fericirea mea, dar femeea nu umple tot golul din sufletul meu. Acești codri tainici, falnicii brazi cu vârfurile înalte, îndreptate către nori, poienele și luminișurile, turma mea, stâncile și văile prăpăstioase, păraele sgomotoase, isvoarele limpezi și răcoritoare, sunt înrudite cu mine, fac parte din viața mea.

Când de pe culmile cele mai înalte privesc în vale, mă simt mare și puternic, când îmi întorc privirea la turma mea, care paște liniștită și parcă visătoare, când pe aceste mari întinderi mă cred stăpân; sunt cuprins de o fericire pe care nu ași schimba-o cu nimic în lumea aceasta.

— Decurioane, zise Longinus visător, iată omul fericit.

După plecarea păstorului, Longinus încălecând frumosu-i cal, un dar al împăratului, pleacă înainte. Timpul eră așa de plăcut, priveliștile cari se perindau mereu așa de atrăgătoare, sălbăticia munților așa de neînchipuită, în cât legionarii stăpâniți de vraja naturei, nu băgară de seamă că se scursesese mai bine de o oră, de când se afundau mereu în acest defileu care îi atrăgea cu puterea unui magnet.

La o cotitură a defileului un dulce glas femeesc pătrunde până la ei. Privesc în toate părțile, dar nu zăresc ființă omenească. Longinus poruncește călăreților să se retragă după cotitură și să aștepte, iar el se ascunde în dösul unei mari stânce izolată ca o strajă la marginea drumului și asvârlită în acest loc, cine știe prin ce răsvrătire a firii. Glasul se apropie tot mai mult, el vine din partea dreaptă a drumului, unde eră un des brădet.

Cântecul exprimă o caldă dragoste de țară, și o neîmpăcată ură în contra Romanilor. Longinus ascultă cu băgare de seamă, ca să nu-i scape nici un cuvânt din acel cântec dac.

*„Cum drag e păsăricei culcușul căldicel
Ce dă adăpostire și puilor și ei:
Așa-mi e dragă țara și strămoșescul sat
In cari deschis-am ochii și eu, și toți ai mei.*

*Precum urește zimbrul a lupilor flămândă
Și fioroasă haită, când vine să-l sfâșie;
Așa urim noi oastea romană când pătrunde
In țara noastră scumpă, cu gânduri de robie“.*

Nu-mi închipuiam că ura Dacilor în contra noastră este așa de adâncă, așa de cumplită, se gândi Longinus. Odată cu acest gând, care trecu ca un fulger prin creeri lui, se arătă în drum o fată dacă de o ispititoare frumuseță. Longinus apare de după stâncă. La vederea lui Daca se puse pe fugă.

— Oprește-te, îi strigă el. Nu-ți voi face nici un rău.

Dealminteri nu-mi vei scăpa, chiar când ai avea iuțeala căprioarei.

Tinera dacă fugea mereu și în clipa când era să se abată din drum, ca să intre într'o pădure deasă, a fost ajunsă de Roman.

În această clipă Dacă se întoarce spre Longinus, și cu ochii ei mari, în cari se oglindeă o sălbatică energie și o înverșunată ură, îl privește drept în față. Longinus o întrebă :

— Frumoasă dacă, de ce fugiai de mine, când ți-am spus că nu-ți voi face nici un rău ?

— Turturica caută adăpost când este urmărită de vultur.

— Chiar și atunci când vulturul devine blând ca un porumbel ?

— Totdeauna câtă vreme vulturul are ghiare și instinctul pasării de pradă.

— Cum te chiami și de unde ești ?

— Sunt *Drigisa*, fiica sutașului Cerdo, din Densara,

— Spune-mi unde duce drumul acesta ?

— La moarte.

— Nu înțeleg ce vrei să zici prin răspunsul tău.

— Continuând calea, vei ajunge în Densara, unde vei fi ucis, cum se ucide o fiară sălbatică. Fiindcă te urăsc, puteam să te înșel, să te îndemn a-ți urma drumul, dar o Dacă nu minte niciodată.

— De ce atâta ură împotriva Romanilor ? Mintea mea nu poate înțelege cum de clocotește o așa cumplită ură într'un trup fraged și frumos ca al tău.

— Dacă ura tuturor neamurilor robite de Roma s'ar grămădi în inimile Dacilor, tot nu ar fi destul de puternică, destul de mare, ca să vă putem urî așa cum meritați.

— Din această ură vor isvorî sânge și pustiiri, lupte sălbatice și moarte. De ce oare nu ne-am iubi ? Iubirea ar naște pace între Daci și Romani.

— Crezi tu că poate fi iubire între lup și miel ?

— Drigisă, arată-mi drumul care duce la Cedonia ?

— Nu-l cunosc.

— Nu vrei să-mi spui, dar aş putea să te silesc.

— Când vei încerca să mă sileşti, voi deveni mută ca stâncă din faţa noastră.

Longinus vrăjit de frumuseţea, de curajul şi deşteptăciunea acestei fete, voiă să stăruie cu vorbe blânde, când zăreşte în depărtare câţi-va călăreţi, cari înaintau spre el. Temându-se de vre-o cursă, se întoarce înapoi, zicând Dacei: „rămâi cu bine, Drigisă!“

Sosind la tovarăşii lui pleacă cu toţii către Arutela. Când sosiră la isvorul unde întâlneşte păstorul dac, se odihneşte puţin.

În mai puţin de o jumătate oră sosesc aci trei călăreţi daci, din cari unul, cel din frunte, strigă în latineşte:

— *Salve*¹⁾ brave Longine!

Mirat că acest dac îi cunoaşte numele şi limba, îl întrebă:

— Cine eşti? de unde vii? unde mergi?

— Sunt trimisul regelui Decebal. Viu la tine din Sarmizegetusa, ca să-ţi aduc propuneri de pace. Regele ştie cât de mult ţine la tine împăratul Traian, ştie că glasul tău e ascultat, de aceea către tine se adresează. Două împrejurări de o deosebită însemnătate pentru Roma şi pentru Dacia, l'au povăţuit să facă acest pas. 1-a, Decebal a descoperit că neamurile teutone s'au unit şi au atras în alianţa lor pe Sarmaţi şi pe Iazygi. Toate aceste neamuri au hotărît să năvălească mai întâi în Dacia. Sdrobind pe Daci, să năvălească asupra Romei; a 2-a împrejurare este că el doreşte să cruţe vărsarea de sânge şi să încheie cu Roma o astfel de pace şi alianţă, ca amândouă ţările să poată lupta în viitor unite şi cu deplină izbândă, împotriva numeroşilor duşmani.

— Atunci să se adreseze împăratului, singurul în drept a hotărî.

— Primejdia este serioasă, şi a nu ţine seamă de ea, ar fi o greşeală neiertată.

De ce nu ai făcut tu Cesarului o plăcută sur-

---

1) Salutare.

prindere, hotărînd cu Decebal condițiunile unei păci și alianțe pe cari nimic nu le va mai putea sdruncina în viitor? Prin aceasta ai câștiga și mai mult încrederea și dragostea lui Traian.

— Trebuie să consult întâi pe împăratul, și dacă el aprobă te voi însoți la Sarmizegetusa.

— Credeam că dragostea și admirația ta pentru Traian sunt nețârmurite, dar văd că m-am înșelat.

Primind propunerea lui Decebal, vei da prilej împăratului să poată repeta cuvintele lui Iulius Cesar: „*veni, vidi, vici* 1)“.

Aide Longine, hotărăște-te și vin-o cu mine la Sarmizegetusa, unde ești așteptat. Prin aceasta vei face un astfel de serviciu Romei și Daciei, că istoria va vorbi de acest lucru și-l va socoti ca începutul unei noi ere pentru aceste două popoară. Longinus ademenit se înduplecă. El scrie împăratului că pleacă la Sarmizegetusa cu solii daci, chemat fiind de Decebal, care îi va arăta cu probe netăgăduite conspirația Teutonilor aliați cu Sarmata și lazygii împotriva Romei și Daciei, și împreună cu regele dac va alcătui un plan de apărare, ce va fi supus apoi împăratului ca să-l aprobe, sau să-l schimbe și desăvârșească. Dacă prin această chemare a lui Decebal i se întinde o cursă, el va ști să se jertfească pentru Roma și Traian.

LXXV

Longinus în Sarmizegetusa. Longinus îndată ce sosi în Capitala Daciei, a fost condus la Decebal.

— Cunosc vitejia ta, Longine, știu că împăratul te iubește ca pe un frate și-ți încredințează cele mai grele solii. Tu prin urmare trebuie să cunoști planurile lui Traian. Cer să-mi descoperi aceste planuri. Cu acest preț vei fi liber, iar dacă nu vei voi să mi le descoperi, vei rămânea în captivitate.

---

1) *Am venit, am văzut, am învins*—sunt cele trei cuvinte rămase celebre, adresate de Iulius Cesar, Senatului roman, după ce învinse și supuse popoarele Asiei.

— Nu cunosc planurile împăratului, numai el ar putea să ți-le desvălească. Dar chiar când le-ași cunoaște, nu ți le aș descoperi.

— Eu sunt Roman și Romanul nu trădează.

— Tăcerea te va costă viața.

— Rege, zice Charmides, eu sunt grec și cunosc bine pe acești subjugatori de popoare, mă pricep a-i face să vorbească chiar și atunci când sunt muți. Incredințează-mi pe captiv ca să-l învăț a se destăinui.

— Ești Grec? — îl întrebă cu dispreț Longinus.

Nu știu dacă tu *Greculus* cunoști pe *Latin*, eu însă cunosc desăvârșit acea stârpitură omenească care poartă numele de Grec. Popoarele barbare sunt simple, naive, dar au credință, au un suflet; Grecul nu are nici credință, nici suflet. Dacă tu râzi, el se prefăce că plânge, dacă plângi el rânjește, dacă ești milos el este crud. Grecul este întruparea minciunii, a vicleniei și a răutății.

— Charmides, zice Decebal, Romanii v'au studiat mai bine și vă cunosc mai desăvârșit de cum am putut să vă studiez și să vă cunosc eu. De tine nu mă pot plânge, până azi nu m'ai înșelat, așa mi se pare.

Apoi adresându-se captivului:

Longine, chiar azi trimit soli la împăratul Traian ca să-i vestească captivitatea ta și în urmă moartea ta, dacă nu primește pacea ce îi voi propune. Charmides va duce solia mea.

— Rege, trimite-mă ori unde chiar în împărăția lui Pluton, voi merge cântând, dar nu mă trimete la Traian. Urăsc prea mult pe acest Roman, și mă tem că nu mă voi putea stăpâni, nu voi avea cumpătul și judecata rece, când mă voi afla în fața lui. Pentru o asemenea solie sunt potrivii Bicilis și Duras cari sunt îndrăzneți și reci, mai sunt și inteligenți și șireți, ca niște adevărați Greci.

— Vreau să fiu bine slujit, de aceea, fiindcă Charmides este fricos și se codește, voi trimite în solie oameni înțelepți și hotărâți.

Decebal hotărăște a trimite în solie la Traian pe Susagus, Bicilis și zece nobili daci. El scrie împăratului:

„Aflai cu mirare și mâhnire că pământul regatului meu din nou e cutropit de legiunile tale, deși eu nu am trecut Istrul, nu am amenințat Roma. Află, Cesare, că prietenul tău, Casius Longinus este captivul meu și va muri în cele mai chinuitoare dureri, dacă nu vei părăsi fără întârziere Dacia. Numai cu această condiție voi libera pe captiv. Captivitatea lui Longinus este un semn prevestitor că zeii sunt prieteni Dacilor. Continuând războiul, nu se poate cunoaște mai dinainte care va fi sfârșitul lui, dar chiar dacă ai învinge, Roma nu se va bucura îndelungat de roadele isbândeii sale, de oarece și pentru Daci se va împlini prorocirea poetului latin: „din cenușa noastră va răsări un Răsbunător.“

Din sângele și din osămintele Dacilor morți pentru patrie, se vor naște zeci și sute de mii Răsbunători“.

LXXVI.

Traian răspunde
lui Decebal

Impăratul a fost adânc și dureros mișcat când primi solia lui Decebal și află că viața prietenului său iubit este în primejdie. Traian ținea foarte mult la Longinus, și moartea acestui distins militar și prieten devotat până a se jertfi pentru Roma și împăratul, eră o pierdere mare pentru armată și pentru Cesarul. In dorința de a-l scăpa răspunse lui Decebal:

Rege,

Captivitatea lui Longinus nu este un semn dumnezeesc, prevestitor de nenorociri pentru Romani. Cum ai atras și apoi reținut captiv pe Longinus, așa puteai să opresc și eu în captivitate solii daci, pe cari i-ai trimis la mine. Dar eu respectez solia, pentru că asemenea oameni mi se par puși sub scutul zeilor și viața lor este sfântă.

Liberează pe Longinus, care veni încrezător la tine, după aceea vom vorbi despre pace. Moartea lui, în loc de a da strălucire, va întuneca gloria ta, și va face pacea mai anevoioasă, sau chiar cu neputință.“

LXVII

Decebal amenință cu moartea pe captiv. In ziua în care trimise soli la împăratul Traian, Regele chemă din nou pe Longinus și-l întrebă:
— Te-ai gândit, Longine, că nu e cu puțință

să scapi din captivitate, că numai o mărturisire sinceră și deplină. te poate mântui?

— Știu aceasta și nu m'am gândit nici o secundă măcar c'ași putea să scap.

— Zeii v'au pedepsit pentru îndrăsneala voastră. De ce ați trecut Istrul, când eu nu am amenințat Roma? De ce veniți cu dușmănie sălbatică să robiți un popor cinstit care ține la libertatea sa, tot așa de mult ca și la zeii săi?

— Senatul, Poporul Roman și Impăratul au trebuit să aibă motive puternice și drepte când au hotărât războiul în contra Dacilor, și pentru aceasta nu pot fi făcut răspunzător eu. Mijloacele ce ai întrebuințat ca să mă ademenești, nu fac cinste unui rege mare. Am fost înșelat de solii tăi. Recunosc că am greșit încrezându-mă în vorbele lor.

— Eu îmi apăr țara și libertatea, și ca să izbutesc întrebuițez toate mijloacele cari îmi pot fi prielnice.

— Trebuie să fie o armonie între țintă și mijloacele prin cari năzuim a o ajunge.

Pentru o țintă nobilă se cuvine a întrebuițta numai mijloace nobile, pentru că mijloacele josnice pătează și coboară chiar și cea mai olimpiană țintă.

— Longine, în istoria Romei găsim pilde cari ni arată lipsa armoniei între scopul urmărit și mijloacele întrebuițate pentru ajungerea lui. Adevărații regi lucrează sub inspirația Zeilor, și aprobarea acestora le este deajuns.

— Te vestesc pentru cea din urmă oară că dacă nu-mi vei descoperi planurile împăratului, numărul legiunilor și al trupelor ajutoare, vei avea o moarte crudă. Gândește-te bine, judecă matur și hotărăște. Îți dau timp până mâine. Ai să alegi între robie și libertate, între moarte și viață.

— M'am gândit și am ales.

— Ce?

— Moartea.

Vei vedea, o rege, cum știe să moară un Roman. Decebal nu doriă moartea lui Longinus, dar prin amenințări nădăjduia să-i poată stoarce o mărfurisire.

LXXVIII

Moartea lui Longinus.

Captivul lui Decebal doriă să scrie împăratului, dar nu avea mijloace de a trimite scrisoarea. Ca să-și poată realiza dorința se hotărî a cere lui Decebal însuș un sol care să ducă scrisul lui Longinus în lagărul roman. Decebal consimți și însărcină pe Probus ca să ducă împăratului scrisoarea captivului.

Cu acest prilej regele dac se arătă demn și mare, nu ceru să cunoască conținutul scrisului și ce se urmărește prin el.

„Cesare,

Scriă Longinus, pentrucă m'ai iubit ca pe un frate, îți sunt recunoscător. Zeii să-ți fie prielnici!

Aceasta este cea din urmă rugăciune ce le fac. Sunt captivul lui Decebal, mă pregătesc de moarte. Sigur nu vei primi propunerea de pace ce-ți va face el. Nu te gândi la mine, viața mea nu însemnează nimic când e pusă în cumpănă cu Roma și cu gloria ta neperitoare. Roma și gloria ta să trăiască, și să strălucească ca astrul zilei pe albastrul cer al Italiei; noi, legionarii, tribunii, prefectii și legații, avem datoria sfântă de a le apăra cu prețul vieții noastre și a le da o strălucire și mai vie.

Mor mândru și fericit fiindcă mor pentru

Roma și împăratul meu. Când vei primi solia mea, eu voi fi mort. Continuă războiul, adaugă alte biruințe la glorioasele victorii din trecut.

Cesare, răsbună moartea amicului tău!"

Pe când ieșea Probus pe poarta palatului, Longinus îl privi cu duioșie, apoi scoase de sub tunică o sticluță și beu conținutul. Se preumblă prin camera ce-i slujia drept închisoare, apoi se întinse pe pat.

Cătră seară când robul care-l slujia, veni să-i aducă mâncarea, găsi pe captiv mort.

Regele încunoștiințat despre aceasta exclamă: „*a murit cum moare un adevărat Dac*".

LXXIX.

Comorile lui Decebal

Decebal temându-se de răsbunarea împăratului și prevăzând că războiul va fi lung și crâncen, ia de timpuriu măsuri ca să-și ascundă comorile. Pentru acest sfârșit chemă pe Bato, Bicilis și Nico, oameni de încredere, cari în timpul nopții transportară bogățiile regelui afară din cetate și le îngropară sub albia râului Sargeția, iar veșmintele și armele de preț le ascunseră într'o peșteră.

Charmides care spionase și cunoștea locul unde sunt ascunse comorile regelui, făcând planul de a le fură și fugi cu ele în Grecia. Ca să poată săvârși mișelescu-i plan, câștigă complicitatea unui rob din Panonia, cu care se împrietenise mai înainte. Acest rob eră de timp îndelungat la curtea regelui. Bato văzând pe Charmides intrând adeseori la acest rob, o bănuială incolți în sufletu-i. Intr'o zi pe când Grecul se duse la complicele lui, Bato se apropie fără sgomot de odaia robului panonic și ascultă. Grecul neștiindu-se spionat, vorbiă cu robul în toată libertatea.

— Vom împărți între noi bogățiile și vom trece fără zăbavă Istrul, spuneă el robului. Din Mesia, unde nu vom mai aveă a ne teme de nime, vom merge în patria mea, iar dacă la aceasta nu te vei învoi, te vei duce în țara ta, Panonia.

Gândește-te bine că acele comori ne vor face

bogați ca niște regi, și vom putea trăi o viață numai în ospete și voluptăți, cu roabe frumoase.

Robi azi, mâine vom fi liberi și vom putea cumpăra atâtea roabe ispititoare și atâți robi câți vom voi.

— Dar dacă vom fi prinși asupra faptului?

— Să nu ai nici o grijă, nu de giaba sunt eu Grec.

Voi lua toate măsurile de prevedere; afară de aceasta, Decebal este astfel stăpânit de grija războiului, încât n'are vreme a se gândi și la comorile sale, pe cari le crede asigurate. Deci când luceafărul se va aprinde pe cer, noi vom ieși din cetate și pe drumuri cotite vom ajunge la locul comorilor.

Odată în stăpânirea lor, vom apuca drumul către Istru ca să-l putem trece în revărsatul zorilor, iar dacă ziua ne va ajunge pe drum, înainte de a fi sosit la Istru, vom sta ascunși în pădure, până cătră amurg, când ne vom continua calea.

Așa dar ne-am înțeles?

— Da, sunt gata a te urmă, orișice s'ar întâmpla.

„Bine, bine, mișeilor, urmați-vă calea păcatului. Voi nu bănuți că Bato vă spionează și va nimici planul vostru hoțesc“—își zise acesta în gând, când descoperi uneltirea lor.

În seara acelei zile, Bato care spionă pe Grec, văzându-l ieșind din curtea palatului însoțit de robul panonian, îi urmărește și luând un alt drum, mult mai scurt, sosște înaintea lor la locul unde erau îngropate comorile. Aci se pitulă între niște tufe de răchită, așteptând sosirea celor doi hoți. Charmides cunoscând bine locul, îndată ce sosi, începù a lucra.

Ajutat de tovarășul său, începù să facă mai întâi un zăgaz, rostogolind pietri în râu, ca să abată cursul apei. Munca lor nu eră tocmai grea, în acest loc albia Sargețici fiind largă și apa puțin adâncă. Pe când cei doi furi munciau cu sârguință, Bato iese din tufiș răcnind: „ce faceți aci mișeilor? și cu o lovitură de topor despică țeasta lui Charmides. Celălalt tâlhar încercând să scape prin fugă, a fost ajuns de Bato și ucis.

Aşa își sfârși viața Charmides. A trăit târându-se, mințind și trădând, a murit ca hoț.

LXXX,

Marșul legiunilor
cătrecentrul
Daciei.

Părăsind tabăra dela Arutela, armata romană înaintează spre centrul Daciei făcând popasuri, fie spre a se odihni, fie spre a ridică întărituri. Cu toate greutatele drumului, înaintarea se face destul de repede, nefiind silite să susție lupte mari cu Dacii, ci numai hărțueli provocate de mici trupe, cari din locuri ascunse cădeau ca o vijelie asupra legiunilor. După ce eșiră din munți, legiunile se îndreptară, pe lângă râșorul *Cibiniu* ¹⁾, către *Cedonia* ²⁾, unde sosind se oprește mai îndelungat. Dela *Cedonia* urmează drumul spre apus, iar după o nouă și scurtă oprire, se abate spre miază-zi, trecând în apropierea locurilor unde sunt azi orașele ardelenești Sebeșul și Orăștia. De aci până la *Germisara Romanii* nu întâmpină nici-o împotrivire; țara părea pustie, locuitorii fiind retrași în păduri și în munți. Intinsele și secularele păduri ale Daciei, munții cei prăpăstioși, neîntrețuți în frumuseță și bogăție, și greu de străbătut, oferiau un adăpost sigur și prețios celor năpăstuiți, adăpost pe care-l vor da celor încălcați și în curgerea veacurilor ce aveau să urmeze.

În adevăr, *Carpații* și *Pădurile* acestei țări fost-au pentru urmașii Dacilor și Romanilor un templu de închinare și o necucerită fortăreață de apărare și mântuire. *Acești codri* martori ai luptelor și chinurilor strămoșilor noștri, spun celor ce-i înțeleg și-i iubesc, duioase povești din adâncul vremilor apuse. Ei sunt înrudiți cu noi:

„*Codrul frate cu Românul*“

a cântat sublimul Eminescu.

Sacri să fie pentru noi acești *Munți*, sfinte aceste *Păduri*, de cari cu cucernicie să ne apropiem, pen-

1) Acelaș nume îl are și azi, și dela el și-a luat numele orașul Sibiu.

2) Comuna Mercurea, în Ardeal.

trucă în sânul lor a fost leagănul neamului nostru. Pădurile sunt podoabă, comori de sănătate și de bogăție pentru o țară. La începutul lumii când haosul dispărură și un soare strălucitor mângăia planta noastră, prima ei podoabă și cunună a fost *Pădurea*. Astăzi, vai! săcurea prădalnică a *streinului* pătruns-a în ea și doboară cu sălbăticie sfântul adăpost al străbunilor noștri, mândra cunună de frumusețe acestei țări. Ceeace a cruțat năvălirea anticilor barbari, o nimicesc barbarii moderni.

În gemătul produs de fierul nemilos când izbește și taie stejarii, fagii și brazii falnici, mi se pare că aud gemătul sufletului strămoșesc, care protestează în contra acestei pângăririi.

Și ce lasă în urma lor săcurea și fereștrăul? *Pustiul*, un nespus de trist pustiul. Pustiul este jale, este moarte; o țară fără păduri este o pustietate. Se va găsi *Cineva* ca să pună stavilă acestei sălbăticii și despoieri?

LXXXI.

Lupta dela Ger-
mizara.

Generalul Scaurianus cu legiunea sa formau avangarda, și când sosi în fața Germisarei găsi drumul baricadat, după obiceiul dac. Legionarii nu apucară bine să desfunde calea, când de pe înălțimile păduroase se aruncă asupra lor cohortele dace, comandate de Diegis. Fu o luptă cruntă care se sfârși cu respingerea Dacilor. Diegis, după ce pierdă câteva cohorte, se retrage spre miază-zi, se înfundă în păduri nesfârșite unde Romanii, necunoscând locurile, nu-l putură urmări.

Diegis plecă la Sarmisegetuza spre a se pregăti pentru lupta hotărîtoare.

După desfundarea drumului legionari se pun în mișcare înaintând către Sarmisegetuza, ținta acestui al treilea război cu Dacii. Traian voia să înfrângă pe îndrăsnețul rege Dac chiar în capitala regatului său.

LXXIII.

Frumoasa vale Bu- Sarmisegetuza eră așezată în încântătoarea vale
revista. *Burevista* ¹⁾, numită astfel în amintirea marelui rege
și organizator al regatului Dac. Intinderea acestei
văi este cam de 15¹/₂ mile romane ²⁾ și dela Sarmi-
segetuza spre Istru se îngustează pe o întindere de
4¹/₂ mile ³⁾.

Lărgimea cea mai mare a văii este spre miază-
noapte-răsărit, cam 5 mile ⁴⁾, cea mai mică spre
miază-zi, cam 2 mile ⁵⁾. La anumite distanțe erau
vigilii ⁶⁾, așa la gura văii spre nord-vest eră o strajă
pe piscul Oroles, spre răsărit pe coasta muntelui
Deceneu, iar la miază-zi pe culmile Cotiso și Bricena.

Intreaga vale străbătută de râul *Sargeția* ⁷⁾,
formează un amfiteatru de o negrăită frumuseță,
par'că zeii au întrebuițat foată puterea dumneze-
eștei lor închipuiri, ca să împodobească această vale
cu o vrajă deosebită. Păduri bătrâne de veacuri
acopăr o mare parte a văii, iar la gura ei dinspre
miază-noapte este fortăreața Aia, unde acum așteptă
Decebal pe dușman.

LXXXIV

Lupta din valea De la Germisara până la valea Burevista Romanii
Burevista. înaintară nesupărați de Daci. In calea lor găsiu
toate pustiite, satele arse, sămănăturile nimicite,
drumurile întrerupte, pretutindeni pustiu și jale. Când
se apropiară de vale zăriră fortăreața Aia și oastea
dacă.

Eră dimineață.

Legiunile înaintează mereu. Dacii stau nemișcați,

1) Burevista sau Boerebista, azi valea Hațegului.

2) Aproape 23 kilometri.

3) Peste 6¹/₂ kilometri.

4) Aproape 7¹/₂ kilometri.

5) Cam 5 kilometri.

6) Straje.

7) Streiul de azi.

păreau împietriți. Când legionarii sosiră aproape de ei, Dacii descarcă asupra lor un potop de pietri. Acestui atac răspund Veliții romani înșirându-se în trăgători înaintea cohortelor din legiunile *Minervia*, *Italica* și a *13-a Gemina*, hărțuind pe Daci prin săgețile și sulițele lor.

Planul de luptă al Romanilor eră astfel întocmit: legiunea *Minervia Pia Fidelis* formă aripa stângă, 1-a *Italica* ocupă centrul, iar a *13-a Gemina* aripa dreaptă. Cohortele erau așezate în trei șiruri paralele, egal depărtate unul de altul. La oarecare depărtare așteptau cohortele de rezervă și turmele de cavalerie. Ordinul împăratului eră de a se lua fortăreața prin asalt.

Infanteria ușoară fiind în mare parte nimicită, intră în luptă legionarii din primul rând, atacând mai întâiu cu sulițele și pe când se pregăteau a se apropia cu scările de ziduri pentru a le escaldă, de odată aripa dreaptă se vede lovită în coastă de pe piscul *Oroles*, de unde se asvârlea asupra ei o grindină de săgeți, lăsând în urma ei largi brazde în rândurile cohortelor. Lovitura aceasta venia din partea a trei cohorte dace comandate de *Plator*, cari ascunse în pădure, se iviră pe neașteptate. Generalul *Scaurianus* văzând primejdia în care se găsește fiind isbit din două părți, dă poruncă tribunilor *Terentius Rufus* și *Caius Celsus*, din rezervă, ca în capul a trei cohorte să urce piscul în partea despre apus și să atace pe Daci.

Cei doi tribuni făcură planul ca cu cohortele lor să atace pe *Plator* și să-i taie drumul de retragere. Comandantul dac când se văzū în primejdie de a fi încunjurat de Romani, printr'o luptă desnădăjduită își deschise calea și se retrase spre *Sarmizegetusa*. Dar atacul lui *Plator* contra aripei drepte romane, insuflă un așa nebun curaj Dacilor din fortăreață, că aceștia ne mai ținând seamă de nimic, se coboară de pe ziduri și ca mânați de o putere nevăzută, se aruncă în vârtoarea luptei ce avea să stângă viața acestor cohorte supra eroice.

În această luptă Scaurianus perdù cinci cohorte.

Pe când în aripa dreaptă lupta luase această întorsătură, aripa stângă comandată de generalul Sura, respinse pe Daci și tribunii Iulius Avitus și Aconitus Statura se urcă pe zid și se fac stăpâni pe un fort.

Acestei prime isbânde urmează o a doua în centrul câmpului de bătălie. La comanda împăratului legionarii din a 13-a Gemina și 1-a Italică, cuprinși de o dumnezeiască însuflețire, dau un nou asalt și isbutesc să escaldeze zidul fortăreței. De acum lupta urmează piept la piept, devine nimicitoare; superioritatea numărului și a tacticei asigură Romanilor biruința. Decebal însuș rănit, după ce pierdù zece cohorte, se retrage spre capitala sa, urmărit de cavaleria romană.

Așa se sfârși această bătălie, care fu numai începutul sângeroaselor lupte ce aveau să urmeze și să pună sfârșit regatului dac.

Legionarii proclamă din nou „imperator“ pe Traian.

În ziua următoare, des de dimineață sosesc în tabăra romană soli dela Decebal cu propuneri de pace. Traian cere supunere *deplină, necondiționată*.

Când i se comunică regelui hotărîrea neînduplecată a împăratului, Decebal înțelegând că o asemenea supunere însemnează robie, desființarea regatului său, răspunse lui Traian cu cuvintele lui Cicerone: „*dacă nu putem trăi liberi, trebuie să murim.*“

LXXXV.

Capitala Daciei

Puternica capitală a Daciei, *Sarmizegetusa*, eră așezată în partea de amiazăzi a văii Boerebista, pe un podiș care dela sud la mieznoapte se pierde lin, înfățișând în unele puncte depresiuni de teren.

Cetatea eră încinsă cu un șanț adânc de peste doi metri, larg de cinci metri, apoi cu un zid de piatră, de trei metri grosime, doisprezece înălțime.

În partea de miazăzi, în afara zidului cetății, Decebal în urma primului războiu cu Traian, hotărîse a se construi o cetățue înzestrată cu un turn rotund de apărare. În partea de miazăzi-răsărit, precum și la intrarea și eșirea din cetate a râșorului care o străbate dela sud la nord, eră un al doilea rînd de întărituri.

Pe lângă porțile cetății erau turnuri de apărare și observație, unele cu două, altele cu trei caturi clădite cu piatră. Asemenea turnuri se găseau și în alte părți ale Sarmizegetusei. Palatul regal, clădire solidă și severă, cu siguranță opera unor arhitecți romani, eră în partea de miazăzi a cetății. Lângă el eră un turn de observație din care regele putea spiona toate mișcările dușmanului.

Dacă eși din cetate pe poarta răsăriteană, de lângă turnul cu trei caturi și înaintezi pe sub poalele munților, spre miazănoapte-răsărit, ajungi la niște lunci mirositoare, covoare de iarbă și flori, pe cari părăsindu-le și abătându-te la dreapta, te înfunzi în văi răcoroase încununate cu păduri întunecoase de fagi și ștejari, în partea de jos, iar pe culmi de brazi falnici, care își înalță vârfurile spre cer. Urcând mereu, treci prin ponoare, unde peste stânci prăpăstioase, pârae repezi mugind, se prăvălesc în cataracte numeroase. Deasupra acestora se înalță maestos, mângâind norii, urașul *Deceneu*, numit astfel în amintirea prorocului dac care purtase acest nume. Pe o culme a muntelui acestuia este o stâncă retezată de trăznet, de pe care privirea străbate departe, putând îmbrățișa întreaga vale Burevista și drumul către Germisara. În acest loc, când eră copleșit de griji și necazuri, venea deseori Decebal, ca să mediteze, să se reculegă, să se inspire și să învoce pe Zamolxis și Deceneu. Nu departe de această stâncă, clădi el o cetățuie, loc de retragere și adăpost în timp de primejdie.

În mijlocul acestei naturi sălbatice marele rege găsiă inspirații bărbătești și lua celea mai îndrăznețe hotărîri. Născut în sânul Carpaților, el eră omul

toarelor spumegătoare, îndrăgostitul libertății și al neatarnării.

Decebal!

Cât de măreață și simpatică este această figură legendară, cât de mici par Carpații când răzbnătorul Dreptății, Apărătorul Daciei, stă pe culmea lor!

LXXXVI.

Asediul Sarmise- getuzei.

Traian sosind înaintea Sarmisegetuzei, așează tabăra spre miazănoapte-apus și poruncește a o înconjură din toate părțile. Capitala Daciei fiind solid întărită eră greu de cucerit, de aceea împăratul ia dispozițiuni ca lucrările de asediu să înceapă fără întârziere.

La Romani aceste lucrări cuprindeau: *investirea*, *apropierea*, și *asaltul*. Investirea eră înconjurarea cetății asediate cu un *val* înzestrat cu palisade și forturi.

Ca să se apropie de cetate se folosiau de galerii formate din mici barace căptușite cu fier, menite să apere pe ostași și să le îngăduie a săpa la temelii; ridicau turnuri mișcătoare în cari se așezau mașini de război Paralel cu zidul cetății se ridică *terassa* sau *parapetul*, format din pământul ce se scotea din șanțul adânc și larg cu care se înconjură cetatea asediată. Pe această terassă de asemenea se așezau mașini de asediu.

Principalele mașini de război erau: *Berbecul* și *Balista*. Berbecul se alcătuiă din o grindă sau bâră înzestrată la un capăt cu un cap de berbec de fer. Acest instrument de război obișnuit se așeză în baracele blindate și se întrebuiță la bombardarea și spargerea zidurilor.

Balista eră o mașină cu care se puteau asvârli pietri la o depărtare de 500—700 metri. Se mai întrebuiță și *Catapulta*, cu care se aruncau la distanțe mari: globuri de fier, pietri și săgeți.

Uneori asediatorii încercau a pătrunde pe sub zidurile tortăreței sau cetății, săpând subterane sau galerii.

Când se făceau spărturi în zid, se da asalt cetății, ostașii formând *țestoasă*,¹⁾ adică cei din rândul întâi încruciau scuturile, pe când cei din rândul al doilea le ridicau orizontal deasupra capetelor lor.

LXXXVII.

Incercarea Romanilor de a străbate în cetate prin surprindere.

Când începură *mășterii* a săpa șanțul incunjurător și să facă parapetul, Dacii comandați de Diegis și Susagus, îi atacă cu învierșunare, întrerupându-le dese ori lucrarea. Din pricina acestor atacuri des repetate, lucrările asediului înaintau încet. Indârjiți de această neisbândă, Romanii încercară într'o noapte să pătrundă în cetate prin celea două deschizături tăiate în zid, pe unde intră și ieșă din Sarmizegetusa râulețul Clopotiva. Ca să isbutiască se folosiră de isbucnirea unei vijelii cu ploaie. Deschizătura de la miază-zi eră apărată de Plațor, cea despre miază-noapte de Nataporus. Furia vijeliei ajută la început pe îndrăzneți și doi centurioni isbutiră a introduce în cetate două centurii de legionari.

Căderea Sarmizegetusei s'ar fi hotărît poate în acea noapte, dacă la lumina fulgerelor cari deveniau tot mai dese, cei doi comandanți daci, nu ar fi descoperit furișarea dușmanului în cetate. Măcelul care a urmat acestei descoperiri, a fost grozav: nici un legionar nu a scăpat cu viață.

Din generalii romani concentrați în jurul Sarmizegetusei, cel mai nerăbdător și îndrăzneț eră Scaurianus. Hărțuelile zilnice la care eră expusă armata romană, îl ațâțau și-l revoltau. Ca să sfârșească odată cu ele, plănuește într'o zi o lovitură îndrăzneată. Prilejul prielnic pentru săvârșirea planului s'a ivit curând, în ziua când o ceață deasă se lasă peste cetate, învâlcind ca într'un giulgiu capitala și tabăra romană. Ceața era așa de nepătrunsă că nu se putea zări la un pas. Scaurianus cu legionarii din 1-a Italică și o cohortă *iberică* ²⁾ încearcă a se urcă pe

1) Se numia astfel din pricină că figura aceasta samăna cu o broască țestoasă.

2) Spaniolă.

zidurile cetății, dar nu se rezimară bine pe zid scările cari aveau să ducă în cetate pe legionari, când pe culmea zidului apare îngrozitor ca un zeu în mânia, Diegis înconjurat de ostașii daci. Un răcnet de ură isbucnește din pieptul lui, la care răspund strigătele de luptă ale Dacilor. Din înălțimea zidurilor luptătorii daci atacă pe Romani. Diegis lovește pe Scaurianus, rănindu-l ușor, dar în clipa aceea tribunalul Lucius Natalis înfinge sabia în pieptul comandantului dac, care lasă toporul din mână, se clatină și cade pe spate. Căderea lui Diegis smulge Dacilor un muget îngrozitor de mânia și împinși de turbarea răsbunărilor, cad asupra Romanilor cu o îndrăzneală și putere supraomenească.

Ceața care începuse a se ridica, se rărește tot mai mult, apoi dispare. Când natura ridică vălul cu care acoperise măcelul, s'a putut constata că cea mai mare parte a cohortelor romane era scoasă din luptă din cauza numărului nespus de mare al morților și răniților. Lupta ne mai putând urma, rămășițele armatei romane se retrag în tabără.

LXXXVIII.

Femeile Dace iau parte la luptă.

Asediul cetății ținea de multă vreme, lucrările de investire și apropiare se terminaseră. Traian prevăzând greutatea de a escalada zidurile cetății, sau de a le sparge prin mașinile de asediu, precum și marile jertfe de vieți ce vor fi cerute, pentru a isbui, se hotărăște a pătrunde în cetate prin *subterane* ¹⁾. Cu aceste grele și iscusite lucrări au fost însărcinați legionarii din 1-a Minervia Pia Fedelis, sub conducerea generalului Sura.

Intr'aceea lupta se înteește pe toată linia. Viejia de săgeți, de sulite, de globuri de fier și de pietre face goluri în ambele oștiri. În rândurile Dacilor se aflau și femeile care trăgeau cu arcul, sau asvârleau pietre cu praștia. Curajul lor era uimitor. Săgețile și

---

1) Subteranele erau tuneluri pe sub zidurile unei cetăți sau fortărețe.

sulițele Romanilor nu izbutiau a le depărtă din locurile lor. La încercările de escaladare ale zidurilor ele se împotriviău cu cea mai mare învierșunare.

S'au văzut Dace rănite la un braț, dând lovituri puternice cu celălalt braț. Ele alergau acolo unde lupta era mai aprigă. Prezența lor între luptătorii daci, făcea pe aceștia mai cutezători și mai viteji.

Una din ele, soția generalului dac Susagus, rănită la umăr, aruncă Romanilor această sângeroasă apostrofă:

— Jefuitori de țări și popoară, ați năvălit asupra noastră ca niște tâlhari. Zeii arunce asupra voastră fulgerele lor răsbunătoare!

— Vitează Dacă, îi răspunde tribunul Terențius Rufus, nu ne blestemă. I-mi placi pentru că ești frumoasă și îndrăzneată. Te voi lua de nevastă îndată ce vom intra în Sarmizegetusa.

— O *lupoaică* ¹⁾ să-ți iei nevastă tu, al cărui strămoș a supt lapte de la o asemenea fiară sălbatică.

LXXXIX

Hotărîrea lui Decebal.

Ziua se stinge încet. Soarele se pleacă spre asfințit, coborându-se ușor pe o grămadă de nori, pe cari îi aprinde cu razele sale. Acolo se sfârșește ca pe un rug. Vântul rece al serei se ridică deodată cu amurgul și mătură cenușa încă roșie a jertfei cerești. Pasările căutându-și culcușurile, țipă tânguitor, câinii, straje neadormite ale caselor, umplu văduhul cu urlatul lor plângător, stoluri de corbi croncănind trec pe deasupra cetății prevestind hecatombele ce se pregăteau.

Decebal se retrase în palatul său. Aci înconjurat de familie, de rude, de nobili și comandanți militari, mai înainte de a se da o luptă hotărîtoare, ține un sfat de război. El înțelese mărimea primejdiei, dar nu pierdă orice rază de speranță. Avea încredere în vitejia încercată, în sentimentul de jertfire de sine

¹⁾ Aluzie la legenda despre Romul, care spune că el ar fi fost lăptat de o lupoaică.

al armatei sale și în sprijinul zeilor Daciei. Mai nădăjduia încă o răzvrătire generală a popoarelor robite de Roma, un atac al semințiilor teutone împotriva lui Traian.

Cu glas hotărîtor vorbește celor de față:

„Clipa cea grozavă se apropie. Dușmanul în număr mai mare și mai cutezător de cât oricând, ameuință tot ce avem mai scump după zei, libertatea și neatârnnarea noastră. Invinși, vom dispărea dintre neamuri; învingători, Roma va avea soarta Cartaginei.

Să mergem la luptă cu încredere în isbînda noastră. Intâmplându-se ca să fim biruiți, vă cer ca nici unul din voi și din oștenii comandați de voi, să nu însoțească carul triumfal al împăratului. Să murim cu toții, așa cum știe și cum trebuie să moară un Dac, dar nici unul să nu devină captiv. Acum să mergem în templu, să ne rugăm zeului protector al țării noastre, și dacă și el ne va părăsi, atunci nu ne rămâne de cât să murim pe ruinele Daciei noastre scumpe.“

Coborîră în capiștea din curtea palatului. După săvârșirea jertfelor și a rugăciunilor, ieșind din templu Decebal poruncește lui Geldo, unul din credincioșii lui, să conducă pe regina și copiii în cetățuia Deceneu, unde va merge și el dacă va cădea Sarmizegetusa.

— Decebale, se roagă cu duioșie regina, îngăduie-mă a rămânea aici, ca să împărtășesc soarta până în cea din urmă clipă a vieței. Aia nu se teme, știe să se lupte, știe și să moară când fatalitatea o va cere.

— Liniștește-te, dragă Aia, nu tremură pentru viața mea. Tu și copiii trebuie să fiți mai la adăpost; în locul tău va rămânea cu mine Bricena. Mergeți și așteptați-mă acolo.

XC

Căderea
Sarmizegetusei.

Noaptea își așternuse acum umbrele sale peste cetate, peste văi și munți, vuetul adoarme, o liniște întunecată acopere cu aripile sale molatice, amân-

două oștile dușmane. Decebal iese din palat, cu pas hotărît trece de la turn la turn, de la poartă la poartă, de la veghe la veghe. Se întreține până târziu cu comandantii săi, apoi se retrage în Palat. Revărsatul zorilor îl surprind deștept, veghiând în turnul palatului său.

În sfârșit această noapte care asediaților li se păru lungă ca veșnicia, se retrage domol, făcând loc zorilor, care înaintează culegând stelele. Soarele se ridică lin la orizont, razele lui lovesc mai întâi la stânga un munte de nori, apoi pe măsură ce înaintează pe bolta cerească, ele cad tot mai drept, aurind coama pădurilor și aruncând reflexe de foc asupra sulitelor și căscilor soldaților. Daci și Romani, toți sunt la posturile lor de veghe și de luptă.

Nerăbdarea scapără în privirile încruntate ale tuturor, mâinile svăcnesc pe arme, furia pune stăpânire pe toate inimile. Căii scormonesc cu copita pământul, își scutură coama, ridică în aer nările lor aprinse, urechile ridicate ascultă sunetele războinice ce isbucnesc în fiecare clipă.

Decebal înainte de a da semnalul luptei grăește armatei:

„Viteji oșteni, pe cari biruințe v'au încununat în războaiele purtate în Mesia și Panonia, împotriva Romanilor și Iazygilor, a sosit ceasul de a vă arăta din nou vrednici de trecutul vostru, vrednici de mării noastrei Cotiso și Boerebista.

Este lupta supremă pe care o dăm azi, lupta care va hotărî neatârnnarea noastră, dacă vom birui, peirea Daciei, dacă vom fi învinși.

Zeu Daciei este cu noi, el ne va ajuta și de astădată ca să înfrângem pe dușmani. Bunicii și părinții voștri s'au luptat vitejește și s'au jertfit apărând scumpul pământ al patriei, voi, urmașii lor, arătați-vă vrednici de ei!

Zamolxis prin graiul regelui vostru. vă chiamă azi la luptă sfântă în contra cutropitorilor. Bălanurul dacic ca odinioară la Tape, să strivească vulturul roman.

„La luptă, vitejii mei copii!”

Strigătul: „suntem gata a muri pentru Dacia și regele nostru” se răspândește ca un tunet între zidurile cetății și oștenii întonară apoi cântecul de război.

„Sfântă-i lupta ce dăm astăzi,
Este lupta pentru țară,
Pentru rege și moșie,
Pentru casă și copii.

Ne-am luptat noi cu Latinul
Și la Hemus și la Tape,
Arătând ce poate Dacul
Incălzit de-al țării drag.

Cu nădejdea în isbândă
Sus pe ziduri ne urcăm,
Inimicilor să spunem
Că aci stăpâni noi suntem.

Nu va stăpâni streinul
Ale noastre scumpe plaiuri,
Câtă vreme Daci trăi-vor
Pe-ale Sargeției maluri.

O Zamolxis, zeu puternic,
Tu ne vină 'n ajutor,
Să scăpăm altaru-ți sacru,
De-ale Romei pângăriri!

Prin aer trece un fior de moarte.

Traian comandă legionarilor atacul. În această clipă pedestrima încordează arcurile, săgețile sboară despiciând aerul, după aceea, lăsând arcurile trimet cu mânie sulite în rândurile Dacilor înșirați pe ziduri. Strigăte războinice izbucnesc în rândurile legionarilor, de pe înălțimea zidurilor. Dacii răspund printr'un răcnet îngrozitor. O luptă uriașă se încinge la miază zi și miază-noapte, la apus și răsărit. Romanii părăsesc sulitele, pun mâinile pe săbii și se reped ca un vifor asupra dușmanilor cari îi primesc cu o

împotrivire ce atinge aiurarea. De două ori se aruncă asupra zidurilor cu hotărîrea de a se face stăpâni pe ele, dar de două ori încercarea lor este zădărnicită de vitejia Dacilor.

În aceste lupte de titani, Dacii își scutură pletele și se rostogolesc cu turbare asupra Romanilor. Dela miazăzi la miază-noapte o umbră de moarte învăluie din toate părțile câmpul, unde nu se aude de cât zângănitul săbiilor ce cad cu loviri grăbite asupra căscilor și scuturilor, sgomotul înăbușit al *Berbecilor și Balistelor*, cari isbesc cu turbare zidurile cetății. Strigăte furioase, ori comande îndrăsnețe se amestecă mereu cu sgomotul armelor, în timp ce un abur roșiatic se ridică deasupra luptătorilor, așternând pe fruntea munților mari lumini tremurânde. Toți se amestecă, se luptă, se lovesc cu gândul la biruință și la moarte. Curajul orb, furia nebună, îndărătnicia de a cedă, setea nestinsă de răsbunare, ura și moartea trec din cohortă în cohortă. Natura freamătă.

În pădurea de sulite ridicate de cohorte sângere-rânde, de trupuri răsturnate, Traian își deschide drumul, înaintează. În jurul lui căscile sunt sfărâmate, scuturile despicate, zalele platoșilor rupte, pământul umezit și înroșit de sânge.

În mijlocul haosului născut din amenințările luptătorilor, din gemetele răniților și horcăiala agonisanților, glasul comandantului cu greu se mai poate distinge.

În acelaș timp în turnul despre miază-noapte se arată Decebal. La vederea lui alte valuri de Daci se aruncă în vârtejul luptei. Decebal părăsește turnul, trece pe zidul cetății îmbărbătând pe ai săi.

Cei doi semi-zei stau față în față.

Niciodată împăratul roman, niciodată regele dac, n'au fost mai mari, mai sublimi ca în aceste clipite. Fiecare din ei în mijlocul sângelui și al măcelului, neînduplecat ca destinul, stăpân pe mintea sa, stăpân pe curajul său, lucrează dispune, poruncește, vede tot în acelaș timp și conduce cu o privire de ochi, aceste mișcări îngrozitoare.

Dar furia luptei merge crescând.

Acum nu mai e o armată disciplinată care luptă. Grupe de rășboinici se atacă, se isbesc, se resping, se omoară: zidurile cetății se cutremură, crapă, se sparg, sub loviturile neîntrerupte ale mașinilor de asediu. Desnădejdea și durerea apropiatei înfrângerii stăpânește pe unii, mândria și bucuria biruinței zâmbesc altora.

Lupta aceasta epică continuă cu învierșunare nebună. Aproape de amurg generalul Roscius Murena, cu cohorte din *1-a Italică*, isbutește a escaladă zidul lângă turnul cu trei caturi din partea răsăriteană a cetății și susține o luptă crâncenă cu cohortele dace comandate de Susagus. Lupta ar fi fost fatală Romanilor, dacă în rândurile Dacilor nu s'ar fi produs turburare. Un șgomot de cruntă luptă și puternice strigăte de triumf ale legionarilor răsunau în partea apusană a cetății. Aceste strigăte de biruință porneau dela cohortele din legiunea *Minervia*, cari prin subterana ce săpaseră, au pătruns în cetate.

Încă o silire a mașinilor de asediu și peste zidul prăbușit oastea romană năvălește ca un șivoiu năprasnic în Sarmizegetusa. Zăgazurile omenești cari se împotriviau acestor valuri viforoase, susțin încă câțva timp isbitura, spaima și moartea, desrădăcinând acei stejari falnici, cari înfruntară iernile și cari atingeau cerul.

Din susul zidurilor pe cari le cuceriră, biruitoarii se reped secerând tot în calea lor. Peste răniți, murinzi și morți, cete răslețe se luptau cu furia disperării și a setei de măcel. Lângă un morman de morți, pe iarba călcată și înroșită de sânge, stegarul dac Acadunus se întâlnește cu stegarul roman Marcus Ulpius, din legiunea a *5-a Macedoniană*. Sângerânzi având platoșele rupte, cu săbiile în mână înaintează unul către altul. De odată se opresc, se măsoară cu privirea, încruntându-se. Dacul desface balaurul de pe steag și-l bagă sub tunică, acelaș lucru î-l încearcă și romanul cu vulturul steagului său. După aceasta înaintează unul spre altul, se apropie, se lo-

vesc cu isbituri grozave. Amândoi viteji, îndemânatici, înflăcărați de ură se luptă ca Smeii din povești. Zeci de lovituri erau date și apărate în aceeaș clipă. Ascuișul strălucitor sucit cu măiestrie prin mișcări furișe pareă sub razele piezișe ale soarelui, ca săgeata de foc în unda transparentă.

Această luptă cruntă între doi vrășmași cari se urau de moarte, continuă cu sălbăticie, și pe când ura lor creștea și turbarea îi ațîța tot mai mult, zădarnic încercă oboseala să le mai domolească dușmănia. Sub loviturile grăbite sângele țâșnește acum și le înroșește mânilor, căscile și scuturile li se țin, te aștepti în tot minutul la căderea unuia, la biruința celuilalt. Deodată săbiile lovindu-se puternic, se rup. Acum luptătorii aruncă mânerelor și se reped unul asupra celuilalt. Greu răniți amândoi, cu viața curgând odată cu sângele din zeci de răni ei se prind în brațe, se lipesc unul de altul cu cea din urmă rămășiță de puterere. Mânilor lor alunecă pe trupurile ude de sânge și nădușală, și se opresc la gât. O strângere instinctivă, o ultimă sforțare prelungită. Vinele gâtului se umplă, fața se învinețește, resuflarea se înăbușe, și cu un horcăit de moarte cad amândoi îmbrățișați.

După o clipă Acadunus ridică capul, ar voi să spună ceva, dar glasul îi moare în gât. Se ridică pe genunchi, dar recade istovit. Deșchide ochii pentru câteva secunde, își revede dușmanul fără viață și moare oftând.

Invingătorii furioși, unii cu facile aprinse în mâni se răspândesc în stradele sângerânde. Vitejia soldatului înfrânat acum se schimbă în turbare, el dă tot pradă flacărilor și morții.

Decebal înfrânt, dar încă nesupus, urmat de doi comandanți și două cohorte, pleacă posomorât și tăcut, coboară în subterana de sub palat, iese din cetate și se îndreptează către cetățuia Deceneu. Bricena, sora lui, remasă în urmă, ieșind în curte și observând ea un rob Jazyg, care nu urmase pe rege aleargă spre poartă, îl urmărește de aproape și când

vede că necredinciosul servitor rupe zăvorul care închide poarta, ea, vitează și gata a se jertfi, cum a fost în toată viața, ca să dea răgaz fratelui său a ieși din cetate, își vâără mâna în locul zăvorului, oprind în chipul acesta pentru scurt timp intrarea dușmanilor în palat. Dar în sfârșit mâna eroicei femei ne mai putându-se împotrivi, se frânge, poarta se deschide și legionarii năvălesc în curtea palatului. Trupul Bricenei răsturnat și călcat de picioarele solților, se sdrobește, devine o grămadă de carne informă.

Dar iată că deodată flacări țâșnesc din toate colțurile palatului regal, tremură ușor, cresc mereu, se amestecă, se împreună cu alte flacări cari isbucnesc, se preling pe lângă colonadele de granit și de marmoră, aprinzând în sus, firmamentul, înnegrind în jos zidurile puternice, pe cari fierul aruncase reflexele roșatice ale sângelui celor învinși, ca o mărturie a acestui *Consumatum est* al ursitei.

În acelaș timp suluri de fum și limbi de flacări se ridică spre cer, la miază-zi și miază-noapte, la răsărit și apus. Intreaga Sarmizegetusă este dată flacărilor de către înșiși locuitorii ei, pentru ca dușmanilor să nu le rămână ca pradă decât cenușa foastei capitale a Daciei.

Lupta se înlănțuește cu sălbăticie în timpul nopții pe strade, prin curți, prin grădini, prin casele care nu fură încă nimicite de focul mistuitor. Fiecare din aceste case devenise o mică întăritură apărută cu învierșunarea desnădejdiei de către cei ce se adăposteau în ea. Răcnetele luptătorilor, gemetele răniților, horcăitul murinzilor, urletele și gemetul dobitoacelor speriate, se amestecau cu sgomotul sinistru al caselor ce se prăbușiau consumate de foc.

Eră o praveliște îngrozitoare.

Într'o casă așezată aproape de zidul despre miazăzi al cetății, erau adunați Atta, Nando și Bicilis, nepoata și nepoții lui Decebal, întovărășiți de o ceată de oșteni daci. Când se apropiară legionarii cu gândul de a pătrunde înlăuntru, fură primiți cu o grindină de săgeți și pietri.

— Dacă țineți a mai saluta lumina soarelui mâne, strigă tribunul Aconitus Statura, deschideți poarta, predați-vă de bună voe. Deșartă vă este împotrivirea, de acuma pentru voi nu mai este nici o nădejde, nici un vis, nici o altă scăpare, de cât supunerea.

— Nu veți avea nici viața, nici cadavrele noastre pe cari numai atotputernicul Zamolxis și noi suntem stăpâni. Nu veți avea mulțumirea de a putea zice: am luat captivi pe nepoții lui Decebal.

În aceste clipe glasul și frumuseța Attei, în lumina roșiatică a faclelor, păreau supraomenești. Tribunalul fu adânc mișcat.

— Prăbușirea Daciei este desăvârșită, nu mai puteți spera isbândă. Supuneți-vă și veți fi tratați ca mădulari ai familiei regale, vă făgăduesc sărbătorește acest lucru.

— Nu primim nimic de la urgisiții dușmani ai țării noastre, respingem darul vieții pe care ni-l făgăduiți, răspunde Atta. Zicând aceste cei trei frați dau foc casei și o părăsesc prin dos, unde escala-dează zidul cetății și se pierd în întunerecul nopții.

XCI

Moartea lui Vezinas Tribunalul Claudius Vitalis însoțit de o centurie sosind în fața marelui templu al capitalei, voi să intre. Vezinas înconjurat de preoți, opresc intrarea.

— În acest templu nu pot intra dușmanii Daciei și ai zeilor noștri, Aci stăpân sunt eu, Vezinas, eu capul religiei dace și nimenea nu poate trece pragul sfânt al templului, fără învoirea mea. Până în această clipă eu am invocat răsbunarea atotputernicului Zamolxis asupra voastră, răsbunare care vă va isbi acum ori mai târziu, dar de care nu veți scăpa.

Altarele noastre nu vor fi pângărite de voi, focul le va nimici mai înainte de a vă atinge de ele.

— N'am venit ca să dărâăm altarele voastre, ci ca să înfrângem cerbicia și dușmănia voastră.

— Atunci retrageți-vă, aci nu aveți ce căuta. Unde locuște zeitatea dacă, nu este loc pentru Roman.

— Voim să vedem altarele voastre și podoa-bele lor.

— Am înțeles. Alergați după pradă. Noi nu avem comori în temple, altarele noastre sunt simple și sărace.

— Invingătorul are toate drepturile, deci și acela de a intra în templele învinsului.

— Nu vei intra, îți repet. Aci eu poruncesc și pe mine nu m'ai biruit.

Astfel vorbind, Vezinas încuie poarta de bronz a bisericei. Suluri de fum gros isbucnesc din toate părțile, focul aprins mai înainte pe altar, cuprinde tot templul. Marele preot moare lângă altarul la care a slujit Zeului patriei sale.

XCI

Sinuciderea Pe când focul prefăcea în ruine capitala Daciei, lui Susagus și a în spațioasa curte a lui Susagus, o ceată de nobili altor comandanți și comandanți daci, cei mai mulți din ei răniți, erau daci. în jurul unui vas cu otravă.

„*Nime dintre noi să nu devină captiv*“ ne povățui marele nostru rege, zice Susagus. Nu vom ajunge nici unul în captivitate, nu vom fi târâți încătușați pe stradele Romei în urma carului triumfal al dușmanului nostru, ca apoi să fim aruncați în închisoare, osândiți la robie, ori la moarte prin foame, căzând sub loviturile vergilor, sau sfâșiați în arene de lei și de tigri.

Nu vom fi martori neputincioși la pângărirea femeilor și fetelor noastre de cătră ostașii biruitori. În acest vas este beutura mântuitoare care ni va cruța chinul rușinei și dureroasa privescete ce ne așteaptă, dacă am ține să mai trăim. Fiindcă Zeii n'au îngăduit să murim pe zidurile cetății, acum acesta este singurul chip de a muri cu cinste, ca

oamenii liberi, cum știau să moară părinții și strămoșii noștri“.

După aceasta glasul lui Susagus se înalță cucernic către marele Zeu al Daciei :

„O tu, Zamolxis, atotputernic Zeu al luminii și întunericului, pe care nime nu te vede, pe care numai mintea noastră te cuprinde, tu, suflet al tuturor lucrurilor, fă ca țara scumpă a visurilor noastre de aur, să fie apărată de urgia lupilor. Tu, principiu al dreptății pedepsește năpăstuirea și primește această din urmă jertfă a noastră, pe care ți-o aducem cu inima curată, cu sufletul înălțat.

Călăuzește sufletele noastre în cursa lor rătăcitoare și îngăduie-le a se uni cu tine pentru veșnicie“.

După aceasta toți cei de față beură otrava.

Ca să nu cadă în captivitate, ca să nu supraviețuiască prăbușirii patriei lor, s'au sinucis în chipul acesta : Susagus, Masurius, Duras, Udarus, Tato, Nataporus, Nico, Verzo și Dizo, nobili și comandanți militari. Numai câțiva capi militari de viță jazygă și sarmată, au depus armele, prezentând împăratului scule prețioase în semn de supunere.

Acum capitala Daciei nu mai ființă. Instrumentele de război și flăcările distruseră acest vechi cuib de balauri îndrăsneți, deprinși a nu se teme de nime pe pământ, a nu se plecâ decât în fața cerului.

Traian înainte de a se retrage în cortul său, mulțumește armatei zicând :

„Legionari,

V'ați luptat cu un eroism dumnezeesc, ați biruit și prin biruința voastră ați revărsat asupra Romei o strălucire neperitoare.

Numai isbânzile lui Iuliu Cesar se pot asemăna cu ale voastre de acum. Ați doborât pe cel mai temut, pe cel mai puternic și îndrăsneț dușman al imperiului.

Laudă și slavă veșnică vouă!

Roma vă este recunoscătoare și eu vă mulțumesc în numele ei“.

Legionarii în culmea însuflețirii și a mândriei proclamă pe Traian *imperator*, pentru a cincea oară.

XCIII.

Moartea reginei
Aia și a regelui
Decebal.

În ziua următoare, în revărsatul zorilor, Traian părăsește Sarmizegetusa, urmărind pe Decebal până în cel din urmă adăpost ce-i rămăsese.

Hotărîrea împăratului, când întreprinse acest al treilea război în contra Dacilor, a fost să supună desăvârșit Dacia, transformând-o în provincie romană. Traian înțelesese că câtă vreme Decebal va fi liber și va avea în jurul său o armată, fie și redusă, Dacia nu va putea fi socotită ca supusă, nici liniștea asigurată la Istru, de aceea urmări pas cu pas pe regele dac.

Se povestește că în cetățuia Deceneu, pe când regele spionă înaintarea dușmanului, un vultur, simbolul steagului roman, sbură tormând rotogoale de asupra regelui și că la un moment dat, se scobori din înălțime spre a se odihni pe turnul cetățuei.

Pentru Decebal aceasta fu un semn rău, fu prevestirea biruinței vulturului roman asupra balaurului dac.

În liniștea aparentă a retragerii sale, regele reflectă asupra situației sale. De acum înainte lupta eră neegală, armata învingătorului numeroasă și puternică, armata lui căzută luptând, iar rămășițele ei risipite. Înșelat și de neamurile vecine în al căror ajutor nădăjduse, în ce biruință mai poate crede? Orice isbândă este îndoelnică, orice luptă fără speranță, orice jertfă zadarnică.

Ce-i rămâne de făcut?

Să caute adăpost la un popor vecin, unde îl așteaptă umilinta, poate o nouă trădare; sau să fie făcut captiv ca să însoțească spre Capitol carul triumfal al împăratului.

Oh, nu, aceasta nici odată!

O moarte îndrăzneată e de preferat unei sfortări fără nădejde de izbândă, și mai ales captivității. Unui rege care și-a pierdut țara și tronul, nu-i rămâne decât moartea.

Hotărîrea fu luată, toți cei scumpi ai lui, vor muri ca să fie scutiți de rușinea captivității. Se coboară din turn, strânge în juru-i familia și-i desvăluște hotărîrea sa.

— Nu mai putem avea nici o nălucire de biruință, nici o nădejde de scăpare, zice el reginei Aia. Eu voi lupta în capul celor două cohorte și voi muri ca soldat în luptă.

Dragii mei, clipa de a muri a sosit.—Aia își îmbrățișează cu foc copiii și pe Decebal, apoi bând otravă zice: „*așa știe să moară o regină dacă*“.

Decebal privi cu ochi înduioșați trupurile neînsuflețite ale celor scumpi ai săi, și două lacrimi, poate cele dintâi în viața lui se prelinsă ușor pe obraz, apoi căzură pe mână.

Tresări, se uită spre codri ce-și tremurau creasta lor sclipitoare, privi cerul ca într'un fel de invocație mută, apoi rosti cuvintele:

„*O scumpă Dacie, mândria și gloriu mea, comoara sufletului meu, nădejdea strălucitoare a viitorului, atotputernicul Zamolxis să te ia sub scutul său!*“.

Iese în curte, strânge în juru-i fărâmaturile armatei sale, cari îl însoțiră aci și poruncește să-l urmeze la *Stânca trăsuită*, unde vor aștepta pe dușman.

Pe Cerdo cu o cohortă îl trimete în partea stângă, să apere cea de a doua trecătoare ce duce la Cetățue.

Când se apropiară romanii de punctele unde-i așteptau Dacii, un potop de săgeți și pietri cade asupra lor. Este o luptă de uriași care urmează cu nespuse învierșunare până după amiază. Din viteză

cohortă comandată de Decebal, nu mai rămase în viață și în stare de a se bate, decât o jumătate centurie. Pe când la dreapta moartea seceră pe cei din urmă viteji legendari, la stânga, comandantul Cerdo, cu cele două centurii cari îi mai rămaseră din o mie de răsboinici, de pe culmea unor stânci continuă lupta cu un neînfrânt curaj. Bine adăpostiți, acești luptători se împotriveau biruitori numărului înzecit mai mare al legionarilor romani. Acești Daci, ca și cum ar fi fost invulnerabili, au rămas neatinși, pe când în rândurile romanilor se făceau goluri tot mai mari.

— Zadarnică îți este îndârjirea, strigă lui Cerdo, tribunul Statura. Va trebui să devii captiv, sau să mori. Aruncă armele, supune-te ca să-ți cruțăm viața.

— Tribune, răspunde Cerdo, auzit-ai că un Dac și ar fi aruncat vreodată armele, dându-se captiv? Asemenea mișelie poate fi săvârșită de alte neamuri, nu de noi. *Dacul se bate, învinge sau moare, dar nu se înjosește.*

— Nu este înjosire, nici mișelie a depune armele când sunteți două sute împotriva a mii de luptători. Eroismul vostru ne face să vă admirăm și să dorim a vă cruța viața.

— Mila, generositatea dușmanului este pururea umilitoare, de aceea o resping.

Lupta se încinge tot mai crâncenă. În partea lui Decebal un legionar sprijinit de tovarășii săi isbutește a se sui pe stânca unde sta un stegar dac, care rănit greu, căzu la pământ. Legionarul întinse mâna ca să apuce steagul, dar în clipa aceea Decebal se repede și cu o puternică lovitură de sabie ucide pe îndrăzneț. Regele se plecă apoi să ridice steagul, dar pe când se ridică o săgeată dușmană i se împlântă în piept, într-o parte unde platoșa eră ruptă, și o piatră asvârlită cu putere îl lovește în obraz.

Rănit pentru a treia oară în această zi fatală, Decebal cade, dar după o clipă, prin puterea unei energii supraomenești, cu care numai un viteaz ca el putea fi înzestrat, se ridică de jos, smulge săgeata

ce i se înfipsese în piept, privește în jurul său și constată că nu mai sunt în viață decât treizeci de viiteji.

Apoi privește în vale, unde mii și mii de legionari comandați de Traian, înaintau mereu spre dânsul. Cea din urmă licărire de nădejde se stinge în marele lui suflet. Cu o mână convulsivă și hotărâtă ridică sabia și își taie gâtul. Sângele țâșnește cu furie din arterele deschise și cu el se scurge și viața celui din urmă rege al Daciei.

„*O Dacie!*“ exclamă el cu glas slab ca un suspin și făcând o întorsătură spre dreapta, cade lângă tulpina unui stejar, pe genunchiul drept, apoi se rostogolește pe mușchiul așternut la rădăcina uriașului copac. Sutașul Epicadus se repede la regele său, îi sărută mâna și sabia, apoi încearcă să oprească curgerea sângelui din rană. El geme, țipă, plânge, se pleacă din nou și sărută rana larg deschisă dela gât, apoi ridicând pentru o clipă ochii spre cer, ca și cum ar fi voit să cheme Zeii ca martori, strigă:

„*O mare rege, pe care numai moartea te-a putut birui, jur să te răsbun!*“

Viteazul Cerdo când se văzu în primejdie de a fi înconjurat de dușmani, se retrase urmat de centuria sa și de cei treizeci, câți mai rămaseră în viață din ceata lui Decebal, și se pierdù în întunerecul codrilor..

Innoptase deabinele. Ceata condusă de Cerdo într'un târziu sosește lângă un isvor, în apropierea căruia eră o peșteră. Cercetează împrejurimea, apoi hotărăște a petrece noaptea în acest loc. Nemâncăți, oșteniți de luptă și de umblare, se culcă în peșteră. Somnul milos le închise repede ochii, numai doi oșteni veghiau, straja și Epicadus. Cest din urmă se scoală, iese din peșteră și se pierde în besna nopții.

Intr'aceea armata romană tăbărise, o parte în cetățuia Deceneu, o altă parte în fața cetățuui. Legionarii după crâncena luptă de peste zi istoviți de oboseală, dorm în corturile lor, visând poate alte lupte, noi biruințe.

Tribunul Aconitus Statura și centurionul Iulius Avitus, însărcinați cu paza tabărei, stau de vorbă lângă cortul lor, așezat în afară de ziduri, la marginea codrului. Erau doi prieteni din copilărie, care slujiau în aceeaș legiune și luară parte la toate războaiele lui Traian împotriva Dacilor. Avitus eră căsătorit.

În aceste clipe ei se gândiau la Roma. Avitus la soția și copilul său, la dulcile zile trăite în sânul familiei, la drăgălășiile copilului său; Statura la plăcutele preumblări sub Portici, în grădinile publice, la orele petrecute în bibliotecă, sau la terme, și amîndoi deveniră visători.

— Cine știe, zice Centurionul, dacă ne vom mai reîntoarce în Roma, dacă ursitoarele ne vor îngădui a revedea malurile Tiburului.

— Ce însemnează aceste negre gânduri Centurioane? Ne-am reîntors cu bine din atâtea războaie. Acum războiul cu Dacii este ca și sfârșit și în curînd vom revedea șcupa noastră Romă.

— Am o presimțire rea. Mă tem că nu-mi va fi dat să strîng în brațe pe cei scumpi ai mei, presimt că Dacia va fi mormîntul meu.

— Eu nu cred în presimțiri, nici în auguri.

Dar să lăsăm aceste, să vorbim despre altceva. În multe lupte la cari am luat parte, eu nu am în-tâmpinat o împotrivire așa îndrăsneată, așa vitează, ca cea de azi a Dacilor. O mână de oameni ni s'au împotrivit ca o vijelie de semi-zei aproape o zi în-treagă.

Acești Daci nu păreau a fi oameni, ci demoni. Ei nu primiră a depune armele deși le-am făgăduit viața și libertatea.

Mândria asta a lor și nepăsarea de moarte, mă uimesc.

— Oricât de Roman sunt, zise Centurionul, a trebuit să admir îndrăsneala, vitejia, și măreția lui Decebal, care cu mica lui ceată ne opri în loc, făcându-ne cu neputință orice înaintare și isbîndă. Pe înălțimea unde se luptă, mi se părea un Iupiter în Olimp, care asvârle asupra noastră fulgerele sale.

Deodată îmi veni o inspirație dumnezească, pentru că zeul Marte trebuie să mi-o fi trimis. Căzând rănit un *Decurion*, din centuria mea, luai arcul lui, îl încordai și ochii pe Decebal. Săgeata sboară șuerând și ajunge la țintă și cu mânie se înfige în pieptul regelui, în clipa când acesta ridică de jos un steag dac.

Pe când Iulius Avitus sfârșia această istorisiră, sutașul dac Epicadus, din dosul unui brad uriaș lângă care se tūpilase și auzise povestirea, se repede ca un trăsnet și înfige sulița în spatele centurionului, care cade rănit de moarte.

Sutașul dac se făcu nevăzut în codrul nepătruns când s'a dat alarma în tabăra romană.

„*Am răsbunat moartea marelui nostru rege*“, spune el tovarășilor săi, povestindu-le uciderea centurionului roman.

XCIV.

Capul lui Decebal este prezentat împăratului. Impăratul care admirase vitejia, și patriotismul lui Decebal, doriă să fie cruțată viața acestui mare rege. Aflase despre rănirea lui, dar crezându-l încă în viață, trimite pe generalul Sura și pe doctorul Criton, ca să-l caute, să-i dea toate îngrijirile politicoase, tratându-l ca pe un mare domnitor.

Pe când așteptă înapoierea lui Sura, i se înfățișează un centurion velit, de neam jazyg, aducând capul lui Decebal. Supărat de această întâmplare, după ce află că regele dac eră mort, când jazygul i-a tăiat capul, poruncește ca acest centurion să fie degradat și isgonit din armată și din Dacia.

Măhnit ieși din pretoriu așteptând pe Sura.

Soarta tragică a acestui rege îi vorbiă despre deșertăciunea măririlor, despre nestatornicia lucrurilor omnești. Decebal până mai eri atotputernic și temut de neamurile vecine, iar azi trupul lui necinstit, pângărit de către un barbar jazyg.

După reîntoarcerea lui Sura, împăratul înconjurat de generalii săi, intră în Pretoriu. Priviră capul lui Decebal: fruntea eră încrețită, gura intredeschisă,

ochii, pe cari moartea așternuse un fel de ceață fină, transparentă, aveau o expresie de durere și de pace, durerea înfrângerii, pacea morții.

Toți cei de față simțiră un fior de cutremurare. Traian privește îngândurat și zice :

„A trăit ca un mare rege, a murit ca un viteaz. Acum sufletul lui s'a dus în locurile depărtate și senine, în mijlocul eroilor morți, între cari va cuprinde un loc de frunte.

Să-i jertfim lacrămile noastre, să aducem laude amintirii lui, și admirând în el eroismul și iubirea patriei, să-l avem ca pildă.

Generale Sura, îngrijește să i se facă o înmormântare vrednică de un mare Domnitor.

XCV.

Bunătatea împăratului Traian.

Cât de nemărginită și dulce eră bunătatea și mila împăratului Traian, ne-o dovedește și următoarea întâmplare. În seara zilei când căzu Sarmizegetusa, împăratul însoțit de generalul Sura, medicul Criton și două centurii din garda pretoriană, mergea spre palatul regal care ardea și pe când trecea pe lângă o casă, al cărei acoperiș se aprinsese, aude țipete desnădăjduite. Se oprește, dar în clipa aceea o parte din acoperișul casei se prăbușește. Țipetul amuțește și în locu-i se aude un geamăt surd, apoi tăcere desăvârșită. Împăratul dă ordin legionarilor să străbată în casă, unde sigur sunt închise ființe omenești.

După o muncă primejdioasă, tribunul Statura scoate de sub dărâmături o copilă ca de 14 ani, fără cunoștință și rănită la mâni. Împăratul o încredințează îngrijirilor lui Criton. Transportată și așezată în cortul medicului, vecin cu al împăratului, copila se deșteaptă din leșinul său, și se plânge de dureri la mâni și la umeri.

A doua zi Criton comunicând împăratului starea în care se găsește mica dacă, Traian merge să o vadă.

— Cum te chiami mititico? întrebă Cesarul.

— Passia.

— Povestește-mi cum s'a întâmplat de ai ramas în casă până în minutul când s'a prăbușit peste tine?

— Tata și mama plecând la ziduri ca să se bată cu dușmanii, îmi porunciră să nu părăsesc casa până la întoarcerea lor; astfel am rămas singură. Către seară văzui pe vecini dând foc la casele lor, și întrebându-i de ce săvârșesc această nebulie, îmi răspunseră că *totul este pierdut*, dușmanul a biruit și noi trebuie să ardem tot și să fim gata a muri. Eu eram în așteptarea părinților mei, nu voiam nici să mor, nici să dau foc casei noastre. Deodată un miros de funingine și un fum gros umplu casa, atunci mi-am închipuit că s'a aprins și casa noastră. În clipa aceea de spaimă par'că mi-am pierdut judecata, și în loc de a fugi afară, m'am ghemuit într'un colț al casei plângând și țipând. Fumul începù a mă îneca, țipai cât putui de tare. Acum se deșteptă în mine dorința de a trăi; m'am târit până la ușă, dar în clipa când voiam să ies din casă, auzii un sgomot grozav, apoi leșinai.

Când m'am trezit, m'am văzut aci, îngrijită de bunul Criton.

— Acum poți fi liniștită, nu ți se va mai întâmpla nimic neplăcut.

— Tu vorbești dulce, dar mie tot mi-e frică.

— Să nu mai ai nici-o frică? Să fii cuminte și ascultătoare, ca să te vindeci curând.

— Mă simt bine acum, aș putea să umblu.

Dar tata și mama s'or fi întors acasă, vreau să-i văd. Lăsați-mă să plec la ei.

— Părinții tăi plecând din cetate, nu-i vei găsi.

Vom îngriji noi de tine.

— Dar cine ești tu, care știi toate și grăești așa dulce?

— Sunt împăratul Traian.

— Ah!—exclamă copila acoperindu-și fața cu mâinile.

— De ce te-ai speriat copila mea?

— Tu ești dușmanul Dacilor, mi-e frică de tine.

— Am fost, dar azi nu mai sunt. Acum sunt

prietenul lor. Să ai încredere în mine ca și în Criton.

— Dacă îmi vei aduce pe tata și pe mama, te voi crede.

— Ai răbdare, fii cuminte. Părinții tăi vor fi căutați și găsimdu-i, vor fi aduși la copila lor.

— Dacă îmi făgăduiești acest lucru, nu mai am frică de tine.

— Rămâi sănătoasă Passia.

— Pleci așa de curând? Sunt mâhnită; cuvintele tale sunt mângâietoare, îmi dau curaj.

De ce pleci?

— Mă voi reîntoarce curând.

Passia mergea spre bine și întrebă mereu când vine împăratul.

Când veni din nou Traian și o întrebă dacă e sănătoasă, Passia zimbînd drăgălaș îi zise:

— Te-ai întors? Ce bine îmi pare!

Te-am dorit împărate.

Acum spune-mi ai găsit pe mama și pe tata?

— Nu i-am găsit încă.

— Zilele aceste m'am gândit mereu la părinți și la tine.

— Și eu m'am gândit la tine, de aceea am venit să te văd.

— Nu m'am înșelat crezându-te bun. De tine și de Criton nu mă tem, dar mi-e frică de ceilalți oameni.

— Să nu-ți fie frică de nimeni, toți cei din jurul tău sunt oameni buni și te iubesc.

Când Passia fu deplin vindecată, ceru să fie dusă acasă. Spunându-i-se că părinții ei nu au putut fi găsiți și că casa lor a ars cu desăvârșire, sărmana copilă isbucni într'un plânsset înduioșător.

Acum ea aflase dela un centurion că toți Dacii cari luptară pe zidurile cetății, au căzut în luptă. Gândul că și părinții ei ar fi morți, o făcea să plângă deseori.

Traian avea o deosebită grijă și afecțiune de această orfană și când sosi timpul de a se reîntoarce în Roma, se gândi să o încredințeze Micaperei sau Attei.

— In curând te voi părăsi Passia, îi zise într'o zi împăratul. Trebuie să mă reîntorc la Roma.

— Pentruce tocmai în Roma?

— Fiindcă acolo este locuința împăratului.

— Voi merge și eu cu tine. Nu mai am pe nimeni în lume; părinții mei de bună seamă, au murit în luptă, zice ea plângând.

— Drumul până la Roma este lung și greu pentru tine; este mai bine să rămâi aci într'o familie dacă.

— Eu vreau să merg unde mergi tu.

— Passia, ca împărat eu trebuie să merg în războaie, unde tu nu mă vei putea urmări.

— Te voi urmări pretutindeni. Spune-mi Traiane, nu ai tu copii, nevastă? Ia-mă la Roma, acolo mă voi juca cu copiii tăi, le voi spune frumoase basme din țara mea și ei mă vor iubi. Dacă nu ai copii, voi fi roabă credincioasă a nevastei tale.

Lăsându-mă aci, voi muri în scurtă vreme de urât și desnădejde. Dacă ești împărat și ești bun, nu vei face să moară o biată copilă, care nu a greșit nimic și nu are decât o singură dorință, de a merge cu tine la Roma.

Împăratul mișcat de rugăciunea duioasă și naivă a Passiei, îi făgădui că o va lua la Roma. Făgăduiala aceasta făcând pe mica Dacă să plângă de bucurie.

Sosind la Roma, Passia a fost încredințată împărătesei, care o luă sub scutul său și îngrijii de educația și instrucția ei. Aci crescând, se dezvoltă Dacă și deveni cea mai iubitoare și cea mai devotată ființă pentru binefăcătoarea ei. Împărăteasa o da ca pildă de cinste, de muncă și de jertfire, și de câte ori ieșea la preumblare, ori mergea să dea ajutor celor desmoșteniți, Passia o însoțea.

— Traiane, zicea într-o zi împărăteasa bărbatului ei, dacă toate Dacele se aseamănă cu Passia, atunci aceste femei se trag dintr-o rasă superioară.

— Plotina mea, eu admir înflăcărea și inteligența scăpărătoare a Gallilor, sângele rece și îndrăzneala Teutonilor, spiritul concentrat și stăruitor al Iberilor, iar la Daci admir sufletul lor cinstit și

jertfirea de sine. Acest popor, pe care în mândria noastră îl socotim barbar, are ceva supra omenesc, ceva dumnezeesc în sufletul lui, care-l deosebește de alte rase.

XCVI.

Slărsitul regatului
dac.

Războiul se sfârși, regatul dac nu mai ființa. Poporul și rămășițele armatei cari rămăsese în viață, găsiră un adăpost sigur în pădurile seculare și în munții Daciei.

Odată cu moartea lui Decebal și cu nimicirea vitezei armate dace, a dispărut ca popor de sine stătător, viteazul neam al Dacilor, care vreme îndelungată a ținut piept popoarelor din apusul, nordul și răsăritul Daciei, și chiar atotputernicilor Romani.

A dispărut un popor cu mari însușiri sufletești, dar în apusul lui contopindu-se cu cuceritorii, a dat naștere unei noue și trainice rase.

A dispărut din cartea neamurilor poporul dac, după ce a dat omenirii figuri neperitoare ca Cotiso, Deceneu, Boerebista și Decebal, lăsându-ne marea pildă a nețărmuritei iubiri de țară și de neatârnavă. Cu cucernicie să evocăm trecutul depărtat și să ne închinăm amintirii neamului care se jertfi pentru patrie și libertate, transmițându-ne *cultul* ce trebuie să aibă un popor pentru țara și rassa sa.

Să fim mândri că în vinele noastre circulă sângele latin, amestecat cu sângele neîntrecutului în cinste și vitejie popor dac. Să iubim amintirea lui Decebal, care a fost un mare rege, pentru că nu isbânda face adevărata glorie și mărire, ci jertfirea de sine pentru o nobilă și sfântă cauză. El s'a luptat și a murit pentru apărarea și înălțarea patriei sale, și e vrednic de cinste și închinare.

Este o neiertată nepăsare din partea strănepoților că până azi nu au ridicat în capitala țării statua lui Decebal, și o reproducere a Columnei lui Traian, columnă care constituie actul de stare civilă al neamului daco-român.

XCVII.

Colonisarea Daciei

Traian viteaz pe câmpul de război, în timp de pace a fost un înțelept reformator și organizator. Războiul terminându-se, împăratul ia de îndată cele mai serioase și nimerite măsuri pentru vindecarea rănilor produse de cruntele și lungile lupte. Gândul lui eră la orașele, satele și semănăturile nimicite, la viețile stinse, la pustiul ce rămâne în urma răsboaielelor. În sufletul lui mare și bun simțîia o sinceră părere de rău că nu a putut ajunge la supunerea Daciei decât trecând prin sânge, prin fier și foc. El întinde o mână prietenească învinșilor și se silește a reîmpopora orașele și satele, a alina durerile poporului dac.

Trîmite oameni în toate părțile cari să vestească încetarea războiului și să îndemne pe fugari a se reîntoarce fără frică la vetrele lor. Liberează pe captivii daci, dându-le pămînt și ajutându-i să-și reclădească casele nimicite, formează cohorte dace cu aceia cari vorî să intre în armată.

În timpul cât a petrecut în Dacia, în anii 101, 102, 105, 106 și 107, avînd prilej a cunoaște această țară neasămuit de frumoasă, a admiră hîrnicia, vitejia și patriotismul locuitorilor ei, se îndrăgostește de ea, și acum doriă fierbinte a o ridică din ruine. Ca să umplă golul pricinuit în neamul dac prin sîngeroasele răsboaie din anii de curînd trecuți, *improprietări o mulțime de veterani* și aduse *nenumărate colonii*, cu deosebire din Italia, Iberia, Iliria, și chiar și din Gallia. Împăratul își puse tot sufletul în munca asta de organizare, de reparare și renaștere a Daciei. La chemarea lui, sub neîntreprupta îngrijire și stăruință, Dacia renaște din ruine, încep a se clădi orașe și sate, dușmănia dispăre, iar pacea, siguranța și încrederea își întind stăpînirea binefăcătoare peste tot pămîntul țarei, pregătind un viitor de înflorire și înălțare.

XCVIII.

Micapora la împă-   Intruna din zilele pe când împăratul lucră la
ratul Traian   reformele ce mai aveà de introdus în noua provincie
romană, i se anunță că o Romană cu doi copii, cere
să-i vorbească.

Erà Micapora cu cei doi fii ai săi, Decebal și
Iulius.

— Cesare, sunt fiica regelui Decebal, și nevasta
generalului tău Iulianus. Vin din Egeta să te întreb
ce au devenit părinții mei?

Împăratul care cunoșteà istoria Micaporei, mișcat
de ținuta maestoasă a acestei femei și de accentul
duios al cuvintelor ei, mângâind copiii, îi răspunse:

— Sufletele nemuritoare ale părinților tăi, s'au
unit cu Zamolxis, în locașul eternei fericiri, iar tru-
purile lor au fost înmormântate cu onoruri regești în
cetățuia Deceneu. Zeul războaielor a fost prielnic
armatei romane. Dacia învinsă, părinții tăi nu au putut
supraviețui ruinei patriei. Mari în viață, mari fost-au
ei și în moarte. Am admirat vitejia și patriotismul
lor, acum venerez amintirea lor.

— O Romă veșnic flămândă și tirană, fii bles-
temată! — strigă Micapora și plânsul o înecă.

— Înțeleg durerea ta, Micapora, mă închin ei,
dar trebuie să ne supunem hotărîrilor Zeilor și să
suportăm cu demnitate nenorocirea.

— Zeilor cari încurajează nedreptatea și sprijii-
nesc tirania, eu, o femeie, nu mă supun. Desfid și
disprețuesc acești Zei cari se joacă cu viața oame-
nilor și cu soarta popoarelor.

— Fiică a lui Decebal, dacă Zeii, cum crezi tu,
au fost nedrepti și cruzi, eu voi fi îngăduitor și bun,
voi căuta să repar nenorocirile cari se deslănțuiră
asupra Daciei. Doresc și mă voi sili ca această fer-
mecătoare țară să devină cea mai scumpă podoabă
a imperiului, și tu fiică a marelui rege, mă vei ajuta
în această măreață muncă de renaștere a Daciei.
Iulianus, bărbatul tău, va fi lăsat în Sarmizegetusa

ca *Legat*¹⁾ împărătesc, iar tu, în calitate de Dacă și Romană, vei câștiga simpatia și încrederea poporului, în chipul acesta amândoi veți ajuta renașterea și reinălțarea Daciei.

— Cesare, îți mulțumesc pentru încrederea și sarcina ce ne dai, lui Iulianus și mie, dar cine îmi va înapoiă părinții?

— Din Empireu, ei te vor privi cu drag și vor fi mulțumiți și mândri pentru tot ce vei face pentru Dacia.

După aceasta întorcându-se către copiii Micaporei, îi întrebă cum se numesc.

— Eu mă numesc Decebal, ca bunicul meu; eu răspunde cel de al doilea, port numele marelui Cesar, mă numesc Iuliu.

— Scumpi copii, purtați nume mari. Decebal a fost unul din cei mai străluciți regi ai lumii, iar Iuliu Cesar, cel mai sublim om, pe care l'a creat omenirea după Alexandru cel mare până azi.

Să deveniți viteji și glorioși ca aceia ale căror nume purtați.

Aceasta este urarea ce vi-o face împăratul vostru.

— Urarea ta, Cesare, ne face mândri și fericți, răspunde Iulius. Făgăduim că ne vom silii a deveni vrednici, nu numai de Decebal și Iuliu Cesar, ci și de tine, împăratul nostru.

— Micapora, te felicit pentru creșterea ce ai dat copiilor tăi. Câtă vreme o mamă inspiră asemenea sentimente copiilor săi, Roma poate privi în liniște și cu încredere viitorul.

— Cesare, doresc să merg la mormântul părinților mei.

— Generalul Sura te va conduce în cetățuia Deceneu.

— Când va putea veni Iulianus în Sarmizegetusa?

— Cât mai curând. Doresc a-i da toate instrucțiunile, toate lămuririle, despre chipul cum vrem să fie administrată scumpa mea Dacie.

¹⁾ *Legat*, adică locotenent al împăratului, al Consulului, Proconsulului și Pretorului.

XCIX.

O Dacă hotărîită să ucidă pe Traian. Intro dimineață pe când împăratul eră singur în Pretoriu, i se prezintă o tinără Dacă, de o frumusețe răpitoare. Din ordinul lui Traian, în Sarmizegetusa, ca și în Roma, intrarea la împăratul eră liberă, astfel îi fu ușor fetei dace să străbată până la dânsul.

Când se găsi în fața lui Traian, acesta o întrebă blând :

— Ce dorințe sau ce păsuri te aduc la mine, frumoasă copilă? Spune-mi fără sfială și fii sigură, că dacă stă în puterea mea, dorințele tale vor fi împlinite cu atât mai mult, cu cât o față drăgălașă ca tine, nu poate hrăni decât dorințe frumoase, aspirații nevinovate.

Atta, așa se numiă fata, amețită, biruită de bunătatea și maestatea ce se desprindeau din toată ființa împăratului, căzând în genunchi, strigă :

— Iertare, Cesare !

Am venit la tine cu un gând vinovat, gândul de a te ucide.

Vorbind astfel ea aruncă pumnalul ce-l ținuse ascuns sub mantie și începù a plânge. Impăratul se apropie de ea, o ridică de jos și o întrebă :

— De ce voiai să mă omori? Ți-am făcut vreun rău?

— Un rău neasămuit de mare. Ai pricinuit moartea tatălui meu Diegis și a unchiului meu marele Decebal; ai nimicit regatul dac.

Impăratul doritor a descoperi ce s'a petrecut în sufletul acestei fete, când căzù în genunchi înaintea lui și aruncă pumnalul, o întrebă din nou :

— Atunci de ce nu m'ai omorît?

— Eu însă-mi nu-mi pot da seama. Nu am tremurat nici odată în fața primejdiei, am cutreerat pădurile și munții țării mele și nu m'am [temut, nici de lupi, nici de urși, nici chiar de floroșii zimbri; dar când m'am găsit în fața ta, mi s'a părut că o cruzitate dușmană mi-a clogit mâinile, puterile nău

părăsit și am devenit neputincioasă ca un copil de un an.

— Zeul patriei tale a făcut această minune. Zamolxis, care azi e și zeul meu, a intervenit ca să fie cruțată viața aceluia ce dorește a se consfinți de acum înainte fericirii Daciei.

Ai văzut în mine un dușman și ai voit să răsbuni căderea patriei tale.

Eu te iert.

— Cesare, îți mulțumesc, dar află că dacă mă mai leagă ceva de viață, sunt cei doi frați ai mei, Nando și Bicilis, cari se luptară vitejește până în clipa căderii Sarmisegetusei.

În timpul fatalei nopți străcurându-ne atară din cetate, ne-am retras în pădurile din partea despre miazăzi. Aci din pricina întunecului și a desimei copacilor, ne-am despărțit unii de alții. De atunci până azi i-am căutat pretutindeni, dar nu am isbit să-i găsim. Multă vreme am găsit adăpost sigur și și hrană la niște *păcurari* ¹⁾ daci; dar grija de frații mei și dorul de răsbunare, m'au făcut să părăsesc locul adăpostirii mele și să vin în Sarmisegetusa.

Inima mea de soară îmi spune că nu sunt morți, mai degrabă cred că s'au retras în munți unde se vor fi unit cu alți Daci, nădăjduind a se mai lupta pentru Dacia.

Pentru ei cer iertarea ta, Cesare; pe danșii, te rog să-i găsești și să-i aduci la sora lor. Dacă ești bun și mărinimos, vei asculta rugăciunea unei orfane și nenorocite surori. Cu prețul acesta primesc viața pe care mi-ai dăruit-o.

— Frații tăi, Atto, dacă trăiesc, vor fi găsiți, aduși la sora lor, și dacă vor consimți, îi voi primi în legiunea a 5-a macedoneană împreună cu tovarășii lor.

Dar până la regăsirea fraților tăi, ai trebuință de un adăpost. Te vestesc că vara ta, Micapora, fiica lui Decebal este aci. Vei fi condusă la ea.

¹⁾ Ciobanul peste Carpați, în centrul Ardealului, se cheamă *păcurar*, adică păzitor de oi; dela latinul *pecus, pecoris*, caie.

— Micapora în Sarmisegetusa?

Cesare, nu-ți bate joc de durerea mea!

Micapora este în Roma, soția unui roman, deci nu poate fi în Sarmisegetusa.

— Atto, îți spun adevărul și în curând te vei convinge despre acest lucru.

— O Zamolxis, mare și puternic zeu, îți mulțumesc!

Tu ai condus din nou în Dacia, pașii verei mele, mă închin vouinței și hotărârii tale.

Traian chemă pe tribunul Aconitus Statura și-i incredinează pe Atta ca să o conducă la Micapora.

— Atta, îi zice împăratul, la despărțire, ori-ce trebuință, orice neajunsuri, orice dorințe veia vea, nu uită că ușile Pretoriului îți sunt totdeauna deschise.

Spune verei tale, nobilei Micapora, că Traian Romanul, a devenit Traian Dacul, că voi, amândouă ați contribuit la această schimbare.

Statura conducând pe Atta la Micapora, a fost adânc mișcat de figura și timbrul glasului ei. Par'că își aducea aminte ca într'un vis, că ar fi mai văzut odată această figură de zână, ar mai fi auzit undeva timbrul musical al vocii ei.

C.

Atta la Micapora. Intâlnirea între Micapora și Atta a fost înduioșătoare.

— Oh! Atto, cât sunt de fericită putându-te strânge pe inima mea!—îi zise Micapora îmbrățișând-o și acoperind-o cu sărutări.

Când am căzut în captivitate, tu de abia aveai patru ani, iar eu șaptesprezece.

Mi-aduc aminte că veniai la noi în toate zilele, toți te iubiam așa de mult. Erai sburdalnică, afectuoasă, veșnic atârnată cu mânușițele tale de gâtul meu, sărutându-mă mereu. În primăvara anului 86 în ziua plecării mele cu tata la război, tu ca de obicei veniseși la noi și când te-am luat în brațe ca să te să ut, ți-ai încleștat mâinile în jurul gâtului meu,

mai cu drag și mai cu putere ca alte dăți, și nu voiai să te desparți de mine, ca și cum sufletul tău ar fi întrevăzut viitorul.

Departa de Sarmizegetusa, departa de toți cei scumpi ai mei, îmi aduceam aminte adeseori de drăgălășiile tale, iar când întâmplarea făcea ca să văd un copil cu mâinile la gâtul mamei, sau surorii sale, îmi venia să plâng, pentru că acel tablou îmi evoca îmbrățișările micii și neuitatei Atta.

Acum ești mare și frumoasă, și felul frumuseței tale nu l'am mai întâlnit nicăieri, pentru că o asemenea frumusețe nu crește decât pe binecuvântatul pământ al Daciei.

Să mulțumim Zeilor că ni-au îngăduit a ne regăsi. În împrejurările de azi ale patriei noastre, întâlnirea noastră este un semn dumnezeesc, care ne spune că Zeii ne-au ursit să lucrăm la renașterea Daciei.

— Micapora adorată, la plecarea ta eram prea mică pentru ca figura ta să se fi putut întipări așa de adânc în sufletul meu, în cât vremea să nu o șteargă, și eu să o pot evoca. După ce creștui mai mare, scumpa ta mamă îmi zicea adeseori: „cu tine Atta, samănă neuitata, veșnic dorita mea Micapora. Ochii tăi, gura, fruntea, obrazul, părul, zâmbetul, chiar și mlădierele trupului tău, îmi reamintesc pe Micapora mea“. Când vorbeai astfel ochii i se umpleau de lacrimi, și plângeam și eu cu ea.

Dacă aș fi intrat în această casă fără să știu că tu ești aci, aș fi ghicit îndată că tu ești dulcea mea vară; glasul inimii mi-ar fi șoptit acest lucru.

Regăsirea ta mi-a ridicat o piatră grea de pe inimă, a depărtat besna ce mă învelia din toate părțile. Părinții noștri morți, nenorocirea patriei desăvârșită, frații mei, dispăruți, poate morți; azi numai pe tine te mai am în lume. Dacă rămâneam singură, dacă aș fi aflat că Nando și Bicilis sunt morți, eu aș fi urmat fără să șovăesc pe cei scumpi cari muriră.

— Dar unde vor fi frații tăi, dacă trăesc?

— Împăratul mi-a făgăduit că vor fi căutați și aduși la soră a lor.

— Tu ai fost la împăratul?

— Mă dusesem cu gândul de a-l ucide, ca să răsbun moartea părinților și ruina Daciei, dar în fața lui am rămas ca împietrită.

Acum Atta povestește verei sale cele întâmplare când a voit să ucidă pe Traian.

— Acest om, Micapora, este un vrăjitor. Prin dulceața vorbei, prin lumina ochilor, prin blândețea privirii te desarmează, te farmecă, te subjugă. Acum înțeleg adorația ce o au pentru el legionarii.

— Vraja lui este un dar al Zeilor, cari la foarte mari restimpuri hărăzesc cu acest dar pe câte un muritor, preursindu-l să dea strălucire unui veac și să treacă în nemurire.

— Traian este mare, dar mare fu și Decebal; el este un semi-zeu, dar semi-zeu a fost și Decebal.

— Se vor scurge multe veacuri până când soarele va mai putea saluta cu razele sale maestatea unui rege ca Decebal.

Dar și unchiul meu, bunul tău tată, a fost un viteaz.

— Tata a murit pe zidurile Sarmizegetusei apărând patria și pe regele său.

CI.

Tribunul Statura
și Atta.

Nepoata lui Decebal făcu o impresie adâncă asupra tribunului Statura în ziua când o conduse la Micapora. Acest om, vlăstar al unei nobile familii romane, suflet visător, iubitor de literatură în orele libere, se schimbă cu desăvârșire din ziua în care cunoscu pe Atta. Amicii și camarazii văzându-l din cale afară distrat, tăcut, gânditor, iubind singurătatea făceau glume pe socoteala lui, mai ales după ce l'au văzut trecând de mai multe ori pe zi, pe lângă casa unde locuia Atta.

Intro zi împăratul i-l trimite la Micapora să o vestească că peste o zi Iulianus va sosi în Sarmizegetusa. Nespusă fu fericirea lui putând cu acest prilej să vadă pe Atta și să vorbească cu ea.

Înainte de a părăsi casa Micaporei, o roagă să-l îngăduie a veni câte odată să le vadă.

— Dacă vara mea nu se împotrivesc, răspunde Micapora, care observase dragostea tribunului pentru Atta.

— În casa ta, Micapora, numai tu ești stăpână.

— Ei bine, stăpâna se învoiește.

La început Atta se răsvrătia împotriva mișcărilor inimii sale cari o împingeau spre tribun. Înțeleg, își zicea ea, să nu urăsc pe Statura, dar să iubesc pe un dușman al țării mele, mi se pare o crimă monstruoasă.

Când veni din nou Statura, ea pretextând că este suferindă, nu părăsi *cubiculum*, dar la plecarea tribunului, se repezi la ferăstrău să se uite după el, și cu cât se depărta mai mult Romanul, cu atât creștea și părerea ei de rău. Cu prilejul altor vizite, Atta întrebuițea aceeași stratagemă, așa că tribunul nu o mai putea vedea. Purtarea aceasta a Attei îl aduse la desnădejde, îl făcu să creadă că frumoasa Dacă îl urăște.

Întro zi venind în vizită pe când era acasă și Iulianus, li spune că în curând va părăsi Dacia, că a rugat pe Împăratul să-l mute într-o legiune din Asia, ceace i s'a și acordat.

— Dece tocmai în Asia? îl întrebă Iulianus.

— Pentrucă acolo sunt veșnic răsvrătiri, prin urmare lupte mai multe.....

— Și mai multe prilejuri de a seceră glorie.

— Nu este setea de glorie care mă face să plec în Asia. Când un om e desgustat de viață, caută prilejuri de a muri.

— Nu-i firesc, răspunde Micapora, ca să dorească cineva moartea, când e tânăr, sănătos, bogat și prețuit cum ești tu. Împăratul îți păstrează o deosebită stimă, gloria ți-a încununat fruntea. Ce ai putea dori mai mult?

— Mi-am fost plăsmuit și eu un vis, nu de glorie ci de fericire, un vis care să-mi împodobească viața, să-i dea o țință, dar visul meu nu poate fi

întrupat. Fără acest vis, viața mea nu mai are nici un rost, nici un țel, este pustie, desbrăcată de ori-ce farmec. Atunci de ce să mai țin la ea?

— Multe din visurile noastre, uneori chiar și cele mai îndrăznețe, se împlinesc, mai curând sau mai târziu. Nu trebuie să pierdem nici credința, nici răbdarea.

— După plecarea tribunului Atta se retrase în camera sa, unde căzu pe pat podidită de plâns.

În această stare o găsi Micapora, care observând sbuciumarea verei sale, se grăbi să o ajungă în camera ei.

— Nu vreau să plece, Micapora, nu vreau, zise Atta cu glasul întrerupt de suspine. Plecarea lui însemnează moartea mea.

— Dar tu mi-ai spus că nu-l iubești.

— Am mințit, sau mai drept grăind, buzele mele au mințit, pe când inima mea protestă. Credeam că aș supăra pe Zeii Daciei, dacă mi-aș da de bună voie inima, unui dușman al țării mele.

— Dar eu nu iubesc pe Iulianus, un Roman și el?

— Tu ai fost captivă și silită a trăi în Roma, vreme îndelungată așa-mi talmăcesc eu iubirea ta pentru Iulianus.

— Inima nu face deosebire de țară, de limbă, sau de neam. Iubirea este sufletul vieții, este cea mai dulce podoabă, cea mai scumpă comoară a ființei omenești. Ea stăpânește totul și pretutindeni: se iubește în adâncimea oceanului, în desișul codrilor, pe covorul luncilor, pe suprafața pământului, în aer și în Olimpul Zeilor. Când ciocârliă se înalță în spirale către cer, în cântecul ei ni spune: iubiți! privighetoarea în tăcerea tainică a nopții prin dulcile-i triluri ne zice: eu cânt iubirea, pentru că ea, și numai ea împrumută crângului farmece, livezei viață, pârâului murmur legănător, frunzelor șoapte adormitoare, zilei strălucire, nopții visare.

Iubirea luminează și încălzește existența, viața fără iubire nu are vrajă. O inimă stingheră este nenorocită, de aceea ea caută o altă inimă soră, cu

care să se contopească, să nădăjduiască și să viseze.

De azi înainte Atto, nu mai poate fi, nu mai trebuie să fie dușmănie între Daci și Romani, ci o sinceră frăție să-i unească pentru binele și fericirea Daciei. Liniștește-te, Statura nu va plecă în Asia.

Cele două veré, mari prin mintea lor înaltă și prin inimele lor sublime, fiind împreună suportau mai cu curaj nenorocirile deslănțuite asupra patriei și familiei lor.

Dacă timpul de față erà mohorât, ele nădăjduiau, aveau credință întrun viitor mai senin, mai făgăduitor de liniște și bucurie.

Cu o însuflețire de care numai femeile superoare sunt capabile, se hotărîră a-și jertfi toate puterile sufletești, toate comorile inimei lor, fericirii patriei. Dragostea de muncă și de jertfă a acestor două femei, cultul lor pentru Dacia, ajutoră mult la împăcarea sufletelor și la înfrățirea inimilor celor două neamuri ursite a trăi de acum înainte împreună și de a alcătui un singur popor.

Statura, în a cărei inimă amorul clocotià puternic, într'o zi simți trebuința de a ieși din Sarmizegetusa, unde i se părea că se sufocă. Ieșind din cetate se îndreptează spre miazănoapte-răsărit, către frumoasele lunci ale văii Boerebista, prin care s'a preumblat ceasuri întregi.

Natura erà în sărbătoare. Cerul senin și limpede ca suprafața lacului ce doarme pe podișul unui munte, adierea se jucà cu frunzele plopilor și aninilor, florile, aceste stele ale pământului, își deschideau sânul multicolor și îmbălsămat, așteptând mângâierea fluturilor, păsările și insectele prin notele lor felurite, făceau să vibreze aerul cald, părăul își amestecà murmurul mângâietor în concertul naturei; soarele trimiteà pământului zâmbetul său dătător de rodnicie și înveselire, cerul și pământul se îmbrățișau într'un himen de o negrăită vrajă.

Amuțiseră zăngănitul armelor careucid, și urletele urei cari nimicesc rodul trudei și nădejdlor de zeci

și sute de ani a oamenilor. Pretutindenii numai lumină, numai armonie, numai iubire, numai dulce feerie.

Cam așa cred că a fost în acele vremi de mult apuse, vremi de o neînchipuită fericire, când pământul eră vergur de răsboae, omul vergur de crime, zeii verguri de răsbnunare.

A doua zi Statura fu invitat la masă de către Iulianus. Tribunalul nu aveà nici-o presimțire de fericirea ce-l așteaptă. În timpul mesei Iulianus îl întrebă :

— Tot mai stărui în hotărîrea de a plecà în Asia ?

— Mai mult decât oricând, respunse tribunalul.

— Află că este o piedică mare ce ți se pune în drum și zădărnicește hotărîrea ta.

— Având aprobarea împăratului, nimic nu mă va putea oprî decât boala sau moartea. Dar cum sunt în viață și sănătos, voi plecà sigur.

— Este o piedecă mai puternică decât orice, *voința Attei*. Ea nu consimte la plecarea ta.

La aceste cuvinte obrazul Attei se înbujoară. Ea plecà ochii în jos. Statura privind-o se transfigură, o dulce lumină de fericire străluci în ochii lui.

— Dacă Atta nu voește să plec, voi rămâneà, dar doresc s'aud din gura ei sentința mea de fericire, sau de osândă.

— Rămâi Statura, respunse Atta cu un glas tremurător și slab ca o șoaptă.

— Atta, îți mulțumesc pentru fericirea ce-mi făgăduiești.

În scurt timp după aceasta Statura se duse cu Atta la *basilică* ca să îndeplinească formalitățile căsătoriei lor.

În această zi natura eră în sărbătoare, pretutindenii numai lumină, numai armonie, numai iubire, numai dulce feerie. Sufletul Attei și al lui Statura erau într'o desăvârșită armonie cu natura ; sărbătoare eră și în inimele lor.

Împăratul și Micapora făcură strălucite daruri de nuntă noilor căsătoriți.

Traian vorbind cu Micapora și generalii săi le zise :

— Cu cât se vor face mai multe căsătorii între Romani și Dace, între Daci și Romane, cu atât mai repede va pieri orice urmă de dușmănie între biruiți și biruitori, cu atât mai repede Dacia va deveni romană. Veteranii așezați aci și colonii cari veniră și vor mai veni neînsurați, trebuie îndemnați a se însura cu Dace, cari sunt cele mai cinstite și muncitoare femei din lume. Indemnați de asemeni fetele și văduvele romane a se mărită cu Daci, oameni harnici, cumpătați și viteji. Veteranii și colonii noștri neînsurați, să facă cu Dacele ceea ce făcură strămoșii noștri cu Sabinele în zilele lui Romulus, cu deosebire însă ca să nu întrebuițeze violența ca ei, ci blândeța. Să nu le răpească, ci să le cucerească inimile, ca ele de bună voie să capituleze, cum făcù tribunul Statura.

Înainte da înapoierea mea la Roma, doresc să văd în Dacia începutul unei ere de pace, de siguranță trainică, a erei de încrederea locuitorilor în viitorul acestei țări.

Iuliane și Sauriene, vă las o însărcinare grea, pe care mintea voastră aleasă, puterea de muncă și dragostea pentru Roma, vă vor ajuta ca să o îndepliniți. Veți supraveghiă fără preget lucrările începute ale reclădirii orașelor și satelor arse, veți lua măsuri a se înființa sate și orașe nouă pentru veterani și coloni.

Generale Saurianus, vei supraveghiă și stimula lucrările noului oraș Napoca, fiindcă doresc să am în acel loc, nu numai un oraș însemnat, ci și o puternică cetate. În Apulum și în Napoca veți așeză cât mai mulți veterani. Aceste două localități vor fi două centre de apărare și rezistență. Sarmizegetusa este reședința puterii centrale administrative, fiscale și religioase, iar Apulum va fi centrul puterii militare.

CIII.

Triumful lui
Traian

În urma cuceririi Daciei, Senatul roman decretă lui Traian dreptul *triumfului*, titlul de *Dacicul* și fu ales Consul pentru a cincea oară.

Cetatea eternă aşteptă nerăbdătoare reîntoarcerea împăratului şi se pregătiă a da acestui triumf o neasămuită măreţie.

Împăratul după ce întocmi organisarea politică şi administrativă a noiei provincii, pe care o decretă *provincie imperială*, după ce dete lui Iulianus împu-ternicitul său, instrucţiuni lămurite cum doreşte să fie guvernată Dacia, plecă la Roma preocupat, nu de triumful ce-l aşteaptă, ci de măsurile ce va trebui să ia, ca să asigure în toate părţile liniştea şi înflorirea imperiului.

Pentru un altul, dar nu pentru Traian, triumful eră cea mai arzătoare ambiţie, cea mai sfântă aspiraţie a vieţii. Triumful eră o îndoită sărbătoare cum numai vechia Roma ştiū să o plăsmuiască. Istoria ni spune că încă din timpuri depărtate, Cetatea eternă decretase o lege înţeleaptă, binefăcătoare, care a cruţat poporul roman de răsvrătiri veacuri întregi. În virtutea acestei legi se opriă armatelor intrarea cu armele în cetate, pentrucă *legionarul*, glăsuiă legea, în cetate nu este şi nu trebuie să fie decât *cetăţean*: de aceea înainte pragului depuneă armele. Legionarul, ziceă Roma, nu are trebuinţă de apărare, jerfele aduse patriei, gloria cu care este acoperit, ajung ca să-l ocrotească.

Această lege totuşi prevedeă o abatere. Când Roma în urma unui răşboi fericit delegă unui mare comandat *imperium*, adecă puterea suverană, acesta treceă peste poprirea legii, pentrucă în asemenea împrejurare, spune istoricul, răşboiul fiind stârşit, nu eră decât o gloriificare a biruinţei, o serbare de triumf. Numai în acest prilej sgomotul armelor răsună în cetate.

Toate popoarele sărbătoresc biruinţa, aclamă pe biruitori, îi salută şi-i gloriifică la reîntoarcere, dar nici unul nu s'a gândit să regulementeze *triumful*.

A statornicî prin lege triumful este o idee curat romană, o instituţie adevărat latină.

Roma a văzut multe triumfuri, dar nici unul nu se poate compară cu al lui Traian.

Cetatea eternă care devenise stăpânitoarea universului, care nu se teme de nimeni în lume, azi se pleacă înaintea lui Traian. Alaiul se formează în *Campul lui Marte*, de unde pleacă către templul lui Iupiter. În acest alaiu iau parte Zeii Romei, Senatul, Poporul și Armata. Zeii sunt reprezentați prin preoții cari slujesc la altarele lor: *Flaminii* lui Iupiter, *Auguri salieni*, cari jertfesc la altarul zeului Marte, colegiul celor doisprezece *Frați Arvali* purtând cununi de spic de grâu prinse cu panglice de lână. Vin apoi să ia pe triumfător Consulii, Senatorii, Tribunii și ceilalți înalți demnitari.

Cu acest prilej Roma părăsește *Penații* săi, să părăsește pe ea însăși, ca să primească și să salute pe cel mai ales, pe cel mai glorios din copiii săi.

Numărata este mulțimea, de nedescris însuflețirea.

Lictorii ajutați de legionari se silesc să facă liberă trecerea, *tubicinii* așezați în rânduri, sună din trâmbiță; alaiul se pune în mișcare.

Îo triumph! Acest strigăt izbucnește din zeci de mii piepturi și se înalță în vădudh către colinele Romei. Asemenea glasului oceanului sbuciumat, acest concert de glasuri omenești crește, se respândește dealungul malurilor Tibrului și pe coastele celor șapte coline, ajunge până la templul marelui Zeu, unde sfielnic se oprește și moare.

O zi ca aceasta este scrisă cu litere de aur în cartea cea mare a neamului. O asemenea exaltare a gloriei omenești amețește, imbată, transportă. Această priveliște este impunătoare, ea vrăjește și strălucește ca cea mai sublimă epopee; este inima îndumnezeită a neamului, este sufletul în sărbătoare al poporului roman.

Carul triumfal tras de patru cai albi înaintează în pas lin și regulat, dar scaunul de fildeș destinat triumfătorului, este gol, Traian preferind a merge pe jos, înconjurat de demnitari și de generalii săi iubiți. Legionarii cari însoțiau alaiul cântau un imn de slavă împăratului:

„Ne 'ntrecut fu Iuliu Cesar
El pe Gali i-a biruit
Iar Traian cel bun și mare
Pe Germani și Daci i-a 'nfrânt.

Marte 'n luptă îl ajută
Iupiter îi e prielnic
Iară Roma se fălește
Cu divinul împărat,

Triumph io! triumph io!
Noi serbăm puterea Romei;
Astăzi Zeii încunună
Patria și vitejia.

Să trăești al nostru Duce
La victorii să ne porți
Iar tu popul te închină.
Lui Traian triumfător“.

Alaiul se urcă pe muntele Capitol. Împăratul se oprește înaintea templului lui Iupiter, se suie pe trepte și în sfântă reculegere, cu truntea plecată, depune pe genunchii Zeului laurii cu cari fusese încununat, apoi săvârșește jertfa și rugăciunea de mulțumire pentru biruințele câștigate.

CIV.

Traian respălătește vitejia. Împăratul împărtășește gloria sa cu vitejii săi tovarăși de arme.

Generalului *Sura* îi dăte cunună, suliță de aur, steag, și hotărî să-i așeze statuia în forum. Lui *Statius Agricola* cunună murală ¹⁾ și suliță de aur. Lui *Laberius Maximus* îi acordă onoarea consulatului;

Lui *Claudius Vitalis* din legiunea 1-a Italică: cunună murală, brățară și lanț ²⁾.

Lui *Caius Clemens* din cavalerie: cunună, brățară și lanț.

1) Cunună pentru vitejia de a se fi suit întâiul pe zidul unei cetăți asediate.

2) Un lanț format din globuri de aur și se purtă la gât.

Legatului Rōscius *Murena* cunună *valaria* ¹⁾ steag și suliță.

Tribunilor Terentius *Rufus* și Caius Stadius *Celsus*: cunună de aur.

Tribunului Publius *Paetus*: steag, suliță și cunună murală.

Tribunilor Publius Besius *Betuiniauus* și Caius *Sabinus*: cunună, steag și suliță de argint.

Tribunului Aconitus *Statura*: cunună murală steag și suliță.

Centurionului Aemilius *Paternus*: cunună murală, steag și suliță.

Cu acest prilej fură bătute numeroase monete și medalii, între cari:

Una înfățișând *Roma* în picioare, ținând în mână o *Victorie* și o suliță, la picioarele ei un *Dac* în genunchi și rugător.

Alta Roma șezând pe o platoșă în mâni cu o *Victorie* și suliță, piciorul stâng pe un cap de *Dac*, cel drept pe chiurasă.

Pacea în picioare, cu o ramură de maslin în mână și cornul abundenței, cu piciorul pe un *Dac*.

Victoria în picioare, cu un stilet în mână, legând de un arbor un scut, pe care a scris: „*vic, dac*”²⁾.

Tibrul furios ținând o trestie și strivind *Dacia*.

Podul peste Dunăre având la fiecare capăt câte un turn și trei statui; sub el o corabie.

Un scut și o sabie. Pe scut e scris *Dacia capta* ³⁾.

Roma șezând pe o chiurasă și pe scuturi, primește o victorie din mâna lui *Traian*, care e în picioare și ține în mână o suliță.

Roma șezând pe chiurasă întinde mâna *Daciei* îngenunchiate înaintea lui *Traian*.

Traian în picioare cu un picior pe capul unui *Dac*.

Dacia șezând pe un scut în o poziție de jale, jos o sabie dacă. Pe medalie inscripția: *S. p. r. g. r. optimo principi* ⁴⁾.

1) Pentru vitejia de a se fi urcat întâiu! pe un parapet.

2) *Dacia* învinsă.

3) *Dacia* cucerită.

4) Celui mai bun conducător.

Bustul lui Traian încununat cu lauri, purtând inscripția: Imp. Traiano, aug. germ. dacic. p. m. tr. p. cons. V.

CV.

Durata sărbătorilor.

Sărbătorile întocmite în cinstea cuceritorului Daciei dăinuiră 123 zile. Cu acest prilej se luptară în arene zece mii gladiatori și peste unsprezece mii fiare sălbatice.

Senatul roman a decretat înființarea unui *Forum* a lui *Traian*, în care vor fi așezate statuia ecvestră a împăratului și o coloană pe care să se reproducă luptele Romanilor cu Dacii.

Apolodor, meșterul podului peste Istru, a fost însărcinat și cu aceste lucrări.

Fermecată de cultura și arta greacă, Roma cu timpul ajunsese maestră în arhitectură. Introducând concepțiuni originale, un suflet nou, ea făcuse ca arhitectura să devină o artă romană. Însă și Atena chemă pe Cossutius, un Roman, ca să termine templul lui Iupiter Olimpianul. Tot un arhitect roman a reclădit Odeonul lui Pericle, distrus de Syla.

Dacă comparăm monumentele vechilor Asirieni, Egipțeni și Greci cu ale Romanilor, constatăm că Romanii, popor neasămuit puternic, mândru și răbdător, creiază monumente neperitoare. Amfiteatrele, arcurile de triumf, termele, colonadele, apeductele lor ni storc admirația prin măreția lor.

Monumentele Asiriene și Egiptene ne uimesc prin dimensiunile lor, ale Grecilor prin nobleța și grațiile lor, prin puritatea liniilor, eleganța formelor și armonia decorului. Frumosul cum îl concepură Grecii, eră necunoscut Egipțenilor, mândria acestora fiind să uimească mai mult spiritul, decât să-l farmece.

Arhitectura romană dobândi un caracter de strălucire și măreție necunoscută până atunci, nici chiar de Faraonii Egiptului, nici în timpul puternicilor Domnii ale Răsăritului. Ceeace caracterizează monumentele romane este sentimentul real de măreție. În

artă Romanii urmăreau soliditatea și măreția, iar Grecii grația și eleganța, proporțiile armonioase în strălucitele temple închinare Zeilor, viața și mișcarea în statuele lor. În adevăr statuele anticilor Greci, în desăvârșita lor perfecțiune au aparența vieții și mișcării omenești. Artă greacă a plăsmuit cele mai sublime juvaere pe care le-a putut visa vreodată mintea omenească și le-a putut săvârși mâna artistului. Prin sublima lor frumuseță capo d'operele artei eline par'că sunt ieșite dintr'o lume de visuri dumezești.

Romanii și Grecii fură inițiatorii, educatorii neamurilor, cei dintâiu prin legile și administrația lor, ceștilalți prin artă și știință.

Forul lui Traian s'a terminat de abia în anul 113, și cuprindea un arc de triumf, prin care se intră în o piață mare, înconjurată de colonade, în mijlocul căreia eră așezată statua lui Traian. Ceva mai departe, dincolo de Columna lui Traian, între două biblioteci, una pentru literatura latină, cealaltă pentru literatura greacă, eră *basilica ulpiană*, pardosită cu marmoră din Frigia.

Columna lui Traian, înaltă de 106 picioare ¹⁾ este alcătuită din 29 blocuri de marmoră din Paros, cu basrelievuri în bronz. Ea este un fel de buletin de război scris în marmoră și în bronz, dar în acelaș timp și un monument. Sub temelia ei într'o cameră sepulcrală a fost depusă într'o urnă de aur, cenușa neasămuitului împărat. Această columnă ne-a păstrat amintirea războaelor pentru cucărirea Daciei și deasupra celor din urmă spirale se ridică figura împăratului biruitor. Ea este apoteosa lui Traian.

Pe această columnă este gravată următoarea inscripție latină, pe care o dau în traducere românească:

„Senatul și Poporul Roman împăratului Cesar, fiului divinului Nerva, Nerva Traian, Augustul, Germanicul, Dacicul, Suveran pontefice, investit cu puterea tribuniișie pentru a șeptea oară, imperator,

¹⁾ 38 metri, 21 centimetri.

pentru a șasa oară, consul pentru a cincea oară, Părinte al patriei, spre a se arăta înălțimea muntelui ce s'a tăiat ca să construiască acest măreț monument“.

Apollodor ca să aibă spațiul trebuincios pentru așezarea acestei colonne, a basilicei și celor două biblioteci, a trebuit să dărâme un colnic înalt, aflător între Capitol și Cvirinal. Acest Forum este cel din urmă pe care l-a înființat Roma imperială în timpul când ajunsese la cea mai mare putere și strălucire. El comunică cu Forurile lui Iuliu Cesar, August și Nerva, așa că se putea merge dintr'un Forum în celelalte, în umbra frumoșilor Portici, printre statuile marilor bărbați ai Cetății eterne, admirând negrăita măreție a templelor. Romanul care trecea prin aceste Foruri era cuprins de o sfântă vrajă, se simțea învăluit de mărețea lor frumuseță, se credea fericit că trăiește în acel timp și este fiul unui popor așa de mare. În fața unei asemenea străluciri rămâi fermecat, cucerit. Nici în trecut, nici în viitor, civilizația nu a putut și nu va putea plăsmui nimic, nu va putea iscodi nimic, care să se poată compara cu asemenea măreție. Numai Roma, pilduitoarea și inspirătoarea neamurilor, putu săvârși astfel de minune.

În acest Forum, zice un istoric, un singur om este preamărit, dar figura lui este așa de augustă, așa de măreț, în cât ajunge ca să umplă acel sublim cadru. Acest om este împăratul Traian.

Năvălitorii vârstei de mijloc au nimicit aceste măreții, dar au cruțat Columna. Mormântul împăratului a fost pângărit, urna care conținea cenușa sfântă a lui Traian a fost furată, iar statuia doborâtă și topită. Nelegiuții barbari o topiră crezând că este de aur.

CVI.

Dragostea lui
Traian pentru
Dacia.

Traian în nemărginita-i dragoste pentru Dacia, înzestră coloniile așezate cu privilegiu deosebite dându-le dreptul *italic*. Capitala țării se numi Sarmi-

zegetusa Ulpia Traiană și eră reședința Legatului imperiai și a Pontificelui, sau Mareii Preot.

Împăratul lăsă ca reprezentant al său pe Iulianus. Sub înțeleapta supraveghere a acestuia, prin hărnicia legionarilor, Capitala Daciei se ridică din ruinele sale mândră, reîntinerită, îmbrăcând caracterul roman. Pe lângă numeroase clădiri particulare ce se ridicau mereu, din ordinul Legatului imperial, se grăbește terminarea Pretoriului și a Termelor începute de Traian apoi se i-au măsuri pentru clădirea Porticilor și a unui amfiteatru. La dorința Micaporei se reclădește palatul lui Decebal.

Din toate părțile imperiului veneau coloni și veterani, din cari, unii se stabileau în capitală. Eră o mișcare extraordinară, o muncă uriașă, o viață plină de visuri, de încredere în viitor. Pe ruinele unei lumi vechi învingătorii și învinșii creiază o lume nouă. Sarmizegetusa Ulpia Traiană renaște din cenușa sa, mai plină de viață, mai puternică, mai măreață decât în trecut.

Dacă în Italia și în Roma viața romană vibră puternic, în Dacia începù acum să palpitate cu aceeaș intensitate. În noua colonie romană mai mult decât în celelalte provincii ale imperiului, cultura latină se înfîșie puternic, repede și intensiv. Pretutindeni respiră viața romană. Micapora și Iulianus priviau cu mândrie și fericire cum renaște, cum se ridică Dacia, visul și speranța vieții lor.

CVII.

Blocul roman. Armata din Dacia. La plecarea sa împăratul lăsă în Dacia legiunea a 13-a Gemina, comandată de generalul Scaurianus, zece cohorte ajutătoare și două aripi, sau escadroane de cavalerie. În Sarmizegetusa este altarul Cesarului pentru adorarea cuvenită maestății suverane. Aci se adunau în fiecare an reprezentanții orașelor Daciei, ca să desbată despre interesele obștești și să se chibzuiască asupra celor mai nimerite mijloace pentru a le îndești.

Acî se întrunește întâiul *Conciliu*¹⁾ ca să formuleze dorințele poporului, să hotărască bugetul, să serbeze jocurile și să aducă jerttele. Eră ziua cea mare în care trebuia să se săvârșească jertfa sărbătorească pentru Zeița Roma și pentru Zeu, adică pentru împăratul.

În toate provinciile, în toate țările supuse imperiului, în chipul acesta se arată credința către Roma și către împăratul. Aceasta eră legătura comună care închiegă totul într'un bloc nedestructibil.

CVIII.

Traian și Pliniu
cel tânăr.

La o mică depărtare de Roma în orașul Centumcellae, Traian aveà o vilă care domină frumosul port, în fața căruia se ridică o insulă artificială. Pozițiunea eră încântătoare și îndemnă la visare. Acî se retrăgea împăratul când simțiã trebuință de liniște și reculegere, acî primiã pe intimii săi, acî, în fața nemărginirii albastre a mării, sufletul lui puteã visã neturburat, mintea lui puteã medita asupra mare-i probleme ce-l preocupã mereu: regenerarea imperiului roman.

Într'o zi Pliniu cel tinăr, mergând la împăratul îl găsește așa adâncit în gânduri, că intrarea lui remase neobservată.

— Cesare, îi zice respectuos Plinius, ce preocupãri, sau ce mâhniri îți frãmantã sufletul?

— *Salve* Plinius! rãspunde împăratul.

Scumpul meu amic, douã lucruri îmi trudesce sufletul: renașterea Daciei mele iubite și supunerea Asiei, în deosebi a Parților. Roma într'o zi mă va uita poate, dar nãdãjduesc sã trãesc în amintirea Daciei. Cea mai caldã dorință a mea este ca noua provincie romanã, care mi-a subjugat inima, sã devinã un zid tare și trainic contra nãvãlirilor barbarilor, straja neadormitã a latinitãții în rãsãritul Europei.

Am deplinã încredere în noua colonie alcãtuitã din veterani încercați și din cetățeni aleși. Insușirile sufletești și trupești ale poporului dac sunt și ele o

¹⁾ Parlament.

chezășie a viitorului strălucit ce se pregătește a-și deschide porțile sale înaintea unui popor în formațiune. Sufletul îmi spune că numele meu uitat în Italia, va trăi în Dacia.

— Glasul sufletului tău nu te înșală. Din amestecul unui popor ca Dacii cu numeroasele Colonii pe care le-ai așezat în Dacia, se va plămădi un popor latin, stăruitor și mândru ca Romanii, îndrășneț și viteaz ca Dacii. Prin organizarea ce i-ai dat, Dacia va deveni, una din cele mai înfloritoare și fericite colonii ale imperiului.

— Aș putea fi învinuit că iubesc războiul, că jertfesc oameni și bani din deșertăciune, pentru gloria mea. S'ar înșelă cine m'ar judeca așa. Nu m'am gândit niciodată la mine, bogăția nu m'a ispitit, gloria nu m'a amețit. M'am slujit de război ca de un mijloc pentru a asigura pacea, care este binele suprem al vieții. Mă tem de un lucru, mi-e frică să nu se repete ciudatul fenomen ivit în urma războaelor cu Cartaginezii, când s'a văzut o fatală și tristă contradicere: cu cât se răspândia mai mult cultura în Italia, cu atât se întindea și înjosirea și putregaiul; cu cât devenia mai bogată, cu atât creștea mai mult și lăcomia ei; cu cât avea mai mare trebuință de brațe numeroase și vânjoase, cu atât devenia mai stearpă. Provocă mereu războaie în Europa, în Asia și în Africa, dar mereu pierde disciplina severă, virtuțile militare cari o acoperiră cu glorie, și ceace e și mai trist și mai ciudat, pe când încercă să cucerească și să subjuge popoare, ea renunță la libertatea sa.

— Impăratul August s'a gândit să inaugureze era păcii universale, dar este oare cu puțință o pace universală? Valurile barbarilor putea-vor fi stavilite? *Orbis romanus* — lumea romană, cuprinde ea oare întreg pământul? Dincolo de Germani și marea nordului, dincolo de Parti, la spatele Numizilor și Mauritanilor, nu vor fi oare alte țări, alte neamuri? Și într'o zi oare nu se vor revărsa asupra Romei, alte valuri de barbari necunoscuți și mai fioroși ca cei de acum?

Pacea în adevăr este ceva dumnezeesc, dar o pace neîntreruptă nu ar rodi oare moleșire și corupție? Poporul roman are o îndrăsneată încredere în isbândă, ceea ce produce un fel de beție, de care e cuprinsă toată lumea din Roma. Acum este oare cu puțință și mai ales, ar fi faptă cuminte a o deșteptă din această beție? Roma a devenit captiva biruințelor sale, roaba cuceririlor sale. Ea este o forță a naturii, este viforul care muge și nu cunoaște piedeci, este torentul care se revarsă îngrozitor ca marea, dar nivelează și fecundează lumea. Lumea trebuie să aparțină Romei, dar la rândul său Roma trebuie să aparțină ei!!

— Imperiul, dragul meu, poartă în organismul său răni primejdioase: un lux obraznic al celor mari, o lăcomie josnică a clienților și sălbatica stricăciune a plebei! Unde sunt vremile când un Grachus, în epoca războaielor punice, înarmează robii săi și le făgăduiește libertatea, dacă se vor lupta vitejește și cu credință pentru Roma? Eu voesc să fac Romani din toate popoarele supuse, să prelungesc Roma până la granița nordică a Daciei, pentrucă un oraș, oricât de mare, oricât de puternic și strălucit ar fi, nu are dreptul, nici nu poate cuprinde și usurpa destinele unei lumi.

Și azi un Caius Gracchus ar putea repetă dure-roasele cuvinte: *în Italia fiarele sălbatice au culcușul lor, vizuini, sau peșteri, pe când oamenii cari se luptă și cad pentru Roma, nu au azil ca să-și adăpostească femeile și copiii lor. A le spune pe câmpul de luptă că se bat pentru căminele lor este a minți cu nerușinare; ei nu au o vatră, mormintele unde se odihnesc părinții lor, ei nu ar ști unde să le găsească; pentru Zeii lor, ei n'au o palmă de pământ unde să le poată ridica un altar*“.

La acești eroi uitați, la acești *desmoșteniți* mă gândesc adeseori și doresc din tot sufletul să li se facă dreptate, să li se asigure un traiu tihnit și vrednic. Roma datorează răsplată, celor cari sângerară pentru libertatea, îmbogățirea și mărirea ei. Un om

poate fi ingrat, răul ce va isvorî din aceasta, va fi mărginit, pe când răul căruia îi dă naștere, nerecunoștința patriei, nu se poate calculă. Doresc ca în imperiu să nu mai fie veterani în luptă cu sărăcia; vreau ca aceia cari au dat Romei puterea și strălucirea, să fie în viitor un puternic element de pace și de respândire a latinității până la cele mai depărtate granițe ale imperiului. Legionarul care timp de douăzeci de ani a stat sub imperiul disciplinei militare, a trăit pentru Roma și prin Roma, va fi mândru, se va simți fericit a munci ca veteran pentru întărirea și înflorirea imperiului.

În Decia am așezat cea mai puternică colonie de veterani încercați, și cetățeni din cei mai muncitori și credincioși Romei, vreau să generalizez ceea ce am făcut în această nouă provincie.

Azi trăim într'o epocă mercantilă în care se răsfăță nepăsarea morală, necredința, lipsa sentimentului de familie, disprețul tradițiilor, corupțiunea în politică, speculațiunea și un lux desfrânat. Știu că sub orice guvernământ oamenii sunt supuși mai mult sau mai puțin corupțiunii, dar ceea ce îmi inspiră o mare grijă, este corupțiunea multora din marii oameni politici, pe cari dacă-i privim de aproape, din partea morală, găsim că sunt niște pitici.

— Desinteresarea, Cesare, nu este virtutea obișnuită, a oamenilor de stat. Vițiul ca și buruienile rele și otrăvitoare, resare cu înlesnire, pe când virtutea trebuie cultivată cu îngrijire.

— Odinioară oamenii politici ai Romei străluciau prin desinteresarea lor. Așa Paul Emil, cuceritorul Macedoniei, aduce una-sută-două-zeci milioane și nu oprește o *sesterță* pentru dânsul; Scipio Africanul se reîntoarce acasă cu mânilor goale, după ce a învins și zdrobit bogata Cartagine; Caton se înapoiază din expediția sa în Cipru escortând el însuși comorile cucerite, fără să dosească un singur ban și stărui ca în prezența sa să fie depuse în tesaurul public. Când solii Samniților veniră la Marius Curius ca să-i dea o mare sumă de aur, îl găsiră la masa lui simplă,

frugală, și stăruind ca să primească darul, el le răspunde că, acela care se mulțumește cu asemenea mâncare, nu are ce să facă cu atâta aur.

Acele timpuri frumoase au apus și Cicerone avea dreptate să strige: „*a exploată republica în folosul său, nu e numai un lucru rușinos, ci și o crimă îngrozitoare*“; iar Caton indignat să se răsvrătească: „*acei cari jăfuesc pe particulari își petrec viața cu lanțul de gât și de picioare, pe când hoții publici trăiesc în aur și în purpură*“.

Corupțiunea morală va atrage după sine pierderea libertății și măririi naționale. Nu vreau să se repete rușinosul fapt din timpul regelui african Iugurta, care venind în Roma, cumpără cu bani Senatori, Tribuni, Patricieni și Plebei.

Azi mai mult decât ori când ar trebui să fie în vigoare legea contra *luxului*¹⁾ publicată de Iuliu Cesar și acel *regimen morum et legum*²⁾ instituit de Octavian August.

— Care e pricina că legile decretate împotriva luxului și corupțiunii au rămas fără efect?

— Roma, în curgerea istoriei sale, avu eclipse, când se pierdù respectul legilor. Nu s'a suprimat destrăbălarea și stricăciunea din pricină că nu s'au aplicat totdeauna legile, pentru că unii judecători se lăsau a fi corupți.

Doresc să înlătur această primejdie care amenință însăș temelia statului, doresc reîntoarcerea acelei epoce strălucite, când ordinul *cavalerilor romani* fusese însărcinat cu împărțirea justiției. Atunci avu Roma *adevărată domnie a legilor*, nicăieri nu s'a ridicat nici cea mai mică umbră de bănuială contra magistraților.

— Zeita Themis să-ți fie prielnică!

Dar cum îți explici, Cesare, dccăderea morală a a multor mari oameni politici?

1) Iulius Cesar publicase o lege care înfrâna luxul margăritarelor, a lecticelor și purperei.

2) Sub împăratul August s'au decretat legile despre adulteriu și pudiciție, pentru combaterea corupțiunii ce se întinsese în imperiu.

— Orientalismul cu strălucirile și vițiile lui, s'a revărsat asupra imperiului ca un puhoi cutropitor, vechile tradiții italice au dispărut și au fost înlocuite cu o civilizație artistică, științifică voluptoasă și coruptă. Cu câtă dreptate spuneă Aristotel că *cele mai funeste flagele ale unui stat sunt luxul, înmulțirea trebuințelor și lăcomia mercantilă.*

După mine, explicația corupțiunii politice trebuie căutată în *necumpătare, în lux și în patima plăcerilor*. Anarhia politică este urmarea anarhiei morale, și ca să însănătoșim lumea de azi, care e bolnavă, trebuie să-i dăm credințele morale. Să restabilim virtuțile cari făcură mari pe strămoșii noștri: evlavia către Zei, cultul străbunilor, cumpătarea, blândețea, dreptatea și examenul scrupulos, făcut în fie-care seară a faptelor săvârșite în timpul zilei. Înainte de toate trebuie să învățăm poporul că el este merit *pentru datorie și răspundere morală*. Este o mare cinste a ocupa o situație înaltă, de aceea omului chemat a conduce trebile publice, sentimentul răspunderii și al dragostii binelui public, trebuie să-i ridice inima la înălțimea situației sale, să-l facă vrednic de a conduce un stat, sau chiar numai o dregătorie. Gustul simplu și modest, moravuri curate, cumpătarea sunt cele mai bune prezervative contra corupțiunii politice.

Mă gândesc mereu la regenerarea acestui mare imperiu. Eu împărtășesc părerea lui Marcu Tulliu Cicerone, din cartea sa „*Despre Republică*”: *„trebuie să socotești bogăția și puterea cari corup cu înlesnire pe oameni, nu ca bunuri supreme ale vieții ce trebuie căutate și dorite pentru ele înșile, ci ca poveri pe cari trebuie să le porți pentru binele tuturor, cu deosebire pentru binele poporului. A trăi cu demnitate, dar fără extravagante, făcând cultură sau comerț, a lua parte la funcțiunile publice, nu pentru a se îmbogăți și corupe poporul, ci pentru a sluji cu zel interesul săracilor și al clasei mijlocii, a întreprinde lucrări publice folositoare, nu monumente de lux, a ajuta poporul în vreme*

de foamete, fără a ruina tezaurul public, a da pământ săracilor fără a-l lua proprietarilor legitimi. În chipul acesta binele tuturilor va deveni ținta guvernului, țintă ce va fi atinsă prin respectul scrupulos al legilor, prin dărnicia inteligentă a celor mari, prin practica virtuților austere, ca credința, sinceritatea și economia“.

— În vârtejul celei mai mari corupțiuni, zice Plinius, se găsesc purururea suflete alese cari disprețuesc beția sensualității și fug de ea; inimi curate cari păstrează neîntinat sentimentul demnității omenești.

În mijlocul orgiilor s'au ridicat adevărate caractere, așa Brutus și Cassius mor pentru republică, Caton se jertfește pentru virtute, iar Cicerone scrie cartea sa despre „Datorie“.

Pe când Neron uimise lumea prin orgii și o îngrozise prin cruzimile lui, senatorul Thraseas nu s'a temut să apere virtutea în fața acestui scelerat. La nebunele serbării și orgii neroniane, la desfrânatele ospete ale unui Vitelius, nu s'a dus decât o parte din Roma, pentru că inima omenească, dacă deseori este subjugată de patimi, își are răsvrătirile sale împotriva viciului.

Popoarele în general, dar mai ales acelea cari au o înaltă menire în istoria lumii, se schimbă, se înalță și cad, îmbătrânesc și se renasc. Am credință în marea menire a Romei.

Ea stăpânește azi lumea prin cultura latină și prin puterea legiunilor sale; într'un viitor, poate depărtat, o va stăpâni prin puterea credinței și geniului său.

Vorbii de Pați. Este un popor neastâmpărat, urzitor de turburări și va fi mai greu de ținut în frâu, decât de biruit.

— Sunt fatalități istorice cari se impun unui popor, o asemenea fatalitate fu și cucerirea Daciei și tot această fatalitate cere și supunerea Asiei. Roma ar lipsi menirii sale, dacă nu s'ar supune acestei fatalități.

În ceasurile mele de meditație, două figuri istorice mi se înfățișază mereu: Alexandru cel mare al Macedoniei, și Caiu Iuliu Cesar al nostru. Cel dintâi a înțeles câtă însemnătate are pentru dominația lumii supunerea Siriei, de aceea a întreprins și săvârșit cucerirea ei. Cesar a înțeles că Roma nu poate fi sigură de pace și stăpână câtă vreme Gallia, Dacia, popoarele dela Rin și dela Eufrat, nu vor fi supuse ei. El cuceri Gallia și făcuse planuri pentru supunerea Teutonilor și Dacilor în Europa și pentru cucerirea Asiei, dar mărețul lui plan se prăbuși în ziua în care marele Roman căzù în Senat sub loviturile pumnalelor.

Eu am supus Dacia, unde acum domnește o pace desăvârșită și binefăcătoare, am înfrânt semințiile teutonice, și când voiu isbuti a supune și Asia, pacea va asigura Romei *vârsta de aur* cântată de poeți. Nu aș vrea să mor înainte de a-mi fi realizat visul.

Un popor, ca și un individ, nu trebuie să aibă numai preocupări materiale, numai aspirații de îmbogățire, numai dorințe de plăceri, ci și ținte mai sublime, idealuri mai sfinte. De azi în viitor, Roma trebuie să aibă ca țintă apropierea, împăcarea, împrietinirea și unirea tuturor neamurilor. Ce sublimă priveliște va fi aceea când dela oceanul Atlantic până la râul Indus, dela marea rece a nordului până la dogoritoarea mare de năsip a Africei, vor fi numai neamuri-prietine, înfrățite sub scutul culturei latine și sub protecția legii Imperiului, neamuri cari să se ia la întrecere, nu prin lupte, ci prin muncă pe câmpul culturei, având ca deviză: *Excelsior*, adică năzuința de a se ridică tot mai sus, cătră adevărata lumină și desăvârșire.

Este trist că nu se poate ajunge la această țintă decât prin război. Alexandru cel mare când a întreprins cucerirea Asiei, nu a fost călăuzit de ideia de a răspândi în acest continent cultura greacă; el în loc de a europenisa Asia, s'a asiatizat dânsul. Adoptând obiceiurile, viața, orgiile domniilor asiatice a devenit un satrap oriental. Aceasta a fost cauza că

imperiul asiatic înființat de el, s'a prăbușit odată cu moartea celui ce l'a creiat.

...Eu doresc să supun Asia, nu ca să o cuceresc și fac roabă, ci ca să răspândesc cultura latină și în acele părți, să asigur o pace trainică. Când toate neamurile se vor uni cu Roma, atunci ele nu vor mai avea să se teamă de cuceriri nici noi de năvăliri barbare. Atunci puternica, rodnică, maestoasa pace romană din Capitol va conduce omenirea pe calea către fericire.

Un lucru mă neliniștește; schimbarea obiceiurilor, părăsirea austerelor virtuți ale strămoșilor noștri. Azi poporul roman este stăpânit de patima bogățiilor și a plăcerilor. Ce frumoase erau vremile vechei societăți latine, cu traiul simplu și deprinderile agricole!

Imperiul trece prin o criză morală care datează din timpul lui Octavian August, și din această criză nu va putea eși decât prin o reformă adâncă a moravurilor. Roma odinioară a fost o cetate sfântă, ea a cucerit lumea luptând și rugându-se. Veacuri întregi puternice legături religioase uniră pe toți cetățenii, veacuri întregi morala tradițională a învățat pe Romani a trăi simplu, în castitate, cultivând virtuțile casnice. La mărirea Romei au ajutat mult moravurile curate ale căsniciei cari dănuiră veacuri întregi în familiile romane, spiritul de familie, jertfirea de sine a cetățenilor, vitejia militară, îndrăsneala, hotărîrea și statornicia.

— După mine nimic nu a contribuit la stricarea moravurilor ca pierderea vechilor virtuți femești: modestia, supunerea, pudoarea și dragostea muncii. Acest mare imperiu se va prăbuși, dacă nu vom re-așeza evlavia în temple, dreptatea în tribunale, pacea în provincii, curățenia în moravuri. Trebuie să ne reintoarcem la vremile fericite ale Romei, trebuie să fie pedepsit fără milă adulterul, pus frâu luxului; siliți guvernatorii a-și îndeplini datoria cu blândețe și dreaptate. Eu cred că una din primele datorii ale imperiului este aceea de a impune tuturor același ideal de virtute.

— Știu că e greu a regenera societatea prin legi scrise pe papirus, pentrucă virtutea și păcatul sunt însușiri lăuntrice, ale inimei și sufletului, și nu vom isbuti dacă nu vom începe opera noastră adresându-ne etății fragede, dacă nu ne vom silii a deprinde pe copiii noștri a deosebi binele de rău, a-și înfrâna patimile necurmăte, a pune hotară dorințelor prea năvălnice de onoruri, bogății și plăceri. Horațiu avea dreptate când zicea: „*nu mă pot uni cu concețtenii mei. Cu cine aș putea să mă înțeleg? Unii nu se gândesc decât a se îmbogăți, alții a se îmbrăcă în haine scumpe, a-și clădi vile, a da serbări, a călători. Esența moralei este educația serioasă a minții și a inimei, deprinderea statornică ce fiecare trebuie să o facă gândirilor și faptelor sale*“.

Cu toate acestea trebuie să încercăm regenerarea poporului roman. Strigătul istoricului Titu Liviu: „*nec vitia nostra, nec remedia pati possumus*“, ¹⁾ este un strigăt de slăbiciune pe care un Roman nu trebuie să-l repete.

Imperiul a răspândit binefacerile sale asupra lumii: azi orașele și satele se bucură de liniște și siguranță, ordinea domnește pretutindeni. Corăbierul plutește fără frică, drumețul călătorește tihnit, mările fiind curățite de pirați și drumurile de bandiți. Dela marea neguroasă a nordului, la deșertul Africei, dela coloanele lui Hercule până la Eufrat, comerțul mărfilor se face fără stânjinire, siguranța domnește pe tot locul, legea apără viața și avutut tutulor. Dreptatea și rațiunea guvernează lumea romană.

Eu cred în veșnicia Romei care a dat lumii obiceiuri și legi neperitoare, a deschis un nou cer omenirii și din înălțimea *Tribunei rostrale* ²⁾, din

---

1) Nu putem suferi nici vițiile noastre, nici mijloacele de a le vindeca.

2) Tribuna era așezată la marginea Forului Roman, aproape de Capitol, spre răsărit de Comițium. Ea era o platformă lungăreață, semi circulară și domina Forul. Se numia rostrală dela pintenii de bronz luați dela corăbiile dușmane la Antium și înfipti apoi în temelia ei.

La Romani tribuna era o putere, un suflet, un glas temut și hotăritor. Roma voise ca tribuna să fie tot atât de sacră, pe cât de glorioasă, de aceea ea deveni un templu.

Forum și din Curie Senatul a hotărît și fixat ursita universului. Roma este Statul, este Dreptul; ea legiferează pentru lumea întreagă și impune legile sale omenirii.

După credința Etrușilor un popor nu poate trăi mai mult de zece veacuri. Această credință nu poate fi aplicată poporului roman. Istoria Romei este și va fi istoria lumii. Se vor stinge popoare, vor apune civilizații, vor dispărea regate și imperii, dar Roma va rămâne și va da noue îndrumări chiar și atunci când poate nu va mai fi ca azi stăpânitoarea lumii. Omenirea nu poate merge înainte trecând peste Roma, uitând cultura și așezămintele latine.

Ce e trecător, va trece, ce e ursit a dăinui în veci, va dăinui și Roma eternă va fi. A se depărta de Roma este a intra în barbarie, în haos, a se întoarce către Roma este a se inspira din istoria și cultura ei, este a intra în lumină.

Da, *Urbs Roma* ¹⁾ stăpâna veacurilor, va trăi în veci, ea fiind încheierea cea mai desăvârșită a geniului omenesc din toate timpurile.

Nu, Roma nu poate peri, pentrucă dispărând ea, ar apune universul.

Acum intră la Traian o femeie cu privirea dulce ca o mângăere, ținuta demnă, pasul măestos. Eră *Plotina*, soția împăratului, aceea Plotină despre care Plinius spune că prin bunătatea, prin curățenia și virtuțile ei, este un izvor de podoabă și de glorie pentru Traian. Senatul i-a dat titlul de *Augusta* ²⁾, pe care dânsa cu sinceră modestie l'a respins, arătând prin aceasta că pentru o femeie nu poate fi o laudă mai mare decât aceea de a-și întemeia ade-vărata cinste pe stima și considerația publică, iar nu pe strălucirea titlurilor. Impărăteasa eră însoțită de *Passia*, drăgălașa Dacă.

— Traiane, grăi ea cu un glas armonios ca o muzică, înainte de plecarea noastră din Roma, mi s'a

¹⁾ Cetatea Roma.

²⁾ *Augusta*, adică prea strălucită, vrednică de cinste, eră titlul ce s'a da de Senat împărătesei, surorilor și fiicelor împăratului.

spus: că pe țărmul Tibrului, lângă grădina multi-milionarului Atticus, s'a găsit un copil orfan în vârstă ca de patru ani, care era aproape în agonie din pricina foamei. Am dat poruncă să mi-l aducă. L'am văzut, l'am mângăiat și i-am dat de mâncare.

Este așa de drăguț și deștept.

La plecare am poruncit ca acest copil să fie îngrijit la palat.

— Ai uitat, Augustă.... intervine Daca.

— Passia, te-am oprit de a mă numi Augusta.

Nu sunt eu pentru tine ca o mamă? De ce nu-mi zici mamă?

— Mamă împărăteasă...

— Nici așa, ci simplu mamă, sau dacă vrei mamă Plotină?

— Cât ești de bună mamă Plotină?

— Vezi așa. Acum te iubesc și mai mult, zise împărăteasa sărutând-o.

— Mamă Plotină, ai uitat să povestești împăratului despre văduva cu cei doi gemeni.

— Nu am uitat și am să istorisesc îndată.

Și tu Traiane și tu Plinie îmi veți da dreptate, când vă voi spune că este extrem de dureros și desnădăjduitor că în Roma, unde se grămădesc toate bogățiile lumii, unde cei îmbuibați dau ospețe ca din basme, să se găsească ființe omenești în primejdie de a muri de foame.

— Scumpă Plotină, răspunde împăratul, am luat măsuri ca instituirea „*hrana copiilor săraci*“ începută de bunul Nerva, să fie organizată pe așa temeli, încât în viitor, nu numai în Roma, ci și în provinciile imperiului, să nu mai suferă nici un copil din pricina lipsei de hrană. Multe sunt rănilor poporului și vindecarea lor cere timp și silințe supraomenești. Înainte de toate să asigurăm pâinea zilnică micuților cărora le lipsește.

— Mă voiu devota cu tot sufletul instituției „*hrana copiilor săraci*“, răspunde împărăteasa, și doresc să se facă un recensământ, deocamdată în Roma, ca să știu cât de mare este numărul acestor

desmoșteniți ai soartei. Sărăcia și suferința sunt mult mai întinse și mai grozave decât îmi închipuiam. Ieri pe când mă întorceam din port, în *Via ostiense* aflai că o femeie, mamă a doi gemeni, zace în pat greu bolnavă, uitată și de oameni și de zei. Când am intrat la ea, urmează împărăteasa și ochii i se umeziră de lacrimi, cei doi copii, în etate ca de trei ani, un singur cuvânt putură rosti: „pâne!“

Bolnava este soția unui veteran mort în anul trecut. De când s'a îmbolnăvit ne mai putând munci, este lipsită de toate, chiar de pâinea zilnică. Am trimis pe Criton să dea ajutor medical mamei, în cât pentru copii am luat asupra-mi îngrijirea lor. Mă gândesc adeseori cât bine ar putea face matroanele romane, dacă din când în când s'ar gândi la cei nenorociți, dacă ar străbate suburbiile sărace, ducând ajutor și mângăiere celor desnădăjduiți. Femeii toate datoriile trebuie să-i fie dulci, toate jertfele să-i umple inima de fericire. Unde este vorba a se șterge o lacrimă, a se deșteptă o zâmbire, acolo este locul ei, mândria și triumful ei. Este așa de dulce a face binele, este o faptă plăcută zeilor, când întinzi o mână de ajutor caldă și mângăietoare celor ce sufer.

— In nizuințele și faptele tale de binefaceri mă vei găsi veșnic lângă tine, Plotina mea.

Pliniu întrebând pe împărăteasa despre Passia pe care nu o cunoscuse până acum, Plotina îi răspunse :

— Noi ne având copii, Passia ni umple casa de veselie și primăvară. In sufletul acestei copile este ceva din parfumul delicios al patriei sale și din puritatea aerului munților Daciei. Ea este o comoară de candoare, de iubire și jertfire.

Ne va părea rău când măritându-se nu va mai fi a noastră.

— Să nu mai fiu a voastră? Atunci va trebui să mor. Eu nu vreau să mă mărit, eu sunt a voastră și numai a voastră. Zeița Vesta are în templul său Vestale cari nu se mărită; eu vreau să fiu vestală ca să slujesc toată viața la altarul vos-

stru, răspunde Passia plângând și aruncându-se în brațele împărătesei.

— Liniștește-te, dragă copilă, vei fi ceea ce dorești, vestala altarului nostru familiar.

— Acum zise împăratul, vă propun o preumblare pe malul mării.

Plinius voind să dea ordin pentru pregătirea lecticelor cari să-i transporte la mal, Traian îl opri zicându-i:

— Vom merge pe jos, Plinie. Suntem încă în putere și destul de sănătoși, ca să nu avem trebuință de lectică.

Apoi adresându-se soției sale:

— Poate ești ostenită Plotină, și preferi lectica?

— O nu! Imi place umblarea pe jos, vreau să mă pierd uneori în mulțime, să mă amestec cu plebea, ca să-i cunosc mai bine firea, obiceiurile și sufletul.

Plecară spre port.

La stăruința împărătesei în scurtă vreme cinci mii de copii săraci au fost luați sub îngrijirea ei. Toți acești copii urșiți a fi sprijinul Romei în viitor, viteji oșteni în războiu, în timp de pace o podoabă a cetății, sunt crescuți în cultul patriei.

CIX.

Iulianus și Micapora cutrieră Dacia.

Iulianus căruia împăratul îi încredințase o înaltă și grea menire; însoțit de Micapora și Atta, cutrieră Dacia în lung și în larg, ducând pe tot locul mângâiere și îndemnând pe Daci a se înfrăți cu Romanii, pentru că Zeii hotărîră ca de acum înainte Dacii și Romanii să alcătuiască un singur popor.

Mare și binefăcătoare a fost înrăurirea Micaporei și Attei asupra Dacilor. Cuvintele lor dulci și pline de nădejde în viitor, hotărîră și pe cei mai neîncrezători și dârji, să se reintoarcă la vetrele lor.

Intr'o zi pe când Iulianus, Micapora și Atta se

odihniau în orașul Blandiana, li se prezintă un bătrân oștean dac, eră centurionul Epicadus. Aruncându-se la pământ și sărutând picioarele Micaporei, zise adânc mișcat :

— Am auzit că este aci fiica lui Decebal, de aceea m'am grăbit să vin la ea. Pe mâinile mele muri marele și nebiruitul rege, eu am auzit cele din urmă cuvinte ale lui. Azi durerea mea par'că s'a mai micșorat, putând vedeà pe fiica lui.

— Cum te chiamă, bunul meu oștean?

— Epicadus.

— Ridică-te viteazule. Când ciņeva s'a luptat ca tine, nu trebuie să îngenuncheze. Fata lui Decebal este mândră că vorbește azi cu unul din oștenii cari au luptat alături de tatăl ei.

Acum când rășboiul s'a sfârșit, trebuie să te întorci acasă și să te odihnești, pentrucă meriți plata odihnei.

— Dar cine a urmat pe tronul lui Decebal?

— Traian împăratul Romei.

— Atunci mă reîntorc în pădurile mele, mai bine vreau să trăiesc cu fiarele sălbatice, decât cu Romanii.

— Nu, bunul meu Epicadus; nu vei rămânea în codri, ci vei merge cu fiica lui Decebal.

— Dacă vei urmà tu în locul tatălui tău, și mă vei duce la luptă, te urmez.

— Nu mai poate fi vorbă de luptă acum, ci de pace și înfrățire.

— Infrățire? cu cine?

— Cu Romanii.

— Ai mințit, tu nu ești fiica lui Decebal.

O Dacă nu poate vorbi astfel.

— Brave Epicadus, zice Iulianus, care veni în ajutorul soției sale, Micapora este fiica fostului tău rege, și are menirea de a chemà pe Daci la căminele lor, pacea fiind încheiată între Dacia și Roma.

— Pacea încheiată? Cu neputință câtă vreme pădurile și munții sunt plini de Daci în stare de a încordà arcul și de a isbi cu toporul.

— Eu, Atta, fiica lu Diegis, nepoata lui Decebal

te rog să mergi cu noi. Tot Dacul poate merge și trebuie să meargă acolo, unde merge fiica și nepoata lui Decebal, pentru că ele îndeplinesc hotărîrea ursitei.

— Eu nu vreau să merg decât la luptă, sau în mormânt. Dacă nu-mi mai e îngăduit să mă lupt, nimeni nu mă poate opri de a muri.

— Moartea ta nu folosește patriei, pe când dacă trăești, vei putea lucra la reînvierea ei.

— Regele e mort, țara subjugată de Romani, eu nu mai am patrie. Trebuie să mor.

— Dimpotrivă, replică Micapora, trebuie să trăești.

Azi mai mult decât oricând Dacia are trebuință și de brațele, și de inimele copiilor săi. Eu, fiica lui Decebal, îți jur pe atotputernicul Zamolxis, că este pentru binele patriei, ca Dacii să primească pacea și să se reîntoarcă la vetrele lor.

— M'ai biruit, strigă Epicadus plângând. În glasul tău par'că auzii glasul lui Decebal.

Poate că sufletul lui nemuritor ți-a însuflat vorbele ce mi-ai spus.

Mă supun, te urmez.

— I-ți mulțumesc Epicadus. Hotărîrea ta mă face fericită.

Dar familia ta unde e?

— Nevasta și copiii, doi tlăcăi și două fete, sunt într'o peșteră din pădurea învecinată.

Acolo mai sunt ascunse peste o sută de familii dace, le voi aduce pe toate la fata marelui nostru rege.

Povețele și mângăerile Micaporei și ale Attei erau ca un balsam alinător pentru îndureratul suflet al poporului dac. Când aflară Dacii că fiica lui Decebal este între ei, speranța și încrederea începură să încolțească în sufletul lor. Acum li se părea că regatul dac nu s'a prăbușit odată cu moartea regelui, că patria lor s'a ridicat din ruinele șale. Inapoiindu-se la vetrele lor, se pun pe muncă fără preget, și încetul cu încetul, pe dărâmăturile orașelor și satelor, se ridică orașe și sate nouă, iar plugul care ruginise în părăsire, trage brazde roditoare în ogoarele părăginite.

CX.

Plator la Iulianus. Iulianus erà ocupat cu alegerea localității unde să așeze mai mulți coloni de curând sosiți, când intră la el un tânăr și simpatic centurion dac.

— Iuliene, zice el, sunt acum douăzeci ani, eram încă copil, venind în satul meu, ai intrat în casa noastră și mi-ai vorbit. La plecare mi-ai zis: „*adu-ți aminte Plator, că ai vorbit cu comandantul roman Iulianus*“.

Mi-am adus aminte de vorbele tale și azi vin înaintea ta.

— Imi reamintesc bine minutele petrecute cu moșul tău, și cu tine. Erai mic, erai *Plator Răsbunătorul*, urai cumplit pe copiii lupoaicei, cum ne numiai tu. Azi ești mare și voinic.

Ei spune-mi tot așa de mult ne urăști deși azi nu mai suntem copiii lupoaicei?

— Plator s'a bătut învierșunat în contra voastră, a răsbunat moartea tatălui său. Cu centuria mea am urmărit o ceată de legionari, care se rătăcise în pădurile despre miază-zi ale Sarmizegetusei, am lovit-o cu sălbăticie, ea s'a apărat vitejește, dar a fost biruită și nimicită toată.

Am simțit o ușurare, tatăl meu erà răsbunat.

Nu m'am mai putut reîntoarce în Sarmizegetusa fiind căzută în mânilor voastre. Când am aflat că Iulianus este guvernatorul Daciei, că o fiică a lui Decebal este soția lui, m'am hotărît să părăsesc munții ca să vin la voi.

— Ai făcut bine, Plator, venind la noi. Te primim cu dragoste. Să uităm trecutul, să ne desbrăcăm de orice ură și cu inimile pline de o caldă iubire, să muncim, pentru ridicarea și înflorirea Daciei.

Ești tânăr, ești înflăcărat, ești viteaz: poți fi folositor țării în care te-ai născut. Rămâi la noi și dacă voești să intri în legiune, te voi recomanda generalului Scaurianus.

Pe când vorbea Iulianus cu Plator, intră la dânsul Micapora. Ea grăi centurionului:

— Plator, fiica lui Decebal îți cere să fii cu noi, să ne ajuți a vindeca rănile patriei noastre. Veți putea face mult bine mergând unde te vom trimite, la frații noștri retrași prin codri și munți, ca să-i povățuești a se reîntoarce fără teamă la căminele lor. De acum înainte Dacii și Romanii vor forma un popor de frați.

— Plator rămâne și va îndeplini cele ce-i veți porunci.

— I-ți mulțumesc viitorule tribun.

— În legiunea a 13-a Gemina, adaugă Iulianus, sunt mulți Daci, și până azi s'au înființat trei cohorte dace: *cohors III-a Dacorum* ¹⁾, *cohors augusta Dacorum* ²⁾, și *cohors Aelia Dacorum* ³⁾. Alege în care din aceste trei cohorte vrei să intri.

Deocamdată vreau să-ți dau însărcinarea despre care ți-a vorbit Micapora, să duci Dacilor fugiți în munți și în păduri vestea păcii și cuvântul de înfrățire a celor două neamuri.

CXI.

Continuarea colonisării Daciei.

Pe lângă marele număr de *Veterani* și coloni Romani așezați în Dacia de împăratul Traian, sosiau mereu *coloni latinei*. Pretoriul se umplea zilnic cu Daci cari veniau cu încredere la bărbatul Micaporei și cu coloni de peste Istru cari cereau să li se arate localitățile unde puteau să se așeze. Coloni din Spania și din Iliria se așezară în munți apuseni ai Daciei, începând dela Apulum, coloni veniți din Apulia și din Sicilia, se așezară dealungul Istrului până la Pontul Euxin; între Arutela, Cibiniu, Cedonia, Singidava și Sarmizegetusa, se înfișeră coloni sosiți din Lațium; în părțile de miazănoapte-răsărit ale Daciei descălicară coloni din celelalte provincii ale imperiului și din nordul Italiei.

Spre cele patru puncte cardinale ale pământului se duse vestea despre rodnicia pământului dacic

1) Cohorta a 3-a a Dacilor.

2) Cohorta strălucită a Dacilor.

3) Cohorta eliană a Dacilor.

despre blândeța autorităților, despre siguranța și dreptatea cari domniau în Dacia, și această faimă ca un puternic magnet atrăgea oamenii dornici de pace, de munca liberă și de legalitate.

Acum dispăre deosejirea între Roman și Barbar, de acum înainte Latinul ca și Dacul, Iberul ca și Galul, Tracul ca și Ilirul, sunt deopotrivă, se socot frați, fii ai aceleiaș patrii, ai Daciei.

O nouă viață izbucnește tot mai cu putere.

Precum la începutul primăverii întreaga fire se redesteaptă, și în laboratoriu ei sub înrăurirea umezelei și a căldurei, o nouă viață se încheagă: așa în primăvara noului popor plămădit din amestecul sângelui dac și latin, se va încheaga o nouă rasă cu o menire istorică în lume, dar preursită pentru martiri.

CXII.

Cultul lui Traian în Dacia.

Amintirea împăratului Traian s'a păstrat vie și puternică în Dacia, transformându-se cu timpul în un adevărat cult, ce se va strecura prin veacuri și va învinge dușmănia vremii.

Intr'o zi Iulianus însoțit de fiul său Decebal, se reîntorcea dela Apulum, și de abia trecuse de Singidava când un cântec latin îi oprește în loc. Pe un costiș a cărui culme eră încununată cu o pădure de stejari și fagi bătrâni, un *colon* se hodiniă răzimat de trunchiul săpat în brazde adânci al unui stejar uriaș, iar în vale un alt *colon* se pregătia de odihnă. În fața lor boii albi, pătați cu roșu, desjugați dela plug, pășteau domol iarba grasă și sclipitoare, ridicând din când în când capul și privind livada cu ochii blânzi și parcă nedumeriți, ca într'o statornică urmărire a unui vis lăuntric, pe care nu-l sfârșesc nici odată.

În țirăitul sburdalnic al greeriilor și în tremurul aerului încălzit, glasul colonului din deal înalță imnul de slavă al păcii fericite pe care Zeul Traian o asigură Daciei.

„O Melibee, Zeu¹⁾ ni-a dat această liniște
Pentru că veșnic el Zeu fi-va pentru mine, alta-
rul lui

Adeseori fost-a stropit de fraged miel din
stâna noastră“.

Colonul din vale răspunde vecinului său.

„Vino tu însu-ți Cesare, care odată
Fi-vei primit între cetele Zeilor, nu știu în care
Fie că vrei că veghind peste țări și cetăți toată
lumea.

Să ți se închine și stăpân al vremilor atotpu-
ternic.

.....Azi nu se mai teme

Turma de lupi și nici cerbilor nu se mai pun
lațuri

Liniște vrea bunul Daphnis²⁾. Munți și păduri
seculare

Până la stele ridică azi glasuri de veselie.

Și de pe stânci și din crânguri și de pretutin-
deni răsună

Cântecul: Zen este el, un Zeu este“³⁾.

Călătorii abătându-se din drum la cel mai apro-
piat colon, acesta părăsește locul de odihnă și îna-
inteză spre ei.

Din care parte a imperiului ești? — îl întrebă Iu-
lianus.

— Am venit aci din Lațium și m'am statornicit
în Singidava, unde m'am însurat cu o fată dacă.
Sunt fericit având o nevastă cinstită și harnică, și o
moșioară al cărei pământ prețuește aur, așa de ro-
ditor este. În Singidava locuim coloni veniți din
Italia și Hiberia, trăim în pace și unire desăvârșită
cu Dacii cari după terminarea războiului s'au înapo-
iat la casele lor. Cei ce venirăm aci neînsurați sau
văduvi, ne-am căsătorit cu femei dace și trăim în
armonie ca și cum am fi din acelaș neam. Între noi
domnește așa dulce frăție, cum nu cred să fie ni-
căeri în imperiu.

1) și 2) aluzie la împăratul.

3) Georgicele lui Virgiliu Maro.

— Mă bucur de acest lucru și doresc ca pacea și frăția să înflorească tot mai mult și nime să nu le poată turbura în viitor. Orice neajuns, orice nemulțumire veți avea, veniți cu încredere la mine. Palatul Legatului imperial din Sarmizegetusa este deschis tuturor, și dorința împăratului este ca voi să fiți fericiți, iar Dacia să devină cea mai înfloritoare provincie a imperiului.

CXIII.

Decebal și Iulius

Copiilor lui Iulianus ajunși la maturitate li se încredințară servicii publice. Decebal, care prin temperamentul lui războinic era împins spre armată, deveni tribun în „*Cohors augusta Dacorum*“, din Apulum, iar Iulius pornit mai mult pentru știință și aplicarea legilor, ajunse *edil*, în Sarmizegetusa.

Amândoi erau deștepți, culți, onești, muncitori și înflăcărați, ei idolatrau Dacia și Roma.

Iulianus le încredință deseori solii și pretutindenii unde mergeau, duceau cu ei însufleșirea, răspândind împrejurul lor încrederea și speranța. Cuvântul lor era înduplecător, munca rodnică. Străbătând șesurile și munții Daciei, isbutiră a cunoaște bine țara, poporul îi iubiă și urma povețele lor. Când era vorba a se cerceta o pricină serioasă, a se împacă o neînțelegere ivită într-o localitate, a lua o măsură de apărare la graniță, Iulianus însărcină cu această menire pe unul din fii lui, și era sigur de izbândă.

Micapora era jericită și avea tot dreptul a se mândri cum s'a mândrit în trecut Cornelia, mama Grachilor.

CIV

Poesia vieții căm-
penești

La împăcarea Dacilor și la așezarea coloniilor Iulianus a fost ajutat de istețul și neobositul Bato. Acesta spunând Legatului împărătesc că dorește să trăiască la țară, fu făcut stăpân pe o frumoasă moșie în valea Boerebista.

Acî cultivă el câmpul așa cum învățase în Italia în timpul când munciă la moșia lui Iulianus. Priceperea și dragostea cu care ară și semănă câmpul, îngrijirea vitelor și a stupilor slujiă ca pildă locuitorilor din împrejurime. Lanurile lui dau cel mai frumos și îmbelșugat rod, oile, caprele, boii și caii lui erau cei mai prețuiți în acest ținut. În toată gospodăria lui domnia o desăvârșită rânduială, avea o caldă dragoste pentru tot cuprinsul lui, eră un adevărat agricultor, de aceea pământul nu i-a refuzat nici odată rodul său, pentrucă pământul nu este nerecunoscător pentru celce îl iubește.

Bato ar fi putut avea o funcție în Sarmizegetusa sau în Apulum, dacă ar fi voit, dar el respinse cu îndărătnicire locul ce i l-a propus Iulianus între demnitari.

Legatul imperial care cunoșteă hărnicia, cinstea și dragostea de muncă a lui Bato, doriă a-i da o însărcinare unde puteă face mult bine în calitate de Dac. La început a dat tot ajutorul său Legatului împărătesc, apoi îl rugă să-l îngăduie a se retrage la țară.

— Cea mai nobilă demnitate, cea mai frumoasă îndeletnicire, răspundeă el Micaporei și lui Iulianus, este cea de *moșier*, de *agricultor*. Mă cred mai presus de un mare general, sau de un consul, când văd trecând pe dinainte-mi frumoșii mei boi cu privirea visătoare, vacile cu ugerul plin, oile și mieii drăguți, caprele și iezii sglobii și sprintena rassă a cailor din Dacia.

Bâzăitul albinelor neobosite, ciripitul vesel al păsărilor, freamătul frunzelor, murmurul pâraelor, când soarele își cerne razele sale binefăcătoare peste văi și dealuri, peste lanurile cultivate și luncile înflorite, alcătuesc o dulce feerie, o muzică plină de vrajă.

La țară, la moșia mea, eu hotărăsc, eu poruncesc, eu sunt stăpân. Cum vedeți sunt un mic împărat, cu deosebire că eu nu fac război, eu nu năzuesc a nedreptăți pe nimenea, a cotropi avutul altuia.

Când brazda lanului se ascunde acoperită de verdea haină a grâului și meiului, când spicul se ivește și se desvoltă bogat în vârful paiului, eu privesc cu drag și-mi zic: „toate aceste sunt produsul muncii și îngrijirii mele“ și vă mărturisesc că mă simt mândru.

Dar pacea și liniștea cari domnesc la țară, unde aş putea să le mai găsec? Eu sunt de părerea lui Horațiu când a zis: „cine vrea să trăiască potrivit legilor firii, să-și clădească casa la țară“.

Aproape de mine sunt Daci, dar sunt și coloni veniți dela poalele Munților Albani, veterani din Etru-ria și din Gallia. Trăesc în desăvârșită înțelegere și pace cu vecinii mei, îi ajut în nevoile lor, cum mă ajută și ei. Pe Dacii cari s'au înapoiat, i-am îmbră-țișat cu toată dragostea. Cu toții, Daci și Romani, Veterani și Coloni trăim în armonie, ca și cum am fi membri unei singure familii și vrajba nu s'a pu-
tut sălășlui între noi.

Fericit, departe de sgomotul și primejdiile mul-
țimii orașelor, de măreția palatelor, de nestatornicia și îngânfarea celor mari și puternici, muncesc câm-
piile mănoase.

Lipsit de dorințe aprinse, ca și de griji ambiți-
oase, păstrez obiceiurile simple ale strămoșilor noștri
înțelepți.

În mijlocul țarinei mele, mândria nu mă ațâță, urâtul nu-mi întinde cupa sa cu otravă, nimic nu mă tulbură, nimic nu mă ispitește. Smeritul, dar cinstitul meu cămin, *Penații* mei liniștiți, prețuesc mai mult decât palatele strălucite, decât sgomotul și luxul orașelor mari. În fiecare clipă îmbrățișez tot cu privirea mulțumită și caut par'că în minte-mi să privesc substratul îmbelșugat, munca neîncetată a rodniciei. I-mi place tot ce-i născut din munca mea, și nu socot o mulțumire mai mare ca aceea când întors seara acasă, în mijlocul familiei iubitoare, mă odihnesc în pacea căminului meu și gust cina cum-pătată, căreia bucuria îi este cunună de cinste și de fericire. Departe de orașe, adăpostit în hotarele mo-
șiei mele, sunt terit de pismă și de răutatea ome-

nească. *Fericire adevărată, credeți-mă, nu poate
găsi omul decât la țară, muncind cinstit, trăind în
supunere către Zei și în dragoste către patrie.*

Dulcile versuri ale lui Virgiliu, pe cari le recităm la poalele Munților Albani, îmi resună și acum în urechi ca o plăcută melodie:

*„Da, fericit acel ce adoră pe Zeii câmpiei.
Nici a poporului fasce¹⁾ nu-i turbură liniștea, nici
Purpura regilor, nici desbinarea și ura frățească,
Nici ale Romei triumfuri.....*

*Fructele ce bucuroș le dau dela sine ai săi arbori
Și roditoarele sale câmpii, liniștit le culege,
El nici asprimea de fer ce au legile, nici nebuneasca
Larmă din Forum²⁾... nu le cunoaște.*

*Agricultorul brăzdează pământul cu plugul, aceasta-i
Munca lui rodnică de peste an și din aceasta ține
dânsul*

*Patria, micii nepoți,-vacii lăptoase și boii săi vrednici
Neînețat anul îi aduce belșug, când de poame în
grădină,*

*Când de prăsilă în staule, când iar de grâne frumoase
Codri dau lemne și toamna-i aduce tot felul de
fructe,*

*Rumenii struguri se coc pe coline încălzite de soare.
Scumpilor săi copilași, ce s'adună împrejuru-i le
împarte*

*Dulci sărutări și curata sa casă păstrează a ei
cinste.*

*Vacile sale vin cu ugere pline de lapte, și iezii
Grași și frumoși se luptă cu micile coarne 'ntre sine
Pe iarba verde.*

Și el are zile de sărbătoare.

---

1) Fascele simbolizau puterea, ele erau semnul deosebit al înalților magistrați aleși de popor. Fascele se alcătuiu din un mănunchiu de nuiele de ulm sau alun, legate cu panglici, iar la mijloc eră o săcură, semnul puterii de viață și de moarte. Erău purtate pe umărul stâng de către *lictori*, un fel de gardiani cari mergeau înaintea magistratului. Numărul lictorilor variază, așa Consulul aveă 12, Dictatorul 24.

2) Forul (Forum) eră locul unde se adună poporul în Roma pentru afaceri publice și unde pretorul judecă procesele.—Se mai dă numele de Forum și piețelor în cari se vindeau legume, vite, pește, fructe ș. a.

*Astfel de viață trăiră în bătrâne timpuri Sabinii,
Remus și fratele său, și astfel crescut-a puterea
Bravei Etrurie, astfel ajunse a lumii regină
Roma măreață și singură'ncinse cu ziduri a le sale
Șapte coline“.*

Eu vreau să trăesc cum trăiră în vechime Sa-
binii, cum viețuiră în timp de pace Dacii.

CXV.

Moartea lui Iulianus In primăvara anului 110 moare acela care în timp de război a fost un viteaz oștean, iar în timp de pace un iscusit organizator. Iulianus cu prilejul unei călătorii prin țară, întreprinsă în dorința de a-și da bine seama de starea Daciei, răcindu-se se îmbolnăvi greu. Când a fost adus în Sarmizegetusa, starea lui eră extrem de rea: simția un junghiu puternic în partea stângă a pieptului, fața îi eră aprinsă, resuflă cu anevoință. Cinci zile și cinci nopți cât a ținut boala, Micapora aproape nu a închis ochii, nu a lipsit o clipă de lângă patul bolnavului. Spre dimineața zilei a șasa, starea bolnavului s'a schimbat, junghiul încetase, respirația eră mai rară, o liniște se așternuse pe fața bolnavului. Toți credeau trecută primejdia, dar toți s'au înșelat; nu eră un început spre bine, ci începutul sfârșitului. Liniștea aparentă, eră acea liniște solemnă, pe care Zeii o acordă în ziua morții acelora pe cari îi iubesc.

Moartea lui Iulianus a fost dulce, și senină; până în ultima clipă a vieții păstră curajul și liniștea omului de muncă și de caracter. Când soția sa îl întreabă dacă se simte mai bine, el îi răspunde afirmativ, apoi cu o privire de o dulceață cerească fixând-o îi zise cu un ușor zâmbet:

— Micapora mea adorată, ridică-mi capul, razimă-mi-l pe sânul tău și repetă-mi cuvintele pe cari mi le-ai spus într'o zi pe banca de sub teiul din grădina vilei noastre.

Cu glas tremurător și sfânt ca o rugăciune, Micapora rosti:

„ O Iuliene, sunt fericită și doresc ca fericirea care mi-a cuprins toată ființa, să o împărtășești și tu. Visul nostru s'a întrupat, Zeii ni sunt prietenoși. Să ne arătăm vrednici de ei și de fericirea ce ni-o dăruiesc.

Razimă-ți capul pe sânul meu, ca să realizezi vraja visurilor tale“.

Cu ultimile cuvinte pe care le rosti Micapora, sufletul lui Iulianus părăsește trupul, luându-și sborul ușor spre bolta albastră.

În doliu trăi nemângăiata văduvă până la sfârșitul vieții sale. La dorința ei Decebal se mută din Apulum în Sarmizegetuza. Aci, în cultul amintirii lui Iulianus trăi sublima femeie adorată de cei doi copii ai săi.

În acest an fu numit Legat împărătesc propretor Terențius Scaurianus, care continuă opera începută de Traian și Iulian, astfel că în anul 113 organizarea Daciei fu săvârșită.

CXVI.

Atta la împărăteasa Plotina. Tribunalul Aconitus Statura trimis de Proprietorului Scaurianus în solie la împăratul, a fost invitat de Traian la Centumcellae. În drăguța vilă imperială petrecură Statura și soția sa, ca oaspeți ai împăratului mai multe zile.

Traian dori să aibă lămuriri amănunțite, depline asupra condițiilor în cari se găsește Dacia, și mai ales dacă a dispărut dușmănia dintre Daci și Romani. El simți o sinceră și mare bucurie când află dela Tribunal că o desăvârșită armonie domnește în Dacia, că urmele războiului s'au șters, și o muncă plină de credință și de vrajă însuflețește pe toți, pe Daci și pe Coloni.

Împărăteasa era încântată că are lângă dânsa o Dacă distinsă, nepoata lui Decebal. Frumuseța răpitoare, spiritul viu și schinteietor al Attei o captivară, Însoțită de Atta și Passia, făcând lungi preumblări pe câmp, alte dați pe mare.

Intr'o zi împărăteasa găsindu-se cu *Dacele sale*, cum îi plăcea să le numească, în grădina vilei, zise Attei:

— Povestește-mi ceva despre țara ta, Atta; despre frumusețea ei, despre femeile dace și obiceiurile voastre, despre neamul Dacilor. Trebuie să fie încântătoare Dacia, dacă pe Traian l-a vrăjit așa de tare, că veșnic se gândește la ea, ca și cum această țară ar prețui mai mult decât restul imperiului.

— Țara mea este negrăit de frumoasă. Cerul ei se aseamănă cu al Italiei, clima aspră iarna, este *eliseică* în celelalte părți ale anului; munții noștri incomparabil mai maiestozii și mai bogați decât ai Italiei. Dacă Zeilor li plac culmile cele înalte și senine și pădurile tainice, în munții Daciei și-ar fi putut alege locuințele lor de predilecție. În Dacia pădurile sunt pline de farmec, isvoarele și gârlele au glasul adormitor, florile sclipitoare au miresme nespuse de dulci, felurimea și frumusețea fluturilor noștri nu se găsesc în alte țări, ciripitul pasărilor este mângăetor, covorul luncilor și câmpiilor moale și ademenitor, zimbrii sunt falnici, zilele pline de soare, nopțile te invită la visare, omul e bun, Zeii prietenoși.

— Dar femeile cum sunt?

— Femeile sunt cinstitute și drăgălașe, bărbații evlavioși și viteji. La noi cinstea și munca sunt o religie. Iubim libertatea, adorăm natura. Când se încheagă o căsătorie, aceasta se face pentru toată viața, despărțenia este necunoscută. Femeia se îmbracă pe sine și pe toți ai casei, este chiar mai muncitoare decât bărbatul, de aceea este prețuită.

— Dacele sunt toate frumoase cum ești tu și Passia?

— Femei urâtă, ca și femeie necinstită, cred că nu se găsește pe pământul Daciei.

— Care-i taina acestei superiorități a femeilor Dace?

— Eu cred că clima, frumusețea naturei, măreția munților, felul traiului, curățenia vieții, au creat tipul femeii dace, tip așa deosebit de al femeilor multor neamuri. Noi, Dacele avem ceva din mândria matroa-

nelor romane și din vitejia Spartanelor. Cinstea casei este puterea și mândria noastră. La noi mamele sunt iubitoare față de copii, dar severe, ele îi alăptează, îi cresc în evlavie către Zei, în dragoste către țară și rege. Copiii iubesc, cinstesc, ascultă pe părinți, Suntem fericiți când avem copii mulți. Femeea dacă este supusă bărbatului său.

În zilele consfințite cultului marelui nostru Zeu Zamolxis și Zeului luminei, toată lumea, bărbați și femei, tineri și bătrâni, fruntași și rege, se duc la capiște spre a se închină. Înșelăciunea, necredința și fărâdelegea nu găsesc adăpost pe pământul nostru; bețiile, orgiile sunt necunoscute, cumpătarea fiind o virtute a Dacului.

În sărbători ieșim la câmp, alergăm prin iarbă și flori; ne pierdem prin dumbrăvi.

Dacul în timp de pace muncește ogorul, se îndeletnicește cu creșterea vitelor, iar în vreme de război se bate, se jertfește pentru țara sa. Femeia muncește acasă și la câmp, iar în zile de grea primejdie, aruncă furca, părăsește războiul, ia arcul și lancia, și luptă alături de bărbatul ei împotriva dușmanilor.

De obicei Dacii nu se amestecă cu neamurile vecine, este rar de tot ca o Dacă să se mărite cu un Iazyg, Marcoman, sau Trac, ori să se însoare un Dac cu o femeie de alt neam: de aceea rassa noastră s'a păstrat curată în curgerea veacurilor. Ne credem superiori neamurilor cu care ne învecinăm. Caracterul poporului dac ar fi fost schimbat în rău, dacă s'ar fi încuscrit cu Grecii molatici și stricați, cu Iazygi, vicleni, cu Marcomanii și Roxolanii reci și brutali, sau cu Sciții sălbatici.

— Dar cu Romanii v'ați înrudit?

— Nu. Înainte eră prea strașnică dușmănia între Daci și Romani, deci nu puteă fi vorbă de căsătorii între aceste două neamuri. Un Dac care s'ar fi însurat cu o Romană, ori o Dacă măritată cu un Roman, nu ar mai fi putut trăi în țara noastră.

Așa eră în trecut.

Acum lucrurile s'au schimbat și căsătoriile între ficele cuceritorilor cu cuceritorii, între ficele Romanilor cu Dacii, sunt foarte dese, dar față de alte popoaară ni-am păstrat vechiul obicei.

Dacul are un cusur, este prea încrezător în sine, în puterile sale; pentru el totul e cu putință, Această încredere ni-a asigurat isbânzi de o negrăită măreție dar ni-a adus și multe neajunsuri și primejdii. Dacă încrederea în sine este o virtute trebuincioasă oricărui popor cu aspirații în viitor, ea împinsă prea departe devine un cusur. Această exagerare a credinței în nesecatele noastre puteri, a provocat prăbușirea noastră. Ne-am înșelat crezându-ne destul de tari ca să ne putem măsura cu Roma. Nu lupta desnădăjduită cu cel mai mare și mai puternic imperiu din lume, ci alianța cu el ar fi fost scăparea noastră.

— Descrierea ce mi-ai făcut despre frumoasa-ți țară și despre viteazul tău neam, a deșteptat în mine dorința de a cunoaște Dacia. Traian mi-a promis într'o zi că mă va conduce în iubita lui provincie imperială, și acum aștept cu nerăbdare ceasul hotărît, pentru această călătorie. Deocamdată pacea domnește pretutindeni, și dacă Zeii ni-or fi prielnici, dacă templul lui Ianus va mai putea sta închis multă vreme, voi veni sigur în Dacia.

— Pentru noi va fi o sărbătoare nespus de mare ziua în care împărăteasa Romei va păși pe pământul sfânt al Daciei.

CXVII.

Răsboaiele lui Traian în Asia, și moartea lui. — După cucerirea și prefacerea Daciei în provincie romană, Traian urmărește împlinirea visului său, cucerirea Asiei.

Alexandru cel mare al Macedoniei avu ca pildă eroii cântați de Homer, Iuliu Cesar și Traian avură pe Alexandru.

Traian credeă cu o adâncă convingere că supunerea Asiei este o trebuință fatală pentru liniștea și siguranța imperiului. Gândul lui statornic eră poto-

lirea și supunerea neamurilor asiatice, cu deosebire a Parților, popor veșnic neastâmpărat și urzitor de răsvrătiri.

Pentru acest sfârșit, după ce isprăvește toate pregătirile de război, în anul 114 pleacă în Asia, unde în curgerea aceluia an cucerește Armenia. În anul următor înaintează și pătrunde mai adânc în Asia și supune Mesopotamia. Înaintează apoi pe drumul umblat de Alexandru cel mare, trece Eufratul, în Babilon, unde aduce jertfe *Manilor* ¹⁾ lui Alexandru, chiar în palatul în care muri eroul macedonean.

Părăsind Babilonul înaintează mereu coborînd până la golful persic. În această campanie asiatică, Traian vizitează câmpul de luptă dela Arbella, unde Alexandru zdrobi armata lui Darius, regele Persilor, isbuti să supună Țiria și să statornicească pacea și în această parte. Traian credeă visul său împlinit și plănuiă reîntoarcerea la Roma.

CXVIII.

Solii din India la împăratul Traian. Pe când se găsiă împăratul în apropierea Golfului persic, se înfățișază o solie indiană. Faima biruitorilor și a gloriei împăratului pătrunseser până la podișurile Himalaei. De acolo veniră numeroși și străluciți soli ca să salute pe împăratul Traian.

— Faima numelui tău, a strălucitelor fapte, zise un prinț indian, conducătorul soliei, a străbătut până la noi și ne-a îndemnat să venim a-ți aduce salutările și urările patriei noastre. Nu știm dacă ai venit cu gânduri bune, ori stăpănit de pofta cuceririlor.

— Înainte de mine, este mult timp de atunci a făcut acest drum un viteaz, un cuceritor, Alexandru cel mare al Macedoniei. Sentimentul și gândul cari m'au călăuzit până aci, se deosebesc de ale marelui Macedonian. Nu vin în aceste părți cu gânduri de cucerire și subjugare, vin ca să aduc ordine, pace și lumină.

¹⁾ Romanii numiau *Manes*, sufletele strămoșilor.

Romanii sunt un popor cucernic, religia este temelia pe care s'a clădit mărirea politică și militară a Romei. Menirea imperiului este de a uni, a contopi Răsăritul și Apusul împrumutând dela cel dintâi credințele cu cerimoniile sale, dela al doilea energia, înțelepciunea politică și virtuțile ostășești. Roma a fost totdeauna un oraș sfânt, și are menirea de a fi capitala lumii. Răsăritul să aibă încredere plină în Roma, ea vine să-i aducă liniștea, siguranța și înflorirea.

— Dacă aceste gânduri te-au călăuzit în părțile noastre, fii binevenit!

Până acum noi am venit în atingere cu Roma prin mijlocirea Egiptului și a Greciei cu care avem legături comerciale, acum dorim să ne apropiem mai mult de puternicul vostru imperiu. Noi dorim pacea și dacă Roma vrea să asigure o pace trainică în aceste părți, va găsi în India o prietenă, o aliată sinceră.

Traian invită pe soli să vie la Roma, ca acolo să pună temelia unei sincere, statornice alianțe.

După plecarea solilor împăratul iasă din pretorium ca să dea poruncile de trebuință armatei pentru a plecă a doua zi către Babilon. De abiă făcù câțiva pași când se prezintă un tribun cu un strein care cerea cu stăruință să vorbească cu împăratul.

Erà un fachir indian.

— Atras de sgomotul oștirilor tale, am părăsit liniștea sfântă de care mă bucuram în singurătatea mea.

Cine ești tu care vii din țara unde soarele apune, ca să turburi pacea acestor ținuturi?

Care-i ținta ta și cărei dumnezeiri te închini?

— Sunt împăratul Romei și am venit aci ca să aduc pace, dreptate și lumină.

— Pacea, dreptatea și lumina nu emană dela oameni, ci dela Brahma.

— La întrebarea ta cărei dumnezeiri mă închin, răspund: Roma are altare pe cari aduce jertfă Zeilor poporului roman. Zeii noștri sunt îngăduitori, ei pri-

mesc în concertul lor pe Zeii tuturilor neamurilor.

— Nu este mare decât un singur Zeu, Brahma, care se jertfește veșnic pentru creațiune, și tot ce se naște, ni spun cărțile sfinte Veda, vine dela el, este o părticică din sufletul lui, tot ce moare se reîntoarce la el.

Glorie lui Brahma care a scos din semința nemuritoare cerul și lumile! . . . . Fericit cel ce trăește în gândirea lui Brahma, fericit cel ce cântă laudele lui! care ascultă poruncile lui și rămâne credincios legii lui! Pentru el Brahma a creat lumea, pentru el se coc sămănăturile, pentru el înverzește iarba câmpului. Va fi pe pământ ca arborul santal care îmbălzămează tot ce vine să caute răcoarea umbrei sale, acel care nu va trăi o singură zi fără să invoace pe Brahma.

— Este frumoasă religia voastră și în Panteonul nostru din Roma, Brahma va cuprinde un loc de frunte.

Dacă cumva într'o zi te va ispiți dorința de a veni la Roma, adu-ți aminte că ușile palatului împărătesc îți vor fi totdeauna deschise.

— Puterea și strălucirea Romei nu mă ademenesc, totuși invitarea ta mă măgulește și drept mulțumire îți dau o povață.

„Trebuie să-ți curăți vorbele prin adevăr, și sufletul prin virtute“ 1).

Ciudată ființă, își zise împăratul, după plecarea pustnicului indian.

Oboseala, grijile, vârsta și paludismul dobândit în bălțile din jurul Babilonului, ruinară organismul vânjos al acestui om al muncii fără preget. Simțindu-se slăbit, se hotărăște a se reîntoarce prin Dacia la Roma. Doriă să mai vadă odată Dacia lui iubită, dar moartea îl pândește în drum. Sosind în Cilicia, în orașul Selinunt, a trebuit să se oprească boala agravându-i-se. Aci se stinse viața bunului împărat, în ziua de 11 August anul 117.

A. apus acela care a fost aureola domnitorilor,

1) Din legea lui Manu.

strălucirea cea mai curată a tronului Cesarilor, po-doaba neperitoare a tronurilor din toate timpurile. Un singur împărat Marcu-Aureliu se poate compara cu Traian. Dacă împăratul-filosof fu superior prin mintea-i înaltă, Traian fu superior prin vitejia și știința omului de stat, prin blândeța, cinstea și simplitatea vieții sale. El a fost unul din cei mai aleși împărați, cel mai însemnat răspânditor al civilizației.

*„Traian a fost prințul cel mai desăvârșit de care a vorbit vreodată istoria. Eră o fericire a te fi născut în timpul domniei lui; nu a fost un altul nici așa de fericit, nici așa de glorios pentru poporul roman. Mare om de stat, mare căpitan, având o inimă bună, un spirit luminat, care-i arată binele, un suflet nobil, mare, frumos, cu toate virtuțile, nefiind extrem în nici una, în sfârșit omul cel mai propriu ca să cinstească natura omenească și să represinte pe cea dumnezeiască“.*¹⁾

Domnia neasămuitului împărat a dăinuit douăzeci ani și a fost cea mai aleasă din toate câte a cunoscut lumea romană. Sub Traian Istoria Romei atinse culmea cea mai înaltă. În timpul imperiului gloria militară prețuia mai mult decât orice în ochii cetățeanului. Republica romană căzuse de mult, dar amintirea ei tot mai trăia în sufletul poporului, care cu drag și dor, evocă din când în când vremile apusei libertăți. Imperiul cu toată strălucirea sa nu putu șterge icoanele anticilor virtuți și libertăți, dar Traian prin înțelepciunea și bunătatea lui, prin puterea de muncă și cinstea sa, prin geniul său militar și administrativ, isbuti să asigure lumii romane, bună starea, ordinea și măreția, și să arate că aceste bunuri prețioase atârnă mai mult decât de orice, de persoana ce stă pe tron.

Când pătrunse în Dacia, vestea morții lui Traian, un cutremur de jale, un fior de durere se răspândi dela un hotar la celalt al țării.

„A murit părintele nostru, apărătorul și binefăcătorul nostru“, se tânguiau Colonii.

¹⁾ Montesquieu: mărirea Romanilor.

Dragostea lor pentru Traian acum se schimbă în adorație

„Zeul Traian a plecat de pe pământ, dar din Empireu, el veghiază asupra Daciei sale iubite“, repetau ei cu credință.

În Roma, în Italia, dar cu deosebire în Dacia, mulți nu puteau crede că ar fi murit *Părintele Patriei*. Unii credeau că împăratul Traian, după ce va supune toată Asia, se va reîntoarce la Roma; alții că va reveni să vadă scumpa sa Dacie. Această credință a trăit multă vreme.

Colonii din Dacia în toate împrejurările grele invocau sprijinul Zeului Traian, în el își puneau speranțele isbândeii, și în toate manifestările mai de seamă ale vieții, ei întrezăreau intervenția lui.

În Italia încetul cu încetul peste numele lui s'a așternut praful uitării, pe când în Dacia amintirea lui Traian a continuat a trăi în curgerea veacurilor.

CXIX.

Sărbătoarea închinată Zeului luminei.

În prima decadă a lunii lunie, în ziua solstițiului de vară, eră sărbătoarea închinată lui Sabasios, Zeul luminei. Serbarea se făcea la o depărtare ca de șase kilometri de Sarmizegetusa, lângă Sargeția, la poalele împăduritului pisc Oroles. În ajunul sărbătorii se adunau pelerinii la locul hotărît și se pregăteau pentru slujba religioasă de a doua zi. Cu acest prilej se adună poporul dac chiar și din cele mai depărtate orașe și sate, ca să înalțe imnuri și rugăciuni puternicului și binefăcătorului Zeu. La o masă de piatră așezată pe patru picioare de granit, slujia marele preot ajutat de numeroși preoți. Marele preot purta o togă albă, iar ceilalți preoți tunici de purpură împodobite cu aur. Pelerinii erau îmbrăcați în tunici albe.

Când Zorile se arătau la răsărit, toată lumea adunată aci eră deșteaptă privind în acea parte și când Soarele se ivia la orizont, marele preot îi adresă invocația: „O Sabasios, Zeu prin care totul fin-

țeză, care împodobești luncile cu flori, lanurile cu holde, munții cu verdeață, Creator a tot ce există pe pământ: tu care creezi mereu, tu care ai ființat pururea, chiar și atunci când nimic nu eră creat;

Sabasios, părinte al tuturilor ființelor, noi îți închinăm ceea ce avem mai bun și mai curat în noi: sufletele noastre nemuritoare ca și tine.

Primește jertfa noastră, ascultă rugăciunea noastră, ajută-ne să trăim în cinste și în dreptate, ca să ne facem vrednici de tine*.

După aceasta din toate piepturile adoratorilor Soarelui isbucnește un strigăt de recunoștință către Părintele Naturei. Mulțimea cântă imnuri, unele duioase, altele vesele, mărturisindu-și credința în marele Zeu.

Dela răsăritul Soarelui până către amiazi adoratorii zeului stau prosternați, plini de cucernicie.

După săvârșirea ceremoniei religioase, urmează serbarea populară. Fetele împodobite cu floarea soarelui, ținându-se de mână, formează un cerc, se mișcă ritmic, acum spre dreapta, acum spre stânga cântând:

„Frunză verde rosmarin, rosmarin mirositor,
A venit din țări albastre, cel mai mândru vrăjitor,
Și-a 'mbrăcat câmpii și dealuri în vesmânt cusut
cu flori,

A sădit în noi nădejdea și ai dragostii fiori.

Frunză verde măghiran, măghiran mirositor,
Al naturei dulce mire, Soare veșnic lucitor,
Ție astăzi închinare, pe al luncilor covor
Noi, fecioarele-ți aducem.—Implinește-al nostru dor!

Frunză verde trandafir, trandafir mirositor,
Tu, o Soare, Zeu puternic, dulce și mângâietor,
Cum viață faci să nască, unde moartea a domnit,
Fă ca dragostea-mi s'aprindă pe acel ce-mi e ursit“!

După aceasta flăcăii se iau la întrecere, unii la luptă dreaptă, trup la trup; alții în a trage cu arcul, la țintă, iar alții alergând călări, pe cai iuți ca vi-

jelia. Fetele răsplăteau pe biruitori cu zimbete și cu frumoase cununi de flori.

Bărbații și femeile mai în vârstă ședeau pe iarbă privind tineretul, reamintindu-și vremile acum apuse, când și ei erau tineri și luau parte la aceste petreceri câmpenești. Unele din femei spuneau copiilor, frumoase basme despre voinicii cari se luptau cu Smeii și-i biruiau, iar bătrânii povestiau luptele la cari au luat parte, vitejia și biruințele Dacilor asupra neamurilor vecine. Intre fete erau unele cu glasul dulce și cu darul improvizării. Acestea cântau dorul tainic al inimilor tinere și iubitoare.

În vremea aceasta trăia în Sarmizegetusa o femeie cunoscută bine prin toate satele din apropierea capitalei, ba vestea despre ea ajunsese până la Apulum. Ea se numia Andrada. Eră o bătrână isteță, plăcută și miloasă ca însăș Bunătatea.

Andrada eră o povestitoare fără seamăn, iubiă tinereimea care la rândul ei o cinstea și-i eră dragă. Când pojarul dragostei chinuia inima unei fete; aceasta la cine, dacă nu la baba Andrada găsiă povață și mângăiere? Ea eră promia sufletelor obidite.

Un cârd de fete se strânsese în jurul ei și o rugă să li povestească ceva frumos, cum numai ea are darul de a povesti.

— Bine floricelelor răspunse baba. Veniți mai aproape de mine și ascultați. Am să vă spun o poveste despre flori, surioarele voastre.

Fetele formară un cerc strâns în jurul babei și o tăcere sfântă închide toate gurile. După o clipă Andrada începe povestirea:

„Cică într'o zi frumoasă ca cea de azi, neamurile de flori cari trăiau în jurul Floarei soarelui, ce se ridică între ele mândră ca o regină, au fost întrebate de aceasta la ce se gândesc ziua și ce visează ele noaptea.

Garoafa, ca mai limbută, vorbi ea întâi.

— Pe mine după ce răsare soarele un singur gând mă muncește, noaptea un singur vis mă leagănă: ivirea aurorei. Când se deschid porțile Răsă-

ritului dinaintea zorilor, eu tresar, reasc, î-mi deschid sânul cu voluptate, îmi resfir petalele și vibrând de emoție, aștept ca cereștile colori ale Aurorii să se oglindească și să se întipărească adânc în tunica mea. Apoi îmbogățită, împodobită cu acest curcubeu de colori, îmi ridic capul cu mândrie și fericire.

— Eu, zise ochiul bouului, sunt trist, tânjesc, când soarele se scoboară la apus și se duce să resfețe flori din alte lumi. În această stare de mâhnire petrec noaptea, visând mereu soarele. Dimineața când el se arată la orizont, mă deștept din amorțeala mea, reinviez și zâmbitor îmi întorc fața spre răsărit, ca să mă pot îmbătă de sărutarea ce-mi trimite Soarele răsărind. Din această clipă viața mea este în extaz; mă învălesc în lumina lui ca într'o mantie regească și-l urmăresc cu privirea în călătoria lui pe bolta cerească.

— Eu, grăește floarea socului, mă gândesc la recoarea nopții, care-mi dă tinerețe și veselie, visez fluturii și albinele, cari a doua zi vor veni să se îmbete de balsamul ascuns în sânul meu. Pentru cei ce mă îngrijesc și știu să mă întrebuințeze, am putere vindecătoare.

— Eu, glăsuește modestul busuioc, nu am tunica strălucitoare de colori a altor flori, dar în schimb am comori nesecate de miresme. Gândul și visul meu este cum să fac binele, eu pot să mă usuc, să mor dar sufletul meu, parfumul mă supraviețuește. Eu parfumez mâna celui ce mă rupe, sau mă strivește. Dela mine ar putea lua pildă omul, cum trebuie să facă binele.

— Eu, se rostește *volbura* ¹⁾, după ce m'am născut și am început a crește, am o singură dorință, aceea de a găsi un razim, care să mă ajute a mă ridică delo pamânt, ca să pot trăi în aer curat, ferită de noroi. În schimb eu strâng în brațe cu iubire, pe acel ce mă sprijinește; mă încolăcesc în jurul trupului lui, îl apăr în contra arșiței soarelui, și-l împo-

1) Zorele.

dobesc cu multicoloratul meu vesmânt. De multe ori un cotor, un trunchiu neînsemnat, sau urât, eu îl transform, acoperindu-l cu delicatele mele foi și petale.

În mine, femeile și bărbații găsesc o strălucită pildă, cum ar trebui să se poarte unii față de alții. Bărbatul să fie razimul și apărătorul femeii, iar aceasta să fie mângâietoarea și podoaba lui. Pe mine numai moartea mă desparte de tovarășul și sprijinitorul meu; același lucru ar trebui să se petreacă între bărbat și femeie.

— Dar tu, Crine, de ce ești așa trist? întrebă Floarea-soarelui, pe alba floare de lângă o răsură.

— Vai! Floarea-soarelui, sunt nenorocit, și nemângăiat voi fi până la sfârșitul vieții.

O mare nenorocire m'a isbit, am pierdut pe Crinișor, bunul meu văr. Eră cel mai voinic și cel mai frumos din neamul meu.

Ne născusem în aceeași zi, eu dimineața, el după amiază, trăiam aproape unul de altul, creșteam împreună, ne iubiam ca doi buni veri. Când ne amenința vre-un viscol, ne aplecăm unul spre altul, ne îmbrățișăm și ne sprijiniam până când trecea primădia. Ne înțelegeam desăvârșit.

Câte visuri frumoase țeseam împreună!

Haina noastră, simbolul nevinovăției, eră mai curată și mai albă decât zăpada de pe culmile munților, nu am fi putut suferi pe ea nici cea mai mică pată. Ne gândiam numai la lumină, visam numai pace și iubire. Într'o noapte, fără să-mi pot da seamă, poate eră o presimțire rea, am avut un somn neliniștit. A doua zi m'am deșteptat, din pricina oboselei, mai târziu ca de obicei, și întâiul meu gând a fost să întreb pe Crinișor dacă el a dormit bine. Mă întorc spre el și-l găsesc căzut într'o stare de extas, cu ochii ațintiți la o frunză a răsurei. Îi vorbesc și el ca deșteptat dintr'un vis, îmi răspunde:

— Privește, vere, cât e de frumos!

— Ce este frumos? — îl întrebai.

— Nu vezi tu diamantul căzut din ochii nopții?

Privește la frunza răsurei pe care strălucește ca o picătură de rouă, cel mai frumos diamant ce am văzut până azi. Din clipa în care am văzut această picătură de rouă-diamant, m'am îndrăgostit de ea și simt că nu pot trăi despărțit de ea. De acel diamant-rouă este legată viața mea.

— Diamantul de rouă acolo unde se află, este prea sus pentru tine, și tu, vere, nu vei putea să te înalți nici odată până la el. De ce să dorești lucruri mai pe sus de puterile tale?

Nu ai trăit tu până azi și fără acel diamant?

Și nu ai fost oare fericit?

— Am trăit, dar fericit nu am fost. Nici zimbetul cerului, nici mângâerea luminei, nici desmierdările fluturilor, nici adormitoarele legănări ale zefirului, nici șoaptele frunzelor nu mi-au putut deșteptă în suflet sentimentele răscolite de acest diamant de rouă.

El va fi al meu, sau voi muri.

După aceasta întorcându-se către diamantul de rouă, îi zise cu glas duios:

— Neprețuit diamant ceresc, te iubesc cum nu a iubit nici o floare din lume, despărțit de tine, viața mi se pare fără țel, pustie. Presimt că voi muri, dacă nu vei asculta rugăciunea mea, dacă nu vei împlini dorul meu. Coboară-te adorat diamant, vino în brațele mele!

În sânul meu ți-am pregătit un pat moale, catifelat și îmbălzămit, aci vei putea visă în liniște. Vină!

— Scumpe Crinișor, și eu te iubesc, îmi este drag sânul tău curat, dar îmi e frică să viu la tine.

— De ce?

— Ești prea aproape de pământ, și aș putea să fiu pătat de noroiu, eu, care nu pot trăi de cât cu condiția de a fi fără pată.

— Să nu-ți fie frică. Te voi ascunde în sânul meu curat, te voi apăra, te voi iubi, te voi sărută. Vom trăi îmbrățișați o viață de nemărginite delicii.

Iată, îmi deschid larg sânul, lasă-te să aluneci în brațele mele.

— Glasul tău, Crinișor, este dulce și ademenitor, m'ai cucerit. Iată-mă, vin la tine.

Astfel vorbind diamantul de rouă se lasă în jos pe marginea frunzei și alunecă în sânul Crinișorului.

Ce sărbătoare, ce deliciu, ce beție pentru amândoi!

După un răstimp Diamantul de rouă zise lui Crinișor :

— Suntem prea fericiți, Zeii înșiși ar putea să pismuiască fericirea noastră. Mă tem că ea nu va fi trainică. De ce nu am muri acum, în aceste clipe de extaz?

— De ce vorbești de moarte când simțim cerul în sufletul nostru? Acum când suntem uniți prin dragoste, trebuie să trăim și viața noastră trebuie să fie o nestârșită sărbătoare, un negrăit extaz. Să nu ne gândim la ziua de mâne, să ne folosim de clipa de azi, să gustăm viața în toată intensitatea ei.

Sub înrăurirea diamantului de rouă Crinișor se desvoltă mai puternic, culoarea lui devenia mai frumoasă, parfumul mai îmbătător. Dar iată că pe când cei doi îndrăgostiți se îmbătau de fericire, un om cu groaza întipărită pe față, cu părul vâlvoi, cu hainele rupte, vine spre ei în fugă nebună, și ca prin o minune scăpară să nu fie striviți de el. În urma lui un alt om, în a cărui privire se oglindia ura, înarmat cu un gros ciomag, alergă urlând sigur cu hotărîrea de a ucide pe fugar. Acest monstru veni drept spre noi, lovì pe vărul meu, îl culcă la pământ și-l strivì, amestecându-l în pulbere. Acum auzii glasul slab al Diamantului de rouă tânguindu-se: Crinișor, Crinișor, de ce n'am murit în clipa când te-am rugat!

Am fi murit fericiți și nepătați.

Au trecut pe lângă noi sticleți și cintezi, ereți și vulturi, oi și capre, boi și cai, lupi și vulpi dar nici unul nu s'a atins de noi; a trebuit să vină omul pentru ca să ne distrugă. Așa dar omul este mai sălbatic, el este cel mai rău, din tot ce există rău în lume, zise Diamantul de rouă murind.

— Dar tu, popor de „Nu mă uita“, întrebă Floarea-soarelui, ce visezi? ce dor te muncește?

— În visurile mele două lucruri mi se arată: cerul albastru și isvorul limpede. Cerul ca să-mi împrumute din albastrul lui, isvorul ca să mă răcoarească și să mă fărmece cu murmurul lut. Așa trăiesc în așteptarea Ursitului meu.

— Așa își povestiră florile gândurile și visurile lor. Acum, fetele babei, mەرgeți, culegeți Miosotis și vă împodobiți părul cu ele, ca să visați pe cei ce vă sunt ursiți.

Dar iacă Soarele să apleacă către apus, este vremea a ne îndruma spre casă. Tăcù o clipă, apoi întinzând mâna către soare zice:

*„Du-te soare,
Din cer floare
Că Zamolxis
Așa vrea.*

*Dar revină
De lumină
Și 'ncălzește
Țara mea.*

*Fără tine,
Noapte'n mine,
Și 'n natură
Noapte e.*

*Tu magie
Pe câmpie
Și pe munți cerni,
Dragă stea.*

Poate că e o reamintire *dacă* învocația pe care și azi o adresează Soarelui răsărind copiii țăranilor ardeleni :

*„Haida Soare
Cu picioare
Ca să-ți dau o cingătoare,
Și-un cosor
Și-un topor
Și cuțitul Domnului
Să tai capul omului“.*

Armele aci amintite, sunt armele Dacilor: sabie în formă de cosor, cuțit și topor. Probabil prin *Domn* se înțelege regele, iar prin *om*, dușmanul țării.

Dacii vor fi invocat pe Zeul luminei să le vină în ajutor, împotriva dușmanilor, și-l așteptau să se arate sub figura unui viteaz, a unui Smeu.

CXX.

**Năsterea neamului
daco-roman.**

Cultura latină pătrunde fără zăbavă în Dacia, se răspândește și se înrădăcește puternic, chiar și în unghiurile cele mai ascunse, în văile cele mai retrase ale munților. Din înălțimea Capitolului, nețărnută măreție și putere a păcii romane, domnia cu mâna întinsă până dincolo de orizontul Daciei. Și această pace unită cu statornica grijă ce avea Roma pentru Dacia, asigură acestei provincii imperiale, o înflorire ca și care nu se văzuse până acum în acest puternic și strălucit imperiu. Țara care subjugase așa de tare inima împăratului Traian și-i vrăjise sufletul, deveni *Dacia felix* — Dacia fericită.

Din amestecul sângelui dac cu cel latin, se plămădi o nouă formă etnică, o nouă rasă, care în curgera veacurilor va păstra cu sfințenie mândria romană, energia dacă. Cele două neamuri se *înfrățiră* pe pământul Daciei, și din această înfrățire frământată fără răgaz, de viscol și liniște, de ploaie și soare, de bucurii și chinuri, de nădejdi și lacrimi, se născu un nou neam, cu însușirile și scăderile strămoșilor săi: *gens daco-romana*, — *neamul daco-roman*.

CXXI.

**Veacurile de re-
stricte. Năvălirea
Barbarilor.**

Cu anul 270 începe pentru neamul daco-roman epoca grelelor încercări, epoca prigonirilor și chinurilor fără sfârșit, potopul năvălirii Barbarilor în Dacia.

Dela Răsărit și Miază-noapte s'a deslănțuit vihorul sălbăticiei, al măcelului și pustiirii, și poarta de intrare a fost Dacia.

Atâtea veacuri neamul nostru așezat în Carpați și în șesul Dunării, a trebuit să se răsboiască cu sălbăticiei Năvălitori, și în timpul lungului său mar-

tiriu, el a trecut prin împrejurări de negrăită primedie, cari uneori au pus în joc însăși existența lui. Care-i taina că acest popor-mucenic a putut înfruntă vitregimea vremilor, și s'a strecorat păstrându-și neatins caracterul și naționalitatea?

Taina aceasta trebuie căutată la obârșia lui. Neamul românesc zămislit din amestecul sângelui dac cu cel latin, a moștenit dela strămoșii săi energia și mândria romană, vitalitatea și vitejia dacă, și aceste însușiri sufletești l'au călăuzit în curgerea veacurilor. Sunt în sufletul acestui neam însușiri alese, prețioase, cari dacă ar fi înțelepțește cultivate și îndreptate, neamul nostru ar putea aspira la mari, la înalte destine.

Când împăratul Traian a dat strămoșilor noștri drept moștenire pământul sfânt al Daciei, le-a îndreptat și o menire istorică de îndeplinit în lume; menirea de a fi straja neadormită a Latinității în Răsăritul Europei, Conștiința acestei meniri nici odată nici chiar în cele mai întunecate vremi ale istoriei, nu s'a stins în sufletul neamului românesc; aceasta este taina puterii lui, astfel se lămurește dănuirea lui în perindarea veacurilor.

Barbarii s'au năpustit asupra Daciei și au trecut, cum se năpăstuește și trece un vifor. Unii au trecut și dispărut, pentrucă:

„*Ce e val, ca valul trece*“; alții au fost biruiți și asimilați și nu au rămas decât cei în urmă veniți.

Au dispărut Năvălitorii, iar Românul a rămas neclintit acolo, unde l'a așezat Traian, pentrucă:

„*Apa trece, iar pietrele rămân*“.

CXXII.

Tribunii, Decebal și Sabinus. Sosind în Sarmizegetuza vești îngrijitoare dela granița dinspre miazănoapte-răsărit, Decebal a fost trimis în cercetare. Tribunalul sosind aproape de graniță, întâlnește doi Marcomani, pe care îi ia drept spioni. La întrebarea lui Decebal ei răspund că vin din Roma, unde avură o solie.

— Ați fost la Roma ca să vedeți strălucirea ei,

și să vă încredințați dacă este așa de puternică și bogată, pracom se povestește.

— Roma voastră este măreață, bogată și puternică, dar dacă voi vă credeți lei, să nu uitați că și noi suntem pui de lei.

— Mă învoesc că sunteți, dar noi fiind întâi născuți, suntem cei mai tari.

— Noi suntem mulți, foarte mulți; semințiile noastre se întind spre miazănoapte până la marginea pământului.

— Veți fi mulți voi, Teutonii, dar noi Latinii suntem ca pasărea *Fenix*, care se renaște din cenușa sa.

— Timpul va arăta cine este mai puternic și cui i se cuvine stăpânirea lumii în viitor.

După această convorbire Marcomanii plecară, iar Decebal își continuă cercetările. La înapoiare drumul ducea prin orașul Cedonia. Sosind aici, se oprește în fața unei case frumoase, împresurată de pomi roditori, de tei și brazi.

La umbra unui măr, lângă un leagăn torcea o femeie cântând. Această priveliște plină de o dulce poezie, mișcă pe Decebal, care rămâne ca pironit, ascultând cântecul de leagăn :

*„Floare-albastr'a inului,
Puiul mamei mult iubit,
Dormi, visează fericit
Puiule iubit.*

*Floare dalb'a mărului,
Dormi că lângă tine-s eu
Să te apăr de-orice rău
Puiule iubit.*

*Floare scump'a crinului,
Când văd zîmbetu-ți divin,
Dorul inimei mi-alin,
Puiule iubit.*

*Floare dulce-a macului,
A vieți-mi sfântă stea,
Tu ești fericirea mea
Puiule iubit.*

*Floare drag'a teinlui,
De-ai ajunge cum vreau eu,
Un viteaz ca tatăl tău
Puiule iubit*

Când se sfârși cântecul, Decebal intră în curte, merge în grădină, salută pe femei și întreabă a cui este casa ?

— E a Tribunului Sabinus, din legiunea a 13-a Gemina, răspunde femeia ?

— Atunci ești sotia lui ?

— Da sunt Drigisa, fiica fostului comandant dac Cerdo. După *infrățire* ¹⁾ tata fu primit în legiunea a 13-a Gemina, cohorta strălucită a Dacilor și trimis în Cedonia. Aci clădi el casa aceasta și mă mărită cu Tribunal Caius Sabinus.

În anul trecut pierdii pe bunul meu tată.

— L'am cunoscut în Apulum. A fost un viteaz ostaș. Generalul Scaurianus și părintele meu Legatul împărătesc Iulianus, au lăudat deseori, dând ca pildă credința și vitejia lui Cerdo.

Apoi privind leagănul, urmă :

— Ai un copilăș drăguț. Cum îl cheamă ?

— Caius.

Când Drigisa rosti cuvântul Caius, copilul se deșteaptă din somn, se ridică în leagăn, și crezând că este tatăl său, întinde mânuțele către tribun. Decebal se apropie zâmbitor de leagăn, ca să ia în brață copilul. dar acesta își întoarce capul în altă parte, când descopere că nu este Sabinus.

Pe când Drigisa luă în brațe pe Caius, tribunul Sabinus, sosește la poartă.

— Iacă sosește și bărbatul meu, zise Drigisa, arătând cu mâna spre poarta casei.

Cei doi tribuni se salutară prietenește și își împărtășiră știrile culese la granița țării. Ei aflară că Sarmatii încercară a se alia cu Marcomanii împotriva Romanilor, și stărui să atragă în partea lor și pe Iazygi. Neîncrezându-se unii înalții, iar Iazygii

4) Alusie la împăcarea Dacilor cu Romanii.

temându-se de răsbunarea Romanilor, dacă aliații ar fi învinși, ieșiră din alianță. Din această pricină ceilalți doi aliați nu îndrăsniră să năvălească în imperiu.

Tribunii în timpul cât șezură la masă, continuând a se întreține asupra primejdiei ce ar putea veni dela răsărit, sau miazănoapte, Decebal spunea că a constatat o neîmpăcată ură în contra Romei, din partea Quasilor și Marcomanilor, că ochii semințiilor teutone sunt veșnic ațintiți asupra Daciei și Romei.

— Prevăd că Latinii vor avea mereu război cu aceste neamuri reci, îndrăznețe și răsbunătoare, pe care ura și lăcomia de prada, le vor împinge asupra noastră.

— Stăpâniți de frică, dușmanii stau deocamdată liniștiți, pe când poporația Daciei muncește cu râvnă pământul. Roma poate fi asigurată; iar dacă cumva vor îndrăzni a trece granițele imperiului, noi îi vom primi cu sulite și cu săbii, așa cum se întâmpină dușmanii, și le vom spune că *aci noi singuri suntem stăpâni*.

Decebal după masă luându-și „remas bun“, își urmează calea spre Sarmizegetusa. Pretutindenii găsește acelaș aer de pace și de mulțumire, o populațiune împăcată cu soarta sa, harnică, muncitoare, privind cu încredere viitorul.

Eră începutul epocii de pace și înflorire a Daciei.

CXXIII.

Mentrea neamului românesc.

Timp de aproape una mie șase sute ani neamul românesc a trebuit să se războiască cu anticii Barbari în vechime, cu modernii Barbari în vremile mai apropiate. Marea carte a neamurilor, istoria, ni spune că strămoșii noștri se luptară mai mult pentru credință și limbă, de cât pentru viață.

Când buciumul sună prin plaiuri chemând pe Români la luptă, Plăieșii lui Ștefan cel mare alergau de pretutindenii sub steagul țarei și porniau la luptă în contra dușmanilor, cu credința că biruința în partea lor va fi.

Veacuri întregi fost-au ei zidul de granit de care lovindu-se, s'au zdrobit valurile barbariei asiatice, și la adăpostul acestui zid clădit prin vitejia și jertfele strămoșilor noștri, putut-au trăi în tihnă popoarele din centrul și apusul Europei, pututu-s'au dezvoltă și îmbogăți, ridicându-se la o strălucitoare civilizație. Originea noastră deoparte, jertfele pe care le-am făcut pentru apărarea culturii europene, de altă parte sunt tot atâtea titluri la recunoștința ce ni-o dărește Europa cultă, și ni dă dreptul să ocupăm un loc de cinste în concertul popoarelor europene. Nu numărul formează mărimea și trăinicia unui neam, ci cultura, cunoștința puterii sale, nobleța idealului ce urmărește și credința în menirea sa. Roma, veșnica Romă, la început a fost o mică, neînsemnată cetate, dar prin mintea-i înaltă, prin judecata cum-pănită, prin patriotismul și vitejia fiilor săi a devenit stăpânitoarea lumii. Roma niciodată n'a perdut nădejdea în viitor nici credința în isbândă. Chiar și atunci când africanul Hanibal cutropise Italia și înfrânse legiunile romane la Canae, Roma nu-și perdù cumpătul și speranța isbutirii. Senatul roman drept sfidare lui Hanibal, scoase în vânzare prin licitație publică câmpia unde eră așezată tabăra învingătorului, și s'au găsit cetățeni romani cari au cumpărat acea câmpie cutropită.

În istoria țării noastre găsim pilde asemuitoare. Dacă răsfoim foile istoriei neamului nostru, găsim fețe de o rară strălucire. Strămoșii noștri au scris în cartea popoarelor victorii de o incomparabilă măreție. Și care-i taina acestor biruințe? Cum se lămurește faptul că două țări mici, Moldova și Muntenia despărțite și uneori în dușmănie, pe când întreaga Peninsulă balcanică și chiar țări aparținând puternicei monarhii austriace, deveniseră pašalâcuri turcești, cele două țări române se împotriviră vitejește Turcilor năvălitori?

Strămoșii noștri au biruit pentru că aveau credință neșovăelnică, credință în Dumnezeu, credință în dreptul și vitejia lor, credință în menirea lor istorică.

Românii mai mult decât oricare alt popor au adevărit sfințenia cuvintelor Mântuitorului lumii; „dacă vei avea credință numai cât un grăunte de muștar, și vei zice muntelui să se mute din loc, muntele se va muta“. O, dacă noi, Românii de azi, am avea numai pe jumătate din credința strămoșilor noștri, câte minuni am putea săvârși!

Timp de aproape optsprezece veacuri am împlinit o menire istorică, am fost straja Europei și a culturii la porțile Răsăritului. Ne vom îndeplini și de acum înainte menirea noastră, și dacă mâne ni s'ar pune cineva în drum de-a-curmezișul, oricine ar fi acela, va trebui să trecem peste el, ca să nu lipsim menirii noastre.

Ca să putem avea un rol însemnat, să putem ocupa un loc de cinste, nu trebuie să uităm aceste două mari adevăruri.

1. Nu dăinuesc decât rassele caripăstrează cultul trecutului, cultul strămoșilor; nu ies biruitoare decât neamurile cari nu pierd niciodată nădejdea, nu isbutesc decât popoarele cari au desăvârșită credință în menirea lor pe pământ.

2. Noi, Românii, moștenitori ai unei înalte culturi, ai unei puteri și măririi neasămuite, pe cari cu greu, sau poate nicidecum, le pot pricepe rassele cari ne înconjoară, noi dacă în trecut am fost un zid de apărare în contra barbarilor, avem menirea de a continua tradiția Romei, de a fi un focar de lumină, un centru de cultură, un far spre care să se întoarcă toate privirile neamurilor din Răsăritul Europei; toate aspirațiunile și năzuințele de cultură și ideal. Peste Adriatică și Dunăre sora mai mare Italia strângându-și mâna cu sora mai mică România, vor putea asigura sud-estului european o epocă glorioasă de pace, de cultură și înflorire. *Excelsior* adică tot mai sus, către adevărata lumină și perfecțiune, să fie deviza noastră.

CXXIV.

După 18 veacuri. In Valea Hațegului ardelean este un sat, loc sfânt de închinare, unde ar trebui să meargă în pele-rinagiū tot Românul, cel puțin odată în viața sa.

Acest sat este *Grădiștea*.

Acî remășițele templelor, termelor, amfiteatrelor, și apeductelor vorbesc celor ce știu să le întrebe, acî fiecare piatră ne povestește suferințele și gloria ființelor care trecură pe aceste locuri, silința și truda geniului și cugetării lor, tot atât de mult ca și sfortarea trupurilor și mânilor lor. Țărâna aceasta tresare încă de agonia răsboaielor, pe zidurile prăbușite plutește încă sufletul nemuritor al unei lumi și trecutul rămâne întreg în singurătatea dintre Densuș și Grădiște, dintre Streiu și Retezatu. Cuvintele se prăbușesc sub greutatea apăsătoare a evocării acestor locuri de evlavie și admirație; sufletul se cufundă în măreția acestor ruine ce se sbat împotriva timpului distrugător.

Călătorule român, care te vei abate într'o zi pe la Grădiște, i-a aminte că în rămășițele ruinelor anticei Sarmizegetusa Ulpia Traiană, din pietrile cu cari sătenii și-au împrejmuit curțile și grădinile, vei putea ceti o istorie de o rară măreție, că în pulberea pe care o calci în picioare palpită încă puternica viață a străbunilor noștri de acum optsprezece veacuri.

Urmași ai Dacilor și Romanilor, voi care după o lungă mucenicie, numai o parte isbutirăți a trăi liberi și neatârnați, gândiți-vă că împăratul Traian ni-a încredințat o sfântă menire de îndeplinit la Dunăre și Carpați. Spuneți-mi, o frații mei, nu vi se pare și vouă că în aburii încălzii cari se ridică din brazda scormonită, intrevedem întruparea sufletului strămoșilor, cari cer celor vii pentru cei morți prinusul recunoștinței, *cuvântul comemorării*? Iar voi toți aceia ale căror inimi s'au veștejit la suflarea geroasă a nepăsării, vițului și înstrăinării, mergeți fără zăbavă în Valea-Hațegului ardelean, acolo, unde acum una mie opt sute de ani a înflorit mândra Sarmizegetusa Ulpia Traiană, vrednica fiică a Romei eterne, luați un pumn de țărână sfântă și vă plăsmuiți o inimă nouă, curată și caldă, plină de dragosie pentru țară și neam.

Râmnicu-Vâlcea, Vălenii-de-Munte, 1907, 1912.

GREȘELI DE TIPAR

Pag.	12 nota 1	in loc de	<i>unellă</i>	a se ceti	<i>uncallă</i>
"	18 capit. V	"	<i>vilezia</i>	"	<i>vitejia</i>
"	19 alineat 2	"	<i>lără</i>	"	<i>fără</i>
"	22 " 10	"	<i>sunt</i>	"	<i>este</i>
"	23 " 1	"	<i>aduc</i>	"	<i>aduce</i>
"	25 " 7	"	<i>culinară</i>	"	<i>bucătăriei</i>
"	30 " 5	"	<i>Micasora</i>	"	<i>Micapora</i>
"	31 " 1	"	<i>hășdează</i>	"	<i>brăzdează</i>
"	38 strofa 3-a	"	<i>că</i>	"	<i>ca</i>
"	45 alineat 4	"	<i>după agonia</i>	a se adăoga	<i>la.</i>
"	52 " 2	"	<i>frumuseță</i>		<i>frumuseță</i>
"	54 " 1	"	a se adăoga după	<i>poezie.</i>	prin, <i>artă</i>
"	58 " 3	"	<i>intru</i>	a se ceti	<i>intr'un</i>
"	59 " 10	"	<i>cașcă</i>	"	<i>cască</i>
"	60 " 5	"	<i>privire-ai</i>	"	<i>privirea-i</i>
"	61 " 5	"	<i>resună</i>	"	<i>resunau</i>
"	63 nota	"	<i>Vigro</i>	"	<i>Virgo,</i>
"	82 alineat 5	"	<i>vointcii</i>	"	<i>voinicii,</i>
"	83 " 4	"	<i>cașca</i>	"	<i>casca</i>
"	84 " 3	"	<i>potrivit</i>	"	<i>patriot</i>
"	84 " 3	"	<i>(plebes)</i>	"	<i>plebs.</i>
"	86 " 5	"	<i>nemerită</i>	"	<i>nemerită</i>
"	88 " 10	"	<i>vostru</i>	"	<i>meu.</i>
"	88 " 10	"	cuvântul <i>le</i>	trebuie	suprimat.
"	89 " 2	"	<i>ca</i>	a se ceti	<i>ci</i>
"	90 " 7	"	<i>dumnezeescă</i>	"	<i>dumnezeiască</i>
"	91 " 9	"	<i>sirène</i>	"	<i>siriene</i>
"	92 " 3	"	<i>Ne-au</i>	"	<i>Ne-am</i>
"	93 " 3	"	<i>Thracus</i>	"	<i>Thraseas</i>
"	93 " 6	"	<i>vrema</i>	"	<i>vremea</i>
"	93 " 7	"	<i>Terentis</i>	"	<i>Terentius</i>
"	93 " 8	"	<i>profetul</i>	"	<i>prefectul</i>
"	93 " 3	"	<i>simânța</i>	"	<i>semânța</i>
"	93 " 6	"	<i>apărare</i>	"	<i>apărarea</i>
"	93 " 9	"	<i>noastră</i>	"	<i>voastră</i>
"	93 capit. XXVIII	"	<i>numai noi</i>	"	<i>numai la noi</i>
"	94 alineat 1	"	<i>zeu</i>	"	<i>unul</i>

Pag.	94	alineat 2	în loc de	<i>ma</i>	a se ceti	<i>mai</i>
"	94	" 9	"	<i>rea</i>	"	<i>grea</i>
"	97	" 8	"	<i>statuecele</i>	"	<i>statuele</i>
"	97	" 8	"	<i>natura</i>	"	<i>nutra</i>
"	98	" 1	"	<i>vom</i>	"	<i>voiu</i>
"	98	" 2	"	<i>Phedru</i>	"	<i>Phedon</i>
"	99	" 5	"	<i>Iulianus</i>	"	<i>Iulia.</i>
"	99	" 9	"	<i>Merită</i>	"	<i>Merită</i>
"	100	" 3	"	<i>pevingine</i>	"	<i>pecingine</i>
"	100	" 3	"	<i>niciun</i>	"	<i>nici un</i>
"	100	" 4	"	<i>Enei da sa</i>	"	<i>Encida sa</i>
"	100	" 3	"	<i>ei</i>	"	<i>ea</i>
"	100	" 3	"	<i>coboriră</i>	"	<i>cobori.</i>
"	101	" 2	"	<i>Dadu</i>	"	<i>Dada</i>
"	101	" 3	"	<i>inseră</i>	"	<i>inseră</i>
"	102	" nota	"	<i>cu</i>	"	<i>în</i>
"	103	" 5	"	<i>beatilundine</i>	"	<i>beatitudine</i>
"	106	" 2	"	<i>și dușmănie</i>	<i>cuv. și</i>	<i>trebuie suprimat.</i>
"	106	" 8	"	<i>osândiși</i>	<i>a se ceti</i>	<i>osândești,</i>
"	107	" 1	"	<i>cum</i>	"	<i>acum</i>
"	108	După rândul	"	<i>De Decebal se teme</i>	<i>trebuie adăogat:</i>	<i>„La</i> <i>sîn de curtezane nedemne și pâlale.“</i>
"	109	alineat 1	în loc de	<i>demnitătea</i>	"	<i>divinitatea</i>
"	109	" 6	"	<i>în public</i>	"	<i>publice</i>
"	109	" 8	"	<i>înșelat</i>	"	<i>înșelat</i>
"	109	" 8	"	<i>ercam</i>	"	<i>vreau</i>
"	109	" 11	După împărăteasă	<i>a se adăgă</i>	<i>cuvintele:</i>	<i>Menirea</i> <i>femeii este lanam etc.</i>
"	110	" 6	în loc de	<i>îndplinești</i>	<i>a se ceti</i>	<i>îndeplinești</i>
"	110	" 10	"	<i>serierșe</i>	"	<i>sesterșe</i>
"	110	" 10	"	<i>îndice</i>	"	<i>codicil</i>
"	111	" 8	"	<i>turburare</i>	"	<i>turbare</i>
"	112	" 3	"	<i>Clandiu</i>	"	<i>Claudiu</i>
"	113	" 8	"	<i>strâmploarea</i>	"	<i>strâmtorarea</i>
"	114	" 1	"	<i>dictaruri</i>	"	<i>dictaturi</i>
"	116	" 9	"	<i>erou</i>	"	<i>eroii</i>
"	118	" 8	"	<i>sacălcarea</i>	"	<i>sa călcarea</i>
"	120	" 6	"	<i>urât</i>	"	<i>curat</i>
"	"	" 7	"	<i>ea</i>	"	<i>ce</i>
"	121	Inaintea aliniatului 5,	trebuie înserată fraza:	<i>— Cerul apar-</i> <i>ține Zeilor, pământul mie, și Romei; ție prin urmare</i> <i>nu-ți rămâne decât mantaua.</i>		
"	123	alineat 3	în loc de	<i>obțineă</i>	<i>a se ceti</i>	<i>abțineă</i>
"	124	" 1	"	<i>ceva</i>	"	<i>ceca</i>
"	"	" 2	"	<i>pietrii</i>	"	<i>pietri</i>
"	"	" 6	"	<i>că</i>	"	<i>ea</i>
"	127	" 2	"	<i>antrele</i>	"	<i>cintrele</i>
"	"	"	"	<i>cupolelor</i>	"	<i>cupolelor</i>

Pag	127	alineat	2	în	loc	de	sufșetelor a se ceti	sufșetelor
"	"	"	3	"	"	"	<i>sicomor</i>	" un sicomor
"	128	"	2	"	"	"	<i>disinși</i>	" <i>distinși</i>
"	129	"	2	"	"	"	<i>creâm</i>	" <i>creiâm</i>
"	"	"	4	"	"	"	<i>evenimantelor</i>	" <i>evenimentelor</i>
"	132	"	5	"	"	"	<i>fiarã</i>	" <i>fiara</i>
"	133	"	8	"	"	"	<i>prescripție</i>	" <i>proscriptie</i>
"	134	"	4	"	"	"	<i>ști</i>	" <i>știi</i>
"	"	"	4	"	"	"	<i>trebue</i>	" <i>trebue</i>
"	136	"	2	"	"	"	<i>pute-re-aș</i>	" <i>putere-aș</i>
"	"	"	4	"	"	"	<i>se pot prețui</i>	" <i>nu se pot prețui</i>
"	"	"	7	"	"	"	<i>vom</i>	" <i>voiu</i>
"	137	"	8	"	"	"	<i>gheoga</i>	" <i>ghioaga</i>
"	138	"	7	"	"	"	<i>mi-ai</i>	" <i>ni-ai</i>
"	139	"	1	"	"	"	<i>lăsată</i>	" <i>luată</i>
"	142	"	3	"	"	"	<i>nime</i>	" <i>nimic</i>
"	143	"	5	"	"	"	<i>iubește</i>	" <i>iubești</i>
"	"	"	7	"	"	"	<i>a gloriei</i>	" <i>o glorie</i>
"	146	"	7	"	"	"	<i>patriotism</i>	" <i>patrimoniu</i>
"	151	"	17	"	"	"	<i>Casi</i>	" <i>Casius</i>
"	152	"	1	"	"	"	<i>Scarianus</i>	" <i>Scaurianus</i>
"	157	"	5	"	"	"	<i>prescripțiunilor</i>	" <i>proscriptiunilor</i>
"	"	"	"	"	"	"	<i>lese-masciate</i>	" <i>lese-maestate</i>
"	160	"	5	"	"	"	<i>varietățile</i>	" <i>varietățile</i>
"	162	"	5	"	"	"	<i>identifică</i>	" <i>identifică</i>
"	164	"	2	"	"	"	<i>Daciei</i>	" <i>Dacilor</i>
"	"	"	4	"	"	"	<i>Duazi</i>	" <i>Quazi</i>
"	165	"	2	"	"	"	<i>Cezar</i>	" <i>Cesar</i>
"	"	"	4	"	"	"	<i>aduc</i>	" <i>aduce</i>
"	166	"	4	"	"	"	<i>san germană</i>	" <i>sau germană</i>
"	167	"	2	"	"	"	<i>vom</i>	" <i>voiu</i>
"	"	"	"	"	"	"	<i>să poată</i>	" <i>ca să poată</i>
"	"	"	4	"	"	"	<i>s'a</i>	" <i>s'au</i>
"	"	"	5	"	"	"	<i>trece</i>	" <i>trec</i>
"	"	"	7	"	"	"	<i>cari</i>	" <i>care</i>
"	170	"	1	"	"	"	<i>vijelia care, cuvântul care se suprimă</i>	
"	"	"	1	"	"	"	<i>șiroae a se ceti</i>	<i>șivoae</i>
"	172	"	1	"	"	"	<i>cetăți</i>	" <i>cetate</i>
"	173	"	4	"	"	"	<i>mândria</i>	" <i>mândria dacă</i>
"	176	"	4	"	"	"	<i>biruință</i>	" <i>biruința</i>
"	191	"	4	"	"	"	<i>mă inere din</i>	" <i>mă incred in</i>
"	192	"	4	"	"	"	<i>au concentraț</i>	" <i>veți concentra</i>
"	194	"	2	"	"	"	<i>valurile</i>	" <i>legănând valurile</i>
"	195	"	1	"	"	"	<i>strângându-se</i>	" <i>slângându-se</i>
"	198	"	2	"	"	"	<i>valurile Istruini</i>	" <i>Istrului</i>
"	"	"	"	"	"	"	<i>Decebal</i>	" <i>Iuliu</i>
"	"	"	"	"	"	"	<i>Iulianus</i>	" <i>Iulius</i>
"	199	"	8	"	"	"	<i>lufta</i>	" <i>lopata</i>

Pag. 199	alineat 9	în loc de	<i>luptătorul a se ceti lopătara</i>		
" 208	aliniatul ultim	"	<i>ai făcut</i>	"	<i>ai face</i>
" 220	" 7	"	<i>desfințare</i>	"	<i>desfințare</i>
" "	" 9	"	<i>metrii</i>	"	<i>metri</i>
" 221	1 1	"	<i>primului</i>	"	<i>primului</i>
" 230	" 4	"	<i>după „isbitura“ a se adăuga „dar sfârșesc prin a se prăbuși“;</i>		
" 247	" 7	"	<i>vijelie</i>	a se ceti	<i>vitejie</i>
" 241	" 1	"	<i>și trebuie suprimat.</i>		
" 243	" 6	"	<i>?...</i>		
" 249	"	din urmă,,	<i>vrem</i>	a se ceti	<i>vreau</i>
" 256	" 10	"	<i>zic</i>	"	<i>zice</i>
" 260	" 4	"	<i>comandat</i>	"	<i>comandant</i>
" "	" "	"	<i>in</i>	"	<i>cu</i>
" 264	" 2	"	<i>Serbătorile</i>	"	<i>Serbările</i>
" 285	" 6	"	<i>latinei</i>	"	<i>latini</i>
" 286	" 4	"	<i>greșiiilor</i>	"	<i>greșiiilor</i>
" 288	" 1	"	<i>răspândiam</i>	"	<i>răspândiau</i>
" 289	" 1	"	<i>domnia</i>	"	<i>domniă</i>
" "	" "	"	<i>agricuitor</i>	"	<i>agricuitor</i>
" 285	" 6	"	<i>proprietar</i>	"	<i>proprietor</i>
" 293	" 6	"	<i>proprietoru</i>	"	<i>proprietorul</i>
" 314	" 1	"	<i>cunoștința</i>	"	<i>conștiința</i>
" 315	" 4	"	<i>caripăstrează</i>	"	<i>cari păstrează</i>
" 316	" 2	"	<i>din pietrile</i>	"	<i>in pietrile</i>

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITĂRĂ "CAROLI"
BUCUREȘTI

VERIFICAT
2017